

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฉบับสมบูรณ์

โครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร
อย่างมีส่วนร่วม ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก
ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

โดย

พระมหานิเวศน์ กิตติเชฏฐโฐ

นายอุทิศย์ พิงคะสัน

นางภัคจินดา ลังกาฟ้า

และทีมวิจัยชาวบ้าน

ช่วงระยะที่ 1 เดือนมกราคม-สิงหาคม พ.ศ. 2549

สกว.สำนักงานภาค
เลขที่รับ..... 975
วันที่..... 15 พ.ค. 50

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฉบับสมบูรณ์

โครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร
อย่างมีส่วนร่วม ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก
ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

โดย

พระมหานิเวศน์ กิตติเชฏฐ์

นายอุทัย พิงคะสัน

นางภัคจินดา ลังกาฟ้า

และทีมวิจัยชาวบ้าน

ช่วงระยะที่ 1 เดือนมกราคม-สิงหาคม พ.ศ. 2549

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 เส้นทางการพัฒนาสายน้ำแม่ไหลกลับ	5
บทที่ 3 กระบวนการทำงาน	
• สรุปกระบวนการบริหารจัดการปัญหา/อุปสรรค	10
• บอกเล่ากระบวนการทำงานผ่านประสบการณ์	15
บทที่ 4 ผลการศึกษาจากการสืบค้น และเวทีชาวบ้าน	
• เรื่อง สร้างเมืองหริภุญชัย	20
• ลำน้ำแม่สารจากตำนานของหมู่บ้าน	26
• ประวัติศาสตร์บ้านจำขี้มด และลำน้ำแม่สารในอดีต	27
• ประวัติศาสตร์บ้านจำบอน-คอนแก้ว และลำน้ำแม่สารในอดีต	30
• ประวัติศาสตร์บ้านทุ่งยาวเหนือ-ทุ่งยาวใต้ และลำน้ำแม่สารในอดีต	33
• ประวัติศาสตร์บ้านขัวแคว และลำน้ำแม่สารในอดีต	37
• ประวัติศาสตร์บ้านป่าดงงาม และลำน้ำแม่สารในอดีต	41
• ประวัติศาสตร์บ้านสันคะยอม และลำน้ำแม่สารในอดีต	43
• ประวัติศาสตร์บ้านแม่สารบ้านหลุก และลำน้ำแม่สารในอดีต	46
• ประวัติศาสตร์บ้านใหม่จตุจักร และลำน้ำแม่สารในอดีต	50

• ประวัติศาสตร์บ้านแม่สารป่าขาม และลำน้ำแม่สารในอดีต	52
• ประวัติศาสตร์บ้านแม่สารป่าแคด และลำน้ำแม่สารในอดีต	58
• ประวัติศาสตร์บ้านแม่สารบ้านตอง และลำน้ำแม่สารในอดีต	60
• พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่สาร	
➢ ประเพณีเลี้ยงผีฝาย	64
➢ พระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่อง พระขามจลาปลาช่อน	66
➢ พิธีจารีตโบราณ	69
• สภาพทางกายภาพและชีวภาพของลำน้ำแม่สาร	70
➢ การเปลี่ยนแปลงของสภาพลำน้ำแม่สาร	70
❖ การเปลี่ยนแปลงสะท้อนสู่ชุมชน	83
➢ แผนที่แสดงจุดสำรวจสถานภาพลำน้ำแม่สาร จังหวัดลำพูน	91

บทที่ 5 สรุปและวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน

• สรุปกิจกรรม/โครงการ (กิจกรรม/โครงการย่อย)	92
• วิเคราะห์ผลการดำเนินงาน	99

ภาคผนวก

• โครงการอ่างเก็บน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	103
• สรุปกิจกรรม โครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ	109
• ประมวลภาพกิจกรรม	135
• บทบรรยาย ละครเวที “เล่าขานตำนานน้ำแม่สารกับคนของ”	146
• บทเพลง “แม่สารสัมพันธ์”	148

- แนวคำถาม เวทีเสวนาโครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟู
ทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร อย่างมีส่วนร่วมฯ 149
- แนวคำถาม ฝากเป็นการบ้านที่ต้องมีคำตอบ
สำหรับเวทีเด็ก-เยาวชน 150
- รายนามทีมวิจัยชาวบ้าน 151

บทที่ 1

บทนำ

ลำน้ำแม่สารเป็นลำน้ำกลุ่มย่อยของลำน้ำกวงเกิดจากลำห้วยต่าง ๆ ไหลมาบรรจบกัน มีห้วยใหญ่ ๆ อยู่ 10 สายได้แก่ ห้วยเตือ ห้วยปง ห้วยยาง ห้วยไคร้ ห้วยปุกแง ห้วยข้าวหลาม ห้วยขุนแม่สารใน ห้วยฮ้าน ห้วยถู่ ห้วยปากเบี้ยว ซึ่งเส้นทางลำน้ำนั้นมีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก และตำบลเวียงของ ที่ไหลผ่านพื้นที่ 13 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านจำขี้มด บ้านจำบอน บ้านคอนแก้ว บ้านทุ่งยาวเหนือ บ้านทุ่งยาวใต้ บ้านข้าวแคร่ บ้านป่าตึง บ้านสันตะยอม บ้านแม่สารบ้านหลุก บ้านใหม่จตุจักร บ้านแม่สารป่าขาม บ้านแม่สารป่าแดด และบ้านแม่สารบ้านตอง เป็นระยะทางประมาณ 28 กิโลเมตร

ประชากรส่วนใหญ่ของพื้นที่ทั้ง 3 ตำบล ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม และการรับจ้างทั้งในและนอกนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน ปัจจุบันการใช้ประโยชน์จากลำน้ำสารในด้านการทำการเกษตร เช่น การทำนา การทำสวนผลไม้ การเลี้ยงสัตว์ โดยอาศัยลำน้ำธรรมชาติจากลำน้ำ แม่สาร มีน้อยลงไปทุกที ซึ่งในอดีตลำน้ำสารถือว่าเป็นสายน้ำที่มีความสำคัญของการดำรงชีวิตของผู้นิคมฝั่งลำน้ำแม่สาร ลำน้ำแม่สารจะมีน้ำหลากในฤดูฝน ลักษณะของน้ำไหลแรงและเร็วมากเพราะเป็นลักษณะการไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ ในช่วงฤดูแล้งลำน้ำแห่งนี้จะแห้งไปทำให้ราษฎรในตำบลบ้านกลาง ตำบลศรีบัวบาน และตำบลป่าสัก ขาดน้ำในช่วงฤดูแล้ง พืชผลต่าง ๆ เจริญเติบโตไม่เต็มที่ ทำให้เกิดความเสียหายเป็นอย่างมาก ราษฎรจึง ไม่อาจยึดเป็นอาชีพหลักได้ พอหน้าแล้งต่างก็เร่ร่อนไปหางานทำหลากหลายอาชีพ ทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของราษฎร ประมาณ 1,340 ครอบครัวมีรายได้ลดลง เพราะราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว โดยมีเนื้อที่ทำการเกษตรประมาณ 35,000 ไร่ (หนังสือของนายอำเภอเมืองลำพูน ลง 18 มีนาคม 2520) ถ้านับตำบลป่าสักและบ้านทุ่งยาว ได้ขอให้ทางราชการสร้างอ่างเก็บน้ำขึ้นในท้องที่บ้านจำขี้มด หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (ในขณะนั้น) เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรกรรมอันจะส่งผลให้ราษฎรจะได้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ส่วนทางด้านควั่นหรือแบบสร้างนั้นไม่อาจคิดคำนวณหรือออกแบบก่อสร้างได้ เพราะไม่มีความรู้ในด้านการก่อสร้าง บริเวณที่ขอให้ทางราชการพิจารณาสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำแม่สาร คือบริเวณห้วยเคืออยู่ในท้องที่บ้านจำขี้มด หมู่ที่ 12 ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นหุบเขาอยู่ระหว่างคอย 2 ลูก มีระยะห่างกันเพียง 160 เมตร เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการเกษตรของราษฎรทั้ง 2 ตำบลนี้ ต่อมาสำนักชลประทานที่ 1 เชียงใหม่ ได้แจ้งมาว่า

เขื่อนเก็บกักน้ำแม่สารนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระราชดำริให้กรมชลประทาน ทำการสำรวจหาข้อมูลเพื่อพิจารณาสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ เพื่อให้ราษฎรในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้มีน้ำใช้ในการเพาะปลูกทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง โดยสำนักชลประทานที่ 1 เชียงใหม่ ทำการสำรวจตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ ทางด้านวิชาการและด้านเทคนิค แล้วเห็นว่า สมควรสร้างได้ (รายละเอียดของโครงการอ่างเก็บน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ใน ภาคผนวก) ซึ่งจะดำเนินการ 3 ระยะด้วยกัน คือ ปี พ.ศ. 2520 2521 และ 2522 จะเสร็จสิ้นและ สามารถกักเก็บน้ำได้สมบูรณ์ เมื่อสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำแม่สารแล้ว จะระบายลงตามลำน้ำแม่สาร ทางเขื่อนและฝายอีก 6 แห่ง ตามปริมาณน้ำ กับระยะเวลาที่ต้องการตลอดปี ดังนั้น เขื่อนกักน้ำแม่ สารจะไม่มีระบบส่งน้ำออกจากตัวเขื่อน แต่จะใช้เหมืองส่งน้ำเดิมตามฝายของราษฎรที่สร้างไว้เดิม ทั้ง 6 แห่ง กรมชลประทานจะทำการปรับปรุงฝายทั้ง 6 แห่งของราษฎรเป็นฝายประเภทถาวร และ ก่อสร้างช่องระบายน้ำปากเหมืองพร้อมบานประตูน้ำให้ เพื่อให้ราษฎรสามารถควบคุมบังคับน้ำเข้า เหมืองได้อย่างสะดวกตามปริมาณน้ำที่ต้องการ เป็นการประหยัดน้ำอีกทางหนึ่งด้วย

จากข้อมูลสืบค้นดังกล่าวยังทำให้ได้ทราบเพิ่มเติมอีกว่า เมื่อปี พ.ศ. 2513 ได้มีกลุ่มราษฎร ในพื้นที่อันประกอบไปด้วย พ่อกำนันผจญ ไชยเหล็ก บ้านสันป่าฝ้าย ตำบลบ้านกลาง พ่อหลวงหมื่น ณ ลำพูน บ้านศรีบัวบาน ม.1 พ่อหลวงพรม ทองสว่าง บ้านจำบอน ม.3 ร่วมกันถวายฎีกาแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในการขอรับการพระมหากรุณาธิคุณเรื่อง อ่างสำหรับเก็บกักน้ำ และต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2517 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ ทรงเสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์โดยไม่มีหมายกำหนดการล่วงหน้า ทรงจับรถยนต์ พระที่นั่งด้วยพระองค์เองพร้อมนายทหารติดตามจำนวนหนึ่งได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังค่าย ลูกเสือหริภุญไชย ทรงพบปะและสอบถามกับนายอื่นแล้ว นางบุญซอน หล้าโสศซึ่งเป็น นักการภารโรงค่ายลูกเสือหริภุญไชยอยู่ในขณะนั้นถึงเรื่องของการสร้างอ่างเก็บน้ำ (ข้อมูลที่ยังคง สืบค้นต่อไป)

แต่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา) มีสถานการณ์ความขัดแย้งเรื่อง การแบ่งปันน้ำมีการขุดลอกลำน้ำเข้าไร่นาของตนเอง พันธุ์ปลาและพันธุ์พืชริมน้ำเริ่มหมดไป เนื่องจากมีขยะมูลฝอยและน้ำเน่าเสีย ลำน้ำแม่สารเริ่มตื้นเขิน มีการนำทรัพยากร หิน ทรายไปใช้ ในการก่อสร้าง และค้าขาย เมื่อมีการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สาร จากเดิมมีการแบ่งปันน้ำเพื่อใช้ในการ เกษตร ใช้ระบบเหมืองฝาย มีแก้มือง แก้มฝายคูแล มีการสร้างฝายกันน้ำ โดยใช้ไม้ไผ่รวก ทำฝายทุกปี รวมทั้งเริ่มมีการสร้างฝายคอนกรีตทดแทนฝายไม้ไผ่รวก การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จึง เกิดขึ้นกับลำน้ำแม่สาร เริ่มจากการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ของผู้คนที่เคยอาศัยริมน้ำ-

แม่สาร ความเป็นเครือญาติเริ่มหายไป และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลำน้ำแม่สารเปลี่ยนแปลงไป

ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้กลุ่มคนในตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก และตำบลเวียงของ ที่มีความรักในท้องถิ่น มีความต้องการแก้ไขปัญาที่เกิดขึ้นทุกกลุ่มจึงเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน โดยการจัดเวทีให้คนทั้งในชุมชนและกลุ่มคนภายนอกให้มาประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนแนวความคิด สร้างทีมงานและค้นหาประเด็นร่วมกันจากการประชุมทั้งสิ้น 20 ครั้ง ทำให้มีคณะทำงานใน 3 พื้นที่หลัก และมีข้อตกลงร่วมกันในการเริ่มต้นทำงานในประเด็นปัญหาสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในลำน้ำแม่สาร

คำถามวิจัยหลัก : กระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร แบบมีส่วนร่วม เป็นอย่างไร

คำถามวิจัยย่อย

1. ข้อมูลประวัติศาสตร์หมู่บ้านประวัติศาสตร์ลำน้ำแม่สารและวิธีการรวบรวม เป็นอย่างไร
2. นำข้อมูลความรู้ เรื่องสัตว์น้ำ พืชพรรณริมน้ำ วิถีชีวิตในอดีตและปัจจุบันของชาวบ้านริมน้ำแม่สารเป็นอย่างไร และจะรวบรวมได้อย่างไร
3. จะสามารถเชื่อมร้อยกลุ่มคน (คนที่มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับน้ำ คนที่ทำมาหากินริมน้ำ กลุ่มคนที่มีส่วนในการบริหารจัดการลำน้ำ (เหมืองฝาย) กลุ่มเด็กและเยาวชน) มาทำงานเพื่อฟื้นฟูธรรมชาติลำน้ำแม่สารร่วมกันได้อย่างไร

วัตถุประสงค์หลัก

เพื่อค้นหากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร แบบมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์ย่อย

1. เพื่อรวบรวมข้อมูล ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน และประวัติศาสตร์ลำน้ำแม่สาร
2. เพื่อหาวิธีการและรวบรวมข้อมูลความรู้เรื่องสัตว์น้ำและพืชพรรณริมน้ำ วิถีชีวิตในอดีตและปัจจุบันของชาวบ้านริมน้ำแม่สาร
3. เพื่อรวบรวมความรู้ ภูมิปัญญาของกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับน้ำ คนที่ทำมาหากินกับน้ำ คนที่มีส่วนในการบริหารจัดการลำน้ำ กลุ่มเด็กและเยาวชน นำไปสู่การทำงานร่วมกัน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์หมู่บ้าน และประวัติศาสตร์ลำน้ำแม่สาร
2. ได้ข้อมูลพื้นฐานด้านสัตว์น้ำ พืชพรรณริมน้ำ และวิถีชีวิตในอดีต และปัจจุบันของชาวบ้านริมน้ำแม่สาร
3. เกิดการทำงานร่วมกันของผู้ที่มีความสัมพันธ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่สาร
4. ได้แนวทางการฟื้นฟูธรรมชาติให้กับลำน้ำแม่สาร

พื้นที่การวิจัย

การเลือกพื้นที่การดำเนินงานกำหนดจากหมู่บ้านที่แม่น้ำสารไหลผ่านโดยครอบคลุม

พื้นที่ 3 ตำบล รวม 13 หมู่บ้าน ได้แก่

1. ตำบลป่าสัก ได้แก่ บ้านป่าดิงงาม บ้านสันคะยอม บ้านแม่สารบ้านหลุก และบ้านใหม่จตุจักร
2. ตำบลศรีบัวบาน ได้แก่ บ้านจำขี้มด บ้านจำบอน บ้านดอนแก้ว บ้านทุ่งยาวเหนือ บ้านทุ่งยาวใต้ และบ้านข้าวแคร่
3. ตำบลเวียงของ ได้แก่ บ้านแม่สารป่าขาม บ้านแม่สารป่าแดด และบ้านแม่สารบ้านดอง

บทที่ 2

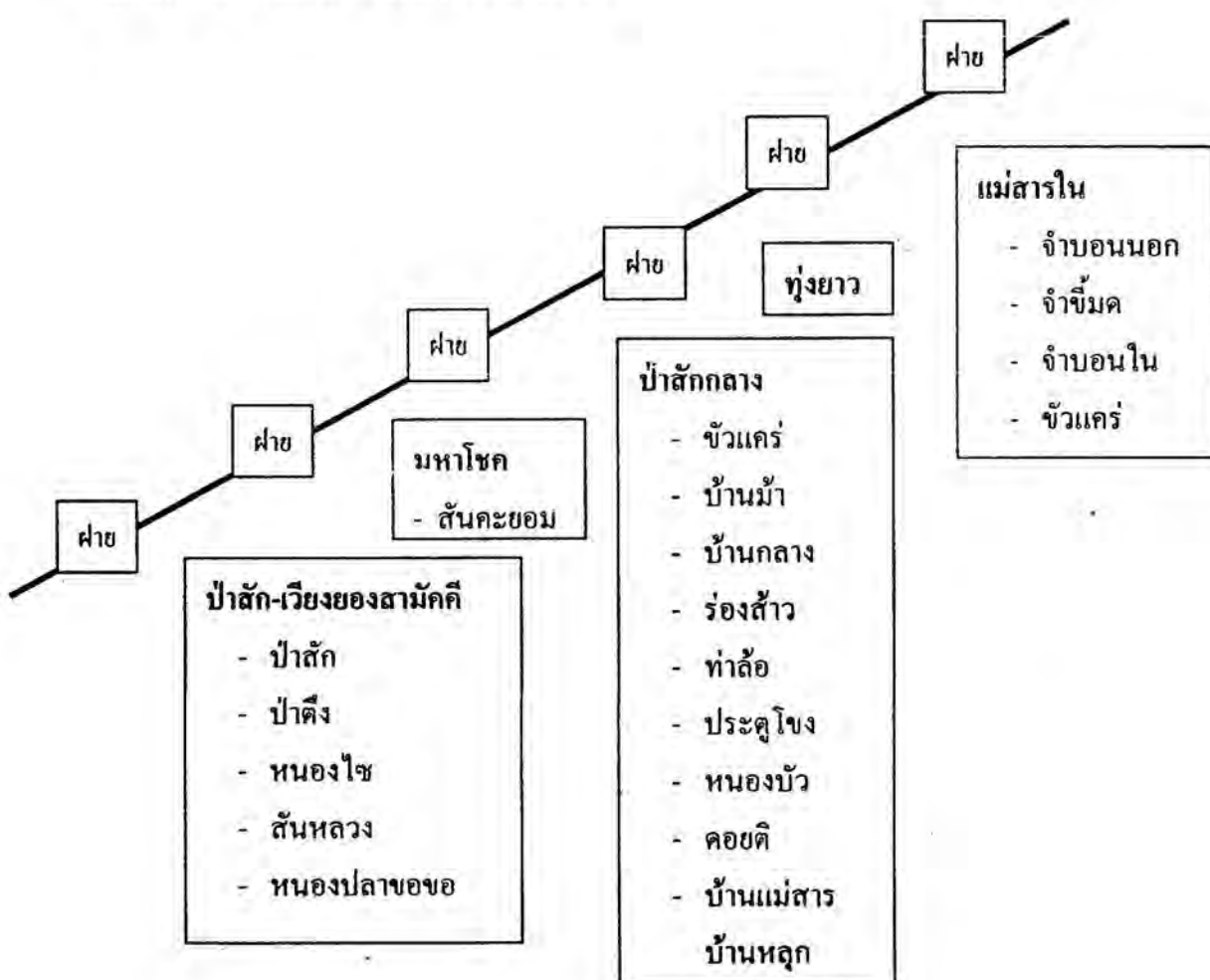
เส้นทางพัฒนาสายน้ำแม่สสาร

โครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติด้านน้ำแม่สสาร อย่างมีส่วนร่วม เริ่มต้นจากการประชุม “ตกลงร่วมกัน สร้างสัมพันธ์ความร่วมมือ” ระหว่างศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.2548 เพื่อแลกเปลี่ยนประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตำบลป่าสัก โดยมีการสะท้อนข้อมูลปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาเรื่องการจัดการขยะ ปัญหาอาชีพทางการเกษตร เช่น การทำนา การเลี้ยงโค และปัญหาเรื่องน้ำ ปัจจุบันได้มีการพัฒนาบางประเด็นไปสู่การใช้งานวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหา เช่น โครงการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของตำบลป่าสัก เป็นต้น ในประเด็นปัญหาเรื่องน้ำนั้น ช่วงแรกได้แลกเปลี่ยนประเด็นเรื่องน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตรโดยประชุมต่อเนื่องในรูปแบบการ “ตกลงร่วมกัน สร้างสัมพันธ์ความร่วมมือ” ครั้งที่ 2 และ 3 แต่เนื่องจากขาดแกนนำที่ชัดเจนจึงไม่มีการขับเคลื่อนงานในประเด็นดังกล่าว

ต่อมาประมาณต้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2548 คุณฉัตรชัย รุ่งอรุณ ในฐานะผู้กำกับโครงการลุ่มน้ำปิงของสำนักงานนโยบายและแผนฯ ได้มีความสนใจแนวทางการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เน้นชุมชนแก้ไขปัญหาของตนเอง จึงได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และประสานกับผู้เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการหารือในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ โดยพยายามแลกเปลี่ยนข้อมูลในระดับแผนและนโยบาย ซึ่งยังคงเป็นการประชุมหารือในพื้นที่ตำบลป่าสักเป็นหลัก โดยเริ่มต้นหารือในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งแนวทางการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาของทางองค์การบริหารส่วนตำบล ผลการประชุมหารือ และสัมภาษณ์จากผู้เกี่ยวข้องพบว่า มีประเด็นต่าง ๆ เช่น ปัญหาเรื่องน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร ความขัดแย้งจากการแบ่งปันน้ำ สภาพธรรมชาติและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป และสภาพความเปลี่ยนแปลงภายหลังจากการสร้างฝายคอนกรีต เป็นต้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากการกล่าวถึงเรื่องน้ำแม่นั้น ไม่ได้มีเพียงกลุ่มคนในตำบลป่าสักเท่านั้นที่มีความเกี่ยวข้อง ยังมีอีกสองตำบล ได้แก่ ตำบลศรีบัวบาน และตำบลเวียงของ ดังนั้น ในช่วงประมาณต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. 2548 ทางกลุ่มแกนนำหลัก คือ คุณฉัตรชัย รุ่งอรุณ พ่อหลวงอุทิศย์ พิงคะสัน และคุณสุพล วิชัยรัตน์ จึงได้ประสานความร่วมมือเพื่อให้เกิดการพูดคุยกับตัวแทนจากทั้งสองตำบล โดยใช้ประเด็นเรื่องฝายและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นประเด็นในการพูดคุย และได้จัดการประชุมใหญ่ขึ้นในวันที่ 26 ตุลาคม 2548 ณ วัดคอนแก้ว โดยมีคณะกรรมการเหมืองฝาย และตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลเข้า

ร่วมการประชุม ประเด็นการแลกเปลี่ยนคือ ปัญหาปลาไม่สามารถขึ้นวางไข่ได้ และมีการหารือเรื่องการสำรวจและปรับฝายกันน้ำ หลังจากนั้นได้มีเกรตติ้งคณะทำงาน “ฝายในฝัน” ได้มีการลงสำรวจพื้นที่บริเวณฝายทุกฝายภายหลังจากการสำรวจ ได้มีความพยายามเชื่อมโยงกลุ่มเยาวชนภายใต้การนำของอาจารย์ อุดมลักษณ์ ดวงลคค อาจารย์โรงเรียนจักรคำคณาทร ผู้มีประสบการณ์การทำงานเรื่องนกกิสบสายน้ำ และมีกลุ่มของนักเรียนที่สนใจทำกิจกรรมต่าง ๆ แต่เงื่อนไขสำคัญคือต้องการให้เกิดการเรียนรู้ของเยาวชนในพื้นที่เพื่อให้เกิดสำนึกและเกิดความยั่งยืนในการทำงาน ดังนั้นจึงเกิดโจทย์สำคัญของกลุ่มแกนนำที่จะค้นหาเยาวชนในพื้นที่มาทำงานร่วมกัน

แผนผัง ภาพตำแหน่งฝายในเขตลำน้ำแม่สาร

ในวันที่ 10 พฤศจิกายน 2548 ได้มีการประชุมขึ้นอีกครั้งหนึ่ง หลังจากการทบทวนการดำเนินงานที่ผ่านมาแล้ว พบว่า ยังมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด รวมทั้งการทำงานที่ผ่านมาเมื่อกล่าวถึงคำว่างานวิจัยนำ ทำให้ผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ราษฎรและเจ้าหน้าที่ในพื้นที่เกิดความไม่เข้าใจ นอกจากนั้นประเด็นที่สำคัญคือการพูดคุยเรื่องน้ำ หากใช้คำว่าจัดการน้ำแล้วชาวบ้านไม่เข้าใจ และยังคงมีความคิดเห็นที่รุนแรง เนื่องจากการแบ่งปันน้ำ สร้างความขัดแย้งในพื้นที่มาเป็นระยะเวลานาน ดังนั้น ทางแกนนำโดยพ่อหลวงอุทิศย์ พิงคะสัน และคุณสุพล วิชัยรัตน์จึงเริ่มปรับแนวทางการทำงาน โดยใช้ประเด็น การเปลี่ยนแปลงของลำน้ำและใช้คำตาม เรื่อง ปลาหายไปในไหน เป็นการแลกเปลี่ยนร่วมกับพรานหาปลา การใช้เรื่องราวดังกล่าวเป็นการนำคุยทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมากขึ้น จึงทำให้เกิดความเข้าใจและมีความสัมพันธ์อันดีขึ้น ได้มีการนำเสนอโครงการเข้าสู่เครือข่ายสถาบันการศึกษาเป็นครั้งแรกในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2548 ภายใต้ชื่อ “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการลุ่มน้ำสาร” เป็นการนำเสนอในเชิงแนวคิดและความสนใจของชุมชนโดยเน้นเรื่องฝายและปลาเป็นหลัก โดยไม่มีการนำเสนอในรูปแบบเอกสาร แต่มีการกล่าวถึง 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ สถานการณ์การจัดการน้ำในปัจจุบัน การจัดการน้ำเพื่อความอุดมสมบูรณ์โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นลักษณะ และการขยายเครือข่ายการจัดการน้ำควรเป็นอย่างไร เมื่อผ่านการนำเสนอได้มีการกลับมาหารือกันอีกครั้ง โดยมีการวิเคราะห์สถานการณ์ร่วมกันพบว่า การดำเนินงานที่ผ่านมาในกลุ่มผู้รับทราบข้อมูลเพียงบางกลุ่ม และถึงแม้ว่าจะเน้นการทำงานในพื้นที่ 3 ตำบล แต่ยังไม่มีการประสานหรือเห็นตัวบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน

ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมในด้านการรับทราบข้อมูล และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การปรับประเด็นการทำงานให้ชัดเจน จึงเกิดเวที “ช่วงน้ำแม่สาร” ในวันที่ 27 ธันวาคม 2548 โดยเชิญผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มคณะกรรมการเหมืองฝายสำนักงานชลประทาน และตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลจาก 3 พื้นที่

ผลการประชุมดังกล่าวเกิดคณะทำงานหลักจาก 3 ตำบล คือ พ่อหลวงอุทิศย์ พิงคะสัน จากตำบลป่าสัก แม่หลวงภักจินดา ดังกาฟ้า จากตำบลศรีบัวบาน และพระมหานิเวศน์ กิตติเชฏฐ์ จากตำบลเวียงของ

เกิดแผนกิจกรรมการลงพื้นที่ รวม 13 หมู่บ้าน จากทั้งสามตำบล โดยเป็นหมู่บ้านที่อยู่บริเวณริมน้ำแม่สารเนื่องจากที่ประชุมมีความเห็นว่าควรมีการสืบค้นข้อมูลประวัติศาสตร์ และข้อมูลพันธุ์ปลาที่มีในอดีตและที่สูญหายไป โดยทางคณะทำงานต้องการทำงานก่อนแม้จะยังไม่ได้รับทุนสนับสนุน โดยจะนำกิจกรรมเข้าขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละพื้นที่ หลังจากนั้นได้มีการนัดประชุมกลุ่มแกนนำอีกครั้งเพื่อทำความเข้าใจในทิศทางการทำงาน

ร่วมกัน เนื่องจากโครงการได้เริ่มมาตั้งแต่ประมาณเดือนมกราคม 2548 แต่คณะทำงานบางท่านเพิ่งเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน จึงยังไม่ทราบความเป็นมาและเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน ในการประชุมกลุ่มแกนนำได้มีการทบทวนที่มาของการเริ่มต้นโครงการและความสำคัญของการทำงานเรื่องของกลุ่มน้ำสาร ซึ่งถือเป็นสายน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนในพื้นที่ ผลจากการประชุมแกนนำ ได้มีการร่างข้อเสนอโครงการและนัยหมาย เพื่อร่วมกันนำเสนอข้อมูลให้กับเครือข่ายสถาบันการศึกษา ในการทำงานครั้งนี้ทางคณะทำงานได้เสนอให้พระมหานิเวศน์ กิตติเชฎฐ์ เป็นหลักสำคัญในการขับเคลื่อนงาน เนื่องจากการทำงานที่ขับเคลื่อนโดยมีพระสงฆ์นำนั้นสร้างให้เกิดความศรัทธาได้ โดยเฉพาะประเด็นการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างจิตสำนึกและความร่วมมือของราษฎรในชุมชน โดยมีพ่อหลวงอุทัย พิงคะสัน และแม่หลวงภักจินดาลังกาฟ้า เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยร่วม

วันที่ 19 มกราคม 2549 ทางทีมวิจัย นำโดยพระมหานิเวศน์ กิตติเชฎฐ์ พ่หลวงอุทัย พิงคะสัน และคุณวรัชย์ กันทาศักดิ์ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสักได้นำเสนอโครงการวิจัยเรื่อง “การฟื้นฟูธรรมชาติลำน้ำแม่สาร” ต่อเครือข่ายสถาบันการศึกษา โดยชี้แจงเหตุผลในเรื่องของการใช้คำว่าธรรมชาติเป็นตัวขับเคลื่อนการทำงาน เนื่องจากเป็นคำที่ไม่รุนแรงเข้าใจง่าย และสามารถใช้เป็นตัวเชื่อมร้อยกลุ่มคนมาทำงานร่วมกันได้ เพราะที่ผ่านมามีคำว่าเป็นตัวตั้ง ทำให้เกิดสถานการณ์ที่ไม่เข้าใจกัน และได้ชี้แจงภาพการทำงานร่วมกันของ 3 ตำบลภายใต้โจทย์วิจัยว่า “ปลาในลำน้ำแม่สารหายไปไหน” เพื่อให้เกิดการสืบค้นข้อมูลประวัติศาสตร์และปัญหาและสาเหตุของการสูญหายไปของพันธุ์ปลา โดยมีความเชื่อว่าจะนำไปสู่การอธิบายเรื่องราวอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้

ทางโครงการวิจัยได้รับข้อเสนอแนะให้ปรับข้อเสนอโครงการและคำถามวิจัยให้มีมิติของงานวิจัยมากขึ้น ดังนั้น ทางทีมวิจัยจึงได้ปรับข้อเสนอแนะพร้อมขับเคลื่อนงานในพื้นที่ได้แก่การจัดประชุมเพื่อสืบค้นตามประเด็นที่กำหนดไว้ โดยได้จัดเวทีใน 4 พื้นที่ ได้แก่ บ้านข้าวแคว บ้านทุ่งยาว บ้านแม่สารป่าขาม และบ้านสันตะยอม เกิดประเด็นที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการที่ต้องการสืบค้นร่วมกัน ได้แก่ ประวัติศาสตร์ลำน้ำแม่สาร สภาพวิถีชีวิตของริมแม่น้ำแม่สารจากอดีตสู่ปัจจุบัน การประกอบอาชีพของคนริมแม่น้ำแม่สาร ความรู้เรื่องสัตว์และพืชริมน้ำ ซึ่งนอกจากเป็นการสืบค้นข้อมูลเรื่องราวแล้วทางทีมวิจัยต้องการใช้เวทิดังกล่าวในการรวบรวมและสืบค้นผู้รู้เชื่อมร้อยผู้มีใจอยากทำงานร่วมกัน และใช้เวทีในการฝึกทักษะของกลุ่มแกนนำ เพื่อนำไปสู่การร่วมกันฟื้นฟูลำน้ำแม่สารต่อไป

แผนกิจกรรม

1. ประชุมแกนนำทีมวิจัย 3 ตำบล เพื่อจัดเตรียมทีมวิจัยและทำความเข้าใจทิศทางการทำงานร่วมกัน
2. ประชุมทีมวิจัยจัดทำร่างโครงการวิจัยร่วมกัน
3. ประชุมประมวลข้อคำถามเพื่อนำไปสู่การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. เวทีประชุมเพื่อรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ 13 หมู่บ้าน
5. กิจกรรมระดมเขวชนในพื้นที่ เพื่อร่วมเรียนรู้และสืบทอดข้อมูล
 - กิจกรรมสำรวจพันธุ์พืชริมน้ำ และตรวจสภาพน้ำของลำน้ำแม่สาร
 - กิจกรรมค่ายเรียนรู้และสร้างกลุ่มแกนนำ
6. ทีมวิจัยประมวลผลข้อมูลจากข้อมูลเดิมและจากเวทีสัญจร 13 หมู่บ้าน
7. ทีมวิจัยหลักร่วมกับทีมที่ปรึกษาประชุมติดตามผลการดำเนินงานประจำเดือน
8. ประชุมสรุปผลการดำเนินงานในระยะเวลา 6 เดือน
9. เวทีรายงานความก้าวหน้าเพื่อนำเสนอผลการทำงาน

กระบวนการทำงาน

สรุปกระบวนการบริหารจัดการปัญหา/อุปสรรค

โครงการ พัฒนาระบบการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร อย่างมีส่วนร่วม
ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ปัญหา/อุปสรรค	สมมติฐาน	แนวทางการแก้ไขปัญหา	ผลการดำเนินการ	ข้อเสนอแนะ
ลำน้ำแม่สารอยู่ในสภาพที่วิกฤติหรือใกล้จะตาย	ชาวบ้านที่อยู่อาศัยตลอด 13 หมู่บ้าน 3 ตำบล ไม่มีใครสนใจดูแล/ขาดจิตสำนึกปกป้อง-หวงแหนอย่างจริงจัง	- ปลูกจิตสำนึกปกป้อง/หวงแหน ด้วยกิจกรรมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในลำน้ำ - หน่วยงาน/องค์กรที่รับผิดชอบในพื้นที่ต้องมีการ/โครงการ/แผนปฏิบัติการที่ชัดเจนและต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่อง	- การดำเนินการยังไม่ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนเนื่องจากขาดแรงขับเคลื่อนจากหน่วยงาน และกลุ่มองค์กรในพื้นที่ - มีแต่เวทีพูดคุย-แลกเปลี่ยนกันเท่านั้น ปราศจากหน่วยงาน-องค์กร หรือตัวบุคคลที่เป็นจุดรวมศูนย์พลังแห่งการขับเคลื่อนที่เป็นระบบมีกระบวนการจัดการที่มีส่วนร่วมจากตัวชาวบ้านเอง	
ทีมวิจัยชาวบ้านขาดทักษะกระบวนการในเวทีพูดคุย แลกเปลี่ยน	- ชาวบ้านในพื้นที่ยังไม่เคยเรียนรู้หรือรวมกลุ่มกันทำวิจัยเพื่อชุมชนมาก่อน - หน่วยงาน/องค์กร ในพื้นที่ไม่มีวิธีการที่จะประสานความร่วมมือในการแสวงหาทางออกของปัญหานี้จากหน่วยงาน/องค์กรนอกพื้นที่	- ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มของคนที่มีใจอยากจะทำกิจกรรมแก้ไขปัญหานี้อย่างเป็นรูปธรรม - แสวงความร่วมมือจากหน่วยงาน/องค์กรทั้งในพื้นที่ที่นอกพื้นที่ที่สามารถเป็นทีมพี่เลี้ยง	เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างชาวบ้านกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนสำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงาน ภาค (สกว.) คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	

ปัญหา/อุปสรรค	สมมุติฐาน	แนวทางการแก้ไขปัญหา	ผลการดำเนินการ	ข้อเสนอแนะ
ทีมวิจัยชาวบ้าน (ทีมหลัก) ไม่สามารถขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ได้	1. แก่นนำหลักทั้ง ๓ ตำบลล้วนแต่มีภาระหน้าที่ที่ประจำถิ่นมีอยู่แล้ว 2. แก่นนำหลักทั้ง ๓ ตำบลขาดทักษะ/ประสบการณ์การทำเวทีพูดคุย-แลกเปลี่ยนเรียนรู้	กระตุ้นให้เกิดแรงของการขับเคลื่อนในพื้นที่	2. เกิดการประสานความร่วมมือกับตัวบุคคลแกนนำระดับตำบล ทั้ง 3 ตำบลเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการขับเคลื่อนกิจกรรมที่จะนำไปสู่เวที/การรวมคน/ร่วมกันคิด/ร่วมกันทำ/ร่วมกันพัฒนา	
ทีมวิจัยชาวบ้าน (ทีมหลัก) ไม่สามารถขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ได้	1. แก่นนำหลักทั้ง ๓ ตำบลล้วนแต่มีภาระหน้าที่ที่ประจำถิ่นมีอยู่แล้ว 2. แก่นนำหลักทั้ง ๓ ตำบลขาดทักษะ/ประสบการณ์การทำเวทีพูดคุย-แลกเปลี่ยนเรียนรู้	1. ค้นหาหน่วยงาน/องค์กรภาคีเครือข่ายทั้งในพื้นที่ ทั้งนอกพื้นที่	1. ได้กลุ่มคนทั้งจากในพื้นที่ ทั้งนอกพื้นที่เข้าร่วมเป็นเครือข่าย/คณะทำงาน หรือทีมวิจัย 2. เกิดการพูดคุย-หาแนวทางพัฒนาความคิดออกมาเป็นกิจกรรมหรือกระบวนการในเวทีเสวนาชาวบ้าน	
ไม่มีงบประมาณในการทำเวทีเสวนาชาวบ้านในพื้นที่ 13 หมู่บ้าน 3 ตำบล	1. จากการทำเวทีการพูดคุยในเวทีชาวบ้าน มาโดยตลอดทั้งปี 2548 ต่อเนื่องปี 2549 และนำเสนอโครงการ โครงการศึกษาในเดือนมกราคม จะมีการอนุมัติโครงการวิจัยในช่วงเดือนมีนาคม 2549 ในขณะที่โครงการวิจัยนี้ต้องการความต่อเนื่อง	1. กิจกรรมใดที่จำเป็นต้องใช้เงินงบประมาณในช่วงของเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ ขอให้แก่นำทั้ง 3 ตำบลพูดคุย นอกรอบกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 3 ตำบล ในการอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานนี้	1. ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากทั้ง 3 ตำบล เช่น กิจกรรมการเข้าค่ายระดมเขาวงกตน้ำแม่สาร และอาหารกลางวันในเวทีเสวนาชาวบ้านในพื้นที่ทั้ง 13 หมู่บ้าน	

ปัญหา/อุปสรรค	สมมุติฐาน	แนวทางการแก้ไขปัญหา	ผลการดำเนินการ	ข้อเสนอแนะ
ขาดความสมบูรณ์ของข้อมูลใน บทปกตินจากเวทีเสวนา ชาวบ้านมีจำนวนของชาวบ้าน และกลุ่มเด็ก-เยาวชนที่จะให้ ข้อมูลในทุก ๆ ด้านนั้นน้อย เกินไป	1. การประสานในระดับพื้นที่หมู่บ้านไม่ ชัดเจนว่าต้องการกลุ่มใด/วัย/เพศ/ หรือมีภูมิความรู้ด้านใดเป็นกรณีพิเศษ	2. แก่นนำทั้ง 3 ตำบลช่วยเหลือ สมทบเป็นเงินส่วนตัว	1. ได้กลุ่มคนที่ตรงตามประเด็นคำถาม ที่มีในวงเสวนาชาวบ้าน จำนวนคน มากบ้างน้อยบ้างซึ่งไม่เหมือนกัน ในทุกพื้นที่ที่ช่วยหาที่ที่ต้องรับผิดชอบ ที่แตกต่างกันไป	
เด็ก-เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม เข้าค่ายระดมแก่นำเยาวชน ลำน้ำแม่สาร ไม่ครบตามจำนวน พื้นที่ 13 หมู่บ้าน (รายนาม)	1. ความเข้าใจที่ไม่ตรงกันของการประ- สานงานระหว่างทีมวิจัยกับผู้ใหญ่- บ้าน-ตัวเล็ก และผู้ปกครอง	1. ทีมวิจัยต้องลงพื้นที่หาคำถาม ตอบให้ได้/อธิบายความสำคัญ ของกิจกรรมให้ผู้ใหญ่บ้านเข้าใจ ให้ตรงกัน	1. ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ปกครองบางส่วนบาง พื้นที่หมู่บ้านเข้าใจในความจำเป็น เห็นความสำคัญของกิจกรรมใน ลักษณะที่มากขึ้น	
เด็ก-เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม เข้าค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชน ลำน้ำแม่สาร ไม่ครบตามจำนวน พื้นที่ 13 หมู่บ้าน (หลัง มข.)	1. ความเข้าใจไม่ตรงกันของการประ- สานงานระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับผู้- ปกครอง	1. ผู้ใหญ่บ้านต้องทำความเข้าใจ กับผู้ปกครองให้มากขึ้น 2. ทีมวิจัยต้องช่วยเหลือพัฒนา กลุ่มเด็ก-เยาวชนในหมู่บ้านให้ เข้มแข็งมากกว่านี้	1. ไม่เป็นผลสำเร็จเพราะกลุ่มคน ต่าง ๆ ในหมู่บ้านไม่มีความเข้มแข็ง เป็นทุนเดิมอยู่ก่อน 2. ผู้ใหญ่บ้านจากความตั้งใจจริงใน การแก้ไขปัญหา	ทีมวิจัยต้องให้ความสำคัญและ ความพยายามที่จะต้องเข้าไปมี ส่วนร่วมในการสร้างกลุ่มเด็ก- เยาวชนในหมู่บ้านเป้าหมายให้ เกิดความเข้มแข็ง

ปัญหา/อุปสรรค	สมมุติฐาน	แนวทางการแก้ไขปัญหา	ผลการดำเนินการ	ข้อเสนอแนะ
ความกล้าช้าของกระบวนการขับเคลื่อนโครงการวิจัยในพื้นที่ระดับหมู่บ้าน/ตำบล	1. ผู้นำหมู่บ้านทุกภาคส่วน ทั้ง 13 หมู่บ้านยังไม่เข้าใจกระบวนการงานวิจัยตามโครงการวิจัยดีพอ 2. นายก/รองนายก/สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 3 ตำบลยังไม่เข้าใจกระบวนการงานวิจัยตามโครงการวิจัยดีพอ	1. ทีมวิจัยต้องลงพื้นที่สร้างความเข้าใจในกระบวนการงานวิจัยตามโครงการวิจัยกับผู้นำหมู่บ้านทุกภาคส่วน และนายก/รองนายก/สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลให้มากขึ้นในระดับดีพอ	1. ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเพราะยังเข้าไม่ถึงหัวถึงยื่นสืบเนื่องมาจากกรอบของเวลาที่ทีมวิจัยที่ต้องถูกแบ่งไปทำงาน/ปฏิบัติงานระยะหน้าที่ประจำเป็นส่วนใหญ่	1. ทีมวิจัยต้องลงพื้นที่ให้ครบ 13 หมู่บ้านอีกครั้งเพื่อหาเวทีพูดคุย-สร้างความเข้าใจกับผู้นำ/คณะกรรมการหมู่บ้าน และเจ้าของบ้านเรือนที่อยู่ริมฝั่งลำน้ำแม่สาร
ประเด็นคำถาม และ กระบวนการพัฒนาองค์ความรู้ยังเป็นไปในกรอบ/ทิศทางที่ยังจำกัดอยู่ในวงแคบ	1. ทีมวิจัยขาดความหลากหลายและยังไม่ครอบคลุมทุกกลุ่มคนในพื้นที่ 2. ทีมวิจัยขาดการประสานงานที่ดีกับหน่วยงาน/องค์กรนอกพื้นที่	1. ทีมวิจัยร่วมกันค้นหาคณะทำงานที่เป็นตัวชาวบ้านเพิ่มเติม พร้อมหน่วยงาน/องค์กรภายนอกพื้นที่ที่มีศักยภาพสามารถช่วยเหลือได้	1. ได้ทีมวิจัยทั้งกลุ่มคน/วัย/เพศ/อาชีพเพิ่มขึ้นอย่างหลากหลายซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากในการขับเคลื่อนกิจกรรมในการประสานงาน/เวทีเสวนา	
กระบวนการของการพูดคุย-แลกเปลี่ยนกันระหว่างทีมวิจัยกับชาวบ้านยังจำกัดอยู่ในวงที่แคบเพียงเฉพาะแต่คำถามหลักเท่านั้น	1. ทีมวิจัยยังขาดประสบการณ์ หรือการค้นหาประเด็นพูดคุยในวงเสวนาที่หลากหลายมุมมอง/เรื่องราว	1. ทีมวิจัยต้องเข้าร่วมเพื่อแลกเปลี่ยน-เรียนรู้ในวงเสวนาด้วย เรื่องราวต่างๆ ไม่จำกัดแค่เฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเดียว	1. ได้ผลสำเร็จในระดับหนึ่งเพราะเวทีเรียนรู้ที่นำสนใจอยู่ต่างพื้นที่มากขึ้น	ทีมวิจัยต้องหาพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มขึ้น พร้อม ๆ กับการจัดทำแผนปฏิบัติการที่มีกรอบกิจกรรมของการเรียนรู้จากเวทีเสวนาในรอบช่วงระยะด้วย

ปัญหา/อุปสรรค	สมมุติฐาน	แนวทางการแก้ไข/ปัญหา	ผลการดำเนินการ	ข้อเสนอแนะ
การบริหารจัดการการเงินและการรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่	1. เจ้าหน้าที่ที่มิววิจัยที่รับผิดชอบยังขาดทักษะ/ประสบการณ์ที่ดีพอ 2. เจ้าหน้าที่ที่มิววิจัยผู้รับผิดชอบการเงินและบันทึกข้อมูลบางครั้งคำบางคำยังเพี้ยนคลาดเคลื่อนอยู่	1. ขอทีมพี่เลี้ยงจาก สกว. ช่วยแนะนำเป็นการส่วนตัว 2. คัดเลือกคน/อุปกรณ์ช่วยเสริมการบริหารจัดการปัญหาการรวบรวม/บันทึกข้อมูล	1. การบริหารจัดการในเรื่องการเงินผ่านพ้นไปด้วยดีเรียบร้อย 2. การบริหารจัดการปัญหาการรวบรวม/บันทึกข้อมูลตั้งอยู่ในขั้นระดับหนึ่ง แต่ยังไม่ทั้งหมด	1. ทีมวิจัยต้องแยกเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในด้านการเงินกับการบันทึกข้อมูลออกจากกัน 2. พัฒนาเจ้าหน้าที่บันทึกให้มีความชำนาญมากขึ้น ด้วยการเรียนรู้ร่วมกันทั้งโครงการวิจัยเดียวกัน ทั้งต่างโครงการวิจัย
การประชุมกลุ่มเด็ก-เยาวชน "ปัญหาหาละอ่อนทะเลปุ่น" ไม่ครบองค์ประชุม	1. อยู่ต่างโรงเรียนกัน ทั้งเวลาเรียนพิเศษในวันหยุดยังไม่ตรงกันอีก	1. ทีมวิจัย (ทีมเด็กฯ) ได้มอบหมายให้มิววิจัยติดต่อขอคนหนึ่งโดยตรงประสานงานกับคณะกรรมการกลุ่มฯ	1. ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง การประชุมครั้งต่อมาจึงมีองค์ประชุมเกินกว่าครึ่งทุกครั้ง	1. ทีมวิจัย (ทีมเด็กฯ) ต้องมีการเพิ่มจำนวนคณะกรรมการของกลุ่มฯ เพื่อสอดคล้องกับสภาวการณ์ในปัจจุบัน

บอกเล่ากระบวนการทำงานผ่านประสบการณ์

โครงการวิจัยเพื่อชุมชน “โครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร หรือโครงการคืนธรรมชาติลำแม่สาร อย่างมีส่วนร่วม ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” ชื่อเดียวกันก้าวเดินมาจนถึงระยะทางตรงจุดนี้ได้ ต้องพึ่งพาอาศัยอาศัยสรรพกำลังที่มีอยู่ทั้งในพื้นที่ ทั้งนอกพื้นที่โครงการวิจัยร่วมกันขับเคลื่อนท่ามกลางคำถามที่ยังมีอยู่อีกหลากหลายที่ยังท้าทายและรอให้ทีมวิจัยค้นหา สืบเสาะอีกมากมายจนไม่รู้ว่า ทีมวิจัยจึงอาศัยรูปแบบการทำงานที่เป็นลักษณะของทีมงานซึ่งมีพระมหานិเวศน์ กิตติเชฏฐ์ หัวหน้าโครงการวิจัย ได้พัฒนารูปแบบการทำงานมาจากการที่พระคุณท่านได้เคยผ่านงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดที่มีบทบาทร่วมคิด ร่วมทำในระดับพื้นที่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดสู่การทำงานที่ผสมผสานกับผู้คนที่หลากหลาย หลายพื้นฐานความรู้และ หลายพื้นฐานความสามารถอันเป็นทุนทางสังคมเดิมที่ปรากฏมีอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน เพียงแต่ขาดการต่อยอดแนวความคิดที่เป็นระบบ เป็นกระบวนการที่ชัดเจนเท่านั้นซึ่งพอจะประมวลได้จากประสบการณ์ของกลุ่มคนที่เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยชาวบ้าน ดังนี้ :

ทีมแกนนำระดับตำบล ประกอบไปด้วยพระมหานิเวศน์ กิตติเชฏฐ์ หัวหน้าโครงการวิจัย จากพื้นที่รับผิดชอบตำบลเวียงยอง 3 หมู่บ้าน นางภักจินดา ดังกาฬี หัวหน้าโครงการวิจัยร่วม จากพื้นที่รับผิดชอบตำบลศรีบัวบาน 6 หมู่บ้าน และนายอุทัย พิงคะสัน หัวหน้าโครงการวิจัยร่วม จากพื้นที่รับผิดชอบตำบลป่าสัก 4 หมู่บ้าน โดยมีหน้าที่ติดต่อประสานงานตั้งแต่การค้นหาทีมที่เสี่ยงจากในพื้นที่ นอกพื้นที่-บันทึกข้อมูล-ทีมชาวบ้าน-องค์การบริหารส่วนตำบลจากทั้ง 3 ตำบล ร่วมกันลงพื้นที่ทำกิจกรรมกับกลุ่มผู้ใหญ่ และเยาวชน สร้างเวทีแลกเปลี่ยน-พูดคุยกันอย่างออกรสออกชาติ และด้วยความที่ทีมแกนนำไม่มีประสบการณ์ผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อชุมชนในลักษณะนี้มาก่อน จึงกลายเป็นเรื่องที่ยากมากในการที่จะให้ราษฎรซึ่งไม่รู้ถึงงานวิจัยเช่นนี้ให้เข้าใจเหมือนอย่างที่เราเข้าใจ หลายเวทีที่เริ่มพูดคุยถามหาเงินเป็นอันดับแรก หลายเวทีที่ราษฎรไม่มีความเชื่อมั่นว่าทีมวิจัยเองจะสามารถทำได้ ซึ่งกว่าจะทำให้ตัวของราษฎรเองรู้จักและเข้าใจกับคำว่า “วิจัยเพื่อชุมชน กระบวนการ เวทีสืบค้นข้อมูล การมีส่วนร่วม” ต้องใช้เวลาร่วม 4 เดือนจนผู้นำหมู่บ้าน และราษฎรส่วนใหญ่ตระหนักรู้ เห็นความสำคัญ และร่วมขบวนการทำงานไปกับทีมวิจัยด้วยความเต็มใจตลอดระยะเวลา 6 เดือนแรก และ ในวันที่เมื่อทบทวนการดำเนินการตามโครงการที่ผ่านมา จึงมีโอกาสดูเห็นความแตกต่างกันทางความคิดที่อาศัยกระบวนการการทำงานที่ซับซ้อนอย่างเป็นระบบของคณะทำงาน กับความภาคภูมิใจที่สามารถจุดประกายความอยากจะเห็น ความอยากจะทำให้เกิดขึ้นกับทีมวิจัยชุมชน และ ผู้นำหมู่บ้านและลูกบ้านได้เป็นผลสำเร็จซึ่งถือได้ว่าทีมแกนนำได้ประสบกับความสำเร็จพอสมควร ทั้งนี้คงเป็นเพราะว่าอาศัยหลักแห่งการประสานงาน 3 ประสาน กล่าวคือ

• ประสานใจ

• ประสานความคิด

• ประสานประโยชน์

ทีมวิจัยชาวบ้าน ซึ่งประกอบไปด้วยผู้ใหญ่บ้าน และผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 13 หมู่บ้าน เกิดมีขึ้น ได้ก็ด้วยการเชิญชวนกันจากเวทีพูดคุย-แลกเปลี่ยนของทีมแกนนำระดับตำบล ลงพื้นที่เก็บข้อมูลทั้ง 13 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นผู้ที่เห็นความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของคนและธรรมชาติมาโดยลำดับตั้งแต่วัยเด็กจนถึงเป็นผู้ใหญ่ ร่วมอาสาเป็นคณะทำงานในระดับหมู่บ้านมีภารกิจหลักคือ ประสานความร่วมมือกับผู้นำในหมู่บ้านตลอดจนถึงกลุ่มชาวบ้านจริง ๆ และยังมีส่วนร่วมในการช่วยพรรค ประชาสัมพันธ์ มีส่วนร่วมในการวางกรอบการทำงานของทีม ทั้งในระดับพื้นที่หมู่บ้าน ทั้งในระดับพื้นที่ตำบล ช่วยกันค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนโครงการวิจัย จากเสียงสะท้อน มุมมองของตัวทีมวิจัยชาวบ้านสู่ทีมแกนนำจึงทำให้รู้ว่าทั้งตัวของทีมวิจัยชาวบ้าน และชาวบ้านจริง ๆ นั้นมีความสุขมากที่มีเวทีให้ได้พูดคุย-แลกเปลี่ยนเล่าถึงบรรยากาศสมัยเริ่มต้นตั้งหมู่บ้านเรื่อยมา จนถึงยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ทีมแกนนำชวนพูดคุยกันในวงเสวนาทีมวิจัยชาวบ้าน และราษฎรจึงไม่รีรอที่จะแย่งกันบอกเล่าถ่ายทอดประสบการณ์ของแต่ละช่วงชีวิตได้อย่างถึงใจทีเดียว สิ่งที่ทีมวิจัยราษฎรและตัวของราษฎรเองเกิดความวิตกกังวลกลับไม่ใช่กระบวนการขับเคลื่อนโครงการวิจัย แต่กลับเป็นความกังวลใจที่กลัวว่า ตัวเองจะไม่มีโอกาสได้เห็น ได้สัมผัสความสำเร็จของโครงการวิจัยและธรรมชาติที่จะดีขึ้น เนื่องจากแต่ละคนอยู่อายุต่างกันตั้งแต่อายุ 40-71 ปีเลยทีเดียว

ทีมแกนนำกลุ่มเด็ก-เยาวชน เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อย อาศัยเพียงลำพังทีมแกนนำซึ่งเป็นทีมผู้ใหญ่ไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนโครงการวิจัย ไปสู่ความยั่งยืนได้อย่างสมบูรณ์แบบ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยต้นทุนทางสังคมทุกอย่างเท่าที่มีอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านเป็นเครื่องมือซึ่งก็ไม่เว้นแม้กระทั่งกลุ่มเด็ก-เยาวชนในพื้นที่หมู่บ้าน ทีมแกนนำได้อาศัยฐานกลุ่มคนและองค์ความรู้เดิมจากชุมชนโลกสีเขียว โรงเรียนจักรคำคณาทร ลำพูน ซึ่งอยู่ในความดูแลของอาจารย์อุดมลักษณ์ คงลกคก โดยจัดเป็นกลุ่มภาคีจากนอกพื้นที่รับหน้าที่ในการดูแล แนะนำ รวมกลุ่ม และฝึกกลุ่มเด็ก-เยาวชนในพื้นที่ให้มีความตระหนักรู้ ทั้งได้เห็นความสำคัญของโครงการวิจัยที่มีประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีการเข้าค่ายระยะสั้น เพื่อเพิ่มเติมองค์ความรู้ให้กับกลุ่มเด็ก-เยาวชนในพื้นที่ให้เกิดความชำนาญ ในการจัดกิจกรรมตรวจวัดคุณภาพน้ำในลำน้ำรูปแบบของกิจกรรมกลุ่มนันทนาการใช้เวลาในการรวมกลุ่ม พัฒนากลุ่ม พัฒนาองค์ความรู้ในรูปแบบที่สอนน้องจนกลุ่มเด็ก-เยาวชนในพื้นที่สามารถช่วย หรือพึ่งพาอาศัยตัวเองใช้เวลาในการฝึกฝนตนเองถึง 4 เดือนกลุ่มแกนนำได้ความภาคภูมิใจและมีความสุขที่สามารถสร้างกลุ่มเด็ก-เยาวชนในพื้นที่ระดับ 3 ตำบลที่สามารถบริหารจัดการกลุ่มได้ในนาม “กลุ่มปิ่นพะยอม หตะอ่อน

หละปูน” และยังเป็นพี่เลี้ยงที่ร่วมเดินทางเคียงบ่าเคียงไหล่กับโครงการวิจัย ภายใต้กระบวนการถ่ายทอดจิตสำนึกในลักษณะกิจกรรมกลุ่มจากฐานผู้รู้

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กล่าวคือ องค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสักและตำบลเวียงขงเป็นองค์กรในท้องถิ่นที่รับผิดชอบงานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภายใต้กรอบกฎหมาย นโยบายและแผน ที่มีอยู่แล้วแต่ด้วยภาระงานที่ทางองค์กรรับผิดชอบในพื้นที่มีปริมาณมากจำนวนเจ้าหน้าที่ก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบล จึงกลายเป็นเครื่องมือที่หนุนเสริมศักยภาพ ด้านการพัฒนาองค์ความรู้ กระบวนการทำงานที่อาศัยซึ่งกัน และกันถึงแม้จะเริ่มด้วยความไม่เข้าใจในเชิงลึกอย่างทั่วถึง การขับเคลื่อนในเชิงนโยบายไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ท้ายที่สุดหลังเวลาผ่านไปเป็นเวลา 4 เดือน จึงเกิดเวทีพูดคุย-แลกเปลี่ยนทั้งอย่างเป็นทางการ ทั้งอย่างไม่เป็นทางการบ่อยครั้งขึ้นมีความชัดเจนในเรื่องบุคคลที่รับผิดชอบโดยตรง มีนโยบายในการทำงานอย่างเป็นรูปแบบ และความร่วมมือในทุก ๆ ด้านที่ทางทีมวิจัยชาวบ้านขอความร่วมมือก็ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ต่อเนื่องเป็นอย่างดี ยิ่งโดยการนำเสนอกรอบแนวความคิด กระบวนการทำงาน นโยบายหนุนเสริมที่ผ่านความเห็นชอบ และมอบหมายเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ-ประสานงานที่เป็นกิจจะลักษณะมากขึ้นจากสภาองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 3 ตำบล และเมื่อนำเหตุการณ์ หรือสภาพการณ์ที่ผ่านพ้นมาตั้งแต่เริ่มต้นโครงการวิจัยจนถึงวันสุดท้ายของช่วงระยะแรก จึงพอที่จะประมวลได้ว่าทีมวิจัยได้เริ่มดำเนินการทำงานที่ไม่รู้เรื่อง-ไม่เข้าใจในความเป็นนักวิจัยค่อยเป็นค่อยไปพร้อม ๆ กับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้ามาอันนำไปสู่การสับสน หรือการแสวงหาจุดอ่อนจุดแข็งของคน/กลุ่มคนในแต่ละพื้นที่ทั้งโดยทางตรง ทั้งโดยทางอ้อม โดยวางเป้าหมายและวิธีการทำงานของทีมงานแล้ว ก็ดำเนินการสร้างกิจกรรมในเกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น กิจกรรมกระตุ้นให้เกิดความสำนึก ความคิด/สร้างความเข้าใจในเวทีระดับผู้ใหญ่ เวิร์กช็อปเด็ก-เยาวชนแล้วทีมวิจัยก็ได้ผู้ร่วมงานเป็นทีมวิจัยชาวบ้านจริง ๆ จากเวทีนี้ทั้ง 2 ระดับ ค่อย ๆ เข้ามาสมทบเพิ่มขึ้นจากนั้นจึงร่วมกันเดินหน้ารวมคน/กลุ่มคนที่มีใจรักลำนน้ำแม่สารทั้งคนในพื้นที่นอกพื้นที่ และประสานงานเพื่อหนุนเสริมองค์ความรู้ ความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่าง ๆ ที่มีอยู่เชื่อมต่อให้กับพื้นที่ทั้ง 13 หมู่บ้านซึ่งจะปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนเห็นถึงวิธีการ/กระบวนการฟื้นฟูที่นั้พอใจในช่วงระยะที่ 2 ของโครงการวิจัยต่อไป และเมื่อร่วมกันทบทวนถึงทั้งหมดที่ทำไปแล้วจึงได้ข้อสรุปว่า เราสามารถทำงานมาได้ถึงระดับนี้เพราะวิธีการใด และจะสรุปได้ไหมว่า สิ่งเหล่านี้ใช่หรือไม่ ที่เรียกว่ากระบวนการพัฒนาโครงการวิจัย โดยเริ่มจาก

จับจุด ก่อนที่ทีมวิจัยจะลงพื้นที่เก็บข้อมูลพื้นฐานของแต่ละหมู่บ้านเพื่อจะใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาแผน/กิจกรรมที่จะสร้างกระบวนการฟื้นฟูลำนน้ำแม่น้สารนั้น ทีมวิจัยได้มีการปรึกษาหารือพูดคุย-แลกเปลี่ยน ประสานคน/กลุ่มคนที่ทีมวิจัยคิดว่าจะสามารถทำให้โครงการวิจัยขับเคลื่อนไปได้โดยไม่มีอุปสรรคในการทำงานแต่พอเริ่มต้นลงมือที่หมู่บ้านแรกคือ บ้านทุ่งยาว

ตำบลศรีบัวบานทีมวิจัยต้องเจอกับปัญหา เช่น คน/กลุ่มคนที่ให้ข้อมูลมาไม่มากพอ การประสานงานในระดับพื้นที่หมู่บ้านและตำบลยังไม่ชัดเจน ข้อมูลที่ได้ก็จัดอยู่ในระดับดีแต่ยังได้ไม่ครบถ้วน เมื่อเวทีแรกที่ทีมวิจัยพบกับปัญหาเช่นนี้จึงมีการพูดคุยกันในทีมวิจัยถึงแนวทางการแก้ไข ปัญหา และร่วมกันสืบค้นหาข้อมูลสภาพพื้นที่เดิมอย่างละเอียดถึงความเข้มแข็ง ความอ่อนแอ จุดเด่น จุดด้อยของคน/กลุ่มคนที่ให้ข้อมูล/ร่วมเวที และนำข้อมูลที่ได้เหล่านั้นกลับมาวิเคราะห์ร่วมกัน วางแผนเพื่อสร้างกระบวนการพูดคุย-แลกเปลี่ยนกันในระดับเวทีพื้นที่ต่าง ๆ แล้วเวทีต่อมา คือ บ้านแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงของ จึงเป็นเวทีที่มีการนำผลจากการร่วมกันวิเคราะห์มาทดลองปฏิบัติซึ่งก็ได้รับข้อมูลและความร่วมมือเป็นอย่างดีในระดับหนึ่ง และจากนั้นอีก 11 เวทีจึงมีการร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ วิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์คน/กลุ่มคนที่ร่วมเวทีทุกครั้งไปทั้งแบบล่วงหน้าก่อนลงพื้นที่ ทั้งแบบเวทีต่อเวทีหลังจากเสร็จสิ้นเวทีในวันนั้น ๆ แล้ว

ข้อไฟ ในเวทีชาวบ้านระดับพื้นที่หมู่บ้านได้มีการเก็บข้อมูลพื้นฐานของแต่ละเวที/หมู่บ้านผ่านกิจกรรมซึ่งถูกแยกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ เวทีผู้ใหญ่ และเวทีเด็ก-เยาวชน ในเวทีผู้ใหญ่ทีมวิจัยได้ให้ความสำคัญ วิชิตคิด หรือกระบวนการคิดที่หลากหลายมุมมองประยุกต์กับ วิชิตคิดแบบพุทธศาสนา “โยนิโสมนสิการ” คิดแบบวิเคราะห์เจาะลึกสาวจากเหตุไปหาผลสาวจากผลไปหาเหตุโดยมีคำถามที่หยาบขึ้นให้ในเวทีเป็นอุปกรณ์ หรือเครื่องมือนำทางที่กระตุ้นให้เกิดเป็นพลังความคิด และถ้อยคำอันมากมายที่พุ่งพรวดออกมาจากความรู้สึกร่วมของทีมว่ามีความสุขที่ได้บอกเล่าบนรอยยิ้มที่ปนเปื้อนด้วยเสียงหัวเราะชอบใจเมื่อครั้งที่ยังอยู่ในวัยหนุ่มวัยสาว ส่วนเวทีเด็ก-เยาวชนนั้นสร้างความสำคัญ พัฒนาวิธีการคิดผ่านกิจกรรมเข้าค่ายฯ กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมสำรวจ-ตรวจวัดคุณภาพน้ำ และการนำเสนอผลกิจกรรมต่อผู้ใหญ่ในเวทีเดียวกัน และหากคน/กลุ่มคนทั้งผู้ใหญ่ ทั้งเด็ก-เยาวชนคน/กลุ่มใดที่มีใจอยากจะทำทีมวิจัยก็จะเริ่มต้นด้วยการเชิญชวนร่วมเป็นทีมวิจัยร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแบ่งปันความสุขซึ่งกันและกัน

ใส่เรือ ในการพูดคุย-แลกเปลี่ยนกันทั้งอย่างเป็นทางการในรูปแบบเวทีเสวนา ทั้งอย่างไม่เป็นทางการที่เป็นเฉพาะรายคน รายกลุ่มเล็ก ๆ ทีมวิจัยได้ใช้ความอยากรจะทำที่มีอยู่ในใจของชาวบ้านเป็นพื้นฐาน ใช้ความเป็นนักประสานที่คอยประสานขอรับความร่วมมือจากทีมที่เลี้ยง ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และกลุ่ม/องค์กรภาคีให้ลงพื้นที่ด้วยกันฝึกตัวของทีมวิจัย และชาวบ้านเองให้เกิดความชำนาญมากขึ้นในการบริหารจัดการกลุ่มคน/องค์กร/องค์ความรู้ เช่น คุณระวี ถาวร พร้อมเจ้าหน้าที่จากศูนย์ฝึกสวนศาสตร์ป่าชุมชนแห่งเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ ลงพื้นที่ช่วยฝึกในเรื่องของการตั้งคำถาม/เก็บประเด็นที่สำคัญ ๆ ในวงเสวนา อาจารย์อุดมลักษณ์ คงลกคก จากชุมชนโลกสีเขียว โรงเรียนจักรคำคณาทร ลำพูน พร้อมกลุ่มแกนนำลงพื้นที่ช่วยฝึกกลุ่มเด็ก-เยาวชนในพื้นที่ทั้ง 13 หมู่บ้านในเรื่อง การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม การสังเกตสีน้ำ-กลิ่นน้ำ-พันธุ์สัตว์น้ำที่เป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นสภาพลำน้ำว่าแนวโน้มอนาคตจะเป็นน้ำดี น้ำเสีย หรือเสียแล้ว ใช้การไม่ได้

เป็นกัน อาจารย์สถาพร ชัยบุตร จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดลำปาง ลงพื้นที่ช่วยให้ข้อเสนอแนะ มุมมองในเรื่องของการจัดเก็บข้อมูลที่ได้มาในเรื่องของการจัดเก็บฐานข้อมูลจนที่สุดได้พัฒนามาเป็น โครงการจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบใหม่ตามลักษณะของโปรแกรมท้องถิ่นไทยและองค์ความรู้อื่น ๆ ในเรื่องของน้ำ ป่า ปลา คนที่ทางทีมที่เลี้ยงแนะนำให้เข้าร่วมเรียนรู้จากเวทีทั้งส่วนกลาง ทั้งส่วนภูมิภาค ส่วนคำใช้จ่ายซึ่งมีความจำเป็นและมีความสำคัญไม่น้อยนั้นทางโครงการวิจัยเป็นผู้บริหารจัดการอำนวยความสะดวกให้ในทุกอย่างโดยไม่มีเงื่อนไขขอเพียงให้งานได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และก่อเกิดเป็นประโยชน์ต่อคนหมู่มากเป็นพอ

เกื้อกูล การที่จะขับเคลื่อนโครงการวิจัยชุดนี้ไปสู่ความต้องการของชาวบ้านนั้น สิ่งที่มีความสำคัญมากก็คงจะหนีไม่พ้นจากเรื่องของ “คน” ซึ่งถือว่าเป็นกำลังหลัก เป็นอีกตัวชี้วัดหนึ่งถึงความสำเร็จของงาน ที่ผ่านมาโครงการวิจัยขาดคน/กลุ่มคนที่มีใจอยากจะทำ เช่น ได้คนให้ข้อมูล/ร่วมเวทีไม่ครบทุกหมู่บ้าน ได้คนให้ข้อมูล/ร่วมเวทีที่ไม่ตรงกับงาน ผู้นำบางหมู่บ้าน บางครั้งกลับเพิกเฉยเสียเองไม่เห็นความสำคัญเท่าที่ควร การประสานงานจึงต้องอาศัยความอดทนเป็นอย่างมากและยังคิดที่แกนนำระดับตำบลทั้ง 3 ตำบล/ท่านมีความมุ่งมั่นสูงร่วมกันคิดแสวงหาทุกช่องทางที่จะให้ได้มาซึ่งคน ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยกันเป็นการส่วนตัวเฉพาะกับองค์การบริหารส่วนตำบล อดีตผู้นำหมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส หรือตัวของหัวหน้าโครงการวิจัยเองซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทในพื้นที่อยู่บ้างแล้วด้วยอันถือได้ว่าเป็นแหล่งรวมพลังแห่งความศรัทธาของตัวชาวบ้านเป็นอย่างดีคิดว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่งนั้นก็ใช้เวลาร่วม 5 เดือนแต่ก็ยังไม่ครบถ้วนอย่างที่ทีมแกนนำ และทีมวิจัยชาวบ้านต้องการซึ่งยังคงขยับต่อไปให้ต่อเนื่องรวมแล้วก็น่าจะประมาณ 10 ปีกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ของทุก ๆ ฝ่าย

บทที่ 4

ผลการศึกษาจากการสืบค้น และเวทีชาวบ้าน

เรื่อง สร้างเมืองหริภุญชัย

จากหนังสือวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม 4 ชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวไว้ว่า แต่เดิมกล่าวไว้ว่า ยังมีกุลบุตร 5 คน เป็นเพื่อนกัน คือ วาสุเทพ 1 สุกกทนค์ 1 อนุลิส 1 พุทธขณฺฑ 1 สุพรหม 1 ได้บวชในพระพุทธศาสนา เล่าเรียนพระไตรปิฎก แล้วสังเกตเห็นว่า การประพฤติตามธรรมวินัยเป็นภาวะที่หนัก จึงลาเพศออกแล้วบวชเป็นฤๅษี แต่สุกกทนค์คงเป็นคฤหัสถ์อาศัยอยู่ในเมืองลวปุระท่าน 5 องค์นอกนี้ มีท่านวาสุเทพเป็นต้น ได้บรรลุกำลังอภิญา อาศัยอยู่ในประเทศสยาม¹

บรรดาท่านเหล่านั้น ท่านวาสุเทพอยู่ที่คอยอุจจนบรรพต² ริมฝั่งแม่น้ำโรหิณี³ ท่านพุทธขณฺฑอยู่ที่คอยขุหบรรพต⁴ ริมแม่น้ำสาร⁵ ท่านอนุลิสอยู่ที่เมืองลลิตทวลลินคร⁶ ท่านสุพรหมฤๅษีอยู่ที่สุกบรรพต⁷ ริมฝั่งแม่น้ำวังกะ⁸

อยู่มาวันหนึ่ง ท่านวาสุเทพลงมาจากคอยอุจจนบรรพต พบทารก 6 คน คือในรอยเท้าช้าง 2 คน ในรอยเท้าแรด 2 คน ในรอยเท้าโคลาน (วัวกระทิง) 2 คน จึงเอาไปเลี้ยงไว้ และทารก 6 คน นั้น เติบโตขึ้นมาโดยลำดับ ก็สมสู่คู่ใคร่คู่มัน แล้วปฏิบัติเลี้ยงดูท่านวาสุเทพ เล่ากันว่า ยังมี

¹ ท่านสุกสัทธาบาลีว่า สยามเทศา วลีสุ แปลตามศัพท์ว่า อาศัยอยู่ในประเทศสยาม คำว่าสยามแผลงมาจากคำว่า เสียม ซึ่งเป็นเครื่องมือขุดดินชนิดหนึ่ง สมัยนั้นมีเมืองที่ใช้ชื่อเครื่องมือขุด 3 เมือง คือ ลาวจก แปลว่าจอบลาว หมายถึงเมืองเชียงรายโบราณ พลวนคร แปลว่า นครพลว หมายถึงเมืองแพร่ สยามประเทศ คือ เมืองเสียม หมายถึงเมืองสุโขทัย เมืองเหล่านี้ ล้วนเป็นเกษตรกร

² แปลตามศัพท์ว่า คอยอ้อย เข้าใจว่าหมายถึงคอยที่เรียกกันเดิมนีว่า คอยสุเทพ

³ แปลตามศัพท์ว่า แม่น้ำปลาเค็มเพียนทอง หรือแม่น้ำแดง ในพงศาวดารโยนกเรียกแม่น้ำขาน น่าจะเพี้ยนมาจากแม่น้ำขาง เพราะคำว่า ขาง ภาษาเหนือ แปลว่า เหล็กชนิดหนึ่งที่ใช้ทำกระทะ กระทะจึงพลอยเรียกว่าหม้อขางไปด้วย ชะรอยน้ำในแม่น้ำนั้นจะขุ่นสีเหมือนสนิมเหล็ก จึงเรียกแม่น้ำขาง แล้วกลายเป็นแม่น้ำขานไป

⁴ แปลตามศัพท์ว่า คอยบุชา หรือคอยคอกไม้เพลิง น่าจะเป็นคอยที่เขาจุดบั้งไฟ หรือไฟพะเนียง ในการบูชา นักยศฤกษ์

⁵ ห้วยแม่สารอยู่ใกล้คอยบาไห้ ในท้องที่จังหวัดลำพูน

⁶ แปลตามศัพท์ว่า เมืองขมื่นเครือ มีบางท่านสันนิษฐานว่า เมืองศรีสัตตนาลัย เล่ากันว่า ท่านอนุลิสอยู่ภูเขาศรี

⁷ แปลตามศัพท์ว่า คอยงาม และในท้องที่จังหวัดลำปาง มีคอยลูกหนึ่งชื่อคอยงาม

⁸ คงหมายถึงแม่น้ำวัง ในจังหวัดลำปาง

นางเนื้อตัวหนึ่งมาอยู่ที่ถ้ำยิปสวาระของท่านวาสูเทพ คุณค้ำน้ำยิปสวาระที่ปนน้ำอสุจิ ก็เห็งครรภ์
ขึ้นมา แล้วคลอคลอกออกมาเป็นมนุษย์ 2 คน ท่านวาสูเทพเกิดความเอ็นดู เลี้ยงทารกนั้นด้วยน้ำนม
ที่ไหลออกจากนิ้วมือ และทารกทั้ง 2 นั้นก็เจริญวัยขึ้นโดยลำดับ ได้สมสู่กันเอง คนผู้ชายชื่อ
กุนรฤมิ คนผู้หญิงชื่อ มิคุปปีติ ท่านวาสูเทพได้สร้างเมืองชื่อ มิคสังคร⁹ แล้วให้กุนรฤมิ
ครองราชสมบัติในเมืองนั้น และให้คนทั้ง 6 ที่ได้ในรอยเท้าสัตว์ต่างๆ ซึ่งสมสู่คู่ใครคู่มันนั้น อยู่
ในเมืองนั้นด้วย

ฝ่ายราชากุนรฤมิ ตั้งอยู่ในโอวาทของท่านวาสูเทพ ครองราชย์สมบัติในเมืองมิคสังคร 77
ปี พระเจ้ากุนรฤมิมิพระราชบุตร 3 องค์ คือ เจ้ากุนริ 1 เจ้ากุนริโละ 1 และเจ้ากุนริสึคนาส 1

ฝ่ายท่านวาสูเทพ ก็สร้างนครให้พระราชบุตร 3 องค์ ของพระเจ้ากุนรฤมิอยู่คนละแห่งๆ

บรรดาพระกุมารเหล่านั้น เมื่อพระบิดาล่วงลับไปแล้ว เจ้ากุนริสึคนาส ก็ได้ครอง
ราชย์สมบัติในเมืองมิคสังคร แล้วกลับไปครองราชสมบัติในเมืองรันนปุระ¹⁰ ที่ท่านฤมิวาสูเทพ
สร้างให้แก่เดิมนั้นอีก พระเจ้ากุนริสึคนาสนั้น ยังเมืองรันนปุระให้ฉิบหายด้วยความอหิวาตกโรค
คัดลันคิณฤกตีแม้อ้างอุปมาเหมือนคิน้อง (ว่าไม่มีความผิด)

ครั้งนั้น ท่านวาสูเทพเห็นพิจารณาอุสสาณที่ซึ่งมีชัยภูมิดี ได้เห็นสถานเป็นที่ประทับของ
พระพุทธรูปทั้งหลาย จึงตกลงใจว่า สถานที่นี้มีชัยภูมิต่างนักรบหนอ จึงได้สร้างเป็นนครขึ้น
นครหนึ่งในที่นั่นริมฝั่งแม่น้ำพิงค์¹¹ ครั้นสร้างเสร็จแล้ว จึงมาคิดว่า คนอื่นนอกจากท่านสุกกทนต์
สหยาของเราผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติมีศีลคุณเป็นต้น ย่อมไม่มีนครนี้ควรแก่ท่านสุกกทนต์สหยา
ของเรานั้นโดยแท้ จึงจารหนังสือลงในใบลานผูกติดไว้ที่กอไผ่กอหนึ่ง ปล่อยให้ลอยตามน้ำพิงค์ลงไปยัง
เมืองลวปุระ ท่านสุกกทนต์ได้อ่านหนังสือใบลานนั้นแล้ว ขึ้นกอไผ่ลอยทวนน้ำแม่พิงค์ มาถึง
โดยลำดับ ท่านวาสูเทพก็เล่าเรื่องทั้งปวงให้ท่านสุกกทนต์ฟัง ท่านสุกกทนต์จึงกล่าวว่า ข้าแต่
พระคุณเจ้า ถ้าได้นำเชื้อสายของพระเจ้าจักรพรรดิเมืองลวปุระมาอยู่ที่นี้แล้ว ก็จะมีความสุข
ความเจริญ ครั้งแล้วท่านทั้งสองจึงส่งทูตชื่อนายควาย¹² พร้อมกับชายฉกรรจ์ 500 คนไป ทูตควาย
ไปถึงแล้ว ถวายบังคมพระราชจักรพรรดิผู้เป็นใหญ่ในเมืองลวปุระแล้วทูลเรื่องราวทั้งหมดที่ท่าน
วาสูเทพสั่งมา ทูตควายพักอยู่ในเมืองลวปุระนั้น 1 ปี พอออกพรรษาแล้วจึงทูลลาพระเจ้าจักรพรรดิ
กลับ พระจักรพรรดิมีพระธิดาองค์หนึ่ง พระนามว่า พระนางจัมมเทวี เป็นอัศรมเหสีของเจ้า

⁹ แปลตามศัพท์ว่า สัตถุญากับเนื้อหรือแก่ง คงหมายเอาว่า ท่านวาสูเทพเลี้ยงเด็กทั้ง 2 ไว้ แล้วสัญญาว่าโตขึ้น
จะให้ครองเมือง ครั้นเด็กนั้นโตเป็นหนุ่มสาวได้กันเองแล้วจึงสร้างเมืองให้ตามสัญญา แต่ในหนังสือจามเทวี
วงศ์ เรียกชื่อเมืองนี้ว่า มิคสังฆนคร ได้คำอธิบายเป็นภาษาบาลีว่า “ค จ ปเทส มิคคณนิวาสนนคฺวุตฺต” แปลว่า
ก็ประเทศนั้น เป็นที่อาศัยอยู่ของหมู่นี้อ ประเทศนั้น จึงเรียกว่ามิคสังฆนคร เมืองนี้อยู่ที่เชิงคอดยสุเทพ

¹⁰ เมืองนี้อยู่ได้ลำพูน

¹¹ ท่านสุกกทนต์บาลีว่า พิงคณทิ เข้าใจว่าหมายถึงแม่น้ำพิงค์

¹² ท่านสุกกทนต์บาลีว่า ควย นาม ทูต ปาหสฺส แปลว่าส่งทูตชื่อนายควาย

ประเทศราชในเมืองรามัญ¹³ กำลังทรงครุฑได้ 3 เดือน พระเจ้าจักรพรรดิทรงส่งพระนางจัมเทวี พระธิดาของพระองค์ให้มาครองราชสมบัติในที่นี้ (หริปุณฺช) ฝ่ายพระนางพร้อมด้วยบริวารหมู่ใหม่จำพวกละ 500 องค์ ลงเรือมาตามแม่น้ำพิงค์ 7 เดือน จึงบรรลุถึงเมืองนี้ ท่านวาสุเทพและท่านสุกทนต์พร้อมด้วยชาวเมืองทั้งปวงได้อัญเชิญพระนางจัมเทวีนั่งบนกองทองคำ¹⁴ แล้วอภิเษก อาศัยเหตุที่พระนางนั่งบนกองทองคำอภิเษก นครนั้นจึงชื่อว่าหริปุณฺช¹⁵ สืบมาจนถึงทุกวันนี้

พระนางจัมเทวีถึงนครนี้แล้วได้ 7 วัน ก็ประสูติพระโอรส 2 พระองค์ในวันเพ็ญเดือน 3 พระโอรสองค์ที่พระนามว่า มหายศ องค์น้องพระนามว่า อินทวร หรือ อนันตยศ เมื่อพระกุมารทั้งสองนั้นมีพระชนมายุได้ 7 ปี พระกุมารมหายศก็ได้ราชาภิเษกในราชสมบัติ ส่วนพระนางจัมเทวี ได้สะสมกองการกุศลเป็นอนันต์ในพระพุทธศาสนา ทรงอุทิศส่วนบุญแก่เทพดาทั้งหลาย ผู้รักษาพระนคร และทรงถวายเครื่องสักการะแก่ผู้ตั้งอยู่ในธรรมทั้งหลาย ด้วยอำนาจบุญของพระนาง เทพดาทั้งหลายนำช้างมีเขามาให้ขึ้นระวางเป็นช้างพระที่นั่งอันเป็นมงคลในครั้งนั้น ยังมีพญามลิกะ¹⁶ ชื่อ พิลังกะ ห้อมล้อมด้วยทหาร 80,000 คน ยกมาเพื่อจะยึดหริปุณฺช เจ้ามหายศประทับบนคอช้างพระที่นั่ง เจ้าอินทวรประทับกลางช้าง ควาญนั่งท้ายช้าง แวดล้อมด้วยเหล่าทหารเป็นอันมาก เสด็จออกไปสู่รบทางประตูทิศตะวันตก ครั้งนั้นพญามลิกะเห็นรัศมีสีแดง ลูกโพล่งอยู่ปลายงาช้างเผือก ตกใจกลัวตาย มีอาจทนอยู่ในสนามรบได้ ก็หนีไป พลทหารทั้งหลายทั้งปวงก็แตกฉานซ่านเซ็นหนีไป ตั้งแต่นั้นมา นครหริปุณฺชก็เกษมสำราญปราศจากอันตราย

กาลอุบัติแห่งนครหริปุณฺช จบบริบูรณ์

¹³ เจ้าประเทศราชในเมืองรามัญนี้ อาจเป็นเมืองรามซึ่งอยู่ใกล้ๆ กับเมืองลพบุรีก็ได้ ท่านผู้ชำระหนังสือนี้อาจเข้าใจผิดเลขระบุชื่อให้ผิดเป็นเมืองรามัญ จึงทำให้เข้าใจเป็นเมืองมอญไปเสีย ในดินดัมป์โบราณเดิมว่ารามนคร แปลว่า ในเมืองราม

¹⁴ บนกองทองคำ ท่านผู้ศัพท์บาลีว่า หริปุณฺเช แปลว่า บนกองหริ แต่คำ “หริ” แปลว่า ทองคำก็ได้ จันทน์เหลืองก็ได้ แปลว่า หญาแพร่ก็ได้ อาจแปลว่า ได้อัญเชิญพระนางให้นั่งบนกองจันทน์เหลือง หรือนั่งบนกองหญาแพร่ ก็ได้

¹⁵ บางแห่งเรียกหริปุณฺช ในหนังสือปาลีสานวงศ์ กล่าวว่า พระพุทธเสด็จมาประทับจำนงค์สมณที่นั่น จึงเรียกหริปุณฺช หริแปลว่า.... ปุณฺชแปลว่าจัน และเรียกว่าลำพูน เพราะอุษิตทั้งสายคนโทน้ำเต้าไว้ที่นั่น น้ำเต้าคำบาลีว่า ถาพ ต่อมากลายเป็นลำพูน ชาวเหนือเรียก หละปุ่น

¹⁶ มลิกะ แปลตามศัพท์ว่า คนป่า คนร้าย แต่เฉพาะรายนี้ ท่านไม่ยอมบอกว่ามาจากไหน ทั้งมีจำนวนมากมายึดปลุกคนป่าทั่วๆ ไป จึงน่าจะให้เข้าใจว่า เป็นพวกไทยใหญ่ทางเมืองเจี๋ย เหมือนอย่างจีนเรียกไทยและพวกไม้อื่นจีนว่า ฮวนนัง แปลว่า คนป่า

ในตำนานมูลศาสนาบอกว่า ลำดับต่อมา เจ้าอินทรวรทรงคำนึงแต่ในพระทัยว่า พี่ได้เสวยราชสมบัติเป็นพระยาแล้ว แมื่ก็ใคร่เป็นพระยาดังพี่ผู้แท้จริง เธอทรงคำนึงดังนี้แล้ว จึงกราบทูลกับด้วยพระราชมารดาว่า ข้าแต่พระแม่เทวีเป็นเจ้า พี่ผู้ข้าน้อยก็ดี ข้าน้อยก็ดี เกิดในท้องพระแม่เจ้าทั้งสอง ถลอกก็ถลอกจากท้องพระแม่ทั้งสองพร้อมกันแท้จริง และบ่นนี้ข้าน้อยก็ได้เป็นพระยาแล้วนั้น แมื่ตัวข้าน้อยก็มีความปรารถนาเป็นพระยาดังที่ข้าน้อยในเมืองอีกเมืองหนึ่งแท้จริง

ในขณะนั้น พระนางจามเทวีผู้พระราชมารดาได้ทรงสดับถ้อยคำของเจ้าอินทรวรพระราชโอรสดังนั้น พระนางจึงตรัสว่า สุราเจ้าลูกกรักของแม่ ถ้อยคำที่เจ้ากล่าวกับแม่นี้แม่ก็เห็นสมควรขังนัก ถึงเช่นนั้นก็ดี เรานี้ได้มาอยู่ในเมืองหริภุญชัยนี้ ก็ด้วยเหตุเจ้าวาสูเทวฤๅณีนาคอกหนา เหตุดังนี้เมื่อเจ้ามีความปรารถนาดังนั้นแท้ แม่จะให้เจ้าไปไหว้กราบเรียนเจ้าวาสูเทวฤๅณีก่อน พระนางจามเทวีตรัสกับด้วยอินทรวรดังนี้แล้ว พระนางจึงรับสั่งให้หาบัณฑิตผู้ฉลาดด้วยโวหารเข้ามาเฝ้า แล้ว พระนางตรัสกับด้วยบัณฑิตนั้นว่า สุราท่านบัณฑิต ท่านจงนำเอาถ้อยคำของเราแมื่ถูกนี้ไปไหว้กราบเรียนพระวาสูเทวฤๅณีนาคว่า ข้าแต่พระวาสูเทวฤๅณีนาค บัดนี้นางจามเทวีแสวงใช้ให้ข้าน้อยมาไหว้กราบเรียนปฏิบัติเจ้าฤๅณีนาคมีบุญว่า ข้าแต่เจ้าฤๅณีนาคคุณ เจ้าฤๅณีนาคไปขอเอาผู้เข้ามาแต่สำนักพ่อผู้ข้าพระยาละโว้โพน ให้มาเป็นนางพระยาเสวยราชสมบัติในเมืองหริภุญชัยนี้ และผู้ข้าได้มาเป็นนางพระยาอยู่ในพระนครนี้นั้น ยังมีขุนลัวะผู้หนึ่งมีนามว่าวิลังคราช นำเอาพลโยธามาตั้งทัพอยู่นอกพระนครถึง 80,000 พร้อมด้วยหอกดาบแท้จริง เพื่อจักมารบเอาตัวข้า ลูกข้าน้อยทั้งสองนี้ก็นำเอารีพลโยธาออกไปรบกับขุนวิลังคราชๆ ก็พ่ายหนีไปวันนั้นแล ครั้นกาลต่อมา ข้าน้อยก็ได้จัดการอภิเษกลูกข้าน้อยผู้พี่คือเจ้ามหันตยศ ให้เป็นพระยาครองเมืองหริภุญไชยนี้ ส่วนเจ้าอินทรวรผู้น้องนั้น ข้าน้อยก็มีความปรารถนาอยากจะให้ได้เป็นพระยาดังพี่นั้น ข้าน้อยจึงได้เรียนปฏิบัติมาถึงพระฤๅณีนาคคุณดังนี้ ท่านบัณฑิตจงนำเอาถ้อยคำของเราไปเรียนปฏิบัติพระวาสูเทวฤๅณีนาคเถอ

ครั้นราชบัณฑิตได้รับรับสั่งดังนั้นแล้ว ก็นำไปไหว้เรียนปฏิบัติแก่พระวาสูเทวฤๅณีนาค ในคอยอุฏฐบรรพตามรับสั่งของพระนางทุกประการนั้นแล

ในทันใดนั้น วาสูเทวฤๅณีนาคเมื่อได้รับรับสั่งของพระนางใช้คนมาบอกดังนั้น วาสูเทวฤๅณีนาคจึงเจรจากับด้วยราชบัณฑิตนั้นว่า สุราราชบัณฑิต ท่านจงกลับไปถวายจูฬพระนางแมื่ลูกทั้งสามเถิด ว่า พี่ว่าเจ้าอินทรวรกุมารมีพระประสงค์ดังนั้นแท้ ยังมีคอยๆ หนึ่งชื่อว่าไชยดิบรรพต มีอยู่ที่สหวันออกแห่งเมืองหริภุญไชยเรานี้ แต่นั้นไปยังมีคอยลูกหนึ่งชื่อหุบรรพตอยู่ใกล้เมืองน้ำสารนที และยังมีฤๅณีนาคหนึ่งชื่อพุทธฤๅณีนาคอยู่ในคอยลูกนั้น แล้วให้เจ้าอินทรวรไปไหว้เรียนปฏิบัติฤๅณีนาคนั้นก่อนจึงไป ต่อแต่นั้นไปยังมีคอยลูกหนึ่งชื่ออุทธบรรพต และมีพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อเขลาจกอยู่ในคอยลูกนั้น ให้เจ้าอินทรวรไปบอกแก่พราหมณ์ผู้นั้น แล้วให้พราหมณ์ผู้นั้นนำไป แล้วต่อจากนั้นไปยังมีคอยลูกหนึ่งชื่อคอยเขางาม ที่ใกล้ริมแม่น้ำวังตะนที ที่นั้นยังมีฤๅณีนาคหนึ่งชื่อสุพรมฤๅณีนาคอยู่ในที่นั้น แล้วจึงให้เจ้าอินทรวรไปไหว้เรียนปฏิบัติสุพรมฤๅณีนาคนั้น แล้วให้ขอเอาราชสมบัติใน

ตำนานพระอุษิตนันทเทอญ วาสุเทวอุษิตั้งความแก่ราชบัณฑิต ให้นำความมากราบทูลให้พระนางทรงทราบคั้งนั้น

ฝ่ายราชบัณฑิต เมื่อได้รับคำจากพระอุษิตั้งนั้นแล้ว ก็กราบลา กลับคืนมาสู่เมืองหริภุญชัย แล้วจึงนำความเข้าไปกราบทูลพระนางจามเทวี เมื่อพระนางได้ทอดพระเนตรเห็นราชบัณฑิตเข้ามาคั้งนั้น จึงรับสั่งให้หาเจ้าอินทพรเข้ามา แล้วราชบัณฑิตก็กราบทูลตามคำที่พระवासุเทวอุษิตั้งมา ให้พระนางพร้อมด้วยเจ้าอินทพรพระราชโอรสทราบทุกประการ ทั้งสองแม่ลูกทรงปีติยินดียิ่งนัก

ส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์แคว้นหริภุญไชย ได้กล่าวถึง แม่น้ำสาละโว้คั้งนี้

แคว้นหริภุญไชย เป็นแคว้นใหญ่ หลายตำนานเล่าว่า พ.ศ. 1204 หลังवासุเทพอุษิตั้งและสหายสร้างนครใหม่ สองปีต่อมา ก็อัญเชิญพระนางจามเทวี ธิดาเจ้าสาละโว้ มาเป็นเจ้านคร

ราชวงศ์จามเทวี มาจากสาละโว้ รศ.สุรพล คำริห์กุล ผู้เรียบเรียงประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย ไม่แน่ว่า ชาวสาละโว้ เป็นชนเผ่าใด รู้แต่ว่าถูกจัดให้อยู่ในทิสทอนอิสานของเมือง

ราชวงศ์จามเทวี เข้มแข็งมั่นคง มีชนเผ่ามากมายอยู่ในปกครอง คั้งแต่ลัวะ หรือลัวะวามอญ คนไตหรือไท ขอมหรือเขมร กะเหรี่ยงหรือยาง

ชนเผ่าเหล่านี้ เมื่อผู้นำมีอำนาจกล้าแข็ง ก็ยกพวกไปชิงเผ่าอื่น ก่อสร้างเมืองเชียงใหม่ ตำนานสุวรรณคำแดง เล่าว่า ที่ราบลุ่มน้ำปิง เชียงคอบสุเทพ คนไตกับลัวะ เคยสร้างบ้านแปงเมืองร่วมกันมาก่อน

ต่อมาก็มีกองทัพ ผิขอกฟ้าคำขืน มาจากเมือง “แก้วแมนตาทอกขอกฟ้าคำขืน” ซึ่งผู้รู้ให้ความเห็นว่า เป็นพวกขอม บุกรเข้ามาไล่ฆ่าฟันพวกไต จนวินาศฉิบหาย แต่ละวันเอาไว้เฉพาะพวกลัวะ คนไตต้องแต่งตัวเป็นพวกลัวะ จึงเอาชีวิตรอดมาได้

เริ่มสมัยจามเทวี นครหริภุญไชยต้องทำสงครามใหญ่ กับกองทัพลัวะ มีขุนวิลังคราช เป็นหัวหน้า ทั้ง ๆ ที่ทัพลัวะ มีกำลังถึง 8 หมื่นคน แต่ทัพหริภุญไชยก็เข้มแข็งกว่า เอาชนะได้

สงครามยุติ หัวหน้าเผ่าลัวะถวายนกสาวเผ่าเผดแต่งกับโอรสเผดของพระนางจามเทวี สายเลือดเผ่าลัวะจึงผสมกลมกลืนกับเผ่าสาละโว้ สืบสานราชวงศ์จามเทวี

พ.ศ. 1810 พระยาธิบยา ปกครองหริภุญไชย ส่งราชบุตรพระยาเบิกไปครองนครเขลางค์ (ลำปาง) พระยามังราย ผู้นำเผ่าไท เสด็จอำนาจอยู่เชียงราย ปกครองเขตแคว้นโยนก ที่ราบลุ่มแม่น้ำกก

พระยามังราย เห็นว่าหริภุญไชยมั่งคั่งสมบูรณ์ เป็นชุมทางการค้าทางบกทางน้ำ อยากได้หริภุญไชย แทนที่จะใช้กำลังรบไล่ฆ่าฟันแบบพวกผิขอกฟ้าคำขืน แต่เลือกใช้อุบายวิสการพราหมณ์ ทหารเอกชื่อหมื่นฟ้า ถูกบริวารบาตร (ทรัพย์สินลูกเมีย) แสร้งเสียใจ ไปสวามิภักดิ์หริภุญไชย หมื่นฟ้าเป็นคนเก่ง ไม่นาน พระยาธิบยา ก็ให้อำนาจ ตั้งเพิ่มภานี เกณฑ์คนขุดเหมือง

ฝ่ายทศน้ำในฤดูแล้ง ฤดูทำนาบังคับราษฎรตัดไม้ซีกลากผ่านทุ่งนา ทำข้าวกล้าเสียหาย นับวันที่ชาวทศน้ำไชยเสียความนับถือพระยาธิบาก็เพิ่มความนับถือพระยามังรายเข้าไปทุกที

แผนวัสตการพราหมณ์ใช้เวลา 14 ปี ทศพระยามังรายก็มาโจมตี หมิ่นฟ้าคุมทัพออกปะทะรบกันพอเป็นพิธี ก็ส่งข่าวไปบอกว่าสู้ไม่ได้ ขอให้พระยาธิบาลี้ภัยไปอยู่กับราชบุตรที่นครเขลางค์

พระยาธิบาลเชื่อหมิ่นฟ้า รีบอพยพผู้คน หมิ่นฟ้าตามไปส่งถึงเชิงคอยริมห้วยแม่สาร พระยาธิบาร้องให้อาจารย์นครทศน้ำไชย คอยแห่งนั้นจึงได้ชื่อว่า คอยบาไห้

วันอาทิตย์ ขึ้น 4 ค่ำ เดือน 8 เหนือ ปีมะเส็ง พ.ศ. 1824 ทศพระยามังรายเข้ายึดทศน้ำไชย นครยิ่งใหญ่มานานกว่า 600 ปี ก็ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา

ประวัติศาสตร์ราชวงศ์จามเทวี ให้บทเรียนสำคัญ หลายบ้านเมืองเสียหายน่าสลด ไม่ใช่เพราะศัตรูไม่ได้ แต่เพราะคนในชาติแตกแยกกันเอง

แม่น้ำสวરเป็นแม่น้ำที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งใช้ทั้งอุปโภคและบริโภค แม้กระทั่งที่มาของชื่อหมู่บ้าน คือ แม่สาร

ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่สารบ้านดอง (นายเกตุ ภูเวียง) ขอตีความเรื่องสาร “ร” กับสาร “น” ว่ามองอย่างไร ในเวทีแลกเปลี่ยนของบ้านแม่สารบ้านดอง พระมหานิเวศน์ กิตติเชฏฐ์ เจ้าอาวาสวัดแม่สารป่าขาม ท่านได้ข้อสังเกตจากการที่ไปเก็บข้อมูลงานวิจัย มักเจอทั้งคำว่า “ร” และ “น” แต่ในความคิด คิดว่า ถ้ามันเป็นทั้ง “ร” และ “น” ก็ไม่ต้องไปเปลี่ยนมันแล้ว เพียงแค่อยากรู้ที่มาที่ไปก็เท่านั้นเอง เช่น บ้านหนองป่าขอบอกว่า มันน่าจะเป็น “น” เพราะเขาसानไซ สานอะไรเกี่ยวกับน้ำ ฝ่ายอาจารย์สนธิ อาภัยก็แนะนำให้อ่านหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ คำว่า สารนที เราก็นึกไปเปิดดูเจอสารนที เป็น “ร” ไปบ้านจัวแคว่ จัวแคว่บอกว่่าน่าจะเป็น “น” เพราะว่าพระยาธิบาร้องพระนางจามเทวีลอกจากน้ำสานไปถึงแม่น้ำกกว ฤาษีสานแพ ให้พระนางจามเทวีนั่งแพไปเมืองละโว้ ว่ากันคนละอย่าง ก็เลยคิดว่าถ้าจบเวทีทั้งหมดก็จะเอาผู้ที่เก่งประวัติศาสตร์ทั้ง 13 หมู่บ้านมานั่งคุยกันจะเอาแต่คำว่า สาร เนี่ย ลองให้เขาเล่าว่า คนของแต่ละพื้นที่ได้อพยพไปที่ไหนกัน อย่างเช่น บ้านทุ่งยาว บอกว่าได้อพยพจากบ้านป่าดงไปอยู่ทุ่งยาว นามสกุล แสนสัถ กับ พิงคะสัน ย้ายจากสันคะยอมไปทุ่งยาว ก็เลยอยากรู้ว่า 13 หมู่บ้าน มีการโยกย้ายจะสามารถเอาประวัติศาสตร์ไปต่อกันได้ไหม อันนี้ก็เป็นแนวความคิดในอนาคตต่อไป ให้เอาผู้ที่รู้ประวัติศาสตร์มานั่งคุยกัน เอาผู้ที่ทำมาหากินมานั่งคุยกัน เอาผู้ที่เคยเป็นแม่หมิ่นแม่ก้อยมานั่งพูดจากัน เอากลุ่มสตรี-แม่บ้าน เอาพระมานั่งคุยกัน เอามาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่สารบ้านดอง ได้ให้ข้อคิดเห็นในเรื่องนี้ว่า น้ำแม่สารน่าจะเป็นตัว “ร” มากกว่า เพราะ ประการที่ 1 สารนทีที่ตัว ร แต่ก่อนได้ชื่อว่า สารนที อาจจะแปลว่าแม่น้ำที่มีแก่น มีสาร มีสาระ แล้วที่ล่อยแพมาคิดถึงสมัยก่อนกับเดี๋ยวนี้น่าจะเป็นไปไม่ได้ เพราะสมัยก่อนเวลาน้ำมาไหลเชี่ยวมาก คนข้ามยังไม่ได้ จะเอาล่อยแพมาได้ยังไง เวลานั้นน้ำหลาก ไม่ใช่ว่าเป็นแม่น้ำกว้าง

แล้วไหลมา ไม่ใช่ เอลอยมาอย่างว่า เอลอยไม่ได้ ประการที่ 2 คนสมัยก่อน คนที่อยู่บ้านคง ค้างแต่อยู่มาตามฤดูกาล “สาร” มีเยอะ เป็น “ร” หมด อย่างสมสาร คำสาร สุขสาร เป็น “ร” หมด เพราะคนสมัยก่อนจะรู้ดี เพราะอาศัยเล่าต่อกันมา เหตุผลที่แหละ ผมถึงคิดว่ามันน่าจะเป็น “ร” มากกว่า

ปัจจุบันเรามักพบเห็นคำว่า แม่น้ำสาร กับแม่น้ำสาน ซึ่งทำให้หลายคนสงสัยว่าหมายถึงอะไร มาจากคำใด หรือความหมายใดกันแน่ จากตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา และตำนานจามเทวีวงศ์ ก็ได้กล่าวแล้วว่า คำว่า แม่น้ำสาร หรือ สารนที นั้นน่าจะหมายถึง แม่น้ำสาร ความน่าจะเป็นมากที่สุดเกี่ยวกับคำว่าสาร กับ สาน เพื่อยืนยันคุณค่าของความหมาย และความน่าเชื่อถือ เราได้นำภาพป้ายชื่ออ่างเก็บน้ำแม่สาร ที่ทุกคนได้เห็นเชิงประจักษ์แล้วว่า ใช้ คำว่า สาร มากกว่าคำว่า สาน

ข้อมูลจาก เล่าเรื่องเมืองลำพูน ของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำพูน โรงเรียนสวนบุญโญ-ปถัมภ์ลำพูน ในตอนหนึ่ง กล่าวถึง บุญทั้ง 5 คน ได้แยกย้ายกันไปอาศัยในที่ต่าง ๆ วาสุเทพฤาษี ไปอาศัยอยู่ที่คอกขลุ่ยบรรพต (คอกสุเทพ) สุกกทันตฤาษี ไปอาศัยอยู่ที่นครละโว้ อนุสิสฤาษี ไปอาศัยอยู่ที่หริทวัธลี (คือ เมืองสวรรค์โลก หรือศรีสัตนาถย์ (จามเทวีวงศ์เรียกฤาษีคนนี้ว่า “ฤาษีสัตนาถย์”) พุทธขมูลฤาษี ไปอาศัยอยู่ที่คอกขลุ่ยบรรพตริมแม่น้ำสาร (ลำห้วยแม่สารอยู่ใกล้ คอกบาไห้ บนเทือกเขาขุนตาน ในเขตอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ไหลผ่านตัวเมืองบริเวณบ้านแม่สาร ตำบลป่าสัก ปัจจุบัน) ส่วนสุพรหมฤาษี ไปอาศัยอยู่ที่คอกขลุ่ยเมืองนคร (ลำปาง)

สอดคล้องกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์แคว้นหริภุญไชย ในตอนหนึ่งว่า พระยาฉิบา เชื้อหมื่นฟ้า ธิเบศรพญาคัน หมื่นฟ้าตามไปส่งถึงเชิงคอกขลุ่ยริมห้วยแม่สาร พระยาฉิบาร้องให้อาลย์ นครหริภุญไชย คอยแห่งนั้นจึงได้ว่า คอกบาไห้

ลำน้ำแม่สารจากตำนานของหมู่บ้าน

เรื่องราวประวัติของการใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่สาร มีอยู่ทั้งหมด 13 หมู่บ้านด้วยกัน และหมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่สารหมู่บ้านแรก ได้แก่ หมู่บ้านจำขี้มด

สำหรับอาชีพของคนในหมู่บ้านจำขี้มด ในอดีต ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ หางของป่า และหาปลาและกุ้ง จากลำน้ำแม่สาร แต่ปัจจุบันสภาพท้องดินและวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านได้เปลี่ยนแปลงไป คนหนุ่มคนสาวได้เข้าไปทำงานในเมือง อาชีพที่ทำมาดั้งเดิมเริ่มมีคนทำน้อยลง ส่วนใหญ่ผู้ที่ยึดอาชีพเดิมได้แก่ผู้ที่มีอายุ ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่สารจึงน้อยลงไป มีการนำขยะสิ่งปฏิกูลทิ้งลงไปในลำน้ำ ทำให้เกิดการคั่งเงิน ปลาที่อาศัยอยู่ในลำน้ำแม่สาร เริ่มหายไป ทำให้ผู้ที่มีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน และหาปลา ได้รับความเดือดร้อน ผู้นำท้องถิ่น

ได้มีความตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้ จึงได้มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชน เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

ประวัติศาสตร์บ้านจำขี้มด และลำน้ำแม่สารในอดีต

อาณาเขตที่ตั้ง

บ้านจำขี้มด หมู่ที่ 2 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีเนื้อที่ประมาณ 10,970 ไร่ 257 ตารางวา มีประชากร 673 คน

ทิศเหนือ จดเขตพื้นที่ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
และตำบลทาลาดุด อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

ทิศใต้ จดบ้านคอนแก้ว

ทิศตะวันออก จดตำบลทาสบเส้า และตำบลทาลาดุด อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

ทิศตะวันตก จดบ้านคอนแก้ว และบ้านศรีบัวบาน

ประวัติความเป็นมา

บ้านจำขี้มด แต่เดิมเป็นหมู่บ้านที่ 12 ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2527 ทางราชการได้แบ่งเขตพื้นที่การปกครองใหม่ให้หมู่บ้านจำขี้มดอยู่ในเขตพื้นที่ของตำบลศรีบัวบาน เปลี่ยนฐานะเป็นหมู่ที่ 1 ของตำบลศรีบัวบานที่ตั้งขึ้นนี้

สภาพชุมชนบ้านจำขี้มด เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ต้นน้ำแม่สาร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ขุนสาร” พื้นที่หมู่บ้านจะมีน้ำจืด (น้ำผุด) ขึ้นโดยทั่วไปและบริเวณพื้นที่น้ำผุดนี้จะพบต้นผักขี้มดขึ้นอยู่มากมายจึงได้ชื่อว่า “จำขี้มด” ความสภาพของพืชที่ขึ้นอยู่ในบริเวณนั้น

ก่อนที่จะได้ชื่อว่าบ้านจำขี้มดนั้น มีชาวบ้านจากบ้านจำบอนกลุ่มหนึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในปี พ.ศ. 2445 โดยการนำของพ่อฮ้าย หล้าโตด ได้มีการทำไร่ทำสวนในบริเวณใกล้ลำน้ำแม่สาร ต่อมาเกิดน้ำท่วมจึงได้พากันย้ายมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ปัจจุบันซึ่งอยู่ติดกับถนนสายเชียงใหม่-ลำปาง บ้านจำขี้มดนั้นแต่เดิมขึ้นอยู่ในความปกครองของหมู่บ้านจำบอน มีบ้านเรือนอยู่ประมาณ 30-40 ครัวเรือน ทางราชการจึงแต่งตั้งให้พ่อฮ้าย หล้าโตด เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนแรกในปี พ.ศ. 2475 และได้ยกฐานะขึ้นเป็นหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านปกครองอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2510

ตลอดระยะเวลายาวนานกว่า 73 ปี ชีวิตของผู้คนในหมู่บ้านตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันมีความผูกพันกับลำน้ำแม่สารแม่น้ำสายนี้เป็นอย่างมากโดยได้ขุดลำเหมืองเชื่อมต่อกับลำน้ำแม่สารระบายน้ำเข้านาซึ่งอยู่ทางทิศใต้และทิศตะวันตกของหมู่บ้าน พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกเป็นพันธุ์ข้าวที่มีใน

ท้องถื่น เช่น พันธุ์ข้าวคอ พันธุ์ข้าวนางเก๋า และพันธุ์ข้าววังปลาน้ำ นอกจากนี้ยังใช้น้ำจากลำน้ำแม่สารรดน้ำสวนลำไย สวนมะม่วง และรดผักพื้นบ้านที่ปลูกไว้กินและขายซึ่งมีอยู่โดยทั่วไป

การปกครอง

ด้านการปกครอง บ้านจำขี้มคอยู่ในความปกครองของผู้ใหญ่บ้านบ้านจำบอนตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2509 โดยทางราชการได้แต่งตั้งคนในหมู่บ้านให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจำบอน แต่ดูแลหมู่บ้านจำขี้มค ดังนี้

1. นายฮ้าย	หล้าโสศ	พ.ศ.	2475-2482	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
2. นายหล้า	คำปันนา	พ.ศ.	2483-2495	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
3. นายปิ่น	หล้าโสศ	พ.ศ.	2496-2500	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
4. นายแก้ว	ไชยยา	พ.ศ.	2500-2502	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
5. นายอินตา	หล้าโสศ	พ.ศ.	2503-2507	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
6. นายจู	ปิ่นสัก	พ.ศ.	2508-2509	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2510 ทางราชการได้ยกฐานะบ้านจำขี้มค บ้านจำขี้มคมีผู้ใหญ่บ้านปกครองดูแล ตามลำดับดังนี้

1. นายจู	ปิ่นสัก	พ.ศ.	2510-2515
2. นายไพฑูรย์	หล้าโสศ	พ.ศ.	2515-ปัจจุบัน

การประกอบอาชีพ

อาชีพในหมู่บ้านจำขี้มค ร้อยละ 90 เป็นเกษตรกรทำไร่ ทำนา ทำสวน ปลูกผักพื้นบ้าน เก็บเห็ด หาของป่า หาหน่อไม้ หาปลาในลำน้ำแม่สารและในลำห้วย ของป่าและอาหารจากป่าก่อนช้างอุดมสมบูรณ์เพราะเป็นป่าต้นน้ำจึงเป็นแหล่งอาหารและรายได้ของชุมชนนับว่าลำน้ำแม่สารมีคุณค่าต่อทุกคนในหมู่บ้านเป็นอย่างมาก

ศาสนาและประเพณีวัฒนธรรม

ผู้คนในหมู่บ้านนับศาสนาพุทธมีวัดเป็นที่พึ่งและยึดเหนี่ยวจิตใจได้มีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ในงานประเพณีสืบชะตาลำน้ำแม่สาร จำนวน 9 รูปในวันขึ้น 9 ค่ำของเดือน 10 เหนือ (เดือนมิถุนายน-กรกฎาคม) เป็นประจำของทุกปี นอกจากนี้ยังมีประเพณีเลี้ยงผีฝ่าย หรือผีขุนน้ำโดยมีเครื่องเช่น ได้แก่ หัวหมู 4 หัว มีการจุดบั้งไฟ (บอกไฟ) และการละเล่นต่าง ๆ บริเวณอ่างเก็บน้ำแม่สาร (แต่เดิมทำพิธีกันบริเวณที่ตั้งลำห้วย) ที่สร้างขึ้นตามโครงการพระราชดำริ

หมู่บ้านจำขี้มด ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับลำน้ำแม่สาร เช่น ห้ามถ่ายอุจจาระและ
ปัสสาวะลงในลำน้ำแม่สารอันเป็นอุบายภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่งที่ไม่ให้ลำน้ำเกิดความสกปรก
และแพร่เชื้อโรค

เจ้าอาวาสวัดจำขี้มด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีดังนี้

1.	พระบุญทา	จนฺตเสโน	พ.ศ.	2514-2517
2.	พระอินสม	สุภาจาโร	พ.ศ.	2518-2522
3.	พระสุเทพ	ติคุขวุโธ	พ.ศ.	2523-2525
4.	พระอินทร์	ปริสุทุโธ	พ.ศ.	2526
5.	พระสุเทพ	ติคุขวุโธ	พ.ศ.	2535-2538
6.	พระสมพร	วิไลแก้ว	พ.ศ.	2538-2540
7.	พระสุริยัน	สิรินุโร	พ.ศ.	2540-2543
8.	พระมหาฉัฐพล	ฉฐฐพโล	พ.ศ.	2543-ปัจจุบัน (เชื้อสายพม่า)

สภาพสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนที่อยู่ใกล้ลำน้ำแม่สาร

ผู้คนในหมู่บ้านไม่ค่อยจะเห็นประโยชน์ของลำน้ำแม่สารส่วนหนึ่งจึงพากันทิ้งขยะลงลำน้ำ
เกิดการตื้นเขิน น้ำแห้งขอด ปลาที่เคยชุกชุมหายไปถิ่นที่อยู่ของปลาหรือที่ในท้องถิ่นเรียกว่า
วังปลา ได้หายไป

เมื่อสภาพเป็นเช่นนี้ผู้ที่ยังเห็นความสำคัญของลำน้ำแม่สารจึงได้ร่วมกันแก้ไขปัญหามาโดย
การขุดลอกลำน้ำแม่สาร แคนน้ำในลำน้ำแม่สารยังไม่เพียงพอต่อการทำไร่ ทำนา จึงได้มีการขอใช้น้ำ
จากอ่างเก็บน้ำแม่สารเมื่อถึงช่วงฤดูกาลทำนาและในช่วงฤดูฤดูแล้งเพื่อใช้น้ำรดต้นไม้ในสวน
ลำไย สวนมะม่วง และปลูกผัก ฯลฯ

นอกจากนี้มีการหาปลาในลำน้ำแม่สารซึ่งแต่เดิมนั้นมีชุกชุมมาก เช่น ปลาช่อน ปลาดุก
และปลาจิ่วไปเป็นอาหาร ปัจจุบันสัตว์น้ำมีจำนวนลดลงอาจเป็นเพราะมีการใช้สารเคมีมาใช้กำจัด
ศัตรูพืชประกอบกับบางช่วงของลำน้ำในอาณาเขตของหมู่บ้านจำขี้มดตื้นเขินจากวัชพืช เช่น
คันไยขรบบัณห์ ผักตบชวาซึ่งแนวทางในอนาคตคงจะได้รับการแก้ไขจากผู้คนในหมู่บ้านต่อไป

การสำรวจคุณภาพน้ำในกิจกรรมของกลุ่มเด็ก-เยาวชนโดยมีทีมที่เลี้ยงจากชุมชนโลก
สีเขียว โรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน มาช่วยแนะนำในการสำรวจคุณภาพน้ำจากการ
สำรวจในครั้งนี้ที่บ้านจำขี้มด สภาพลำน้ำแม่สารมีอุณหภูมิ 26-29 องศาเซลเซียส อุณหภูมิของ
อากาศ 23 องศาเซลเซียส ความขุ่นใสของน้ำอยู่ในระดับ 4-5 กลิ่นของน้ำจะมีกลิ่นเหม็น
ถึงมีชีวิตที่พบในลำน้ำแม่สาร กุ้งฝอย ใต้เดือน หอยเจดีย์ ซิปะขาว ปลิง แมลงมวสวน ส่วนพืช
ที่พบตามลำน้ำแม่สารได้แก่ คันไผ่ คันตะไคร้ น้ำ แมลงอื่น ๆ ผีเสื้อ มด ผึ้ง ปลา

ประวัติศาสตร์บ้านจำบอน - คอนแก้ว และลำน้ำแม่สารในอดีต

อาณาเขตที่ตั้ง

บ้านจำบอน หมู่ที่ 3 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีเนื้อที่ประมาณ 2,969 ไร่ มีประชากร 711 คน

ทิศเหนือ จดถนนสายลำพูน-คอยติ

ทิศใต้ จดบ้านทุ่งยาว

ทิศตะวันออก จดบ้านจำขี้มด

ทิศตะวันตก จดบ้านข้าวแคร่

ประวัติความเป็นมา

แต่เดิมในพื้นที่บ้านจำบอน มีบึงน้ำหรือร่องน้ำ ซึ่งมีคันบอนขึ้นเป็นจำนวนมาก เมื่อเกิดการอพยพเข้าตั้งถิ่นฐาน จึงนำลักษณะเด่นคือ พื้นที่ที่มีน้ำและคันบอนมาเป็นชื่อหมู่บ้าน และเรียกกันว่า “บ้านจำบอน” แต่นั้นเป็นคันมา

หมู่บ้านจำบอน-คอนแก้ว เป็นหมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์จากน้ำสาร ต่อจากหมู่บ้านจำขี้มด หมู่บ้านจำบอน-คอนแก้ว เดิมชื่อหมู่บ้านจำบอน ส่วนคอนแก้วเป็นชื่อของวัดคอน ต่อมาภายหลังได้แยกเป็น 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านจำบอน และหมู่บ้านคอนแก้ว หมู่บ้านจำบอน-คอนแก้ว

ในสมัยก่อนประมาณปี พ.ศ. 2488 หมู่บ้านจำบอน-คอนแก้ว มี 100 หลังคาเรือน ที่อยู่อาศัยในสมัยนั้นจะสร้างด้วยไม้ที่นำมาจากป่า ซึ่งในสมัยนั้นไม่ต้องการขออนุญาต ส่วนหลังคาจะมุงด้วยกระเบื้อง ฟาง และใบตอง ในการขนไม้มาสร้างบ้านจะใช้ล้อเกวียน ซึ่งมีทางล้อเกวียนจากหมู่บ้านเข้าสู่ป่า ผู้คนสมัยนั้นจึงใช้ล้อเกวียนเป็นพาหนะเข้าไปในป่า การปกครองหมู่บ้านได้มีผู้ใหญ่บ้านปกครอง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2488 เป็นต้นมาดังนี้ คือ

1. เจ้าน้อยปุก
2. เจ้าน้อยจิ้น
3. เจ้าน้อยเอื้อง
4. พ่อหนานพรม
5. พ่อน้อยแสน ยศสว่าง
6. นายจรัส คำปิ่นนา
7. นายพรม ทองสว่าง
8. นายคำคำ แก้วโขง
9. นายอำนาจ ทิพย์สว่าง

10. นายปิ่น จะวะนะ

11. นายทอง จันทร์แจ่ม

12. นายชูชาติ แดงนา

13. นายสำราญ คนพะยอม (ปัจจุบัน)

ต่อมา เนื่องจากมีจำนวนประชากรในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น ระบบเครือญาติ ความสัมพันธ์ของชุมชนเริ่มห่างเหินกันมากขึ้น เนื่องจากคนในหมู่บ้านเข้าไปทำงานในนิคมอุตสาหกรรม และแต่งงานมีครอบครัวกับคนต่างถิ่น ทำให้วิถีชีวิตเป็นวิถีชีวิตของคนเมืองมากขึ้น การมีส่วนร่วมในชุมชนเริ่มลดน้อยลง เพราะต้องประกอบอาชีพ การแสดงความคิดเห็นเริ่มแตกต่าง เพราะความรักในท้องถิ่นเริ่มลดน้อยลง ทำให้ยากในการปกครองชาวบ้าน บางส่วนจึงขอแยกตั้งหมู่บ้านใหม่เป็นหมู่บ้านคอนแก้วเมื่อปี พ.ศ. 2538 มีผู้ใหญ่บ้านดังนี้

1. นายคำอ้าย เบ็งนาร์ณ
2. นายบุญทวี ยศสว่าง
3. นายเดช อุดสว่าง (ปัจจุบัน)

และมีเนื้อที่ประมาณ 6,155 ไร่ มีประชากร 817 คน 286 ครัวเรือน

ศาสนาและวัฒนธรรม

เจ้าอาวาสวัดคอนแก้ว (ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน)

1.	พระสุข		
2.	พระไธ		
3.	พระเขียว		
4.	พระครูสุวรรณ	สุวรรณโณ	พ.ศ. 2446-2500
5.	พระมหาสถิต	ปญญารโ	พ.ศ. 2500-2516
6.	พระอธิการอินสม	จนทวโ	พ.ศ. 2516-2518
7.	พระอธิการอุทัย	ปญญารโ	พ.ศ.
8.	พระวิวัฒน์	อภิวิฑฒโน	พ.ศ.
9.	พระมงคล	ปกตสโร	พ.ศ. 2526
10.	พระอธิการพิสันต์	โชติมนโ	พ.ศ. 2526-2528
11.	พระอธิการโกศล	อธิจุโ	พ.ศ. 2528-2533
12.	พระอธิการแก้ว	รัตนโชโ	พ.ศ. 2533
13.	พระมหาสมมิตร	ทินนญาโ	พ.ศ. 2533-ปัจจุบัน

สภาพแวดล้อมและวิถีชุมชนที่อยู่ใกล้ลำน้ำสาร

เนื่องจากในสมัยก่อนสภาพของลำน้ำสารกว้างและลึกกว่าในปัจจุบัน คือ กว้าง 3-5 เมตร และมีน้ำเต็มฝั่ง จึงเป็นที่อาศัยของปลา แหล่งที่อยู่ของปลาเรียกว่าวังปลา ซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น วังน้ำบ่อ วังน้ำเต็น วังน้ำป่ง วังคันไคร้ และวังขาว ในแต่ละวังมีสัตว์น้ำอาศัยอยู่มาก เช่น ปลาช่อน ปลาดุก และปลาชิว จึงทำให้คนในหมู่บ้านจับสัตว์น้ำในน้ำแม่สารไปเป็นอาหาร นอกจากการใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่สารแล้ว คนในชุมชนยังหาประโยชน์จากผืนป่าที่อยู่ในบริเวณใกล้ๆลำน้ำแม่สาร โดยการนำพืชที่ขึ้นในบริเวณป่ามาใช้เป็นอาหาร และนำมาเป็นสมุนไพร เช่น ลางจืด ไร่ล่างพิษสุรา ดันขี้เหล็ก ไข่ไก่ไข่ไก่ร้อนใน และกวาวเครือ แก้วร้อนใน สำหรับการเพาะปลูกของคนในหมู่บ้าน ก็จะปลูกข้าวเป็นหลัก และพันธุ์ข้าวที่ปลูกกัน ได้แก่ พันธุ์วังบ่อน้ำ คอยน้อย ลพบุรี นึ่งเก่า หวายแดง คอลาย และพันธุ์ดอกแฉะ ส่วนพืชชนิดอื่นที่ปลูกกัน ได้แก่ ลำไย ถั่วลิสง มะเขือ และมะม่วง ส่วนศัตรูพืชในสมัยนั้นมีไม่มาก เนื่องจากคนในหมู่บ้านใช้ใบไม้ปักลงไปในนาเพื่อไล่แมลงที่เป็นศัตรู ต่อมาประมาณ ปี พ.ศ. 2535 คนในหมู่บ้านเริ่มนำ.....สารเคมีมาใช้กำจัดศัตรูพืช ผลที่ตามมา ทำให้สัตว์น้ำลดจำนวนลง ดังนั้น การหาปลาของคนในหมู่บ้านก็ลดลง ในด้านการเกษตร ก็ยังใช้น้ำจากลำน้ำสาร มีการทำเหมืองฝายเพื่อแบ่งปันน้ำไปใช้ในนาข้าว และสวนผลไม้ ผู้ที่มีบทบาทในการจัดการน้ำ ได้แก่ แก้วเหมือง แก้วฝาย ซึ่งมีหน้าที่จัดสรรน้ำให้กับคนในหมู่บ้าน

ประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับลำน้ำแม่สาร ได้แก่ ประเพณีเลี้ยงผีฝาย และฟังเทศน์จุดประสงฆ์ของการประกอบพิธีนี้ ก็เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของน้ำ และสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในลำน้ำแม่สารมีน้อยลง เนื่องจากลำน้ำตื้นเขิน และน้ำในแม่น้ำเริ่มเน่าเสีย ผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์ได้แก่ ผู้หญิงและเด็ก ไปหาปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ

การสำรวจคุณภาพน้ำในกิจกรรมของกลุ่มเด็ก-เยาวชน โดยมีทีมพี่เลี้ยงจากชุมชนโลกสีเขียว โรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน มาช่วยแนะนำในการสำรวจคุณภาพน้ำจากการสำรวจในครั้งนี้ที่บ้านจำบอน-คอนแก้ว สภาพลำน้ำแม่สารมีอุณหภูมิ 26-29 องศาเซลเซียส อุณหภูมิของอากาศ 2-3 องศาเซลเซียส ความขุ่นใสของน้ำอยู่ในระดับ 4-5 กลิ่นของน้ำจะมีกลิ่นเหม็น สัตว์มีชีวิตที่พบในลำน้ำแม่สาร กุ้งฝอย ไล่เดือน หอยเจดีย์ ชีปะขาว ปลิง แมลงมวลงวน ส่วนพืชที่พบตามลำน้ำแม่สาร ได้แก่ ดันไผ่ ดันคะไคร้ น้ำแม่ลงอื่น ๆ ผักแว่น ผัก ผัก ปลา

ประวัติศาสตร์บ้านทุ่งยาว และลำน้ำแม่ธารในอดีต

อาณาเขตที่ตั้ง

บ้านทุ่งยาว หมู่ที่ 7 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีเนื้อที่ประมาณ 5,216 ไร่ มีประชากร 592 คน 193 ครัวเรือน

ทิศเหนือ จดบ้านจำขี้มดและบ้านจำบอน

ทิศใต้ จดบ้านหนองหล่ม

ทิศตะวันออก จดป่าชุมชนทุ่งยาว

ทิศตะวันตก จดบ้านข้าวแคร่

ประวัติความเป็นมา

บ้านทุ่งยาว คำว่า ทุ่งยาว ก็คือทุ่งนาที่มีขนาดยาวซึ่งตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ราบระหว่างภูเขา 2 ลูก คือ คอยเคียน และคอยก่อนกุมาร มีแม่น้ำ 2 สายไหลเป็นทางขนานไปยังหมู่บ้านคือ น้ำแม่ธาร และน้ำแม่สม ที่ตั้งหมู่บ้านและท้องทุ่งนาเป็นป่าไม้ใหญ่ขึ้นอยู่มากมายโดยเฉพาะคันตักที่เรียงรายตามริมฝั่งลำน้ำแม่ธารและพื้นที่นาของชาวบ้านจนมีชื่อเรียกตามป่าที่คนทำการแผ้วถางให้เป็นที่นา เช่น นาป่าสักโยง นากอช้อย (คันช้อย) นาป่าตึง (พลวง) นาป่าเหียง นาทุ่งเสี้ยว (ขงโค) นาป่าคัน (พุทรา) นาแก้วขามเนิ้ง นาป่าเป่า และทุ่งช่อล้อ น้ำที่ใช้ในการทำนาแต่เดิมอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ชาวบ้านจึงเรียกว่า “น่าน้ำฝน” ต่อมาจึงมีการขุดเหมืองจากลำน้ำแม่ธารเข้าสู่ท้องทุ่งนาทำให้การทำนาได้ผลผลิตที่ดีขึ้น พื้นที่ป่ามีสายน้ำ แม่ธารไหลผ่าน เป็นผืนดินอันอุดมสมบูรณ์ ซึ่งก็คือบ้านทุ่งยาวในปัจจุบัน เมื่อเริ่มลงหลักปักฐานญาติพี่น้องของชาวบ้านที่อพยพมาก่อนก็ตามมาอยู่จนกลายเป็นชุมชนขึ้น จนต่อมาได้ตั้งเป็นหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2464 มีประชากร 30 ครัวเรือน อยู่ในเขตการปกครองของตำบลป่าตึง ต่อมาใน พ.ศ. 2527 ได้ย้ายเขตการปกครองมาอยู่ในเขตของตำบลศรีบัวบาน ในสมัยที่เริ่มตั้งหมู่บ้านพื้นที่มากมายยังไม่ใครจับจอง เนื่องจากเป็นป่าคงพงทึบ และที่ดินในจังหวัดลำพูนแต่เดิมถือว่าเป็นที่ของเจ้านายฝ่ายเหนือ พื้นที่ที่เป็นคงหนาที่บของหมู่บ้านนั้นได้ถูกใช้ให้เป็นที่ตั้งเลี้ยงช้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งริมฝั่งน้ำแม่สม จะมีป่าไผ่ขึ้นอยู่เป็นคงหนาที่บตลอดริมฝั่งน้ำชาวบ้านได้อาศัยช้างเหล่านี้ช่วยไถ่นัลมต้นไม้ใหญ่ชักลากไปไว้ริมฝั่งน้ำ เช่น ไม้สัก ซึ่งไม่สามารถนำออกมาใช้ได้เลยเพราะเป็นไม้ที่ทางราชการถือว่าเป็นไม้หวงห้าม จึงถูกปล่อยให้วัชริมฝั่งน้ำแม่สมเมื่อถึงฤดูน้ำหลากไม้สักทั้งหมดจึงถูกสายน้ำพัดพาไหลไปเกือบหมด บางส่วนได้ถูกทรายทับถมไว้นานนับสิบ ๆ ปีภายหลังจึงสามารถขุดขึ้นมาใช้ประโยชน์

และช้างที่ถูกนำมาเลี้ยงไว้ยังบริเวณพื้นที่ดังกล่าวยังก่อความเสียหายแก่แปลงเกษตรของชาวบ้านไม่น้อยจนกลายเป็นความเดือดร้อนอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งถึงแม้ว่าช้างเหล่านี้จะได้ทำลายแปลงเกษตรของชาวบ้านไปบ้าง ชาวบ้านเองก็ยังได้ใช้ประโยชน์จากช้างอย่างมากมา

เช่นกัน เช่น การปรับพื้นที่ให้โล่งเตียนเพื่อสร้างบ้าน สร้างที่นา ที่สวน โดยควาญช้างชื่อ “ปุมดออง” ควาญช้างชาวบ้านจำบอน คนเลี้ยงช้างอีกผู้หนึ่งในสมัยนั้นยังมีโอกาสนำช้างเข้ามาช่วยงานของชาวบ้านในหมู่บ้านทุ่งยาวโดยไม่มีค่าจ้าง มีแต่ค่าตอบแทนที่เป็นหมาก เมียง บุหรี่ ตามมีตามเกิด (จากคำบอกเล่าของพ่อน้อยชา พิงคะสัน ปัจจุบันอายุ 80 ปี)

ในอดีต เมื่อแรกที่จะมีหมู่บ้านเกิดขึ้น พื้นที่แห่งนี้อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูก ดังนั้นจึงมีคนเข้ามาจับจอง โดยมาปลูกกระต๊อบไว้ตามที่นาที่ตนเองจับจองไว้ ต่อมาได้มีครอบครัวที่เป็นตระกูลใหญ่เข้ามาปลูกบ้าน ได้แก่ ตระกูลกันชัยศักดิ์ พิงคะสัน และตระกูล พยัคฆ์ศักดิ์ มีประมาณ 60 ครัวเรือน สำหรับประวัติกการใช้น้ำ ลำน้ำแม่สารในอดีตมีความกว้างประมาณ 10 กว่าเมตร การใช้น้ำและใช้วิธีการกันฝาย ชื่อว่า ฝายจะเข้ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2466 มีการปันน้ำไปใช้ในนาข้าว ซึ่งเพียงพอต่อการใช้ทั้งหมู่บ้าน ส่วนน้ำที่ใช้ในครัวเรือนจะใช้น้ำจากบ่อที่ขุดไว้ จากการบอกเล่าของพ่อผอง นามสกุลหมุดศักดิ์ ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการทำมาหากินของคนในหมู่บ้านแห่งนี้ในอดีตว่า พ่อผอง หมุดศักดิ์ยังเล่าว่า สภาพพื้นที่ทั่วไปนอกจากเป็นที่นาแล้ว ในบริเวณริมลำน้ำ น้ำแม่สารยังเป็นพื้นที่ ป่าไผ่สีสุก ไผ่ตง ไม้จำฉา เป็นที่อาศัยของแก้งหมู กระต่าย และเสื่อ ส่วนในลำน้ำแม่สารเป็นที่อาศัยของเต่า ตะพาบน้ำ และเขียด เป็นจำนวนมาก

ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน)

1. นายเครื่อง	พยัคฆ์ศักดิ์	พ.ศ. 2466-2487
2. นายคำ	กันไชยศักดิ์	พ.ศ. 2488-2490
3. นายสม	มูลศักดิ์	พ.ศ. 2490-2493
4. นายเชียว	สมโชติ	พ.ศ. 2494-2513
5. นายสนั่น	สินทร	พ.ศ. 2514-2515
6. นายมา	พยัคฆ์ศักดิ์	พ.ศ. 2515-2517
7. นายประจวบ	กันไชยศักดิ์	พ.ศ. 2517-2523
8. นายทอน	หมุดศักดิ์	พ.ศ. 2523-2534
9. นายจรัญ	ขาวศักดิ์	พ.ศ. 2534-2546
10. นายถนัด	พิงคะสัน	พ.ศ. 2547-ปัจจุบัน

หมู่บ้านทุ่งยาว วิถีชีวิตคงไม่ต่างไปจากหมู่บ้านจำบอน – คอนแก้ว มีความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ เริ่มห่างเหิน จำนวนประชากรมากขึ้น วิถีชีวิตเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม การมีส่วนร่วมและความคิดเห็นย่อมแตกต่าง เวลาในการร่วมกิจกรรมมีน้อยลง ทำให้การปกครองต้องใช้วิธีที่ต่างไป

จากเดิม การแยกหมู่บ้านใหม่ เป็นหมู่บ้านทุ่งยาวเหนือ จึงเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2542 มีผู้ใหญ่บ้าน
ดังนี้

1. นายสุวิทย์ อุปเวียง
2. นายสุทนต์ หม่อมขัติย์
3. ร.ศ.ศ.สิงห์ทอง กันพัน (ปัจจุบัน)

และมีเนื้อที่ประมาณ 3,588 ไร่ มีประชากร 444 คน 136 ครัวเรือน

ระบบเหมืองฝาย

บ้านทุ่งยาวมีป่าทุ่งยาวซึ่งภายในป่ามีน้ำจืด เป็นน้ำได้ดินที่ผุดขึ้นมาบนผิวดินตลอดปี ในช่วงที่ยังไม่มีระบบชลประทาน ชาวบ้านจึงเริ่มขุดลำเหมืองเพื่อดึงน้ำมาใช้ในการทำนา ที่นับวันยิ่งขยายพื้นที่การทำมากขึ้น พร้อมกันนั้นชาวบ้านได้กันพื้นที่ป่าที่พาดผ่านลำเหมืองไว้ เป็นเนื้อที่ 60 ไร่ เรียกว่า ป่าน้ำจืด ในช่วงหนึ่งบ้านทุ่งยาวมีบริษัททำอุตสาหกรรม ป่าไม้ในเขตบ้านทุ่งยาวนอกจากนี้ชาวบ้านยังประกอบอาชีพเผาถ่านขาย ดันไม้ในป่าทุ่งยาวลดจำนวนลงอย่างมาก จนเข้าสู่ภาวะวิกฤต พ.ศ. 2512 ชาวบ้านเริ่มได้รับผลจากการที่ป่าลดจำนวนลง จึงเริ่มมีการพูดคุยถึงปัญหาและการแก้ไขปัญหามา เริ่มเกิดการอนุรักษ์ป่าชุมชนไว้ ชาวบ้านเริ่มมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แม้รายได้ของชาวบ้านจะไม่ได้เพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แต่ชาวบ้านมีอาหาร และได้รับปัจจัยในการดำรงชีวิตจากป่าที่ช่วยกันรักษาไว้ นับว่าเป็นคุณค่าที่มากมายและคุ้มกับการช่วยกันอนุรักษ์และรักษาป่าไว้ จน พ.ศ. 2517 มีนักการเมืองต้องการยกพื้นที่ของบ้าน ทุ่งยาวให้แก่ชาวบ้านถิ่นอื่น ที่ขาดที่ดินทำกิน แต่ชาวบ้านทุ่งยาวช่วยกันต่อสู้ เนื่องจากที่ดินที่จะจัดสรรนั้นเป็นพื้นที่ป่าและลำเหมืองที่สำคัญ จนฝ่ายตรงข้ามต้องยอมทำตามความต้องการของชาวบ้านทุ่งยาว นักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาช่วยพัฒนา เข้ามาช่วยการจัดการดูแลรักษาป่าชุมชน และช่วยในการพัฒนาหมู่บ้าน จนกระทั่งปัจจุบันป่าทุ่งยาวเป็นป่าชุมชนที่หลากหลาย

ชาวบ้านทุ่งยาว หมู่ที่ 7 ส่วนมาก ประกอบอาชีพรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ การทำการเกษตรมีอยู่บ้าง แต่ไม่ได้ทำแบบเข้มข้น อย่างการทำนา จุดประสงค์หลักก็คือเพื่อให้ได้ข้าวเอาไว้กิน หากเหลือจากที่ต้องกักตุนไว้ใช้ในครอบครัวแล้วจึงนำไปขาย การทำสวนลำไยก็มีบ้าง แต่ไม่มาก

ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม

ชาวบ้านทุ่งยาวมีประเพณีเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงผีฝาย ผีเหมือง เพื่อแสดงถึงความเคารพต่อทรัพยากรน้ำ การไหว้เจ้าพ่ออยู่คำ ที่เชื่อกันว่ามีหน้าที่รักษาป่าน้ำจืด และป่าทุ่งยาว สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นประเพณีที่ชาวบ้านทำสืบต่อกันมานาน เพื่อแสดงความเคารพต่อทรัพยากรธรรมชาติที่ให้มีชีวิต

ในด้านพิธีกรรมมีการเลี้ยงผีฝ่ายบริเวณคันน้ำ และอีกบริเวณหนึ่งที่เลี้ยงผี คือบริเวณขุนน้ำ เรียกว่าเลี้ยงผีขุนน้ำ ซึ่งจะกระทำกันในช่วงเดือนมิถุนายน ตรงกับเดือน 9 เหนือ ขึ้น 9 ค่ำ และมีความเชื่ออีกเรื่องหนึ่งคือ ถ้ามีใครคนใดคนหนึ่งในหมู่บ้าน นำของที่อยู่ในป่าไปเป็นของส่วนตัว จะทำให้เกิดสิ่งที่ไม่ดีขึ้นกับตัว คือจะทำให้เป็นไปต่าง ๆ นานา เช่น ไม่สบาย ปวดท้อง เป็นต้น จึงทำให้คนในหมู่บ้านไม่มีใครกล้านำของออกจากป่าไปเป็นของตนเอง นอกจากนี้ยังมีประเพณีอื่น ๆ ที่คนในหมู่บ้านร่วมกันในสมัยก่อน ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการทำนา เช่น พิธีแรกนาขวัญ จะกระทำตอนที่เริ่มทำนา และประเพณีทำขวัญข้าว จะกระทำเมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวข้าว พอหลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว ก็จะมีการทำพิธีการเลี้ยงผีข้าวแสด และพิธีขอขมาวัวควายที่เคยใช้ไถนา (ปัจจุบันพิธีกรรมดังกล่าวไม่ปรากฏให้เห็นแล้วเพราะในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาได้มีการนำรถไถนาเข้ามาใช้แทนควาย) ส่วนประเพณีอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการทำนา ได้แก่ ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว หรือที่คนในท้องถิ่นเรียกว่า การเอาแรงเอามือ คือการแลกเปลี่ยนแรงงานการทำนา โดยการผลัดกันไปช่วยคานา เวียนกันไปจนแล้วเสร็จทั้งหมู่บ้าน (ปัจจุบันวัฒนธรรมการเอาแรงเอามือนี้นี้จะปรากฏมีแต่ในเฉพาะเครือญาติพี่น้องที่สนิทกันเท่านั้น นอกจากนั้นจะเป็นการจ้างแรงงานรับจ้างเหมาจ่ายจากพื้นที่จังหวัดเชียงราย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านอื่น ๆ ใกล้เคียงซึ่งจะเดินทางมาครั้งละประมาณ 20-30 คน ทำการเข้าบ้านพักอาศัยอยู่ทำเสร็จก็กลับไปยังบ้านเกิด)

นอกจากประเพณีที่กล่าวมาแล้ว ชาวบ้านทุ่งยาวยังมีวัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติเหมือนกับหมู่บ้านอื่น ๆ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

คำว่า แม่ มีความหมายลึกซึ้งสำหรับคนในหมู่บ้าน ถือว่าเป็นคำที่ต้องเคารพ ยกย่องนับถือ ส่วนคำว่าน้ำนั้น ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความใสสะอาด ช่วยชำระความสกปรกออกจากทุก ๆ สิ่ง ดังนั้น แม่น้ำจึงถือได้ว่า เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่ให้แก่วิถีชีวิตของทุกคนในหมู่บ้าน ให้ความสะอาด แก่ความหิวกระหาย ทุกคนจึงหวงแหน เคารพนับถือลำนน้ำแม่สาร ในปัจจุบันคนในชุมชนยังให้ความสำคัญกับลำนน้ำแม่สารอยู่ และสืบสานความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับลำนน้ำแม่สาร

ในขณะนี้มียุุ่มเยาวชนรวมตัวกัน จัดกิจกรรมสำรวจลำนน้ำแม่สาร โดยการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนแกนนำ เข้ารับการอบรมเมื่อวันที่ 3 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2549 ที่ผ่านมา

เจ้าอาวาสวัดทุ่งยาว (ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน)

1.	พระอุทโทภิกขุ	พ.ศ.	2465-2466
2.	พระป็อก	พ.ศ.	2466-2467
3.	พระอธิการคำมูล	คมภิรวโส	พ.ศ. 2468-2485
4.	พระอธิการคำอ้าย	พ.ศ.	2486-2488
5.	พระครูทองแก้ว	ธมมสุจิตโต	พ.ศ. 2488-2521

6. พระมหากำจร ฉนุทมน พ.ศ. 2524-2528

7. พระมหาสุพจน์ สุริยาสุโก พ.ศ. 2528-ปัจจุบัน

ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะตำบลศรีบัวบาน และได้รับพระราชทาน

สมณศักดิ์ สัณฺญาบัตร-พัดยศ ในราชทินนามที่ “พระครูสิริวัชรธรรม”

สภาพสิ่งแวดล้อมและวิถีชุมชนที่อยู่ใกล้ลำน้ำसार

ปัญหาสิ่งแวดล้อมบ้านทุ่งยาวที่ปรากฏให้เห็นก็จะเป็นปัญหาน้ำเน่า ปลาตายอันเกิดจากการที่ฟาร์มเลี้ยงหมูของภาคเอกชนได้ทำการปล่อยน้ำเสีย ขี้หมูลงไปปนเปื้อนในลำน้ำ ส่วนมากเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากแหล่งน้ำหรือป่าถูกระบบภายนอกเข้ามาครอบงำ ระบบการจัดการเดิมจึงเสียสมดุล ลำน้ำแม่สารแต่เดิมนั้นมีสภาพที่แห้งขอดในฤดูแล้งจะมีน้ำขังอยู่บ้างก็เฉพาะที่เป็นพื้นที่น้ำลึกที่ชาวบ้านเรียกว่า “วังปลา” เช่น วังบำผา (หิน) วังน้ำขาว วังห้วยบอน ปัจจุบันน้ำได้ถูกเก็บกักไว้ด้วยระบบชลประทานจึงมีปลาในแหล่งน้ำให้จับกินได้ตลอดทั้งปี บางส่วนของลำน้ำได้มีการประกาศให้เป็นเขตพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์ปลาประมาณ 20 % ข้อสังเกตในอดีตที่ไม่ควรมองข้ามก็จะเป็นวิถีชีวิตชาวบ้านที่ขายหิน ขายทราย อาศัยที่ลำน้ำแห้งขอดที่สามารถขุดนำหิน ทรายไปร่อนแล้วนำไปรวมกันไว้เป็นกองๆ ขายให้นายทุนแต่ปัจจุบันนี้ไม่มีหินทรายในแม่น้ำให้ทำธุรกิจแล้วเพราะลำน้ำसारถูกขุดลอกไป และริมตลิ่งฝั่งลำน้ำยังเป็นที่ทำกินของชาวบ้านอีกด้วยโดยการหาเชื้อคทรายที่ฝังตัวอยู่ในทราย บริเวณพื้นที่เชื้อคทรายอยู่นั้นชาวบ้านเรียกว่า “เกาะทราย”

การสำรวจคุณภาพน้ำในกิจกรรมของกลุ่มเด็ก-เยาวชน โดยมีทีมที่เลี้ยงจากชุมชนโลกสีเขียว โรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน มาช่วยแนะนำในการสำรวจคุณภาพน้ำจากการสำรวจในครั้งนี้ที่บ้านทุ่งยาว สภาพลำน้ำแม่สารมีอุณหภูมิ 26-27 องศาเซลเซียส อุณหภูมิของอากาศ 2-3 องศาเซลเซียส ความขุ่นใสของน้ำอยู่ในระดับ 3-4 กลิ่นของน้ำจะมีกลิ่นเหม็น สิ่งมีชีวิตที่พบในลำน้ำแม่สาร กุ้งฝอย หอยเจดีย์ ชีปะขาว ปลิง ส่วนพืชที่พบตามลำน้ำแม่สารได้แก่ ต้นไผ่ ผักตบชวา แมลงอื่นๆ ผีเสื้อ มด ผึ้ง ปลา

ประวัติศาสตร์บ้านข้าวแคร่ และลำน้ำแม่สารในอดีต

อาณาเขตที่ตั้ง

บ้านข้าวแคร่ หมู่ที่ 4 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน มีเนื้อที่ประมาณ 4,163 ไร่ มีประชากร 1,374 คน 447 ครัวเรือน

ทิศเหนือ จดถนนจุฬเปอร์ไฮเวย์ สายเชียงใหม่-ลำปาง

ทิศใต้ จดบ้านทุ่งยาวเหนือ และบ้านป่าดิงงาม ตำบลป่าสัก

ทิศตะวันออก จดบ้านจำบอน

ทิศตะวันตก จดบ้านป่าดิงงาม

ประวัติความเป็นมา

คำว่า “ข้าว” ในภาษาเมืองของทางเหนือ แปลว่า “สะพาน” ในอดีตมีเรื่องเล่าอยู่ว่า ชาวบ้านคนใดจะเข้าไปตลาดในเมืองลำพูนต้องเดินทางแต่เช้าตรู่ซึ่งเป็นเวลาที่ฟ้ายังมีมืดมิด แต่ละคนต้องถือได้ (ของใช้สำหรับจุดไฟให้สว่างทำด้วยไม้ผสมสมน้ำมันยาง เรียกว่า ไม้แครงก์ว่า) ส่องนำทาง เมื่อมาถึงข้าว (สะพาน) ก็ฟ้าสว่างพอดีชาวบ้านจะนำเอาได้ หรือแครงก์น้ำและดับไฟ พร้อมทั้งนำแครงก์ที่ดับไฟซ่อนไว้แถวสะพานนั้น เมื่อกลับจากการขายของที่ตลาดก็จะแครงก์เอาแครงก์กลับไปบ้านด้วย

จุดที่เรียกว่าข้าวแครงก์นั้น จะอยู่ก่อนถึงทางเข้าหมู่บ้านทางทิศตะวันออกประมาณ 500 เมตร เป็นข้าวที่ทำข้ามลำเหมืองปัจจุบันอยู่ตรงบริเวณด้านหน้าฟาร์มหมูไม่มีชื่อของชาวบ้านที่เลี้ยงไว้ ปัจจุบันไม่มีร่องรอยของข้าวให้เห็นเพราะทางราชการได้ตัดทางหลวงเชื่อมค่อระหว่างหมู่บ้านข้าวแครงก์กับหมู่บ้านทุ่งยาวเหนือ จึงวางท่อซิเมนต์ขนาดใหญ่แทนข้าวที่ถูกรื้อไปแล้วทำเป็นถนนลาดยางแอสฟัลต์ตลอดสาย

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านในรูปแบบของตำนานมีเรื่องเล่าว่า มีพระฤาษีอยู่ที่คอยติ (บ้านข้าวแครงก์อยู่ติดกับคอยติ ปัจจุบันคือคอยศรีวิชัยแต่ชาวบ้านยังนิยมเรียกว่าคอยติตามชื่อเดิม) คอยตินี้เป็นที่อยู่ของพระฤาษีคนที่เลี้ยงพระนามจามเทวีเมื่อครั้งที่พระนางยังทรงพระเยาว์ พระฤาษีคนอื่น ๆ ก็บังเกิดความสงสัยว่า ทำไมฤาษีคอยติไม่จุดไฟ จึงได้จุดแครงก์มาจุดและแครงก์มาดับที่บ้านข้าวแครงก์จึงทำให้ได้ชื่อว่า บ้านข้าวแครงก์

การปกครอง

บ้านข้าวแครงก์อยู่ในท้องที่ตำบลศรีบัวบาน เป็นหมู่บ้านที่มีชนเผ่าใหญ่พอสมควรประกอบด้วยหมู่บ้านข้าวแครงก์ และหมู่บ้านบ้านเด่นไม่มีหลักฐานปรากฏว่า หมู่บ้านข้าวแครงก์ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.ใด แต่เป็นหมู่บ้านที่มีอายุการตั้งถิ่นฐานค่อนข้างยาวนานโดยสังเกตได้จากร่องรอยที่มีวัดร้างซึ่งปัจจุบันได้รับการบูรณะซ่อมแซมยกฐานะขึ้นใหม่เป็นวัดเสนาหิณฑามชื่อเดิมของวัดนั้น

มีผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวม 10 คน คือ

1. พ่อหลวงทา	ปานพาน	เกษียณอายุ
2. พ่อหนานมี	ทะนุก้า	เกษียณอายุ

3. พ่อหลวงเป็ง	เคชะไฮด	เกษียณอายุ
4. พ่อหลวงมี	อะถานา	เกษียณอายุ
5. พ่อหลวงศรีชล	อะถานา	เกษียณอายุ
6. พ่อหลวงสุริน	ขันอัสวะ	เกษียณอายุ
7. พ่อหลวงมา	ทะนุก้า	เกษียณอายุ
8. พ่อหลวงอินคำ	ขาวสั๊ก	เกษียณอายุ
9. พ่อหลวงศรีชล	อะถานา	อยู่ตามวาระ
10. นางภักจินดา	ลังกาฟ้า	(ปัจจุบัน ดำรงตำแหน่งเป็นสมัยที่ 2)

การประกอบอาชีพ

อาชีพหลักของหมู่บ้านข้าวแคร่ คืออาชีพรับจ้างเป็นช่างก่อสร้าง สร้างบ้าน รับจ้างทำเฟอร์นิเจอร์ และทำงานที่นิคมอุตสาหกรรมลำพูน งานรับจ้างส่วนใหญ่จะเป็นงานนอกหมู่บ้าน และต่างจังหวัด เช่น จังหวัดเชียงใหม่จะเป็นแหล่งจ้างงานตลอดทั้งปี มีการทำการเกษตรเหลืออยู่บ้างเล็กน้อย เนื่องจากการทำนาไม่ได้ผลผลิตดีเท่าที่ควร และพื้นที่ทางการเกษตรมีน้อย เนื่องจากหมู่บ้านอยู่ไม่ไกลจากนิคมอุตสาหกรรมลำพูนมากนักที่ทำการเกษตรจึงกลายเป็นแหล่งค้าขาย เช่น ปืมน้ำมัน และโรงงานเครื่องจักรกล โรงงานทำน้ำดื่ม ฯลฯ

ประชากรวัยทำงานจึงไปทำงานต่างถิ่นต่างจังหวัด ส่วนที่เหลืออยู่ในหมู่บ้านจะเป็นผู้สูงอายุและเด็กมีการประกอบอาชีพค้าขายอยู่ในหมู่บ้านบ้าง ของที่ค้าขายได้แก่ ของสดที่นำมาจากตลอดสดหนองคอกลำพูน และของใช้ที่จำเป็นส่วนตัว

ศาสนาประเพณีและวัฒนธรรม

หมู่บ้านข้าวแคร่และหมู่บ้านบ้านเด่นนับถือศาสนาพุทธ ทำบุญตักบาตรในตอนเช้าและไปทำบุญกันที่วัดในวันพระ แต่เดิมชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัดคอยดี ตำบลป่าสักซึ่งอยู่ใกล้หมู่บ้าน ต่อมาได้ทำการบูรณะวัดร้างที่มีอยู่ในหมู่บ้านและได้รับการยกฐานะให้เป็นวัดเสนาหิมมีพระภิกษุสงฆ์อยู่จำพรรษามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 มีเจ้าอาวาสตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันดังนี้คือ

1. พระวีระพล	วีระมุโม	พ.ศ. 2517-2519
2. พระทองแก้ว		พ.ศ. 2520-2521
3. พระคำ		พ.ศ. 2521-2522
4. พระชุมพล	จิรมุโม	พ.ศ. 2533-2531
5. พระอธิการสว่าง	ธมฺมิโก -	พ.ศ. 2531
6. พระสมบัติ	ภทรโก	พ.ศ. 2540-2541
7. พระดวงแก้ว	จิตสาโร	พ.ศ. 2541-2542

8. พระบุญส่ง โสภณจิตโต พ.ศ. 2545-ปัจจุบัน

นอกจากการทำบุญในพระพุทธศาสนาตามปกติแล้วยังมีประเพณีแห่ไม้ค้ำทะเล (ไม้ค้ำคันโพธิ์) ในช่วงระยะเทศกาลสงกรานต์ (15 เมษายน วันพญาวัน) ประเพณีเกี่ยวกับลำน้ำแม่สารก็มีการเลี้ยงผีผาซ-ฟิงเทคน์ ที่บริเวณฝายมหาโชคซึ่งอยู่ในเขตของหมู่บ้านระยะทางที่ลำน้ำแม่สารไหลผ่านหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตร

สภาพสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ลำน้ำแม่สาร

หมู่บ้านข้าวแคร่และหมู่บ้านบ้านเด่น เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนฝั่งลำน้ำแม่สารด้านทิศใต้และติดกับถนนสายเชียงใหม่-ลำปาง ทำให้วิถีชีวิตของผู้อยู่ในหมู่บ้านต้องเผชิญกับมลภาวะทางเสียงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้โดยเฉพาะช่วงเวลาเช้าและช่วงเวลาเย็นเป็นเวลาที่มีการจราจรหนาแน่นเพราะทางหลวงดังกล่าวเป็นทางหลวงที่เชื่อมต่อระหว่างจังหวัดกับจังหวัดและเป็นถนนสายหลักที่อาจกล่าวได้ว่า “ถนนทุกสายมุ่งสู่จังหวัดเชียงใหม่” เพราะจังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองท่องเที่ยวและเป็นเมืองเศรษฐกิจสำคัญแห่งเดียวในภาคเหนือจึงได้รับผลกระทบจากเสียงและควันพิษจากเครื่องยนต์ที่สัญจรไปมาได้ การใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่สารทางด้านการเกษตรก็มีบ้างแต่ไม่มากนัก เช่น รมน้ำคันไม้ (ลำไย) ทำการเลี้ยงปลาในกระชังเพื่อการบริโภค สัตว์น้ำที่อยู่ตามริมฝั่งมีกบ เขียด มีการหาปลาในลำน้ำแม่สารในช่วงฤดูแล้งบริเวณฝายมหาโชค จะมีชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นมาหากินบ้าง เช่น บ้านทุ่งยาว บ้านจำบอน บ้านป่าตึงและจากที่อื่น ๆ เพราะตรงจุดนี้น้ำค่อนข้างลึกจึงมีปลาให้จับหลากหลายชนิด เช่น ปลาคูก ปลาชิว ปลาปึกขาว ปลาปึกแดง ปลานิล ปลาแกด ปลากด ปลาหมอ ปลาไหล และพบงูที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งลำน้ำตามธรรมชาติเพราะลำน้ำค่อนข้างร่มมากมีผักตบชวา คันไม้ยราบยักษ์ขึ้นเป็นช่วง ๆ พืชสมุนไพร มีต้นสาบเสือ ต้นรางจืด เป็นต้น

ส่วนใหญ่การใช้น้ำจากลำน้ำแม่สารจะใช้มากในช่วงฤดูทำนา พันธุ์ข้าวที่ปลูกคือ พันธุ์ดอนน้อย พันธุ์ข้าวเจ้า อาหารที่ได้จากป่า เช่น ผักจากป่า หน่อไม้ เห็ดต่าง ๆ ที่ขึ้นตามฤดูกาลเพราะบ้านข้าวแคร่ตั้งอยู่ใกล้ ๆ บริเวณคอยหัวเสือที่อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านจึงมีของป่าให้เก็บกินกันไม่ยากนัก

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับลำน้ำแม่สารที่ทำให้เกิดน้ำเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็นเป็นบางครั้งเนื่องจากมีฟาร์มหมูที่ปล่อยขี้หมูลงสู่ลำน้ำแม่สาร

การสำรวจคุณภาพน้ำในกิจกรรมของกลุ่มเด็ก-เยาวชนโดยมีทีมพี่เลี้ยงของชุมชนโลกสีเขียวจากโรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน มาช่วยแนะนำในการสำรวจคุณภาพน้ำจากการสำรวจในครั้งนี้ที่บ้านข้าวแคร่ สภาพลำน้ำแม่สารมีอุณหภูมิ 26-27 องศาเซลเซียส อุณหภูมิของอากาศ 2-3 องศาเซลเซียส ความขุ่นใสของน้ำอยู่ในระดับ 3-4 กลิ่นของน้ำจะมีกลิ่นเหม็นสิ่งมีชีวิตที่พบในลำน้ำแม่สาร หอยเชลล์ ชีปะขาว แมลงมวลอน ส่วนพืชที่พบตามลำน้ำแม่สาร ได้แก่ ต้นไผ่ ผักตบชวา แมลงอื่น ๆ ผีเสื้อ ฝิ่ง ปลา

ประวัติศาสตร์บ้านป่าดิงงาม และฉำฉำแม่สารในอดีต

อาณาเขตที่ตั้ง

บ้านป่าดิงงาม หมู่ที่ 3 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีเนื้อประมาณ 2,200 ไร่ มีประชากร 337 คน 72 ครัวเรือน

ทิศเหนือ จดถนนลำน้ำแม่สาร และบ้านข้าวแคร่

ทิศใต้ จดคอกพ่องกุมาร และบ้านสันคะยอม

ทิศตะวันออก จดบ้านข้าวแคร่ และบ้านทุ่งยาวเหนือ

ทิศตะวันตก จดบ้านหนองบัว

ประวัติความเป็นมา

บ้านป่าดิงงาม แต่เดิมมีชื่อเรียกว่าบ้านป่าดิง ปัจจุบันนี้มีต้นไม้ดิง (พลวง) ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากจึงได้ชื่อว่า บ้านป่าดิงงาม

เมื่อประมาณ 77 ปีที่ผ่านมาพ่อฮุยเขียว คนเฒ่าคนแก่ที่อยู่ในหมู่บ้านได้เล่าสู่กันฟังว่า บ้านป่าดิงงามตอนนั้นมีความรื้นแค้นคอกอยากช่วงฤดูแล้งก็จะมีความแห้งแล้งมากไม่มีน้ำกินน้ำใช้ การทำมาหากินยากลำบากทำการเกษตรไม่ได้เพราะขาดน้ำซึ่งเป็นปัจจัยหลักบางส่วนจึงพากันอพยพย้ายออกไปอยู่พื้นที่อื่น บางส่วนได้อพยพไปอยู่ที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย บางส่วนได้อพยพไปอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ปัจจุบันบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่บ้านทุ่งยาว หมู่ 7 และบ้านทุ่งยาว หมู่ 12 ซึ่งมีทำเลตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งลำน้ำแม่สารยังคงมีผู้คนที่ยังปักหลักอยู่ในหมู่บ้านเพียง 3 หลังคาเรือนเท่านั้นจนหมู่บ้านตกอยู่สภาพที่เกือบร้าง แต่ 3 หลังคาเรือนนั้นคือบ้านพ่อหลวงทม แม่หลวงใจ พ่อหนานดีได้อาศัยอยู่ที่เดิมและรับซื้อที่ดินจากคนที่ได้อพยพย้ายออกไปไว้ทำมาหากินซึ่งในสมัยนั้นราคาที่ดินยังไม่แพงมากนัก ทั้ง 3 ครอบครัวก็ได้ประดับประดองกันมาเพื่อให้อยู่ได้โดยไม่ลำบากจึงหาวิธีการที่จะให้มีน้ำไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง น่าจะสร้างเขื่อน สร้างฝายเพื่อกั้นน้ำไว้ใช้ได้ ดังนั้น จึงขอความร่วมมือจากทางราชการและเกณฑ์ชาวบ้านอื่นมาช่วยสร้างเขื่อนกั้นน้ำเขื่อนแรกที่สร้างคือ เขื่อนมหาโชค หรือที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่า ฝายมหาณิล เป็นเขื่อนที่สร้างด้วยไม้เป็นฝายน้ำล้นตามภูมิปัญญาของชาวบ้านมีความกว้างประมาณ 20 เมตร สภาพน้ำใสมีสัตว์น้ำอาศัยอยู่เพิ่มมากขึ้น ส่วนน้ำดื่มได้มีการขุดบ่อทรายริมฝั่งลำน้ำแม่สารใช้ไม้ไผ่สานเป็นวงกลมความสูงของวงกลมขึ้นอยู่กับความลึกของบ่อที่ขุดนั้น วงกลมไม้ไผ่นี้ชาวบ้านเรียกว่า สะเหวียน (เสวียนกั้นน้ำ) และเพื่อให้ น้ำที่มาจากพื้นดินทรายสามารถซึมลอดเข้ามาในบ่อได้และเป็นน้ำที่ค่อนข้างสะอาด

ชาวบ้านป่าดงจามจะเขียนคำว่า “แม่สาร” ตามชื่อของลำน้ำสะกศด้วยตัว “น” เพราะเชื่อว่าเกิดจากวัฒนธรรมการจักรสานไม้ไผ่ทำเสวียนกันทรายและกันฝาย

การปกครอง

บ้านป่าดงจาม มีผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันรวมจำนวน 3 คน คือ

1. นายทม	จันอะสะวะ	พ.ศ. 2478-2515
2. นายใจ	พิงคะตัน	พ.ศ. 2515-2520
3. นายสุนทร	วิเลิศศักดิ์	พ.ศ. 2520-2544

ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นกำนันตำบลป่าสัก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 มาจนถึงปัจจุบัน

การประกอบอาชีพ

อาชีพหลักของหมู่บ้านคือ การเกษตร ได้แก่ การทำนา ยังมีการใช้วัว-ควายไถนา ไม่นิยมใช้เครื่องทุ่นแรง (รถไถ) มีการจับปลาในลำน้ำแม่สาร และแหล่งน้ำอื่น ๆ ใกล้เคียงบริเวณหมู่บ้าน เครื่องมือที่ใช้ เช่น แห ขอบ สวิง เบ็ด ฉมวก มีการหาและเก็บของป่ามากิน-ขายบ้าง นอกจากนี้ยังเผาถ่านขายและปลูกข้าวโพดในช่วงฤดูฝนไว้กินและขาย

ศาสนาประเพณีและวัฒนธรรม

ชาวบ้านป่าดงจามนับถือศาสนาพุทธ มีวัดอยู่ในหมู่บ้าน มีเจ้าอาวาสอยู่จำพรรษาและปกครองวัด ได้แก่

1. พระหมู		พ.ศ. (ไม่ทราบ)
2. พระมหาศรีณขวรรธน์	บุญยสิริ	พ.ศ. 2531-2546
3. พระสุทธิศักดิ์	สุทธิวิโส	พ.ศ. 2546-2549
4. พระดวงดี	สมโน	พ.ศ. 2549-ปัจจุบัน

มีการไปทำบุญร่วมกันที่วัดตามประเพณีนิยมแบบชาวพุทธทั่วไป นอกจากนี้ยังมีการทำบุญเกี่ยวกับลำน้ำแม่สารในช่วงของเดือน 9 เหนือ (มิถุนายน) ที่ฝายกั้นน้ำมหาโชค (มหานิล) ชาวบ้านเรียกว่า ประเพณีฟังธรรมฝาย ในวันดังกล่าวมีการจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนด้วย และในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์มีประเพณีรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่เรียกประเพณีนี้ว่า ประเพณีดำหัวปีใหม่

สภาพสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนที่อยู่ใกล้ลำน้ำแม่สาร

ในอดีตสภาพริมฝั่งลำน้ำแม่สารมีความอุดมสมบูรณ์มากมีพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์น้ำนานาชนิด ปัจจุบันมีการสร้างฝายคอนกรีตแบบถาวรแทนฝายไม้ไผ่เดิมทำให้น้ำที่กั้นไว้้นนั้นค่อนข้างลึกจับสัตว์น้ำได้ยากขึ้นและน้ำที่กักไว้้นนั้นเป็นน้ำนิ่งมีการหมักหมมของเศษใบไม้ การขุดลอกลำน้ำ

ทำให้พืชบางอย่างที่ขึ้นอยู่ริมฝั่งลำน้ำหายไป แต่การสร้างฝายนั้นก็ทำให้การทำเกษตรได้ผลดีขึ้น มีผลผลิตมากขึ้นมีน้ำใช้ในการอุปโภคบริโภคพอเพียงไม่แห้งแล้งเช่นแต่ก่อน

ชาวบ้านได้อาศัยการทำมาหากินในลำน้ำแม่สาร เช่น จับปลาที่มีอยู่ในลำน้ำ เช่น ปลาช่อน ปลาดุก ปลาหมอ ปลานิล ปลาขาว ปลาจิว ปลาดอน ปลาดะเพียน ปลาไหล และกุ้งฝอย ประเภทพืชริมน้ำ ได้แก่ คันไคร้ คันขี้เหล็ก ฝั่แอ้ ฝั่สีตุก

ปัจจุบันหมู่บ้านพบกับปัญหา มีการทิ้งขยะลงแม่น้ำจากผู้คนในหมู่บ้านและที่อื่นนำมาทิ้ง จึงได้ตั้งกฎเกณฑ์การทิ้งขยะว่า ใครทิ้งขยะลงน้ำจะถูกปรับ 500 บาท ปัญหาที่พบ เช่น มีผักตบชวา และคันไมยราบยักษ์ซึ่งขึ้นอยู่เดิมลำน้ำทำให้ปลาที่เคยมีมากมายในอดีตเริ่มหายไป

อนาคตชาวบ้านต้องการให้น้ำในลำน้ำมีความสะอาดมากขึ้นเพื่อจะนำมาใช้ในการประปา เพราะปัจจุบันจากการสำรวจสภาพน้ำพบว่า น้ำมีสีขุ่น ไม่มีกลิ่นซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่น้ำกำลังจะเสีย นอกจากนี้ยังมีการคาดหวังที่จะให้ประชาชนในหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารในรูปแบบของงานประเพณีเกี่ยวกับลำน้ำแม่สารมากขึ้นและต้องการจัดภูมิทัศน์บริเวณริมฝั่งลำน้ำแม่สารให้สะอาดตาไม่รกรุงรัง มีพืชขึ้นอยู่มากมายเช่นปัจจุบัน

การสำรวจคุณภาพน้ำในกิจกรรมของกลุ่มเด็ก-เยาวชน โดยมีทีมที่เลี้ยงจากชุมชนมูมโลกสี่เขียวของโรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน มาช่วยแนะนำในการสำรวจคุณภาพน้ำจากการสำรวจในครั้งนี้ที่บ้านป่าดิงงาม สภาพลำน้ำแม่สารมีอุณหภูมิ 27-28 องศาเซลเซียส อุณหภูมิของอากาศ 3-4 องศาเซลเซียส ความขุ่นใสของน้ำอยู่ในระดับ 2-3 ไม่มีกลิ่นของน้ำ สิ่งมีชีวิตที่พบในลำน้ำแม่สาร หอยเจดีย์ ชีปะขาว แมลงมวลงวน ส่วนพืชที่พบตามลำน้ำแม่สารได้แก่ ผักตบชวา ตะไคร้ น้ำแมลงอื่นๆ ฝั่เสือ กบ ปลา

ประวัติศาสตร์บ้านสันคะยอม และลำน้ำแม่สารในอดีต

อาณาเขตที่ตั้ง

บ้านสันคะยอม หมู่ที่ 1 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีพื้นที่ประมาณ 1,500 ไร่ 3,500 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 868 คน 280 ครัวเรือน

ทิศเหนือ จดบ้านป่าดิงงาม

ทิศใต้ จดบ้านสันป่าสัก

ทิศตะวันออก จดบ้านป่าดิงงาม

ทิศตะวันตก จดบ้านสันป่าสัก

ประวัติความเป็นมา

บ้านสันคะยอมตั้งอยู่บนต้นซึ่งเป็นพื้นที่สูงริมฝั่งลำน้ำแม่สาร มีคันพะยอมขึ้นอยู่หลายคัน จึงได้ชื่อว่า บ้านสันคะยอม (คนภาคเหนือเรียกคันพะยอมว่า คะยอม) เป็นหมู่บ้านที่มีอายุการตั้งถิ่นฐานมากกว่า 100 ปี เมื่อแรกตั้งหมู่บ้านมีบ้านตั้งอยู่ประมาณ 20 หลังคาเรือน ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านที่มีบ้านเรือนตั้งอยู่ถึง 280 ครัวเรือน

การปกครอง

บ้านสันคะยอม ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.ใดไม่ทราบหลักฐาน แต่คงจะมีอายุยาวนานนับร้อยปี เพราะมีผู้ใหญ่บ้านปกครองนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมากถึง 10 คน ทั้งยังดำรงตำแหน่งจนเกษียณอายุและอยู่ตามวาระคราวละ 5 ปี ดังต่อไปนี้ คือ

1. ท้าวน้อยหลวง
2. พ่อหนานจุมภู
3. พ่อตัน
4. พ่อหลวงจันดา คำลือศักดิ์
5. พ่อหลวงน้อยคำ พิงคะสัน
6. พ่ออ้าย เสนศักดิ์
7. พ่อหลวงเขียว พิงคะสัน
8. พ่อหลวงสนั่น สมนาศักดิ์
9. พ่อหลวงอุทัย พิงคะสัน
10. พ่อหลวงวิทยา สมนาศักดิ์ (ปัจจุบัน)
- 11.

การประกอบอาชีพ

อาชีพหลักของหมู่บ้านสันคะยอมคือ การทำนา และทำการเกษตรในรูปแบบอื่น เช่น เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว ช่างก่อสร้างและช่างฝีมือแต่ไม่มากนัก พันธุ์ข้าวที่ปลูกคือ พันธุ์ข้าวคณน้อย พันธุ์ข้าวดอกแฉะคง พันธุ์ข้าวกำผาย พันธุ์ข้าวเจ้า การแบ่งน้ำเข้านาจะใช้ระบบเหมืองฝายมีแก้มเหมืองแก้มฝายควบคุมการใช้น้ำ ใช้วิธีการแบ่งน้ำเข้านาตามช่องขนาดขื่อนี้่มือคนทำนา 1 คนก็ได้ น้ำเข้านามีช่องไหล 1 ขื่อนี้่มือ ทำ 8 คน ช่องทางน้ำไหลก็จะความกว้าง 8 ขื่อนี้่มือโดยแบ่งกันไปตามส่วนนั้น ๆ

ศาสนาประเพณีและวัฒนธรรม

หมู่บ้านสันคะยอมนับถือศาสนาพุทธ มีวัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสันคะยอม ชาวบ้านจะมาร่วมกันทำบุญที่วัดตามประเพณีนิยม มีการขนทรายเข้าวัดในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์

(14 เมษายน วันเนา) การแห่พระอุปคุต การฟังธรรมปลาช่อน การสืบชะตาลำน้ำแม่สารในช่วงของเดือน 8 เหนือ (พฤษภาคม)

วัดสันคะยอม ตั้งอยู่กลางหมู่บ้านมีเจ้าอาวาสปกครองมาแล้วจำนวน 10 รูป คือ

1. พระดิग्ขปญโญ ภิกขุ
2. พระบุญคัน ฆมมวโร
3. พระอินแสง วรธมโม
4. พระอธิการศรีนวล อภิวิโส
5. พระอธิการธีรเดช วชิรเมธี
6. พระอธิการวิวัฒน์ ธีรปญโญ
7. พระอธิการดาวรุ่ง โชติวโร
8. พระมหาวิภาค จูติญาโณ
9. พระมหาพิเชษฐ์ อภิเชฏโฐ
10. พระอธิการสมพงษ์ สติรฐาโณ (ปัจจุบัน)

สภาพสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนที่อยู่ใกล้ลำน้ำแม่สาร

หมู่บ้านสันคะยอม อาศัยแหล่งน้ำจากฝายป่าสัก (หมู่บ้านป่าสัก) เป็นหลักที่กั้นน้ำลำน้ำแม่สารไว้ สภาพพื้นที่ทั่วไปพบว่าบริเวณริมฝั่งลำน้ำเป็นป่าไม้ไผ่สีสุก ไม้บง ไม้ซาง ดันไคร้ ไม้แฉะ ไม้ป้อ ไม้เต็ง กลางลำน้ำบริเวณพื้นที่ดินเขินมีกอต้นไคร้ขึ้นอยู่ นอกจากนี้ลำน้ำแม่สารช่วงบริเวณบ้านสันคะยอมค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ยังมีวังปลาหลายแห่งให้ปลาได้อยู่อาศัย เช่น วังกอม่วง วังสีเสียด วังหอน้ำ วังแดง วังผาหิน วังปลาเหล่านี้เรียกชื่อตามสภาพพื้นที่ที่อยู่ใกล้วังปลาหรือเรียกตามสภาพของวัง (“วัง” คือจุดที่มีน้ำลึกที่สุดของลำน้ำ) วังปลาที่มีปลาอาศัยอยู่มากที่สุดคือ วังกอม่วง

เครื่องมือหาปลาที่ชาวบ้านใช้จับปลา ทำจากไม้ไผ่ต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่ตามริมฝั่งลำน้ำแม่สาร และใช้แห สวิง ขอนในการหาปลาด้วย

การทำมาหากินโดยอาศัยลำน้ำแม่สารเป็นแหล่งอาหารส่วนหนึ่งแล้ว ยังใช้สมุนไพรที่ขึ้นริมฝั่งลำน้ำในการรักษาโรคบางอย่างด้วย เช่น หนุ่ดคหมา (เถาตุคหมุคหมา) ใช้แก้โรคทางในเด็ก หมาเหิง (หามนุ่ย) ไม้สีเสียด ไม้กระดุก ใช้แก้โรคท้องอืดท้องเฟ้อ ดันนมเน้ (รางจืด) ใช้แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย ในสมัยโบราณการรักษาโรคอาศัยหมอเมือง (แพทย์แผนไทย) รักษาโรคโดยการให้สมุนไพรที่มีอยู่ในป่าและริมฝั่งลำน้ำแม่สาร หรือรักษาด้วยคาถาอาคม เขียนคาถาลงบนกระดาษสาเผาไฟแล้วเอาขี้เถ้าใส่น้ำดื่มกิน ปัจจุบันการสาธารณสุขเจริญมากขึ้นชาวบ้านได้หันมาใช้ในการรักษาโรคด้วยแพทย์แผนปัจจุบันแล้ว แต่สมุนไพรบางอย่างยังมีการนำมาใช้อยู่

การสำรวจคุณภาพน้ำในกิจกรรมของกลุ่มเด็ก-เยาวชนโดยมีทีมพี่เลี้ยงจากชุมชน

โลกสีเขียวของโรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน มาช่วยแนะนำในการสำรวจคุณภาพน้ำจาก การสำรวจในครั้งนี้ที่บ้านสันคะยอม สภาพลำน้ำแม่สารมีอุณหภูมิตั้งแต่ 27-28 องศาเซลเซียส อุณหภูมิ ของอากาศ 3-4 องศาเซลเซียส ความขุ่นใสของน้ำอยู่ในระดับ 3-4 น้ำมีกลิ่นเหม็น สิ่งมีชีวิตที่ พบในลำน้ำแม่สาร หนอนร่านน้ำจืดแดง จีปะขาว กุ้งฝอย ส่วนพืชที่พบตามลำน้ำแม่สารได้แก่ จันทน์ผา สัก ต้นตะไคร้ น้ำ แผลงอื่น ๆ กบ ปลา

ประวัติศาสตร์บ้านแม่สารบ้านหลุก และลำน้ำแม่สารในอดีต

อาณาเขตที่ตั้ง

บ้านหลุก หมู่ที่ 4 ตำบลสันป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีพื้นที่ประมาณ 586 ไร่ มีประชากร 947 คน 655 ครัวเรือน

ทิศเหนือ จดบ้านสันป่าสัก

ทิศใต้ จดบ้านน้ำบ่อเหลียง

ทิศตะวันออก จดบ้านสันคะยอม

ทิศตะวันตก จดบ้านใหม่จตุจักร

ประวัติความเป็นมา

บ้านหลุก หรือที่เรียกว่าบ้านท่าหลุก หลุก คือรหัสวิดน้ำ รหัสนี้ทำมาจากไม้ชนิดหนึ่ง เพื่อวิดน้ำเข้ามา

พ.ศ. 2473 เริ่มตั้งหมู่บ้านครั้งแรก มี 5-6 หลัง ซึ่งตระกูลรัตนะเป็นตระกูลแรกที่อพยพมาจากบ้านหลุก (ประดู่ป่า) เห็นว่าหมู่บ้านนี้มีแม่น้ำสารไหลผ่าน เลยตั้งชื่อหมู่บ้านว่า แม่สาร บ้านหลุก ส่วนวัดมีการสร้างมากกว่า 400 ปีที่แล้ว สภาพบ้านเรือนแต่ก่อนใช้คา, ดอง มุงเป็นหลังคา ส่วนตัวบ้านใช้ไม้ ที่นำมาจากอำเภอแม่ทา ใช้ล้อยากมา เดินทางประมาณ 1 วันก็จะถึง การสร้างบ้าน ถ้าบ้านหลังไหนเลี้ยวหัว เลี้ยวควาย ก็จะทำบ้านให้สูงขึ้น เพื่อที่จะเลี้ยวหัวไว้ได้ดูนบ้าน

วิถีชีวิตของคนบ้านแม่สารบ้านหลุกสมัยก่อน แต่เดิมมีความแร้นแค้น ไม่มีตลาด ถ้าจะซื้อของต้องไปซื้อที่ตลาดหนองคอก

เด็กจะเลี้ยงงาช ช่วยพ่อแม่ทำมาหากิน รู้จักคบหากันในหมู่บ้าน หนุ่มสาวจะมาเจอกันตามประเพณีของหมู่บ้าน

พ่อหลวงเสาร์คำ กันทะลัก ได้เล่าว่า ตั้งแต่พ่อหลวงเกิดมาก็เห็นน้ำแม่สารอยู่แล้ว ซึ่งน้ำแม่สารในสมัยก่อนจะกว้างประมาณ 10 เมตร ลึกประมาณ 5 เมตร มีน้ำไหลตลอดทั้งปี

ส่วน แม่สารนั้น สาร จะสะกดด้วย ร เรือ เพราะน้ำลึก ย่อมาจาก สารนที แปลว่า มีประโยชน์ ถ้าน้ำแม่สารที่ไหลผ่านบ้านหลุนั้นบางช่วง ก็จะมีวัง แต่ละวังซึ่งชาวบ้านมักจะมาจับปลาเพราะบริเวณวังน้ำนั้นมีปลาชุมมาก แต่ละวังก็จะมีชื่อวัง ชาวบ้านตั้งชื่อวังตามลักษณะที่พบเริ่มวังแรกตั้งแต่ฝ่ายสามัคคี จากบ้านต้นคะยอมลงมา ซึ่งฝ่ายสามัคคีนี้จะเป็นฝ่ายที่เชื่อมต่อระหว่างบ้านต้นคะยอม กับบ้านแม่สารบ้านหลุน

มีวังปลาซึ่งมีชื่อต่าง ๆ ดังนี้

1. วังหมู ซึ่งเป็นที่ฆ่าหมู ทุกปีชาวบ้านจะเอาหมูมาฆ่าตรงวังนี้ เพื่อนำมาเป็นอาหารเลี้ยงชาวบ้านในงานประเพณีต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เลขมีชื่อว่าวังหมู
2. วังน้ำขาว น้ำที่ไหลผ่านวังจะมีลักษณะขาวใส ชาวบ้านจึงเรียกว่า วังน้ำขาว
3. วังผาหลวง (ผาใหญ่) ปัจจุบันผาไม่มีแล้ว เนื่องจากมีการขุดลอกน้ำแม่สารซึ่งผาหลวงนี้จะมีปลาชุมมาก
4. วังปก เวลานั้นท่วมก็จะมีกิ่งไม้ใบไม้ลอยมาปกคลุมอยู่ ซึ่งจะมีปลาชุมมาก
5. วังถ้ำ ซึ่งจะมีถ้ำอยู่ มีความเชื่อว่าถ้าเอาลูกมะนาวหยอดลงไปลูกมะนาวจะไปโผล่ที่บ้านวังไฮ ซึ่งเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งในพื้นที่ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

การปกครอง

บ้านแม่สารบ้านหลุน มีผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังนี้

1. พ่อหลวงขาว	เมืองมูล
2. พ่อหลวงคา	รัตนะ
3. พ่อหลวงน้อย	ดีะหลุน
4. พ่อหลวงจันทร์	จินมัยชา
5. พ่อหลวงน้อยมูล	บุญชัยเวียง
6. พ่อหลวงเสาร์คำ	กันทะลัก
7. พ่อหลวงจรัส	ลาวนันท์
8. พ่อหลวงสุวรรณ	กันทะลัก
9. พ่อหลวงคูสิทธิ	เป็งมัยชา
10. พ่อหลวงสำราญ	เป็งมัยชา (ปัจจุบัน)

การประกอบอาชีพ

สมัยก่อนหากินง่าย หาผัก จับปลาเริ่มน้ำแม่สาร ก็อยู่กินกันไปเป็นวัน ๆ อาชีพหลักก็จะมี

1. ทำนา
2. เลี้ยงหมู
3. เลี้ยงควาย

4. ทำไร่มันสำปะหลัง, รับจ้างขุดบ่อ, รับจ้างขุดดินจอมปลวก เพื่อเอาดินจากจอมปลวกไปถมถนนที่ขรุขระ

การจับปลานั้นชาวบ้านจะใช้แหเป็นอุปกรณ์จับปลา อุปกรณ์จับปลานั้นชาวบ้านจะทำขึ้นมาเอง ส่วนการเพาะปลูกถ้ามีศัตรูพืช ชาวบ้านจะใช้น้ำข้าวข้าวต้มมัดแมลง โดยใส่ในกระบอกไม้ไผ่ยัด

ศาสนาประเพณีและวัฒนธรรม

1. ความเชื่อของชาวบ้าน เดือน 6 เป็ง จะเอาข้าวดอกคอกไม้ไปกราบไหว้อธิษฐานที่ต้นขี้เหล็ก เพื่อช่วยให้หายจากโรคต่างๆ

2. เดือน 9 เมือง จะมีการใส่บาตรฟังธรรมที่ฝ่ายสามัคคี (เลียงศิลา) แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว หายไปประมาณ 30 ปี

3. เดือนยี่เป็ง ประเพณีลอยกระทง

4. เดือน 7 จะมีการทำความสะอาดน้ำสาร เพราะเดือน 7 น้ำจะแห้ง

5. ประเพณีขนทรายเข้าวัด แต่หายไปแล้วกว่า 30 ปี

เจ้าอาวาสวัดแม่สารบ้านหลุก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังนี้

1. พระเพียร	ปัญญา	พ.ศ.	2433-2460
2. พระครูเปรมวิชัย	(นวล เปมวิชัย)	พ.ศ.	2460-2512
3. พระสมบุรณ์	สมบุญโณ	พ.ศ.	2512-2517
4. พระอธิการอุ่นเรือน	วรบุญโณ	พ.ศ.	2517-2520
5. พระมหาสมเกียรติ	สงกิตติ	พ.ศ.	2520-2529
6. พระครูพิศิษฐ์ธรรมประสาท	(จันทร์สม รมิมส์วโร)	พ.ศ.	2529-2541
7. พระมหานรินทร์	นิรันดโร	พ.ศ.	2541-ปัจจุบัน

สภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของหมู่บ้านที่อยู่ใกล้

ทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สารแต่ก่อนมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์มากมาย ต่างจากปัจจุบัน

พืชพรรณริมน้ำ

1. ไม้สีสุก ใช้ทำบ้าน, ทำนั้งร้าน, ทำอุปกรณ์หาปลา
2. ไม้ไผ่หนาม
3. ไม้ไผ่ลวกแดง
4. ไม้บง
5. ไม้ซาง
6. ไม้ม่วง
7. ไม้ขาม
8. ไม้กระถิน
9. ไม้ข่อย
10. ต้นกวาว
11. ห่อสะพายควาย
12. ต้นขี้เหล็ก
13. ต้นนมนาง

พันธุ์สัตว์น้ำ

1. ปลาตุก
2. ปลาช่อน
3. ปลาขาว
4. ปลาแกด
5. ปลาสะเค็ด
6. ปลาชีว
7. ปลาไหล
8. ปลาจอน
9. เขียดทราย
10. งู
11. กบ
12. กุ้ง
13. หอย
14. ปู

การสำรวจคุณภาพน้ำในกิจกรรมของกลุ่มเด็ก-เยาวชน โดยมีทีมที่เลี้ยงจากชุมชนโลก-สีเขียวของโรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน มาช่วยแนะนำในการสำรวจคุณภาพน้ำจากการสำรวจในครั้งนี้ที่บ้านแม่สารบ้านหลุก สภาพลำน้ำแม่สารมีอุณหภูมิ 27-28 องศาเซลเซียส อุณหภูมิของอากาศ 2-3 องศาเซลเซียส ความขุ่นใสของน้ำอยู่ในระดับ 4-5 น้ำมีกลิ่นเหม็น สิ่งมีชีวิตที่พบในลำน้ำแม่สาร หนองจิกน้ำ หนองรินน้ำจืดแดง หอยฝาเดียว หนองด้วงสีดำ จิ้งโก้น้ำ หอยเจดีย์ ส่วนพืชที่พบตามลำน้ำแม่สารได้แก่ ต้นไผ่ตุง ต้นจี่เหล็ก ต้นตะไคร้ น้ำแมลงอื่นๆ กบ ปลา หอย

ประวัติศาสตร์บ้านใหม่จตุจักร และลำน้ำแม่สารในอดีต

อาณาเขตที่ตั้ง

บ้านใหม่จตุจักร ตั้งอยู่ที่ หมู่ 18 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีพื้นที่ประมาณ 240 ไร่ 36 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 517 คน 165 ครัวเรือน

ทิศเหนือ จดถนนสายลำพูน-คอยติ

ทิศใต้ จดบ้านแม่สารหลุก

ทิศตะวันออก จดบ้านแม่สารหลุก

ทิศตะวันตก จดแม่สารป่าขาม

การปกครอง

บ้านใหม่จตุจักรมีผู้ใหญ่บ้าน ดังนี้

1. นายวีระกร จินมัยชา พ.ศ. 2545-ปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมา

เป็นหมู่บ้านที่แยกออกมาจากบ้านแม่สารบ้านหลุก หมู่ที่ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2545 เดิมทีชื่อ บ้านใหม่เลข ๑ แต่ได้มีการสร้างตลาดจตุจักรขึ้นมา จึงตั้งชื่อบ้านใหม่ว่า บ้านใหม่จตุจักร นามสกุลแรกๆ ที่เข้ามาอยู่ในบ้านใหม่จตุจักร คือ นามสกุลจินมัยชา และทุมมัยชา แต่ก่อนการสร้างบ้านที่อยู่อาศัยจะใช้ไม้ไผ่ตุงสร้างบ้าน ส่วนไม้ไผ่ที่นำมาใช้นั้นจะเป็นไม้ไผ่ที่อยู่ริมฝั่งลำน้ำแม่สาร

การประกอบอาชีพ

อาชีพรับจ้างรื้อบ้านเจ้าเมืองเก่า (สมัยก่อน) อาชีพปลูกผัก สวนครัว เพื่อการบริโภค เหลือกักขาย อาชีพทำนา ไร่ข้าว – กล้วยไถนา ปัจจุบันการทำงานจะไม่ทำที่บ้านใหม่ จะไปทำที่อื่น เพราะบริเวณนี้ไม่มีที่นาแล้ว มีแต่บ้านคน อาชีพทำนาเดี๋ยวนี้เหลือเพียง 3 ราย ปัจจุบันส่วนมากจะเป็นอาชีพรับจ้าง อาชีพหาปลา คามลำน้ำแม่สาร เครื่องมือหาปลาที่ใช้ก็คือ แห ไซ ช่อล่อ แหลม หน้าไม้

ศาสนาประเพณีและวัฒนธรรม

1. เดือน 9 (เหนือ) จะมีการทำบุญเสื่อบ้าน
2. การขนทรายเข้าวัด
- 3.

สภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนที่อยู่ใกล้ลำน้ำสาร

ลำน้ำแม่สารในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีพันธุ์พืชและสัตว์หลายชนิด ชาวบ้านก็จะหากินตามลำน้ำแม่สาร จากอดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ปัจจุบันไม่ค่อยอุดมสมบูรณ์เหมือนแต่ก่อน

การเปลี่ยนแปลง / ปัญหา

ปัจจุบันกลายเป็นชุมชนแออัดมีประชากรแฝงอยู่มาก พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านจัดสรร ซึ่งคนในหมู่บ้านจัดสรรหาความร่วมมือยาก เวลาทำงานต่าง ๆ ซึ่งหมู่บ้านจัดขึ้น จะไม่ค่อยมีคนมาช่วยงาน เกิดการลูกค้านของบ้านจัดสรร หอพัก และโรงไม้ปูน ซึ่งปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำน้ำแม่สาร

พืชพันธุ์ธัญญา

1. ต้นไผ่ตงสุก
2. ผักชะอม
3. ต้นหมู่
4. ใบเต้า
5. ต้นสัก
6. ต้นส้มป่อย
7. ใบโศก
8. ต้นปอ
9. ต้นมะเคื่อ
10. ต้นแกทราย
11. ต้นจำลา
12. ไม้ลวก

พันธุ์สัตว์น้ำ

1. ปลาขาว
2. ปลาช่อน
3. ปลาดุก
4. ปลาหมอ
5. ปลาชีว
6. นกหัวขวาน
7. กบ
8. เขียด, เขียดทราย
9. ปู
10. กุ้ง
11. เต่า
12. ปลาไหล

การสำรวจคุณภาพน้ำในกิจกรรมของกลุ่มเด็ก-เยาวชนโดยมีทีมพี่เลี้ยงจากชุมชนโลก-สีเขียวของโรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน มาช่วยแนะนำในการสำรวจคุณภาพน้ำจากการสำรวจในครั้งนี้ที่บ้านใหม่จตุจักร สภาพลำน้ำแม่สารมีอุณหภูมิ 28 องศาเซลเซียส อุณหภูมิของอากาศ 2-3 องศาเซลเซียส ความขุ่นใสของน้ำอยู่ในระดับ 4-5 น้ำมีกลิ่นเหม็น สิ่งมีชีวิตที่พบในลำน้ำแม่สาร ตัวอ่อนแมลงปอเขี้ยว กุ้งฝอย ส่วนพืชที่พบตามลำน้ำแม่สารได้แก่ ผักตบชวา ผักบุ้ง แมลงอื่นๆ กุ้ง ปู ปลา หอย

ประวัติศาสตร์บ้านแม่สารป่าขาม และลำน้ำแม่สารในอดีต

อาณาเขตที่ตั้ง

บ้านแม่สารป่าขาม หมู่ที่ 5 ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 970 ไร่ มีประชากร 684 คน 292 ครัวเรือน

ทิศเหนือ	จดถนนสายลำพูน – คอยติ
ทิศใต้	จดบ้านหนองปลาขอ
ทิศตะวันออก	จดบริษัท พิชเอนเทอร์ไพรซ์ส์ (ไทยแลนด์) จำกัด-บ้านใหม่จตุจักร
ทิศตะวันตก	จดบ้านแม่สารป่าเค็ด

ประวัติความเป็นมา

บ้านแม่สารป่าขาม แม่สาร หมายถึงแม่น้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้าน คือ แม่น้ำสาร ป่าขาม นั้น มีที่มาอยู่ 2 ประการ คือประการที่หนึ่ง 1 บริเวณที่เป็นหมู่บ้านแม่สารป่าขาม มีดินมะขามเล็กใหญ่ขึ้นมากมาย จนเป็นป่ามะขาม จึงเรียกว่า “ป่าขาม” ประการที่ 2 ในอดีตชาวบ้านมีอาชีพหล่อใบโดที่ใช้ในการไถนา ซึ่งจะต้องใช้แรงคนหนึ่งคล้ายแร่เหล็ก ชาวบ้านเรียกว่า “ขาง” ซึ่งมีอยู่มากบริเวณศาลเสื่อบ้านลิกลงไปใต้พื้นดินประมาณ 2 เมตร ถ้าเอาตรงนี้เป็นข้อสันนิษฐานน่าจะเป็น “ป่าขาง” ค่อมาเพี้ยนเป็น “ป่าขาม” อาจเป็นไปได้ทั้ง 2 ประการ

ถนนสายลำพูน – คอยติ ในขณะนั้น ก่อน พ.ศ. 2500 เป็นถนนลูกรัง เป็นทางเกวียนมากกว่าจะเป็นทางรถยนต์ มีเลนเดี่ยว หน้าแล้งจะมีฝุ่น หน้าฝนก็จะมีโคลนเลน ซึ่งเป็นปกติโดยทั่วไปของยุคหรือสมัยนั้น เพิ่งจะเปลี่ยนแปลงในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์นี้เอง จากถนนหลวงเข้าสู่หมู่บ้านแม่สารป่าขาม เรียกกันว่าปากทางแม่สารป่าขามสะลึงอั้ง เพราะที่คันสะลึง (คันโพธิ์) ปากทางเข้าหมู่บ้าน มีอิฐเรียงมาทำรังอยู่เป็นจำนวนมาก สองฟากทางเข้ามาก็แคบพอล้อเกวียนเดินได้เท่านั้นเอง ทั้งสองฟากทางเข้าสู่หมู่บ้านจะเป็นทั้งสวนและทุ่งนา

ปัจจุบันมีประชากรอาศัยอยู่ประมาณ 236 กว่าครอบครัว ภาษาที่พูดใช้ภาษาของส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำนา รองลงไปคือ ก่อสร้าง ทอผ้า และรับจ้างทั่วไป การทำนาอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก เพราะระบบชลประทานไม่ดีพอ มีแม่น้ำสารเป็นแม่น้ำที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งใช้ทั้งการอุปโภค และบริโภค แม้กระทั่งที่มาของชื่อหมู่บ้าน คือ “แม่สาร”

ในการอพยพของชาวบ้านจากเมืองยองในประเทศพม่า ปี พ.ศ. 2347 – 2348 ตรวจดูที่มาของหมู่บ้านที่มาจากเมืองยอง ไม่พบชื่อของบ้านแม่สารป่าขาม บ้านแม่สารป่าแดด ที่นำมาจัดตั้งบริเวณแห่งนี้ เหมือนบ้านเวียงของ บ้านดอง บ้านขี้ บ้านหลวย จึงทำให้เกิดแนวคิดที่ว่าบ้านแม่สารป่าขาม มีผู้คนอาศัยอยู่ก่อนแล้ว บ้านแม่สารป่าขาม จะตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ไฉน ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดอาจจะในราว ๆ พ.ศ. 2300 – 2347 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 1 หรือประมาณ 200 กว่าปีมาแล้ว

นับตั้งแต่ระกูลต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ในสมัยรัชกาลที่ 1 พระเจ้ากาวิละให้เจ้ามหาอุปราชธรรมลังกาบุรีรัตน์ พร้อมกับเจ้าคำฝั้นไปทำสงครามกวาดค้อนเอาผู้คนในเมืองยองมาไว้ในฝั่งตะวันออกแม่น้ำกวง ตรงกันข้ามกับตัวเมืองหริภุญชัยนคร บ้านแม่สารป่าขามซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่บอกเล่าเกินกว่า 200 ปี พ่อน้อยฮอม อาภัย หรือแม่นางอ่อน อาภัย สองท่านต้นตระกูลอาภัย บ้านแม่สารป่าขามไม่ได้เริ่มต้นประวัติศาสตร์ พ.ศ. 2347 – 2348 เพราะก่อนหน้านี้มีผู้คนอาศัยอยู่ก่อนแล้วสันนิษฐานว่า อาจจะเป็นพวกเงี้ยว ม่าน ลัว ก็ได้ ค่อมาได้มีคนของอพยพโดยถูกกวาดค้อน ในคราวที่พระมหาอุปราชธรรมลังกา กับเจ้าบุรีรัตน์คำฝั้น ไปกวาดค้อนเอามาจากเมืองยองในปี พ.ศ. 2347 – 2348 คนกลุ่มนี้ได้แยกย้ายเข้ามารวมกันอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ เช่น บ้าน

แม่สารป่าแดง บ้านแม่สารบ้านหลุก บ้านสันคะยอม ที่บ้านแม่สารป่าขามก็มีคนเหล่านี้เข้ามาอาศัยร่วมด้วยเช่นกัน อาจจะในฐานะที่น้องญาติสกุลหรือคนของด้วยกัน ผู้คนเหล่านี้กลุ่มแรกเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในแนวทิศตะวันตก ทิศตะวันออกของฝั่งลำน้ำแม่สาร เพราะต้องอาศัยน้ำในลำน้ำแม่สารเป็นปัจจัยในการทำเกษตร และอุปโภคบริโภค อีกกลุ่มหนึ่งเข้าไปอาศัยหรือตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่เป็นที่ราบ ห่างจากกลุ่มเดิมออกไปทางทิศเหนือ ประมาณ 1 กิโลเมตร ทั้งสองกลุ่มนี้จะแยกกันไปตั้งรกรากบ้านเรือนห่างกันคนละแห่ง ก็เรียกชื่อบ้านทั้งสองกลุ่มนี้ว่า บ้านแม่สารป่าขาม ต่อมาเป็นเวลาหลายสิบปี กลุ่มที่ออกไปตั้งบ้านเรือนทางทิศเหนือคือกลุ่มที่สอง เกิดขาดน้ำ ดื่มน้ำใช้ โดยเฉพาะสัตว์เลี้ยง วัว ควาย ไม่มีเพียงพอ ในที่สุดก็ต้องอพยพหนี เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ ๆ แม่สาร โดยเข้ามาอยู่ทางทิศตะวันออกของกลุ่มแรก ยึดแนวน้ำแม่สารเป็นเกณฑ์เช่นกัน เรียกกลุ่มนี้ว่าบ้านใหม่ เพราะเข้ามาตั้งบ้านเรือนบริเวณนี้หลังพวกแรก ปัจจุบันเป็นบ้านใหม่จตุจักร หมู่ที่ 18 ตำบลป่าสัก บริเวณที่เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านที่มาอยู่แรกก็ถูกละทิ้ง เรียกกันต่อมาว่า บ้านห่าง ได้แก่ตรงบริเวณที่เรียกว่า เหล่าปู่แก้ว (ปีมน้ำมันบางจาก บริเวณบริษัทสินเกษตร บริเวณโรงพยาบาลศิริเวช) ตรงบริเวณดังกล่าวเป็นที่นา เป็นที่อยู่อาศัยของคนบ้านแม่สารป่าขามมาก่อนทั้งนั้น ตระกูลผู้ที่มีอันจะกินหรือคหบดีผู้มั่งคั่งของบ้านแม่สารป่าขาม เช่น ตระกูลนำเวียง ตระกูลนันติ ตระกูลนันตา ตระกูลจันทร์ตะ ตระกูลจันทขยา ตระกูลไชยวงศ์ ตระกูลไชยเวียง ตระกูลโนเวียง ตระกูลควงขาม ตระกูลเขื่อนไชยศรี ตระกูลสุภาเวียง ตระกูลสุรินทร์ตะ ตระกูลเหล่านี้เป็นแกนหลักของสังคมบ้านแม่สารป่าขามอย่างแท้จริง

ผู้ที่มีความสำคัญต่อบ้านแม่สารป่าขามในอดีต

1. พ่อเผื่อนำ นำเวียง สืบเชื้อสายมาจากเงี้ยว เป็นท่านหนึ่งที่ได้ไปอาราธนาครูบาปัญญา มาจากวัดหนองปลาขอ มาสร้างวัดแม่สารป่าขาม จะเป็นผู้นำในกิจกรรม เป็นผู้มีส่วนร่วม ช่วยท่านครูบาปัญญาขึ้นพระพุทธรูปพระประธานในวิหาร มีส่วนร่วมในการสร้างเจดีย์ (ธาตุ) ได้วางโครงสร้างในการสร้างวัดแม่สารป่าขาม เป็นบุคคลที่มีใจเป็นสาธารณะ ทำให้เกิดเป็นประโยชน์กับหมู่บ้าน

2. พ่อหนานอึ่ง เขื่อนไชยศรี เป็นเงี้ยว อพยพมาจากพม่า เป็นผู้ใหญ่วัดแม่สารป่าขาม ท่านแรกที่ทางราชการแต่งตั้งและเป็นพ่ออาจารย์ หรือมีคณาภคนแรกของวัดแม่สารป่าขามโดยการแต่งตั้ง มีแนวคิดก้าวหน้าในเรื่องการปกครอง และในการพัฒนาออกแนวคิดในการก่อสร้างกำแพงวัดแม่สารป่าขาม

3. พ่อเป้งยา จันทขยา เป็นต้นตระกูลจันทขยา เป็นไทยใหญ่หรือเงี้ยว อพยพเข้ามาก่อนจะถูกกวาดต้อนในปี 2347 – 2348 เป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการสร้างวัด สร้างวิหาร เป็นสถาปนาพระพุทธรูปซ้าย-ขวา ในพระวิหาร ร่วมสร้างศาลาที่กลางวัด เป็นบุคคลท่านหนึ่งที่มีความเป็นสาธารณะในด้านจิตใจ

4. พ่อสำอาง นันดา เป็นต้นตระกูลนันดาเวียง เป็นท่านหนึ่งที่มีส่วนช่วยในการสร้างวัด สร้างบ้านแม่สารป่าขาม เป็นที่ปรักษาหาริของท่านครูบาปัญญา

5. แม่หลวงสังข์ น้าเวียง เป็นผู้หญิงที่มีบทบาทต่อบ้านแม่สารป่าขามเป็นอย่างมาก เป็นผู้นำในด้านแม่หญิงในการทอดผ้าแบบโบราณ

การปกครอง

บ้านแม่สารป่าขามมีผู้นำหมู่บ้าน หรือผู้ใหญ่จากอดีตถึงปัจจุบัน ดังนี้

1. พ่อหนานอึ้ง	เชื่อนไชยศรี	พ.ศ. 2445-2479
2. พ่อน้อยฮอม	อาภัย	พ.ศ. 2479-2490
3. นายมูล	อาภัย	พ.ศ. 2490-2514
4. พ่อหลวงเสาร์	คำสาร	พ.ศ. 2514-2525
5. นายสุทัศน์	กองมณี	พ.ศ. 2525-2541
6. นางสุนิสา	นันติดา	พ.ศ. 2542-2546
7. นายปรีเลิศ	อบอุ่นเซย	พ.ศ. 2546-ปัจจุบัน

ศาสนาประเพณีและวัฒนธรรม

ในวันสงกรานต์ (13 เมษายน) ชาวบ้านจะมีการร่วมมือกันพัฒนาลำน้ำแม่สารจะมีการบอกให้เด็ก ๆ ว่า สังขารจะล่องผ่านลำน้ำแม่สารให้ตื่นแต่เช้าจะได้เห็น (ซึ่งชาวบ้านอยากให้งิจกรรมนี้หวนกลับคืนมาอีกครั้ง)

วัดแม่สารป่าขาม เป็นวัดเก่าแก่อาชุกรสร้างมากกว่า 200 ปีมาแล้วสร้างโดยชาวไทยใหญ่ หรือเงี้ยวที่อพยพมาจากพม่าและมีการสร้างถาวรวัตถุหลายอย่างขึ้นภายในวัด เช่น อุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ โรงฉันและเมื่อวันจันทร์ ที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2540 ปี จฉุ ตรงกับวันแรม 14 ค่ำ เดือน 7 (เหนือ) พระครูใบฎีกาจ๋านง จิตฺตมโม เจ้าอาวาส และคุณณรงค์ คุณณัฐญาณี ว่องวังนะ ได้เป็นประธานร่วมกับคณะศรัทธาผู้อุปถัมภ์วัดแม่สารป่าขามได้ร่วมกันอาราธนาพระประธานนามว่า “พระพุทฺธสุขรัตนมณีศรีทริภูญชัย” มาประดิษฐาน ณ รัตนบัลลังก์ภายในอุโบสถ วัดแม่สารป่าขาม ซึ่งจัดเป็นพระพุทธรูปหยกขาว ศิลปะพม่า ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ ได้รับการแกะสลักเสลาจากหินหยกขาวเพียงก้อนเดียว โดยช่างผู้ชำนาญการจากเมืองเมียวดี ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมพม่า มีขนาดหน้าตัก 99 นิ้ว ส่วนสูง 123 นิ้ว มีน้ำหนัก 10 ตัน ตรงพระเศกโมฬิขององค์พระประธานยังเป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุ โดยได้รับเมตตาธรรมจากพระครูปัญญาธรรมวัฒน์ (อินทร ปญญาวุฒโน) วัดสันป่าขางหลวง ตำบลโนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน 3 องค์ และพระอรหันตธาตุ โดยได้รับเมตตาธรรมจากพระครูโสภิตปัญญาคม (บุญมา สิกขาสโก) วัดช้างรอง ตำบลโนเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน 9 องค์ รวมจำนวนทั้งสิ้น 12 องค์ ประกอบพิธีบรรพชาเมื่อวันจันทร์ ที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2546 ปีมะแม ตรงกับวันแรม 5 ค่ำ เดือน 7 (เหนือ) เวลา 05.49 น.

จากหลักฐานที่ปรากฏ วัดแม่สารป่าขาม มีเจ้าอาวาสปกครองวัดมาแล้ว ดังนี้คือ

1. พระครูบาอินคำ		พ.ศ.	2370-2390
2. พระอธิการปัญญา	ปัญญาธโร	พ.ศ.	2490-2420
3. พระอธิการปิ่น	พนุชวโส	พ.ศ.	2420-2438
4. พระอธิการพรหมา	จนโท	พ.ศ.	2438-2488
5. พระอธิการจันทร์	เขมจารี	พ.ศ.	2488-2494
6. พระอธิการบุญชื่น	สิริธมโม	พ.ศ.	2494-2503
7. พระมหาสังเกตุ	อธิปญโญ	พ.ศ.	2503-2518
8. พระอธิการสำราญ	โกสโล	พ.ศ.	2518-2523
9. พระครูพิทักษ์ธรรมประสาท (จันทร์สม ธมมถาวร)		พ.ศ.	2523-2526
10. พระครูใบฎีกาจำนง	ฐิตธมโม	พ.ศ.	2526-2543
11. พระอธิการพิทักษ์พงษ์	อตุลจิตโต	พ.ศ.	2543-2544
12. พระประสิทธิ์	ธมมาภินนุโท เปรียญ	พ.ศ.	2544-2545
13. พระมหานิเวศน์	กิตติเชฏฐโธ	พ.ศ.	2545-ปัจจุบัน

อาจารย์วัด หรือมีคณายกวัดแม่สารป่าขามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีดังนี้

1. พ่อหนานอึ้ง	เชื่อนไชยศรี
2. พ่อน้อยหอม	อาภัย และเป็นผู้ใหญ่บ้านด้วย
3. พ่อน้อยแสน	สุภาเวียง
4. พ่อน้อยตา	พฤกษ์ชัย
5. พ่อน้อยขวง	ดวงขาม
6. พ่อน้อยคำ	เชื่อนไชยศรี
7. พ่อน้อยกุก	จันทขยา
8. พ่อน้อยเสาร์	คำสาร และเป็นผู้ใหญ่บ้านด้วย
9. นายเจริญ	กองศรี
10. นายคำรง	เชื่อนไชยศรี (ปัจจุบัน)

สภาพสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนที่อยู่ใกล้ลำน้ำแม่สาร

สายโลหิตเดินนี้ให้หล่อเลี้ยงให้ความชุ่มชื้นแก่ชาวบ้านแม่สารป่าขาม และหมู่บ้านใกล้เคียงมานานหลายชั่วคน ประโยชน์ที่สำคัญและชัดเจนที่สุดคือ ด้านเกษตรกรรม ทำนาปลูกผักสวนครัว หรือแม้กระทั่ง จับสัตว์น้ำมาบริโภค ในอดีตสัตว์น้ำที่มีอยู่มากมายเป็นปลาหลากหลายชนิด เช่น ปลาสะเค็ด (ปลาหมอ) ปลาคาว้อ, ปลาเป็ก, ปลาจร, ปลาแกดขี้ปืม, ปลาขาวปึกแดง, ปลาชีว, ปลากด ฯลฯ

การจับปลาของคนสมัยก่อน ก็มีหลายแบบหลายวิธี ยกตัวอย่างเช่น “การทำร้วปลา” ซึ่งในปัจจุบันไม่สามารถหาชมได้แล้ว เป็นการดักจับปลาของคนสมัยก่อน

หน้าน้ำ หรือฤดูน้ำหลาก น้ำจะไหลผ่านลำน้ำแม่สารประมาณ 4 วัน ก่อนหน้าน้ำมา 2 วัน คนสมัยก่อนบอกเล่ากันมาว่าจะได้ยินเสียง “ผิตามอย” ร้องไห้ (ผิตามอย เป็นเสียงที่เกิดจากแรงดันกระทบกับฝายเมื่อก่อนที่น้ำจะหลากมา) ปัจจุบันนี้ไม่มีใครได้ยินแล้ว ในอดีตฝายกั้นน้ำจะเป็นฝายไม้ พอเวลาน้ำไหลเชี่ยวฝายก็จะพังลง และลอะตามน้ำไป

หน้าแล้ง หรือฤดูร้อน ประมาณเดือน 6 – 8 (เหนือ) ลำน้ำแม่สารจะไม่มีน้ำไหลผ่านแต่สามารถใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่สารยามแห้งขอดได้อีกหลายอย่าง เช่น ลงไปเก็บผักขี้โงกเก็บเห็ดมารับประทาน หรือแม้กระทั่ง การขุดบ่อทรายไว้ใช้กิน ใช้อาบ การขุดบ่อทราย จะใช้น้ำคูล หรือถึงน้ำในปัจจุบัน ขุดคักทรายขึ้นมา ก็จะมีน้ำซึมออกมาบ่อทรายที่จะค้ำน้ำได้นั้น คนในสมัยนั้นจะรู้ว่าควรขุดตรงไหนไม่ให้มีน้ำมีกลิ่นคาว ค้ำได้สะอาด ลำน้ำแม่สารในสมัยก่อนเคยเป็นได้ทั้งประปาหมู่บ้าน มีการนำทรายจากลำน้ำแม่สารมาสร้างบ้าน ขนทรายขายบ้าง รับจ้างขนหินบ้าง ประโยชน์มีมากมายนักในสมัยนั้น

ปัจจุบันลำน้ำแม่สารตรงบริเวณบ้านแม่สารป่าขามที่ยังคงประสบปัญหาเรื่องหลัก ๆ อยู่ 2 เรื่องด้วยกัน คือ 1. การรุกราลำน้ำ 2. การทิ้งขยะ-น้ำเสียจากครัวเรือน ส่วนริมฝั่งลำน้ำนั้นได้เกิดการพังทลายของดินริมฝั่งอันเนื่องมาจากพื้นที่ทั้ง 2 ฝั่งล้นแล้วแต่เป็นดินปนทรายซึ่งง่ายต่อการถูกกัดเซาะจากกระแสน้ำหากไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวตัวบ้านเรือน ถนนหนทางที่มีอยู่รายล้อมลำน้ำแม่สารคงได้รับความเสียหายเป็นอย่างมากในช่วงฤดูน้ำหลากของทุกปี การฟื้นฟูตามกระบวนการพัฒนาโครงการวิจัยชุดนี้จึงเป็นเสมือนความหวังสุดท้ายที่จะช่วยสร้างจิตสำนึกของคนในหมู่บ้านให้ช่วยกันอนุรักษ์ สร้างแนวป้องกันกระแสน้ำเพื่อไม่ให้คลื่นริมฝั่งลำน้ำได้รับความเสียหายไปมากกว่านี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้กลายเป็นสิ่งที่น่าสนใจ น่าทดลอง และท้าทายให้พิสูจน์ต่อไป

การสำรวจคุณภาพน้ำในกิจกรรมของกลุ่มเด็ก-เยาวชน โดยมีทีมที่เลี้ยงจากชุมชนโลก-สีเขียวของโรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลพบุรี มาช่วยแนะนำในการสำรวจคุณภาพน้ำจากการสำรวจในครั้งนี้ที่บ้านแม่สารป่าขาม สภาพลำน้ำแม่สารมีอุณหภูมิ 28 องศาเซลเซียส อุณหภูมิของอากาศ 2-3 องศาเซลเซียส ความขุ่นใสของน้ำอยู่ในระดับ 5 น้ำมีกลิ่นเหม็น สิ่งมีชีวิตที่พบ

ในลำน้ำแม่สาร หนองรินน้ำจืดแดง หอยฝาเดียว หนองด้วงสีดา ส่วนพืชที่พบตามลำน้ำแม่สารได้แก่ ผักตบชวา ผักบุ้ง ต้นไผ่สีสุก ต้นไผ่ขม ต้นไผ่ขาง แผลงอื่น ๆ ฝรั่ง กล้วย ปลูก หอย

ประวัติศาสตร์บ้านแม่สารป่าแดด และลำน้ำแม่สารในอดีต

อาณาเขตที่ตั้ง

บ้านแม่สารป่าแดด หมู่ที่ 2 ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีพื้นที่ประมาณ 883 ไร่ มีประชากร 874 คน 378 ครัวเรือน

ทิศเหนือ จดถนนสายลำพูน-คอยติ

ทิศใต้ จดบ้านแม่สารบ้านตอง

ทิศตะวันออก จดบ้านแม่สารป่าขาม

ทิศตะวันตก จดบ้านแม่สารบ้านตอง

ประวัติความเป็นมา

บ้านแม่สารป่าแดด เป็นหมู่บ้านที่อยู่กลางทุ่งนาตั้งชื่อตามวัด เพราะที่ตั้งของวัดไม่มีที่ร่มเป็นที่โล่ง ๆ ท่ามกลางแสงแดด

บ้านแม่สารป่าแดด สร้างมาไม่ต่ำกว่า 300 ปี เดิมเป็นพื้นที่ที่มีการแบ่งเขตบ้านเป็นหย่อม ๆ (กลุ่ม) แต่เดิมนั้นอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนหลังจากนั้นได้แยกมาอยู่ในเขตปกครองของตำบลเวียงของ ประมาณปี พ.ศ. 2486

การปกครอง

บ้านแม่สารป่าแดด เป็นหมู่บ้านก่อนข้างใหญ่มีบ้านเรือนหนาแน่น มีผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังนี้

1. พ่อหนานดี มุลยะฉี

2. พ่อหนานเป็ง ทิพย์เวียง

และต่อมาดำรงตำแหน่งเป็นกำนันตำบลเวียงของ คนแรก

3. พ่อหลวงแสง ชัยรังสี

และต่อมาดำรงตำแหน่งเป็นกำนันตำบลเวียงของ

4. พ่อหลวงเงิน จันตาเวียง

5. กำนันคำมูล กัมทะเลปรีดา
และต่อมาดำรงตำแหน่งเป็นกำนันตำบลเวียงของ
6. กำนันประยูร เทียนสว่าง
และต่อมาดำรงตำแหน่งเป็นกำนันตำบลเวียงของ
7. พ่อหลวงสุนทร จันดาเวียง
8. พ่อหลวงวัลลภ จันดาเวียง
9. พ่อหลวงไพโรจน์ ชะอุ่มมงคล (ปัจจุบัน)

ศาสนาประเพณีและวัฒนธรรม

ในอดีตหมู่บ้านแม่สารป่าแดดนับถือศาสนาพุทธ มีวัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดแม่สารป่าแดด มีการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดมากมายในช่วงฤดูกาลเข้าพรรษามีผู้เฒ่าผู้แก่บนวัด รักษาศีล-ฟังธรรม พระสงฆ์ช่วยเหลือดูแลเอาใจใส่ทุกข์สุขของชาวบ้านด้วย เช่น ดูแลช่วยเหลือระบบจัดการน้ำประปาภายในหมู่บ้าน การอบรมสั่งสอนศีลธรรมต่าง ๆ วัดแม่สารป่าแดดมีเจ้าอาวาสปกครองดังนี้

1. พระครูบาคำมูล	สีลาภิริโต	พ.ศ.	2491-2499
2. พระอาจารย์ทอง		พ.ศ.	2499-2501
3. พระครูใบฎีกาโทน	สุนทร	พ.ศ.	2501-2504
4. พระอธิการนาคเสน	นาคเสน	พ.ศ.	2504-2516
5. พระอธิการพันธ์ทิพย์	เมตุดิจิตโต	พ.ศ.	2516-2523
6. พระอธิการพิสุทธิ์	อาจารย์	พ.ศ.	2523-2537
7. พระอธิการณรงค์	ฐิตสีโล	พ.ศ.	2537-2544
8. พระครูสมุห์วิสันต์	กนตสิริ	พ.ศ.	2544-ปัจจุบัน

ประเพณีความเชื่อที่ทำร่วมกันคือ การขนทรายเข้าวัด พิธีสะเดาะเคราะห์ปีใหม่ สืบชะตาหมู่บ้านในช่วงของเดือน 8 (เหนือ) แห่งพระอุปคุตของทุกปีในวันที่ 12 เมษายน

สภาพสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนที่อยู่ใกล้ลำน้ำแม่สาร

สภาพพื้นที่ทั่วไปพบว่า บริเวณริมฝั่งลำน้ำแม่สารเป็นป่าไม้ไผ่สีสุก ไม้ซาง ไม้ยาง ต้นไม้ใหญ่ เช่น ต้นฉำฉา ต้นข่อย ต้นไทร ต้นมะม่วงป่า พันธุ์พืชที่พบตามริมฝั่งลำน้ำแม่สารคือ ต้นดิบเต่า ต้นนมแมว ต้นนมวัว ต้นนมควาย ต้นพุทรา ต้นข่อย พันธุ์สัตว์น้ำที่พบคือ ปลาช่อน ปลาชิว ปลาสร้อย ปลาไหล งูสิงห์ หอยขม หอยเจดีย์ เขียด ลำน้ำแม่สารของบ้านแม่สารป่าแดดเมื่อยังสมัยก่อนนั้นมีขนาดความกว้าง 10 เมตร ลึก 1.5 เมตร ทรายมีจำนวนมาก ต่อมาลดลงเพราะชาวบ้านส่วนหนึ่งได้นำเอาออกไปขาย แต่ชาวบ้านจะทำความสะอาดลำน้ำแม่สารเป็น

ประจำปี ลำน้ำบางแห่งจะมีความลึกมาก ชาวบ้านจึงเรียกว่า “วัง” ในช่วงฤดูฝนจะมีปลามาก

การสำรวจคุณภาพน้ำในกิจกรรมของกลุ่มเด็ก-เยาวชนโดยมีทีมที่เลี้ยงจากชุมชนโลก-สีเขียวของโรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน มาช่วยแนะนำในการสำรวจคุณภาพน้ำจากการสำรวจในครั้งนี้ที่บ้านแม่สารป่าแดด สภาพลำน้ำแม่สารมีอุณหภูมิ 27-28 องศาเซลเซียส อุณหภูมิของอากาศ 2-3 องศาเซลเซียส ความขุ่นใสของน้ำอยู่ในระดับ 5 น้ำมีกลิ่นเหม็น สิ่งมีชีวิตที่พบในลำน้ำแม่สาร หนองรินน้ำจืดแดง หอยฝาเดียว หนองคังสีดำ ส่วนพืชที่พบตามลำน้ำแม่สารได้แก่ ผักตบชวา ต้นไผ่สีสุก ต้นจันทรา แมลงอื่น ๆ กบ ปลา ผีเสื้อ

ประวัติศาสตร์บ้านแม่สารบ้านตอง และลำน้ำแม่สารในอดีต

อาณาเขตที่ตั้ง

บ้านแม่สารบ้านตอง หมู่ที่ 4 ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีเนื้อที่ประมาณ 1,278 ไร่ มีประชากร 1,109 คน 374 ครัวเรือน

ทิศเหนือ	จดถนนสายลำพูน-คอยติ
ทิศใต้	จดบ้านศรีเมืองยู
ทิศตะวันออก	จดบ้านแม่สารป่าแดด
ทิศตะวันตก	จดลำน้ำแม่กวง

ประวัติความเป็นมา

ประวัติความเป็นมานั้น หากฐานไม่ค่อยจะได้แต่ก็พอจะค้นคว้าตามตำนานเก่าซึ่งจารึกเป็นภาษาลานนาเข้ามาประกอบการพิจารณาต้นนิษฐาน เช่น ตำนานเมืองของ ซึ่งเขียนเป็นภาษาลานนา (ตัวเมือง) ทั้งหมดแล้วนำมาเทียบเคียงกับพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทยในหนังสือ “ไต่รบกกับพม่า” ยกเอาตอนที่ไทยไปตีหัวเมืองสิบสองปันนาก็พอจะเป็นแนวทางหลักฐานได้ว่า

ย้อนหลังไปประมาณปี พ.ศ. 2345 พระยาภาวดีละ ผู้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ เป็นเจ้าผู้ครองนครที่มีความปรีชาสามารถในทางรบทัพจับศึกเป็นที่เกรงขามแก่บรรดาหัวเมืองฝ่ายเหนือเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ท่านมีความตั้งใจที่จะรวบรวมหัวเมืองฝ่ายเมืองและหัวเมืองในแคว้นสิบสองปันนาเข้าด้วยกันจึงได้โปรดให้พระยาอุปราชาและพระยาบุรีรัตน์ผู้เป็นน้องชายควบคุมกำลังส่วนหนึ่งไปปราบปรามบรรดาหัวเมืองต่าง ๆ ในสิบสองปันนาอันมีเมืองเชียงรุ่ง มหิยังขรัฐ เมืองของ

เมืองหลวง เมืองยุ เมืองวะ เมืองลวง เมืองพาน และเมืองวังเป็นต้น การยกทัพไปในครั้งนี้ปรากฏว่าเจ้าผู้ครองนครมหายังขรัว เมืองของ (ปัจจุบัน เมืองของเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงตุง อยู่ในความปกครองของประเทศสหภาพพม่า ห่างจากอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ทางด้านทิศเหนือไปประมาณ 153 กิโลเมตร) และเมืองยุไม่สามารถที่จะสู้รบกับกองทัพไทยได้จึงยอมอ่อนน้อมแด่โดยดี เมื่อพระยาอุปราชาและพระยาบุรีรัตนได้มหายังขรัว เมืองของและเมืองยุแล้วจึงได้ยกกองทัพไปตีหัวเมืองต่าง ๆ ค่อยไปอีก เช่น เมืองหลวง เมืองวะ เมืองลวง เมืองสาค เมืองพาน และพวกข้าต่าง ๆ ปรากฏว่าหัวเมืองทางสิบสองปันนายอมอ่อนน้อมทั้งหมด พระยาอุปราชาและพระยาบุรีรัตน จึงได้ถือโอกาสกวาดต้อนครัวเรือน เมืองของและหัวเมืองต่าง ๆ เป็นเชลยศึกด้อนลงมายังเมืองเชียงใหม่ ความได้ทราบถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้พระราชทานความดีความชอบเลื่อนยศให้เป็นพระยาอุปราชา เป็นเจ้ามหาอุปราชาแห่งเมืองเชียงใหม่ ให้พระยาบุรีรัตน เป็นเจ้าผู้ครองนครลำพูน และให้นายศรีบุญมา แห่งเมืองลำปางเป็นอุปราชาแห่งเมืองลำพูน

ในลำดับต่อมา พระเจ้ากาวิละจึงได้นำเจ้าบุรีรัตน ผู้ร้องขายพร้อมด้วยบริวาร 500 คน และเจ้าศรีบุญมา เมืองลำปางและบริวาร 500 คนกับทั้งพระยาเมืองของและเมืองมหายังขรัวไพร่พลเมืองของทั้งปวงเข้าสู่เมืองหริภุญชัยนครลำพูนซึ่งตรงกับปีชวด จุลศักราช 1167 พุทธศักราช 2348 พระเจ้ากาวิละโปรดให้พระยาเมืองของและไพร่พลเมืองของทั้งปวงไปตั้งบ้านเรือนอยู่ทางฝั่งซ้ายของน้ำแม่กวง พากตรงกันข้ามกับเมืองลำพูน พระยาเมืองของพร้อมด้วยผู้คนที่มาจากเมืองของจึงได้สร้างเมืองขึ้น สร้างวัดวาอาราม วางแบบแปลนแผนผังให้เหมือนลักษณะเมืองที่อยู่เดิมทุกประการและพร้อมกันนั้นการเรียกชื่อบ้านชื่อเมืองก็ขอเรียกตามเหมือนเดิม เมื่อสร้างเรียบร้อยแล้วจึงให้ชื่อว่า “เมืองของ” ปัจจุบันนี้ เป็นตำบลเวียงของเป็นหมู่บ้านดินแก้ว หมู่บ้านหัวขัวชาวบ้านทั่วไปยังเรียกชื่อเดิมคือหมู่บ้านเมืองของ บ้านดอง บ้านยุ (ปัจจุบันเพี้ยนมาเรียกว่าบ้านยู) เมืองหลวง (ปัจจุบันเรียกว่า บ้านหลวง) พระยาเมืองของนับถือพระพุทธศาสนาได้สร้างวัดวาอารามร่วมกับไพร่พลขึ้นเมืองของและได้อารามนาเทพบุตรหลวงลงมาจากเมืองของ เพื่อปกป้องรักษาชาวของทั้งหลายได้อยู่เป็นสุขกัน คุ่มครองปกป้องภัยอันตราย

การปกครอง

ชาวบ้านแม่สารบ้านดอง เป็นคนไทยเชื้อสายของ เมื่อแรกตั้งเป็นหมู่บ้านมีเพียง 37 หลังคาเรือน หลายปีต่อมาเพิ่มขึ้นเป็น 70 หลังคาเรือน ปัจจุบันขยายใหญ่ขึ้นถึง 282 หลังคาเรือน

หมู่บ้านแม่สารบ้านดอง เป็นชุมชนที่มีคนต่างถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่มาก เพราะอยู่ใกล้ชุมชนเมือง บ้านเรือนที่ตั้งอยู่ติดกับถนนลำพูน-คอบดี จะมีคนต่างถิ่นเข้ามาประกอบอาชีพค้าขาย และทำธุรกิจแต่ไม่มีปัญหาทางการปกครองและมีผู้ใหญ่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังนี้

1. นายปัญญา มณีรัตน์
2. นายจันทร์ ชัยศรีสวัสดิ์
3. นายทอง มุลนิรัตน์
4. นายทา มินมุนินทร์
5. นายวิทิศ สมสาร
6. นายมี ปิ่นดาวะนา
7. นายสุภัทร ไชยสาร
8. นายเกตุ ภูเวียง (ปัจจุบัน)

การประกอบอาชีพ

การทำมาหากินส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา (ปลูกเพื่อเอาไว้กิน) ปลูกยาสูบ ปลูก ถั่วลิสง ทดผ้า ปั่นดินขมิ้น สมัยก่อนจะมีการจ้างงานแต่จะเอามือกัน (เอาแรงกัน) เช่นการสร้างบ้าน การทำนา พันธุ์ข้าวที่ปลูก เช่น ข้าวกำผาบ ข้าวดอกผุด ข้าวดอกแฉะ ข้าวลายแฉะ ลายขาว ข้าวดอกดอกแฉะ ปัจจุบันเกือบไม่มีการทำนา เพราะส่วนใหญ่จะหันไปทำสวนลำไย สวนมะม่วง การปลูกข้าวสมัยก่อนจะใช้ระบบความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ

อาชีพการทอดผ้าของหมู่บ้านแม่สารบ้านดงจะมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปในเรื่องของความสวยงามและฝีมือประณีต จึงทำให้มีรายได้เข้าสู่หมู่บ้านเป็นอย่างมาก

ศาสนาประเพณีและวัฒนธรรม

ประเพณีความเชื่อก็มีการไหว้เจ้าที่ เพื่อไล่แมลงที่มาทำลายกักกินพืชที่ปลูกไว้ ถ้าช่วงไหนเกิดน้ำท่วมข้าว หลังน้ำลดจะมีแมลงกักกินพืชไร่ชาวบ้าน ก็จะนิมนต์พระไปเทศน์ เดือนเมษายน จะมีประเพณีสงกรานต์ ทำความสะอาดริมฝั่งลำน้ำแม่สารและในลำน้ำแม่สาร เพื่อขอให้ผีช่วยในการดูแล

การศึกษาในอดีต เด็กผู้ชายในหมู่บ้านนิยมบวชเรียนเป็นพระภิกษุ-สามเณร เพื่อจะมีโอกาสเรียนหนังสือที่วัดพระยืน หลังจากนั้นย้ายไปเรียนที่บ้านเวียงของ :เด็กสมัยก่อนรู้จักช่วยพ่อแม่ทำงานบ้านด้วยความขยันหมั่นเพียรตามแนวทางแห่งวัฒนธรรมวิถีชีวิตชนชาวของ

ชาวบ้านแม่สารบ้านดงนับถือศาสนาพุทธ มีวัดเก่าแก่อตั้งอยู่ในหมู่บ้านสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2348 ตรงกับปีขาล จุลศักราช 1167 สมัยเจ้าบุรีรัตน์ เป็นเจ้าผู้ครองนครลำพูน ผู้เป็นพระอนุชาพระเจ้ากาวิละ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และตรงกับรัชสมัยแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่งรัตนโกสินทร์ ปราบภูมามเจ้าอาวาสที่ปกครองวัดตามลำดับดังนี้

1. พระครูบาขันแก้ว
2. พระครูบาจ๋อม
3. พระครูบาขาว
4. พระครูบาคำมูล ธมฺมวโธ พ.ศ. 2466-2481
5. พระครูบาคันธา คนฺธาโร พ.ศ. 2481-2496
6. พระครูปลัดอินตม จูศฺตวโร พ.ศ. 2497-2503

และต่อมาดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะตำบลเวียงของ

7. พระสิงห์ชัย ปญฺญากรโณ พ.ศ. 2503-2504
8. เจ้าอธิการพุงศักดิ์ ปญฺญากรโณ พ.ศ. 2504-ปัจจุบัน

และยังดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะตำบลเวียงของ-รองเจ้าคณะอำเภอเมือง

เจ้าคณะอำเภอเมืองลำพูนโดยลำดับ ทั้งยังได้รับพระราชทานสมณศักดิ์

สัญญาบัตร-พัดยศ ในราชทินนามที่ “พระครูวิสิษฐปัญญากร”

สภาพสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนที่อยู่ใกล้ลำน้ำแม่สาร

วิถีชีวิตของหมู่บ้านแม่สารบ้านดองไม่ค่อยจะเกี่ยวข้องและเห็นคุณค่าของลำน้ำแม่สารมากนัก ถึงแม้จะมีการทำสวนลำไยได้อาศัยน้ำจากลำน้ำแม่สารรดต้นไม้แต่ก็ไม่แก่แปลงที่ทำอาชีพทางการเกษตร บางแห่งมีการปลูกสร้างหอพัก บ้านเรือน ที่อยู่อาศัยอยู่ใกล้ลำน้ำมาก มีการทิ้งขยะและเสียดจากบ้านเรือน-สถานประกอบการบางส่วนลงสู่แม่น้ำ ทำให้เกิดปัญหามลภาวะทางน้ำมากขึ้นโดยลำดับ

การสำรวจคุณภาพน้ำในกิจกรรมของกลุ่มเด็ก-เยาวชนโดยมีทีมที่เลี้ยงจากชุมชนมูลนิธิเขียวของโรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน มาช่วยแนะนำในการสำรวจคุณภาพน้ำจากการสำรวจในครั้งนี้ที่บ้านแม่สารบ้านดอง สภาพลำน้ำแม่สารมีอุณหภูมิ 27-28 องศาเซลเซียส อุณหภูมิของอากาศ 3-4 องศาเซลเซียส ความขุ่นใสของน้ำอยู่ในระดับ 5 น้ำมีกลิ่นเหม็น สิ่งมีชีวิตที่พบในลำน้ำแม่สาร หนอนริ้นน้ำจืดแดง หอยฝาเดียว หนอนด้วงสีดำ ส่วนพืชที่พบตามลำน้ำ แม่สารได้แก่ ผักฉาบขาว ต้นไผ่ตง ผักนึ่ง ต้นจำปา แผลงอื่นๆ กบ ปลา กุ้ง หอย

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับลำน้าแม่สาร

ประเพณีเลี้ยงผีฝ่าย

คำว่า ผี หมายถึงเอาวิญญาณ หรือสิ่งที่สิงสถิตอยู่ในที่นั้น ๆ

คำว่า ฝ่าย หมายถึงท่านบที่กันแม่น้ำ หรือลำน้าใหญ่เพื่อทคนน้ำเข้าสู่
เหมือง หรือคลองส่งน้ำ

เพราะฉะนั้น คำว่า ผีฝ่าย ก็หมายถึง สิ่งที่สิงสถิตอยู่บริเวณฝายต้นน้ำอันมีหน้าที่ปก
ปักษ์รักษาต้นน้ำ หรือต้นฝายนั่นเอง

เครื่องสำหรับสังเวचना

มีเทียน 4 เล่ม ดอกไม้ 4 สวย (กรวย) พลุ 4 สวย หมาก 4 ขดหรือ 4 ก้อม

(1 ขด เอามาดัดครึ่งเท่ากับ 1 ก้อม) ซ่อขาว (ธง) 8 ผืน มะพร้าว 2 กระแวง กล้วย 2 หวี
อ้อย 2 เล่ม หม้อใหม่ 1 ใบ แกงสั่นแกงหวาน หัวหมู ไก่ต้ม สุรา และโภชนาหาร 7 อย่าง
รวมทั้งเมี่ยงและบุหรี เป็นต้น

วิธีการเลี้ยง

ก่อนทำการเลี้ยงต้องมีการประชุมกันก่อนระหว่างลูกเหมืองลูกฝ่าย (หมายถึง ผู้ที่ใช้น้ำ
จากลำน้าแม่สารเพื่อทำการเกษตร) เมื่อประชุมตกลงกันและหาฤกษ์งามยามดีเป็นที่เรียบร้อยแล้ว
(มักนิยมทำกันในช่วงเดือน 9 เหนือ หรือเดือนมิถุนายน เฉพาะในวันอาทิตย์เพียงวันเดียว) และกั
มีการเรียไรเงินทองกันคนละเล็กคนละน้อย ตามกำลังศรัทธาจากผู้ใช้น้ำจากลำน้าแม่สารในจำนวน
6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านป่าดิ่ง บ้านต้นคะยอม บ้านป่าสัก บ้านหนองไซ บ้านน้ำบ่อเหลียง
บ้านหนองปลาขอ ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในส่วนต่าง ๆ
เช่น เครื่องสังเวณ จตุปัจจัยเครื่องไทยธรรม-ภัตตาหารเพลสำหรับถวายพระสงฆ์พิธีซึ่งกราบ
อาราธนานิมนต์มาเพื่อประกอบพิธีแสดงพระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่อง มัจฉาพระยาปลา
ซ่อน เจริญพระพุทธมนต์อาหารกลางวันสำหรับชาวบ้านที่มาร่วมกันทำความสะอาดลำเหมืองซึ่ง
นำมารวม ประจบเข้าในพิธีการเดียวกัน

เมื่อจัดเตรียมสถานที่-ตกแต่งเครื่องสังเวณพร้อมแล้ว ก็จะมีการให้ทำศาลขึ้นมาหลังหนึ่ง
ตั้งไว้ในที่อันเหมาะสม แล้วนำเครื่องสังเวณต่าง ๆ ที่มีอยู่วางบนโต๊ะที่เตรียมไว้ และทำพิธีกล่าว
อัญเชิญเทวดาอารักษ์ ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีต่าง ๆ อันประจำรักษาอยู่ ณ บริเวณฝ่ายมหา
โชคให้ได้รับรู้แล้วมารับเอาเครื่องสังเวณต่าง ๆ ตลอดจนอันวอนขอของอำนาจอวยชัยให้น้ำอุดม
สมบูรณ์มีฝนตกถูกต้องตามฤดูกาลโดยมากใช้ถ้อยโวหารเป็นภาษาทางภาคเหนือว่า “ขออัญเงินผี
แพะผีป่าขุนหลวงมะดังกะ แม่ธรณี เจ้าดี เจ้าดิน เทวดาอารักษ์ทั้งหลายอันปกปักษ์รักษาอย่าป้าไม้
ต้นน้ำเหมืองฝ่ายภูผา ปุดอย จุงได้ช่วยปล่อยฝนตกลงมาหื้อผู้ข้าทั้งหลายตลอดจนสัตว์ตัวน้อย

ตัวใหญ่ ศัพเพตังหลายจ่งหื้อมีน้ำกินน้ำใช้ หื้อพระข้าวกด้างได้ปันอุคตสมบุญงานคิ อย่าได้มี

ศัตรูหมู่ของร้ายมากวนมากวิแค้เคอะระอาเป็นคั้น

ในช่วงที่รอให้ฝ้ายได้กินเครื่องสังเวชอยู่นั้น ก็จะกราบอาราธนาบิณฑิธานพระสงฆ์ พิธีแสดงพระธรรมเทศนา เรื่อง มัจฉาพระยาปลาช่อน จำนวน 1 กัณฑ์ และพระสงฆ์พิธีจำนวน 9 รูปร่วมกันเจริญพระพุทธมนต์-ผู้ร่วมพิธีร่วมกันถวายจตุปัจจัยเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์พิธี ๑ อนุโมทนาทั้งมวลอนุโมทนา-ถวายภัตตาหารเพลตามลำดับไป

ต่อจากนั้นทอดเครื่องและเลี้ยงเครื่องสังเวชนานพอสมควรแล้ว สมมุติว่าเจ้าที่เจ้าทาง ผีธาง อารักษ์ทั้งหลายเครื่องสังเวชอิมแล้ว ก็นำเอาเครื่องสังเวชเหล่านั้นแบ่งปันเลี้ยงดูกันกินพร้อม เลี้ยงอาหารกลางวันแล้วคอนบ้ายก็ช่วยกันทำความสะอาดบริเวณลำเหมืองจนสุดท้ายที่ลำเหมืองเข้า ที่นาของตน ๆ ค่อยไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เกิดความสามัคคีซึ่งกันและกัน เช่น มีการประชุมตกลงกันก่อนจึงจะมีพิธี เลี้ยงฝ้าย-ประกอบพิธีสงฆ์
2. เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ ของส่วนรวม เช่น มีการเรียไรเงินทองกันคนละนิดละหน่อย
3. เพื่อแสดงออกซึ่งความกตัญญูต่อสิ่งที่มีคุณและให้ประโยชน์แก่ตนเอง เช่น การ เลี้ยงผี ก็เพื่อต้องการแสดงความกตัญญูต่อธรรมชาติที่อำนวยความอุดมสมบูรณ์ ให้กับมนุษย์ และมองเห็นความสำคัญของธรรมชาติที่มีต่อมนุษย์

การเลี้ยงฝ้ายนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนมาจากการเลี้ยงฝ้ายน้า หรือคั้นน้าลำธารแห่งไหนก็ได้ แต่ส่วนมากทำกันที่คั้นน้าลำธารใหญ่ ๆ และสำคัญที่เป็นเสมือนเส้นสายชีวิตของเกษตรกรใน แห่ล่งนั้น ๆ ส่วนเครื่องสังเวชสำหรับเลี้ยงผี พิธีการทางสงฆ์ หรือจะมีมหรสพรื่นเริงต่าง ๆ นั้น อาจแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นและความเชื่อดิอนั้น ๆ

พระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่อง

มัจฉาพระยาปล้ำช่อน

พร้อมคำอธิบาย และพิธีกรรมครบบริบูรณ์

คติโบราณถือว่าใช้เทศน์ให้เกิดฝนตกต้องตามฤดูกาลแล

นะโม ศัสตฤ ๑ ปุณะ ประัง ยะดา โหมิ มัจฉะราชา มะหาสะเร อุเท
สุริยะสันตำ เป็สะเร อุทะกัง จิยาอะ ๑ ธาโร คุราตปุริสะตังหลาย ในกำละอันล่งแล้ว
เสียงจระก่าลอันนานวันนั้น ๑ พระตถาคตะอันแสวงหาโปริสมปาน ก็ได้เกิดในภพที่อันหนึ่ง,
ก็ได้เกิดในวงษาเป็นพระยาปล้ำช่อน เป็นพระยาแก่ปล้ำดั่งหลาย เหตุว่าได้หื้อปล้ำดั่งหลาย
ยินดีด้วยสังกะหะวัตถุ ๔ พระกัาร คือ ตาหนัง อันหื้อแก่ปริวารแห่งตน ปิยะวาจา ได้ผู้มีวนจำหวน
อัคระจริยา กระคำคั้นเป็นพะโยจนะแก่ผู้อื่น, สะมานัตตะตำ กระคำหื้อเป็นพะโยจนะแก่หมู่
ปริวารแห่งตน ถือว่าดั่งคั้นไว้ดีแล้ว ๑ ส่วนพระยาปล้ำช่อน ก็อยู่ในสระหนองอันหนึ่ง แวดไป
ด้วยคุ่มไม้เคลือเขาตังหลาย อันมีจิมโกล้งเจตวันโบกขรณี อันอยู่จิมโกล้งเมืองสาวัดถีนันแล
อัจฉราชา อันว่าพระยาปล้ำช่อนคั้นนั้น มีหมู่ปล้ำดั่งหลายหากอยู่แวดล้อมเป็นปริวาร ยะดา
และมีในกำละเมื่อใด ตะดา ในกำละยามนั้น อุเท กำเล ก็ถึงกำละอันแห่งแล้ง ร้อนไป
ด้วยแสงพระอาทิตย์ น้ำอันมีในสระหนองคั้นนั้น ก็ถึงอันขาดแห้งบกบาง ๑ เมโธ อันว่าฝนก็บี
คกลงมา เข้างล้าดั่งหลายก็เหี่ยวแห้ง น้ำในหนองดั่งหลายก็หอดแห้งไป สัตว์ในน้ำดั่งหลาย
มีปูปล้ำ เค้า กุ้ง เหนียวเหนียวก็เข้าไปลื้ออยู่ในเปือกคัม

ตสมิง ขะเณ ส่วนปล้ำอันอยู่ในสระคั้นนั้น ก็เข้าไปสู่ปายในเปือกคัมก็มีแล ๑ ตะโด
กัาก้า กิชนะกัง ในเมื่อน้ำในสระน้ำหนองแห้งขาดไปดั่งอัน ส่วนอันว่ากำและแรงและนยกยาง
และแหลว และรุ่งดั่งหลาย ก็บินมาจับตือคั้นปล้ำดั่งหลาย อันปากันเข้าไปลื้ออยู่ในเปือกคัม
ด้วยปากอันเหลียมคมก็มีแล ๑ มหาสัคโค ส่วนพระมหาสัคค์เจ้า ถือว่าพระยาปล้ำช่อนก็เล็ง
หันโทษะ เหตุอันฉิบหายแห่งปล้ำปริวารดั่งหลาย ด้วยหัวใจอันพะกอบด้วยขุณณาหากมาขุข
หัวใจก็มาคินในหทัยว่า จักบมีผู้ใดมาโคคยังปล้ำดั่งหลายหื้อป็นจากตุกข์ เค้าเว้นไว้แต่ตัว
ผู้เดียว บมีโผอาจมาปลดปล่อยหมู่ญาติกำแห่งกูป็นจากตุกข์ เค้าผู้เดียวจักปลดปล่อยหื้อเขา
ป็นจากตุกข์ พระกัารหนึ่ง ก็จักเป็นคุณอันมากนั้แก่คนดั่งหลาย อันเลี้ยงชีวิตคั้นด้วยเข้างล้า
อันปลูกหวานโนนาโนไร้นั้นดีแล ๑ กันเจ้าคินงันนี้แล้ว ก็กระคำอธิษฐานตั้งจะกิริยา
เปื้อหื้อฝนตกลงมา ก็มีวันนั้นแล ๑ เต้นะ วุตตั้ง เหตุคั้นนั้น พระพุทธเจ้าจักล้ำแดงอัคระอัน
นั้นมาหื้อแจ้ง พระจึงเสร้างเตสนาว่า เอิวัง จินเตสิ สะหะ คั้นนี้เป็นแก้วว่า สารีปุดตะ คุรา
สารีปุดร พระตถาคตะเกดมาเป็นพระยาปล้ำช่อน อันหมู่ญาติกำดั่งหลาย อันฉิบหายมากนั้กมา
เป็นเหตุแล้ว, พระยาปล้ำช่อนพะกอบด้วยมหากุณามากนั้ก็คินใจว่า การจักปล่อยยังญาติกำ
หื้อป็นตุกข์ ด้วยอุบายแห่งอริยะสัปปริสะธรรมเจ้าดั่งหลาย หากได้หอมหับมานั้นดีอะ ๑

พระพุทธเจ้าเตสนารวมอันนี้ แก่มหาสารีบุตรเถรสันนี้แล้ว พระพุทธเจ้าก็จุ่มนมมายังจากะ
อันนี้ มาเคยมแต่กัจจิปันนะ ว่าคังนี้ วราหกะเตวบุตร ดันอันหื้อห้าฝนตกลงมา ล้วยเต้จะ
ตั้งจะอธิฐานแห่งพระยาปล้ำช่อนวันนั้น กือหากมาได้อันนี้ละ ดันเป็นอุปรากแห่งพระคาค
ตะในกำละบัดนี้แลฯ มัจฉคณา ส่วนหมูปปล้ำคังมวลงอันเป็นญาติก้าแห่งพระยาปล้ำช่อนวันนั้น
กือหากมาได้ปริยัตติงสีมีภิกขุ ภิกขุณี อุปัตตะ อุปัตติกำคังหลาย ในกำละบัดนี้แลฯ
มัจฉราชาโถกะนาโถ ส่วนมัจฉราชาพระยาปล้ำช่อน แม่นเกิดในวงษาอันจักกันยังสัตว์อันมี
จิตเสมอกัน ก็ปิ่นยังปล้ำคังหลาย เจ้าก็ปฏิบัติหื้อญาติกำคังหลายหื้อปิ่นจากตุกข์ หื้อถึงสุข
สำราญแก่สัพปีสะสัตว์และคนคังหลายฯ มัจฉราชาคังวันนั้น กือหากมาได้พระคาคตะ ดัน
เป็นตีจั้งตีเป้งแก้วในขะสัตว์คังมวลงในกำละบัดนี้แลฯ โปริสัตว์เจ้าได้ป้าเป้งสัจจะป้าระมีเป็น
พระธาน แม่นว่าป้าระมีธรรม ๕ พระกัร มีคันว่าคานะป้าระมี เจ้าก็ได้ป้าเป้งมาด้วยกำละอัน
ทวร ก็มี จุพระกัรบ่ออย่าจ๊ะแลฯ

มัจฉราชาจะริยัง สะมัดคัง นิฏฐิตัง ขิยาอันกล่าวยังมัจฉราชาพระยาปล้ำช่อนก็สมเสร็จ
เสร็จฯ แล้วค่านีก่อนแลฯ

พิธีจาริตโบราณ

รูปแหลว

รูปกา
รูปแครง

รูปปลาช่อน ๒ ตัว
(ปลาหิม)

รูปจิ้ง

รูปนกยาง

ที่นี้จักจำด้วยจาริตโบราณลักษณะสูตร

พระยาปล้ำช่อนก่อน หื้อตั้งหอสงฆ์ แล้วขั้
ราชวัตรแควหอสงฆ์ เอาทรายมารองพื้นสระ
แล้วปล่อยปลา ๒ ตัว ปลานั้นหื้อทำด้วยไม้ฉ
คัวหนึ่ง ไม้หน้าหนองคัวหนึ่ง, รั้ง นกยาง กา
แครง และแหลวนั้น หื้อเอาไม้ทองแปง หื้อปัก

แควล้อมสระหนองตามตาราง (ตามทิศตัวอย่าง) แล้วปลุกนกยาง คันกล้วย อ้อย กุ้ง ข่า ปักช่อ
น้อยทุ้งซัย แควราชวัตรฯ หื้อตั้งหอท้าวคัง ๔ เครื่องบูชาเหมือนคังกล่าวมานั้นจุประการฯ ส่วน
หอยปะขุนนะเทวบุตรนั้น หื้อแปงปราสาทเสาเดียว เครื่องบูชา มี ควักข้าวขาว ควักข้าวแดง อย่าง
ละ ๑ ควัก, หมาก ๒ ก้อม, พลุ ๒ แหลบ, เทียน ๔ ช่อ ๔ เข้าคัมเข้าหนม พรวัว ตาล กล้วย
อ้อย ใส่หื้ออันฯ อารธนาพระพุทธรูปมานั่งในหอสงฆ์ฯ ปากันสมาทานศีล ๕-๘ แล้วอารธนา
ปะขุนนะเทวบุตร แล้วนิมนต์พระสังฆมาสูตรมหาสมัยสูตรฯ และสูตรปกแล้ว สูตรสัมพุทธ

คาถา (คาถาขอฝน) ๑๒ รอบ, สูตรมัจฉราชา (คาถาปลาช่อน) ๑๐ รอบ, สูตรสุโข พุทธา เสริม แล้วอาจารย์ฟังหมางคลสันตวันนึ่ง, สูตรพรหมวันนึ่ง, ฟังโหวามัจฉราชาวันนึ่ง, ครบ ๓ วันแล้ว อาจารย์เวนเข้าปีนเขาบวช น้าอบน้ำหอมทานพระเจ้า สระสงพระพุทธรูปเดื่อๆ หื้อ พระสังฆเจ้าตามนามบ้านนามเมืองเดื่อๆ

ขึ้นตั้งอาจารย์ เงิน ๓๐๐ เบี้ยสามพัน, หมากพันสาม, เทียนใหญ่ ๑ คู่, เทียนน้อย ๔ คู่, หมาก ๓ ขด ๓ ก้อม, พลุ ๓ สวย, เข้าเปลือก ๑ ค้าง, ข้าวสารพันนึ่ง, พร้ารูงนึ่ง, ถั่วหวีหนึ่ง, สาคใหม่, หม้อใหม่, น้ำคั้นใหม่, กำโกลาสดังนี้ :-

สาธุ โอภาสะ ข้าแต่สัพปัญญะพระพุทธรเจ้า ต้นป่าเป้งโปธิสมปาน นานได้ชาวสี่ อสงไขยปลายแสนมหาภิ จังจักได้ธรรมาธิสัพปัญญ นังเหนือเด่นแก้ว แด็บแก้วไผ่มหาโปธิ โศคสัตว์ทั้งหลาย หื้อป็นจากตุกข์ตั้งมวล ค่นพะกอบไปด้วยอนันต์คำติคุณ เมื่อเจ้าผู้สร้าง โปธิ สมปานวันนั้น ได้เกิดในวงษามัจฉราชา ในสระวังน้ำอันใหญ่ ยามนั้นบ้านเมืองตั้งมวลก็แห้ง แล้งขาดสายฝน สระวังวนน้ำก็บกบางแห้งแล้งเสีย ญาติตั้งมวลแห่งเจ้าก็ลำบาก ด้วยภัยจะอัน เกิดแต่รุ่ง และกำแหงดังหลายมาจิกกินมากนัก เจ้าจึงรำพึงถึงสัจจะปารมี แห่งอริยะ สัพปุริสะเจ้าทั้งหลาย ฝูงอันเป็นแล้วในกำละเมื่อก่อน เจ้าก็กระต่าสัจจะปารมี สวาคริยาย มัจฉา จีระกาถา ยามนั้นห่าฝนอันใหญ่ก็ตกลงมา บ้านเมืองตั้งมวลก็ชุ่มเย็นเป็นสุข ด้วยสัจจะปารมี ธรรมแห่งเจ้า อนุญาติกำตั้งหลาย ก็ได้ป็นจากโกละอนทะราย ด้วยสัจจะปารมีธรรม แห่ง เจ้าวันนั้นแลฯ บัดนี้บ้านเมืองอันนี้ก็แห้งแล้งมากนัก ข้าก็อาราธนาเจ้าสวาคริยายยังสัจจะปารมีธรรมแห่งเจ้า ป้างเมื่อเป็นมัจฉาวันนั้นฯ บัดนี้ขอเดวบุตรเดวคา อินตาพรหม ตั้งหลายเป็นสักขี หื้อเดวบุตรต้นรักษาน้ำ จูงน้ำมายังห่าฝนอันใหญ่ ตกลงมาในบ้านเมืองต้นนี้ หื้อชุ่มเย็นเป็นสุขยูต่างกระต่าไรร่า เรือกสวน ย่อนอาณูภาวะแห่งสัจจะอธิฐานะปารมีแห่ง สัพปัญญะพระพุทธรเจ้า ป้างเมื่อเป็นมัจฉา ก็พระยาปล้ำช่อนวันนั้น บัดนี้คิดดีแต่เดื่อๆ

อาจารย์อาราธนาแล้ว พระสังฆเจ้าสูตรกาถาคังกล่าวแล้วปายหลังค้ำลำคับนั้นเดื่อๆ

สภาพทางกายภาพและชีวภาพลำน้ำแม่สาร

การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพทางกายภาพ และชีวภาพในลำน้ำแม่สาร จังหวัดลำพูน เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งในงานวิจัยท้องถิ่นภายใต้โครงการคืนธรรมชาติสู่ลำน้ำแม่สาร โดยมีเป้าหมายการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพต้นน้ำ ลำน้ำ (Watershed and River Profile) เพื่อเป็นเครื่องมือในการวางแผนทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันวิชาการในการฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร การศึกษานี้ได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากสำนักงาน

กองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค และแผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ภายใต้โครงการฟื้นฟูธรรมชาติลำน้ำแม่สาร โดยได้ลงพื้นที่สำรวจร่วมกันระหว่างนักวิจัย ผู้รู้ท้องถิ่น กับทีมสนับสนุนในวันที่ 19-20 มิถุนายน พ.ศ. 2549 โดยกำหนดจุดสำรวจทั้งหมด 18 จุด ตั้งแต่พื้นที่อ่างเก็บน้ำแม่สาร จนถึงบริเวณที่เรียกว่า สบปากแม่น้ำแม่สารกับแม่น้ำกว (สบสาร) โดยเก็บข้อมูลลักษณะทางกายภาพลำน้ำ ได้แก่ ความกว้าง ลักษณะริมฝั่ง สภาพน้ำ สภาพปัญหา จากการสังเกต นอกจากนี้ยังศึกษาสภาพทางชีวภาพในลำน้ำ ได้แก่ ดันไม้ริมฝั่ง พันธุ์ไม้ในน้ำ ในแต่ละจุดเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดการต่อไป โดยมีผลการศึกษาโดยสรุปดังนี้

จากการสำรวจสภาพลำน้ำแม่สารตลอดลำน้ำ 18 จุด โดยเก็บข้อมูลลักษณะทางกายภาพแม่น้ำ ฝั่งน้ำ สภาพดินไม้ริมฝั่งสองฝั่ง พรรณพืชที่พบริมน้ำและในน้ำ รวมทั้งสภาพปัญหาที่พบในแต่ละจุด โดยเก็บข้อมูลเชิงพรรณนา พร้อมทั้งเก็บรูปภาพประกอบ โดยมีผลการสำรวจเบื้องต้นดังนี้

จุดที่ 1 บริเวณลุ่มอ่างเก็บน้ำแม่สาร

สภาพทั่วไป บริเวณลุ่มอ่างเก็บน้ำแม่น้านั้นเป็นจุดเริ่มต้นของส่วนที่สองของลุ่มน้ำ โดยใช้อ่างเป็นตัวแบ่งส่วนที่หนึ่งคือ พื้นที่รองรับน้ำเหนืออ่างและตัวอ่าง บริเวณดังกล่าวมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (รทก.) ประมาณ 380 เมตร สภาพพื้นที่ถูกปรับแต่งตามแบบชลประทานจากการสร้างอ่าง ในอดีตในบริเวณนี้จะพบลำน้ำคเคี้ยวเล็กน้อย กว้างประมาณ 5-8 เมตร มีพรรณไม้พวกไม้ฉาก ใบบง ใผ่ไร่ มีต้นไม้ฉำฉา และเป็นบริเวณทำเหมืองฝายของบ้านจำขี้มด สภาพปัจจุบันจะมีสถานีปล่อยน้ำอยู่ด้านขวามือ (หันหน้าตามทิศการไหลของน้ำ) ซึ่งมีคลองระบายน้ำจากสถานีไหลไปบรรจบกับทางระบายน้ำล้น หรือสปริงเวย์ที่อยู่ทางซ้าย จากนั้นจะเป็นคลองระบายน้ำที่ปรับแต่งโดยใช้หินย่อยมาอัดเรียงกันเพื่อป้องกันริมฝั่งพัง ในบริเวณระหว่างสถานีปล่อยน้ำอยู่ด้านขวามือ (หันหน้าตามทิศการไหลของน้ำ) ซึ่งมีคลองระบายน้ำจากสถานีไหลไปบรรจบกับทางระบายน้ำล้น หรือสปริงเวย์ที่อยู่ทางซ้าย จากนั้นจะเป็นคลองระบายน้ำที่ปรับแต่งโดยใช้หินย่อยมาอัดเรียงกันเพื่อป้องกันริมฝั่งพัง ในบริเวณระหว่างสถานีปล่อยน้ำกับสปริงเวย์นั้นจะพบร่องน้ำธรรมชาติเดิมอยู่ซึ่งเป็นเหมืองฝายเดิมของบ้านจำขี้มด มีพรรณไม้ดั้งเดิมที่ขึ้นทดแทนเป็นหย่อมบริเวณข้างสถานีปล่อยน้ำ ข้างสปริงเวย์ โดยพบไม้ยืนต้นซึ่งส่วนใหญ่เป็นไม้เบญจพรรณ ได้แก่ แดหางค่าง ประดู่ สัก ปอผี แดง ขอบป่า ป้างัน ไม้พุ่มที่พบได้แก่ ก้างปลา ขะจาว ซึ่งเป็นไม้ที่ใช้รองรับไถเพื่อไถตัวไร่ และไม้ที่ขึ้นริมคลองระบายน้ำได้แก่ ขมหิน ซึ่งสามารถขึ้นได้ดีบริเวณริมฝั่งที่เป็นหิน นอกจากนี้ยังพบไม้ ฉำฉา มะกอกป่า ไม้ที่ปลูกขึ้นใหม่ เช่น ขี้เหล็ก กระถิน พุทรา โดยพบว่าในพื้นที่ดังกล่าวมีการใช้ประโยชน์ดังนี้ คือ การเก็บขอมมะกอกป่า ขอดขี้เหล็ก

บริเวณคลองบริเวณใดอาจจะเป็นคลองที่ถูกปรับแก่งขึ้นใหม่ มีความกว้างประมาณ 20 เมตร จะพบพืชน้ำ เช่น บัวสาย บอน ผักสันตะวา บริเวณคลองที่เป็นจุดเชื่อมระหว่างคลองระบายน้ำกับสปริงเวย์ ริมสองฝั่งมีต้นไม้ห่าง ๆ เช่น พุทรา มะกอกป่า จี๋เหล็ก ไม้สัก บริเวณริมฝั่งจะพบหญ้า บอน ต้นละหุ่งขึ้นปกคลุมจนแทบจะไม่เห็นตัวคลอง น้ำจะมีสภาพเป็นสนิมมีสีน้ำตาล

การใช้ประโยชน์พื้นที่ พบว่ามีการใช้ประโยชน์โดยการเก็บขอมมะกอกป่า ขอดจี๋เหล็ก หาปลาในคลอง มีการตั้งศาลเพียงตาบริเวณใต้ร่มต้นฉำฉา

สภาพปัญหา ปัญหาที่พบในบริเวณดังกล่าวได้แก่ 1) สภาพการตื้นเขินของคลองในบางจุด เนื่องจากมีตะกอนดินทับถม 2) มีวัชพืชจำพวกหญ้า และไมยราบยักษ์ขึ้นบริเวณที่ตื้นเขิน 3) น้ำเป็นสนิมสีน้ำตาล

ข้อเสนอแนะ ควรมีการรักษาไม้ที่ขึ้นตามธรรมชาติริมคลอง เช่น มะกอก จี๋เหล็กป่าสัก และอาจจะปลูกเสริมบริเวณริมฝั่งเพราะมีต้นไม้อยู่ห่างประปราย โดยคัดเลือกชนิดที่เป็นไม้ริมฝั่ง ไม้บก เพราะบริเวณดังกล่าวไม่มีสภาพเป็นน้ำท่วมขังและเป็นชนิดที่ชุมชนใช้ประโยชน์ เช่น จี๋เหล็กป่า มะกอกป่า เป็นต้น

จุดที่ 2 บ้านจำข่มด (หลังบ้านพิหนานเสริฐบริเวณใกล้สะพานถนนสายเชียงใหม่-ลำปาง)

สภาพทั่วไป ลำน้ำอยู่ติดกับที่ตั้งบ้านเรือนและพื้นที่เกษตรกรรม โดยบริเวณหลังบ้านพิหนานเสริฐ ยังเป็นสภาพธรรมชาติ ลำคลองมีความกว้างประมาณ 5 เมตร มีน้ำไหลเอื่อย ๆ ลึกประมาณ 50 เซนติเมตร ไส้แต่มีกลิ่น มีไรริมฝั่งบนบกพบต้นไม้ที่ขึ้นตามธรรมชาติปกคลุมเป็นร่มเงา ได้แก่ ฉำฉา มะเดื่อน้ำ ใผ่ บ่อมีน ไม้ที่ปลูกขึ้น เช่น จี๋เหล็ก เพกา ใผ่ บริเวณริมฝั่งน้ำในน้ำพบพืช ได้แก่ ผักหนาม ผักออก้อย (กินกับลาบ) ตะขาน้ำ (อาหารวัว) ผักคี่เย็น ตั้วน้ำที่พบได้แก่ ทุ บั้ว ปลาตุก ปลาช่อน หอย เป็นต้น แต่พบว่าปลากังเริ่มหายไ้ พื้นที่ถัดลงไปจะเป็นสวนลำไย สวนกล้วย พบว่าต้นไม้ริมฝั่งยังเหลืออยู่ห่าง เช่น ปอ ใผ่ป่า ซึ่งบางจุดกำลังถูกทำลาย สภาพคลองปกคลุมด้วยวัชพืชหญ้า และไมยราบ จะพบพืชล้มลุกน้ำที่มีประโยชน์น้อยมาก จุดที่ 2 นี้ เริ่มพบผักตบชวาเล็กน้อย แต่ไม่มาก เนื่องจากพื้นที่ถูกขีคครองโดยหญ้า

การใช้ประโยชน์พื้นที่ พบว่า การใช้น้ำนั้นจะใช้ในการเกษตรเป็นหลัก ในอดีตใช้อุปโภคบริโภค ปัจจุบันไม่ใช้เพราะน้ำเป็นสนิม มีการสูบน้ำจากคลองไปรดสวนลำไย ผัก สวนมะละกอ โดยกั้นน้ำเป็นฝายเล็ก ๆ บางบ้านน้ำจากบ่อน้ำดิน มีการเก็บหาผักสมุนไพร เช่น ผักหนาม และยังมี การหาปลาเพื่อบริโภคอยู่บ้าง

สภาพปัญหาที่พบ เรียงจากสภาพความรุนแรงมากไปหาน้อย ได้แก่ 1) การใช้ยาฆ่าหญ้า 2) การบุกรุกโดยการทับถมลำน้ำทำให้บางจุดลำน้ำแคบเหลือความกว้างประมาณ 2 เมตร

3) ขยะริมฝั่งน้ำซึ่งเป็นขยะจากครัวเรือน 4) ต้นไม้ปกคลุมริมฝั่งเล็กน้อย และยังคงทำลาย เช่น กอไผ่ริมน้ำบางจุดถูกจุดไฟเผา 5) สภาพน้ำเป็นสนิมและมีกลิ่นเล็กน้อย

ข้อเสนอแนะ ควรมีการสร้างข้อตกลงร่วมกันเพื่อปกป้องสภาพลำน้ำ ริมคลอง อาจทำการลอกคลองโดยการใช้แรงงานคนในบางจุดที่ตื้นเขิน และมีวัชพืชมาก และรณรงค์ผู้ที่อยู่ติดลำน้ำในการลดการสร้างมลพิษ ทั้งขยะ และยาฆ่าหญ้า ช่วยกันรักษาลูกไม้ พรรณไม้ที่ยังเหลืออยู่

จุดที่ 3 บ้านจำขี้มด (สวนลำไย ถัดจากทุ่งนา)

สภาพทั่วไป ลำน้ำในช่วงนี้มีความแคบ กว้างประมาณ 10 เมตร ความลึกของลำน้ำประมาณ 3-3.5 เมตร ริมฝั่งเป็นพื้นที่สวนลำไย และนาข้าว ริมฝั่งระยะ 1-2 เมตร จะเว้นไม่ทำการเกษตร พบต้นไม้ธรรมชาติริมฝั่งที่ช่วยยึดดิน ได้แก่ ต้นน้ำ มะเดื่อ ไม้สีตุก ฉำฉา เหวกา ต้นไม้ที่ปลูกได้แก่ สัก มะพร้าว ลำไย ไม้ บางจุดมีการปลูกไม้เพื่อลดการกัดเซาะริมฝั่งที่เป็นที่ดินตนเอง (ควรมีการเดินสำรวจรายละเอียดอีกครั้ง)

การใช้ประโยชน์พื้นที่ จะใช้น้ำทำนา มีเหมืองฝายเข้านา ใช้น้ำรดต้นลำไย เลี้ยงสัตว์ ใช้น้ำอุปโภค บริเวณที่พิกในที่ทำกินของตน นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางคนหาปลาเพื่อการบริโภค

สภาพปัญหาที่พบ พบว่าบริเวณผิวน้ำปกคลุมไปด้วยผักตบชวา มีกิ่งไม้ กิ่งไม้หักลงในท้องน้ำ และบางจุดมีตลิ่งพังแต่ยังมีระดับที่น้อยเป็นการพังตามธรรมชาติ และการใช้สารเคมีในการเกษตรที่ถูกชะล้างลงลำน้ำ

ข้อเสนอแนะ ควรสร้างข้อตกลงเขตกันชนอนุรักษ์ริมฝั่งน้ำ (buffer zone) เพื่อไม่ให้มีการทำพื้นที่เกษตรติดลำน้ำ มีมาตรการในการรักษาไม้ดั้งเดิมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และปลูกไม้เสริมในจุดที่มีการพังของริมฝั่งน้ำ การกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ (วังปลา) เพื่อเป็นแหล่งขยายพันธุ์ตามธรรมชาติ การรณรงค์ลดการใช้สารเคมีกันซ์ในการเกษตร การร่วมกันพัฒนาท้องน้ำเพื่อกำจัดซากกิ่งไม้ กิ่งไม้ การกำจัดผักตบชวาโดยเน้นการมีส่วนร่วมของเจ้าของที่ดินที่ติดและใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่สารในบริเวณดังกล่าว

จุดที่ 4 บริเวณหน้าวัดบ้านทุ่งยาว (เขตอภัยทาน)

สภาพทั่วไป ได้สำรวจตั้งแต่หน้าวัดขึ้นไปตามลำน้ำถึงฝายคอนกรีตด้านบน พบว่าในบริเวณเขตอภัยทานลำน้ำมีความกว้าง 20-25 เมตร เนื่องจากมีการขุดลอกลำน้ำสาร ไม่มีต้นไม้ริมฝั่งขนาดใหญ่ จะพบต้นไม้ที่กำลังขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ตะขบ ฉำฉา กระถิน และพบไม้ที่ทางวัดและชุมชนได้ปลูก ได้แก่ ประดู่ ขี้เหล็ก เพกา และไม้ดอกประดับ คือ ราชวดี พืชผักน้ำนั้นพบน้อยมาก พันธุ์พืชที่เป็นพืชต่างถิ่น ได้แก่ โมยราบยักษ์ ผักตบชวา โดยเฉพาะบริเวณท้ายฝายเหนือจากบริเวณเขตอภัยทานขึ้นไป

การใช้ประโยชน์จากลำน้ำ พบว่าในพื้นที่ดังกล่าวใช้น้ำเพื่อทำการเกษตร คือ ทำสวนลำไย ทำฟาร์มหมู มีการกั้นฝายที่ทำจากกระสอบเพื่อสูบน้ำเข้าพื้นที่เกษตรตนเอง ไม่มีการใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภค สำหรับในบริเวณเขตอภัยทานมีการใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของชุมชน โดยการสร้างศาลาริมน้ำ 3-4 ศาลา ฝั่งทางวัด มีการปรับปรุงภูมิทัศน์ปลูกต้นไม้ และสร้างถนนเลียบลำน้ำ การใช้ประโยชน์ด้านการเก็บพืชผัก การจับหาสัตว์น้ำมีน้อย

ปัญหาที่พบในพื้นที่ 1) วัชพืชต่างถิ่น คือ ผักตบชวา ไมยราบยักษ์ 2) การทิ้งขยะจากครัวเรือน เช่น พลาสติก ขวด ริมฝั่งบริเวณฝายเหนือเขตอภัยทาน 3) สภาพน้ำเสีย มีกลิ่น 4) การกั้นน้ำเพื่อใช้ในพื้นที่ตนเอง

ข้อเสนอแนะ ชุมชนควรสร้างข้อตกลงในการรักษาและใช้ประโยชน์จากลำน้ำ ทั้งข้อตกลง กติกาการใช้น้ำร่วมกัน การปล่อยน้ำเสียจากบ้านเรือน ฟาร์ม ทิ้งขยะลงลำน้ำ การร่วมกันในการกำจัดวัชพืช ควรรักษาพันธุ์ไม้ดั้งเดิมที่กำลังขึ้น การปลูกต้นไม้ที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านทั้งเป็นพืชอาหาร และการให้ร่วมเงาในการพักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน

จุดที่ 5 ฝายแม่สาร-ข้าวแคว

สภาพทั่วไป บริเวณดังกล่าวกั้นลำน้ำเป็นฝาย ซึ่งเป็นฝายเดิมเพื่อแบ่งน้ำออกเป็น 2 สาย สายหนึ่งปล่อยให้ไหลไปตามลำน้ำไปยังบ้านแม่สารป่าขาม และสายที่สองเป็นลำเหมืองที่ส่งน้ำไปยังเขตตำบลบ้านกลาง ไปพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม บ้านหนองบัว คอยติ สภาพลำน้ำหน้าฝายกว้างประมาณ 20 เมตร น้ำนิ่งเนื่องจากน้ำถูกกักตัวจากการกั้นของฝาย สองฝั่งระยะ 1-2 เมตร จะพบต้นไม้ธรรมชาติคือ เปล้าใบใหญ่ จำปา มะเกลือ ขี้เหล็ก มะเดื่อ ไม้ที่ปลูกริมฝั่ง ได้แก่ ไม้รวก ลัก พืชน้ำที่พบได้แก่ เพลวน้ำ (ใช้ใส่ในขวดพลาสติก) ไพรน้ำ กก บอน ผักสดควา บริเวณข้างลำน้ำเป็นพื้นที่ทำสวนลำไย สภาพท้ายฝายที่จะปล่อยน้ำตามธรรมชาติมีลำน้ำกว้าง 5-8 เมตร มีสภาพน้ำไหลที่ล้นมาจากฝาย มีต้นไม้ธรรมชาติริมฝั่ง ได้แก่ คุ้มน้ำ มะเดื่อ ไม้ ขี้เหล็ก

การใช้ประโยชน์พื้นที่ ดังกล่าว ใช้น้ำในพื้นที่เกษตร ได้แก่ สวนลำไย เป็นหลัก

สภาพปัญหา จะพบว่า มีปัญหาเรื่องขยะเล็กน้อย บริเวณตัวฝาย มีวัชพืช ไมยราบยักษ์ สภาพฝายคอนกรีตชำรุด

ข้อเสนอแนะ สร้างข้อตกลงเพื่อรักษาลำน้ำ เช่น การห้ามทิ้งขยะ ควรปรับปรุงฝาย และเพิ่มบันไดปลาโจนในบริเวณฝายนี้เนื่องจากความต่างระดับหน้าฝายและหลังฝายไม่มากนัก สามารถที่จะพัฒนาบันไดปลาโจนได้

จุดที่ 6 หน้าฝายมหาโชค

สภาพทั่วไป เหนือฝาย มีลำน้ำกว้าง 45-50 เมตร ท้องน้ำปกคลุมด้วยผักตบชวา สองฝั่งยังพบพันธุ์ไม้ดั้งเดิมที่หลงเหลือ ได้แก่ ฉำฉา มะกอกป่า มะเกี๋ยง ขะเจี๋ย มะปุ่น (ใช้ทำค้ำปิ่น) มะคูก (สมุนไพร) ใ้ป่ป่า กาสลอง ขมหิน ข่อย และไม้ที่ปลูกขึ้นได้แก่ พุทรา หางนกยูง พืชผัก รมน้ำมีน้อยมาก เช่น บอน ต้นควา

การใช้ประโยชน์ มีการทำเหมืองฝายเพื่อเข้าพื้นที่นาของบ้านป่าสัก ต้นกะยอม ลำน้ำบริเวณเหนือฝายมีการเลี้ยงปลาในกระชัง ปลูกน้ำเพื่อรดลำไย ไม้ผล ดันไม้ในบริเวณบ้าน การต่อท่อน้ำเพื่อใช้อุปโภค ล้างถ้วย ชามในครัวเรือน และบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีฝาย จะพบศาลเพียงตา 1 แห่ง และในอนาคตจะใช้เป็นแหล่งน้ำดิบในการทำน้ำประปา ผิวดิน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวไม่สามารถใช้น้ำได้ดินได้เนื่องจากมีปริมาณฟลูออไรด์สูงเกินมาตรฐานในการทำน้ำประปา

สภาพปัญหาที่พบ คือ วัชพืช โดยเฉพาะผักตบชวา การทิ้งขยะจากบ้านเรือน และการก่อสร้างบริเวณหลังฝายพบเศษสังกะสี เศษไม้

ข้อเสนอแนะ ควรสร้างข้อตกลงในการรักษาและอนุรักษ์ลำน้ำซึ่งจะใช้เป็นแหล่งน้ำดิบในการทำประปา โดยเฉพาะปัญหาขยะ น้ำเสียจากฟาร์มหมู จากครัวเรือน รวมทั้งการใช้ประโยชน์ลำน้ำร่วมกัน เช่น การเลี้ยงปลาในกระชัง

จุดที่ 7 หลังฝายมหาโชค

สภาพทั่วไป บริเวณท้ายฝายพบว่ามี ความกว้างประมาณ 40 เมตร สภาพดินเป็นดินเหนียว กลางลำน้ำในฤดูน้ำน้อย ดันไม้ที่พบจะคล้ายกับเหนือฝาย แต่ที่พบเพิ่มขึ้นมาคือ ทองกวาว กระดิน ปอบ้าน ผักริมน้ำได้แก่ มะกอกป่า ผักไชนก เป็นต้น

การใช้ประโยชน์ ในบริเวณท้ายฝายมหาโชคมีความต่างระดับกับหน้าฝายมาก จึงมีการหาปลา สัตว์น้ำไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะหาบริเวณหน้าฝาย แต่พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีฝาย ทำบุญและฟังธรรมปลาช่อน

สภาพปัญหา ความต่างระดับบริเวณท้ายฝายมหาโชคกับหน้าฝายมาก ทำให้สัตว์น้ำบางชนิดไม่สามารถที่จะขึ้นไปดันน้ำได้ โดยเฉพาะในช่วงคันฤดูฝนที่มีปลาบางชนิดจะขึ้นไปวางไข่ ท้ายฝายเป็นที่ตั้งของศาลที่ใช้เลี้ยงผีฝายและ ฟังธรรมปลาช่อนของชาวบ้าน พบว่ามีการทิ้งขยะ เศษไม้ เศษปูน พลาสติก จากการก่อสร้างจากชุมชน ควรมีการกำจัดการขยะ และปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สอดคล้องเหมาะสมในเชิงวัฒนธรรม ประเพณี วัชพืชที่ขึ้นได้ฝายคือ ไมยราบยักษ์

ข้อเสนอแนะ การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์เพื่อความเหมาะสมกับสถานที่ประกอบพิธีกรรมของชุมชน และสร้างข้อตกลงในการรักษาสภาพแวดล้อม การจัดการขยะ

จุดที่ 8 บริเวณด้านหน้าฝายป่าสัก-เวียงของสามัคคี

สภาพทั่วไป พื้นที่บริเวณด้านหน้าฝายสามัคคี มีสภาพเป็นอ่างน้ำขนาดกว้างประมาณ 20 เมตร โดยมีท้องน้ำลึกประมาณ 3 เมตร สภาพผิวน้ำมีพืชปกคลุมผิวน้ำบริเวณริมน้ำ โดยมากเป็นผักตบชวาขึ้นปกคลุมอย่างหนาแน่น บริเวณริมฝั่งน้ำถูกปกคลุมตลอดแนวด้านฝั่งซ้ายมีไมยราบ และไฟน้ำกำเขี้ยว ผสมกับวัชพืชหลายชนิด ส่วนบริเวณบนฝั่งซ้ายและขวามีกอไผ่ขึ้นผสมกับต้นประดู่ มะยมหิน ออปปอบ (พืชตระกูลปอ) ขึ้นอยู่ตลอดแนวลำน้ำ สภาพท้องน้ำโดยทั่วไปมีความขุ่น สีของน้ำมีสภาพเป็นสีสนิม

การใช้ประโยชน์พื้นที่ พบว่ามีการใช้ประโยชน์ในด้านการหาปลา จากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน พบว่าในอดีต แหล่งน้ำบริเวณนี้เป็นแหล่งที่มีปลาชุกชุม แต่ปัจจุบันก็ยังคงมีการหาปลา แต่ความชุกชุมของปลาได้ลดจำนวนลงกว่าในอดีตอย่างเห็นได้ชัดเจน

สภาพปัญหา มีวัชพืชจำพวกหญ้าขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น บริเวณริมฝั่ง และมีผักตบชวาขึ้นปกคลุมผิวน้ำเป็นจำนวนเกือบทั่วทั้งบริเวณผิวน้ำ ซึ่งหากมีการกระจายมากเกินไป จะส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำ นอกจากนี้จากการสำรวจยังคงพบเศษขยะจำนวนเล็กน้อยในบริเวณติดกับ หน้าเหมือง

ข้อเสนอแนะ ควรทำการกำจัดผักตบชวาที่ขึ้นปกคลุมผิวน้ำ และวัชพืชบริเวณริมฝั่ง ให้ลดปริมาณความหนาแน่นลง นอกจากนี้ยังต้องมีการเก็บ กำจัดขยะก่อนที่จะมีการสะสมและเกิด ปัญหาต่อคุณภาพน้ำ

จุดที่ 9 บริเวณด้านหลังฝายป่าสัก-เวียงของสามัคคี

สภาพทั่วไป สภาพลำน้ำโดยทั่วไปไม่มีความแตกต่างจากด้านหน้าเหมืองมากนัก ลำน้ำกว้างประมาณ 20 เมตร แต่ระดับน้ำจะอยู่ต่ำกว่าด้านหน้าเหมือง โดยมีความลึกประมาณ 2 เมตร สภาพน้ำมีลักษณะการปนเปื้อนของตะกอนดิน สังกัดได้จากสีของน้ำที่มีลักษณะเป็นสีสนิม ซึ่งสาเหตุมาจากการกัดเซาะพังทลายของดินต้นน้ำ นอกจากนี้ยังพบผักตบชวาขึ้นปกคลุมผิวน้ำ บางส่วน ด้านริมฝั่งบริเวณลำน้ำมีไผ่น้ำ สาบเสือ หญ้าขน ไมยราบ ขึ้นปกคลุมโดยทั่วไป ส่วนบริเวณริมฝั่งมีพืชขึ้นตลอดแนว โดยพบไม้ยืนต้น ได้แก่ กาสามปีก สีเสียด ข่อย กุ๊ก มะกอก ต้นสะเคา ไม้พุ่มที่พบได้แก่ ต้นหมี่ ต้นโคก (ในอดีตนำมาใช้สระผม) หญ้าหัวขลุ่ย นอกจากนี้ยังพบไม้ไผ่ ซึ่งมีมากกว่าบริเวณริมฝั่งหน้าเหมือง

การใช้ประโยชน์พื้นที่ พบว่ามีการใช้ประโยชน์โดยการผันน้ำเข้าสู่พื้นที่การเกษตร ทำสวนลำไย ทำนา นอกจากนี้ยังสังเกตเห็นเครื่องมือคัดสัตว์น้ำ แสดงว่าพื้นที่ดังกล่าวมีสัตว์น้ำอาศัยอยู่ และเป็นแหล่งชุมนุมของสัตว์น้ำ

สภาพปัญหาที่พบ พบวัชพืชจำพวกสาบเสือมีมาก และสภาพลำน้ำมีลักษณะการพังทลายของดินสูง

ข้อเสนอแนะ ควรอนุรักษ์พืชริมฝั่งไว้ เพื่อป้องกันการพังทลายของดิน โดยจะต้องทำการอนุรักษ์ตั้งแต่ด้านหน้าของฝายลงมาสู่ด้านล่างของฝาย นอกจากนี้ในส่วนของวัชพืชริมน้ำ ควรมีการกำจัดออก เพื่อป้องกันการขึ้นเงินของลำน้ำ

จุดที่ 10 บริเวณฝายน้ำล้นบ้านแม่สารบ้านหูก (สะพาน ถนนลำพูน-ป่าซางอ้อมเมือง)

สภาพทั่วไป สภาพลำน้ำ มีลักษณะไหลผ่านชุมชน เริ่มสังเกตเห็นมีขยะลอยอยู่ในลำน้ำที่เกิดจากชุมชนด้านบน ไหลลงมาสู่บริเวณฝายน้ำล้นบ้านแม่สารบ้านหูก สภาพน้ำมีลักษณะขุ่นและเริ่มมีกลิ่นเหม็นเน่า ขนาดของลำน้ำนั้นมีความกว้างประมาณ 20 เมตร ความลึกโดยประมาณ 3 เมตร ฝายน้ำปกคลุมด้วยผักตบชวาแน่นตลอดลำน้ำ นอกจากนี้ยังพบพรวนน้ำ ขึ้นแซมด้านริมฝั่ง ส่วนไม้ขึ้นต้น ได้แก่ ต้นก้ามปู มะกอกน้ำ มะม่วง ทั้งนี้จุดที่ทำการสำรวจพบเห็นการบุกรุกพื้นที่ลำน้ำเพื่อก่อสร้างสิ่งก่อสร้าง ซึ่งจะทำให้ลำน้ำมีลักษณะแคบลง การระบายน้ำไม่สะดวก อีกทั้งการปล่อยน้ำเสียจากชุมชน ยังส่งผลกระทบต่อคุณภาพของน้ำในลำน้ำอย่างมาก

การใช้ประโยชน์พื้นที่ จากการสังเกตพบว่า ลำน้ำในช่วงนี้ เป็นช่วงของการรับน้ำเสียจากชุมชน ซึ่งยังเป็นจุดบริเวณช่วงต้นของชุมชน คุณภาพน้ำยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก และยังพบเห็นกิจกรรมการขังปลาของชุมชนได้

สภาพปัญหาที่พบ สภาพปัญหาหลักที่พบ เป็นปัญหาในด้านการปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำน้ำโดยตรง การระบายน้ำไม่สามารถระบายได้สะดวก เนื่องจากปัญหาการรุกรานพื้นที่ลำน้ำ และผักตบชวาที่ขึ้นอยู่บริเวณฝายน้ำ ส่งผลให้คุณภาพน้ำในบริเวณนั้นเริ่มมีการเน่าเสีย

ข้อเสนอแนะ ควรทำการกำจัดผักตบชวาอย่างเร่งด่วนและหาแนวทางในการบำบัดน้ำทิ้งจากชุมชนก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำต่อไป

จุดที่ 11 บริเวณด้านหน้าฝายน้ำล้นบ้านใหม่จตุจักร เขตติดกับบ้านแม่สารป่าขาม

สภาพทั่วไป ฝายน้ำเป็นฝายน้ำล้นซึ่งสามารถปรับระดับความสูงของระดับน้ำได้ โดยการผ่านท่อส่งจากด้านหน้าฝายสู่ด้านหลังฝาย ฝายน้ำนี้มีความกว้างประมาณ 20 เมตร สภาพลำน้ำมีลักษณะคดเคี้ยว ริมฝั่งมีการก่อสร้างเปิดหน้าดิน โดยการขุดลอกดินในลำน้ำขึ้นมาไว้ริมฝั่ง ดินมีลักษณะมีทรายปน ซึ่งง่ายต่อการกัดเซาะพังทลายของดิน จากสภาพลำน้ำที่โค้ง พื้นที่อยู่ระหว่างการค้าเนินการก่อสร้างฝายน้ำล้นซึ่งยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ ประกอบกับฝั่งลำน้ำเป็นดินปนทราย ไม่มีพืชปกคลุมดิน และสังเกตพบรอยการพังทลายของดิน ส่งผลให้สีของน้ำมีลักษณะเป็นสีสนิม มีลักษณะขุ่นมาก ส่วนพืชบนฝั่งจะพบ ไม้ยืนต้น ได้แก่ ขี้เหล็ก มะม่วง ละหุ่ง ลำไย

และกอไผ่ ส่วนไม้พุ่มและไม้ไม้ ไม่พบมากนัก ซึ่งเป็นผลมาจากการก่อสร้างมีการจัดการพื้นที่เพื่อทำฝายน้ำล้น

การใช้ประโยชน์พื้นที่ ไม่ปรากฏชัดเจน เพราะอยู่ในระหว่างก่อสร้าง แต่ในอนาคตคาดว่าจะสามารถใช้เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรโดยเฉพาะพืชลำไย

สภาพปัญหาที่พบ การพังทลายของดิน ไหลเป็นตะกอนตกสู่แหล่งน้ำซึ่งจะทำให้แหล่งน้ำคั่งเงินได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ ควรริบเร่งในการหาแนวทางในการอนุรักษ์ดิน โดยการปลูกพืชคลุมดิน ตลอดจนอนุรักษ์ไม้ยืนต้นที่มีอยู่เดิมในพื้นที่ปลูกสลับกับหญ้าแฝก เพื่อลดการพังทลายของดิน

จุดที่ 12 บริเวณด้านหลังฝายน้ำล้นบ้านใหม่จตุจักร เขตติดกับบ้านแม่สารป่าขาม

สภาพทั่วไป เป็นลำน้ำที่ไหลต่อมาจากฝายน้ำล้น ในช่วงแรกมีการก่อสร้างนำหินมาเรียงค่อกันริมฝั่ง เพื่อป้องกันการพังทลายของดินประมาณ 50 เมตร แต่ในช่วงต่อมาของลำน้ำพบว่าตลอดริมฝั่งคลอง มีไม้ยืนต้นขึ้นปกคลุมตลอดทั้งสองฝั่งคลอง ได้แก่ ต้นมะขาม ต้นไผ่ ต้นขี้เหล็ก ต้นมะม่วง ต้นลำไย นอกจากนี้ยังพบไม้ยืนต้น ได้รับการบวชป่า เพื่อเป็นการอนุรักษ์ต้นไม้ขนาดใหญ่ไว้ บริเวณท้องน้ำไม่ค่อยมีพืชปกคลุม มีเพียงกิ่งไม้ใบไม้แห้งกระจายอยู่ทั่วไปริมน้ำ ในส่วนของลำน้ำช่วงนี้ ได้ไหลผ่านชุมชนบ้านแม่สารป่าขาม จากการสอบถามทราบว่าทางส่วนราชการ มีนโยบายในการพัฒนาระบบชลประทานในคลองแห่งนี้ ซึ่งชุมชนมีความกังวลเกี่ยวกับการนำไม้ใหญ่ออกนอกพื้นที่ ซึ่งนอกจากจะทำให้ดินตามริมตลิ่งพังทลายแล้ว ยังจะส่งผลต่อสภาพอากาศภายในชุมชน ที่ได้อาศัยริมคลองเป็นแหล่งพบปะ พุดคุย และพักผ่อนหย่อนใจของชุมชนจะหมดไปพร้อมกับการพัฒนา

นอกจากนี้แล้วสภาพลำน้ำในบางช่วง เริ่มส่งกลิ่นเหม็น และพบพืชน้ำบางชนิด ที่เป็นตัวบ่งชี้ได้ว่าน้ำเสีย ซึ่งเกิดมาจากการทิ้งน้ำเสียของคนในชุมชนริมคลอง และกิ่งไม้ใบไม้ที่ทับถมปิดกั้นการไหลของน้ำ

การใช้ประโยชน์พื้นที่ เป็นแหล่งรองรับน้ำทิ้งจากชุมชน อีกทั้งยังเป็นแหล่งนันทนาการให้ความร่มรื่นและเป็นสถานที่พบปะ พูดคุยกับคนในชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนเกิดความสามัคคีในหมู่คณะ นอกจากนี้ต้นไม้ที่อยู่ริมฝั่งยังเป็นปัจจัยสำคัญในการป้องกันการพังทลายของดินต่อทรัพย์สินทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม

สภาพปัญหาที่พบ สภาพคุณสมบัติของน้ำมีการเน่าเสีย จากการทิ้งและระบายของเสียจากชุมชน ประกอบกับสภาพการทับถมของเศษไม้ทำให้น้ำไม่สามารถระบายน้ำได้อย่างสะดวก เกิดการเน่าขังส่งกลิ่นในบางช่วงของการสำรวจ นอกจากนี้ ประเด็นในด้านการรुकกล้าพื้นที่ลำน้ำ ซึ่งมีผลต่อการระบายน้ำเสียออกสู่พื้นที่อื่น เมื่อรวมประเด็นต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จึงเกิดกลายเป็นลำน้ำที่มีสภาพน้ำเน่าเสียตลอดช่วงพื้นที่

ข้อเสนอแนะ ทำการขุดลอกคลอง เพื่อให้น้ำสามารถระบายได้อย่างคล่องตัวขึ้น และทำการอนุรักษ์ที่ริมฝั่งไว้ เพื่อป้องกันการพังทลายของดิน พร้อมทั้งหาแนวทางการเก็บคัดแยกขยะ เพื่อไม่ให้เกิดการปะปนกัน ทำการเก็บรวบรวมทำลายอย่างถูกหลักวิชาการ และควบคุมการปล่อยน้ำเสียจากชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมลงสู่ลำน้ำ

จุดที่ 13 บริเวณท้ายบ้านแม่สารป่าขาม

สภาพทั่วไป เป็นช่วงที่ต่อจากด้านหลังฝายท่อน้ำ บ้านแม่สารป่าขาม บริเวณนี้มีความกว้างประมาณ 10 เมตร โดยจากการสอบถามทราบว่าเมื่อเวลาฝนตกหนัก ปริมาณน้ำจะไหลท่วมเข้าสู่พื้นที่บ้านเรือน แต่ในระยะเวลาปกติ ระดับน้ำจะสูงประมาณ 0.2-0.5 เมตร ซึ่งพื้นที่แห่งนี้พบว่าปริมาณขยะมูลฝอย ทั้งเศษแก้ว เศษพลาสติก โฟม กระจัง โดยบริเวณดังกล่าวมีไม้ขึ้นต้น ได้แก่ ต้นมะขาม! กาสะลอง มะม่วง ลำไย ชีเหล็ก ข่อย ต้นน้ำ ออปปอบ แควขาว ก้ามปู และไม้สีตุก มีเรือนไม้ปกคลุมลำห้วยประมาณ 60-70% ลำน้ำมีวัชพืชจำพวกไมยราบขึ้นขวางทางเดินของน้ำ ซึ่งทำให้การไหลของน้ำช้าลงและเป็นการสะสมตะกอนดินไว้ และจะทำให้เกิดการตื้นเขินของลำน้ำต่อไป

การใช้ประโยชน์พื้นที่ พื้นที่ดังกล่าวไม่สามารถนำน้ำขึ้นมาใช้เพื่อการอุปโภค บริโภคได้ เนื่องจากมีสภาพเน่าเสีย ไม่เหมาะที่จะนำมาใช้ดังกล่าว แต่จากคำบอกเล่าของชาวบ้านในพื้นที่ยังคงพบมีการหาปลาในบริเวณดังกล่าว โดยการตกเบ็ดในฤดูน้ำนิ่ง และใช้ขอ แทะ ในช่วงน้ำหลาก

สภาพปัญหาที่พบ จากการสังเกตพื้นที่ใกล้ฝายน้ำ พบว่ามีการทิ้งเศษขยะ เช่น ถ่านไฟฉาย พลาสติก กระจัง เป็นต้น ขยะเหล่านี้มีทั้งส่วนที่เผาแล้ว และยังไม่ได้เผา บางส่วนก็ตกลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้ลำน้ำมีความสกปรกและหากมีเพิ่มมากขึ้น อาจส่งผลให้ลำน้ำเกิดความเน่าเสียขึ้นได้ นอกจากนี้สภาพปัญหาของพื้นที่ยังพบวัชพืชทั้งริมน้ำและกลางน้ำ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการตื้นเขินของลำน้ำในอนาคตได้

ข้อเสนอแนะ ควรมีการเก็บคัดแยกขยะ เพื่อไม่ให้เกิดการปะปนกัน และทำการเก็บรวบรวมทำลายอย่างถูกหลักวิชาการ อีกทั้งทำการกำจัดวัชพืชเพื่อลดการสะสมตะกอนในลำน้ำ พร้อมทั้งอนุรักษ์ต้นไม้ใหญ่ในพื้นที่ริมคลอง เพื่อป้องกันการพังทลายของดิน ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดการสะสมตะกอนในลำน้ำ

จุดที่ 14 บริเวณด้านหน้าฝายแม่สารบ้านคอง (ท้ายบ้านแม่สารป่าขาม)

สภาพทั่วไป ลักษณะทั่วไป มีความกว้างประมาณ 15 เมตร มีความสูงประมาณ 2 เมตร ลำน้ำมีแนวคดเคี้ยว ฝายน้ำมีเศษใบและกิ่งไม้ปกคลุมทั่วไป มีผักตบชวาจำนวนมากขึ้นรวมอยู่

กับพรายน้ำ พืชขึ้นคันที่ขึ้นตามริมฝั่ง ได้แก่ กระดิน จี๋เหล็ก พุทรา และไผ่สีสุก เป็นจำนวนมาก ลักษณะคุณภาพน้ำจากการสังเกต พบตะกอนดินปนอยู่มาก อีกทั้งตะกอนดินได้มีการสะสมตัวบริเวณหน้าฝายและด้านริมของฝาย ทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของฝาย ทำให้ลำน้ำมีลักษณะตื้นเขิน นอกจากนี้บริเวณด้านบนของฝั่งยังพบร่องรอยของการขุดดินบนฝั่งเพื่อทำการสร้างฝายทดน้ำ ลักษณะดินมีการพังทลายตามแนวลำน้ำในฝายเข้ามาแนวดิน

การใช้ประโยชน์ บริเวณด้านหน้าฝาย มีการหาสัตว์น้ำโดยใช้เบ็ดตกปลา อีกทั้งมีการนำน้ำผ่านเข้ามาใช้รดน้ำในระบบการเกษตรรอบพื้นที่ และเมื่อสังเกตสภาพลำน้ำขึ้นคัน พบเพียงแต่สีของน้ำที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องมาจากตะกอนดินที่พัดพามา อีกทั้งการมีกิ่งไม้ใบไม้เป็นจำนวนมากในพื้นที่จุดที่ 14 ได้ทำให้เกิดกระบวนการหมัก และเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้คุณภาพน้ำในลำน้ำเปลี่ยนแปลงจากเดิม

สภาพปัญหาที่พบ จากการพูดคุยกับชาวบ้านในพื้นที่ ชาวบ้านได้แสดงทัศนคติที่ว่า ลำน้ำบริเวณนี้ค่อนข้างสกปรก ทั้งจากกิ่งไม้ ใบ และขยะชุมชน จึงไม่มีการนำมาใช้อุปโภคบริโภค นอกจากนี้ด้านบนฝั่งพบร่องรอยของการขุดดินบนฝั่งเพื่อทำการสร้างฝายทดน้ำ ลักษณะดินมีการพังทลายตามแนวลำน้ำในฝายเข้ามาแนวดิน ทำให้เกิดดินทรุดตัวและสูญหายพังทลายไปกับตะกอนแหล่งน้ำ

ข้อเสนอแนะ ในด้านคุณภาพน้ำ ต้องมีการขุดลอกคลอง เพื่อนำเศษกิ่งไม้ ใบไม้ที่ทับถมกันมากเกินออก เพื่อให้น้ำสามารถไหลผ่านได้สะดวกในช่วงน้ำหลาก และกำจัดวัชพืชเพื่อลดการสะสมตะกอนดิน ส่วนด้านบนฝั่งควรที่จะมีการถมดินที่ได้เคยมีการขุดเพื่อสร้างฝายอย่างเร่งด่วน นอกจากนี้ยังต้องอนุรักษ์พืชขึ้นคันตามริมน้ำ เพื่อป้องกันการพังทลายของดินตลอดแนวลำน้ำ

จุดที่ 15 บริเวณด้านหลังฝายแม่สารบ้านตอง (ท้ายบ้านแม่สารป่าขาม)

สภาพทั่วไป ลักษณะทั่วไป มีความกว้างประมาณ 15 เมตร มีความสูงประมาณ 1 เมตร มีความแตกต่างจากระดับน้ำหน้าฝายไม่มากนัก ลำน้ำมีแนวคดเคี้ยว ฝิวน้ำมีเศษใบและกิ่งไม้ปกคลุมทั่วไป มีผักตบชวาจำนวนมากอีกมีไพร่น้ำขึ้นริมฝั่งเล็กน้อย ส่วนพืชขึ้นคันที่ขึ้นตามริมฝั่ง ได้แก่ จี๋เหล็ก พุทรา กระดิน และไผ่สีสุก เป็นจำนวนมาก ลักษณะคุณภาพน้ำ จากการสังเกตพบตะกอนดินปนอยู่มาก อีกทั้งตะกอนดินได้มีการสะสมตัว ทำให้ลำน้ำมีลักษณะตื้นเขิน ขวางทิศทางการไหลของน้ำในลำคลอง

การใช้ประโยชน์พื้นที่ บริเวณด้านหลังฝาย มีการหาสัตว์น้ำ โดยจะเป็นจุดทอดแหในช่วงฤดูน้ำหลากที่ปลาขึ้น แต่ยังคงสอดคล้องกับบริเวณด้านพื้นที่ด้านท้ายของบ้านแม่สารป่าขาม ซึ่งพบว่าปริมาณปลาตกลงจากเดิม

สภาพปัญหาที่พบ จากการสังเกตพบได้ว่าบริเวณดังกล่าว มีกิ่งไม้และใบไม้เป็นจำนวนมาก ทำให้การไหลของน้ำสะดวก นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ระดับความสูงของต่งของระดับ

หน้าฝายกับหน้าหลังฝาย มีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก ซึ่งจะทำให้สัตว์น้ำ ไม่สามารถทำการเคลื่อนย้ายขึ้นไปบนด้านเหนือฝายได้ ซึ่งเมื่อรวมกับคุณภาพน้ำที่เสื่อมลง เป็นผลทำให้เกิดการลดลงของสัตว์น้ำ

ข้อเสนอแนะ ทำการขุดลอกคลองกิ่งไม้ ไบไม้ กำจัดวัชพืช และผักตบชวา นอกจากนี้ยังคงต้องมีการศึกษาถึงวิธีการทำให้สัตว์น้ำสามารถเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างหน้าฝายและท้ายฝายได้ เพื่อเป็นการเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในแหล่งน้ำ เนื่องจากมีระดับความต่างน้ำไม่มาก มีความเป็นไปได้ในการสร้างบันไดปลาโจน โดยอาจประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับเทคโนโลยีที่เหมาะสม

จุดที่ 16 บริเวณฝายน้ำล้นบ้านแม่สารป่าแดด

สภาพทั่วไป จุดฝายที่ทำการสำรวจจุดนี้ บริเวณด้านหน้าฝาย และด้านหลังฝาย มีลักษณะที่คล้ายกัน มีความกว้างประมาณ 15 เมตร ลานน้ำค่อนข้างมีลักษณะเป็นแนวตรง ไม่คดเคี้ยวมากนัก โดยด้านหน้าฝายมีระดับน้ำลึกประมาณ 1 เมตร ส่วนด้านหลังฝายมีระดับน้ำลึกประมาณ 0.5 เมตร มีการไหลตลอดเวลา สภาพผิวน้ำมีใบไม้ปกคลุมบางส่วน ลักษณะน้ำมีสีค่อนข้างเป็นสีแดง ไม่มีชั้นดินที่พบริมฝั่งได้แก่ ใต้อิฐที่กระจายปกคลุมอยู่ทั่วไป ประมาณ 60-70 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่สำรวจ นอกจากนี้ยังคงพบคันจีเหล็ก ข่อย เพกา มะขาม หว้า เป็นต้น

การใช้ประโยชน์พื้นที่ พบว่ามีการดักจับสัตว์น้ำ โดยใช้ตะแกรงวางขวางลำน้ำ บริเวณหลังฝาย และนอกจากนี้แล้ว ในช่วงหน้าแล้ง จากสำรวจบริเวณนี้ยังคงมีการใช้สูบน้ำเข้าพื้นที่นาและลำไย นอกจากนี้จากคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ผ่านมา ยังพบว่า ชาวบ้านยังคงมีการนำไม้ไผ่เหล่านี้มาทำการจักสาน เป็นเครื่องมือในครัวเรือนและทำรายได้ให้ชุมชนได้

สภาพปัญหาที่พบ โดยทั่วไปแล้วสภาพปัญหาที่พบ ยังคงเป็นเรื่องของใบไม้ที่ร่วงลงสู่ลำน้ำ และส่งผลให้คุณภาพน้ำเปลี่ยนไป ซึ่งหากเป็นในอดีตก่อนมีการทำฝาย พบว่าในช่วงฤดูแล้งใบที่ร่วงลงมาตกลงบนคลองที่แห้ง มีน้ำน้อย ชาวบ้านก็จะทำการเผาเพื่อกำจัดใบไม้เหล่านี้ แต่ในปัจจุบัน ใบไม้ไม่สามารถทำการเผาทำลายได้ เนื่องจากในพื้นที่ฝาย มีน้ำตลอดทั้งปี ไม่สามารถทำการเก็บเผาได้ จนกลายเป็นปัญหาเรื่องคุณภาพของน้ำในพื้นที่สำรวจ

ข้อเสนอแนะ ทำการขุดลอกคลอง ทั้งบริเวณหน้าฝายและหลังฝาย แต่ต้องอนุรักษ์ไม้ และไม้ชั้นดินริมฝั่ง เพื่อช่วยป้องกันการพังทลายของดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จุดที่ 17 บริเวณกึ่งกลางหมู่บ้านแม่สารบ้านตอง (สะพานเข้าหมู่บ้าน)

สภาพทั่วไป ลักษณะลำคลองมีความกว้างประมาณ 5 เมตร แต่ลำน้ำในคลองมีความกว้างโดยประมาณเพียง 1 เมตร ระดับน้ำสูงประมาณ 30 เซนติเมตร ดินด้านล่างมีลักษณะเป็นดินเหนียว

กับหิน กรวด มีน้ำ ซึ่งมีสีออกสีน้ำตาลเข้ม ไหลผ่านเล็กน้อย นอกจากนี้การลงสำรวจพื้นที่จุดนี้ ยังได้ทราบข้อมูลจากชาวบ้านว่าในช่วงที่น้ำหลาก บริเวณดังกล่าวจะมีน้ำขึ้นสูงมาก จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบความกว้างของลำน้ำด้านบนกับลำน้ำกึ่งกลางหมู่บ้านพบว่าลำน้ำกึ่งกลางหมู่บ้านมีลักษณะแคบมาก ปริมาณน้ำที่มากไม่สามารถระบายออกได้ทัน จึงเป็นสาเหตุให้น้ำขึ้นสูงและไม่สามารถระบายน้ำไปยังบริเวณอื่นได้ทัน นอกจากนี้บริเวณพื้นที่ขึ้นอยู่ตามฝั่งด้านบน มีดังนี้ คือ กระโดนน้ำ สะเดา ไทร มะเคื่อ มะพร้าว หวาน้ำ มะม่วง มะเกี๋ยง กุ่มน้ำ ลำไย ละหุ่ง ขนุน ไม้ไผ่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบต่อไปอีกว่าทั้งบริเวณท้องน้ำด้านล่างและริมฝั่งด้านบน มีขยะให้พบเห็นได้อย่างประปราย ได้แก่ ถุงพลาสติก ขางรดเก่า ฝาขวดน้ำอัดลม ขวดแก้ว เป็นต้น

การใช้ประโยชน์พื้นที่ บริเวณที่ทำการสำรวจ ทำหน้าที่เป็นเพียงจุดผ่านของลำน้ำ ซึ่งมีสะพานเชื่อมระหว่างตัวหมู่บ้าน ยังพบมีการจับสัตว์น้ำโดยใช้ดักไซ เนื่องจากปริมาณน้ำที่ล้นน้อย มีการเก็บผักกิมน้ำ เช่น กุ่มน้ำ

สภาพปัญหาที่พบ ปริมาณน้ำที่ไหลผ่านตัวบริเวณดังกล่าวมีปริมาณน้อยมาก ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าเพราะอะไรด้านเหนือน้ำจึงมีปริมาณน้ำไหลมาสู่พื้นที่ดังกล่าวเป็นเพียงลำธารสายเล็ก ๆ นอกจากนี้ปัญหาด้านขยะที่พบได้ทั่วไปบริเวณท้องน้ำ ซึ่งเมื่อมีปริมาณมากขึ้นจะส่งผลให้น้ำเกิดการเน่าเสียได้ นอกจากนี้บริเวณดังกล่าวยังคงมีการเผาขยะ ซึ่งประกอบทั้งส่วนที่เผาไม่หมดและส่วนที่เผาหมด หลงเหลือพบเห็นได้ทั่วบริเวณ

ข้อเสนอแนะ ควรมีการปรับปรุงสภาพลำน้ำตอนบน ซึ่งมีส่วนสำคัญในการระบายน้ำในกรณีที่น้ำหลาก นอกจากนี้บริเวณพื้นที่ควรมีการเก็บกักจัดขยะ และทำการป้องกันไม่ให้มีการนำขยะมาทิ้ง จนอาจกลายเป็นจุดทิ้งขยะในอนาคต ซึ่งหากจุดทิ้งขยะอยู่ใกล้แหล่งน้ำก็จะกลายเป็นการแพร่เชื้อโรคลงสู่แหล่งน้ำ เกิดการปนเปื้อนเป็นอันตรายต่อทั้งชีวิตมนุษย์และสัตว์น้ำ

จุดที่ 18 จุดสบกับปากแม่น้ำกว (สบสาร)

สภาพทั่วไป สภาพโดยทั่วไปของจุดสบรรหว่างแม่น้ำสารกับแม่น้ำกว มีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมสบกัน โดยสภาพแม่น้ำสารมีความกว้างประมาณ 8 เมตร มีความลึกประมาณ 1.5 เมตร สีของน้ำมีลักษณะเป็นสีน้ำตาล เกิดจากตะกอนดินด้านเหนือจุดสำรวจ ผิวน้ำมีวัชพืช และผักตบชวา ผักบุ้ง ปักคูลมในบางส่วนบริเวณด้านริมทั้งสองฝั่ง และมีพืชขึ้นต้น ได้แก่ ออบบอบ กระโดนน้ำ มะม่วง มะขม เป็นต้น บริเวณดังกล่าวอยู่ติดกับพื้นที่บ้านเรือน จากการสอบถามชาวบ้านดังกล่าวทำให้ทราบได้ว่า บริเวณดังกล่าว เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำจะท่วมสูงขึ้นมาก ประมาณ 2-3 เมตร จากระดับผิวดินริมฝั่งน้ำ และไหลเข้าสู่บ้านเรือนของชาวบ้านเพราะเกิดจากการหนุนของลำน้ำ 2 ลำน้ำ

การใช้ประโยชน์ มีการหาปลา และสัตว์น้ำ

สภาพปัญหา ปัญหาที่ชุมชนบริเวณนั้นพบได้อย่างชัดเจนคือ ปัญหาด้านน้ำท่วม ซึ่งมักเกิดในฤดูน้ำหลาก นอกจากนี้สภาพลำน้ำที่มีสีน้ำตาล เป็นลักษณะของการพังทลายของดิน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของดินด้านเหนือพื้นที่ ที่ต้องสูญเสียไปกับการไหลของน้ำที่ได้รับการจัดการไม่เหมาะสมตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำเป็นต้นมา

ข้อเสนอแนะ การดำเนินงานแก้ไขปัญหามลพิษในจุดสนน้ำแม่กวง ต้องเป็นการดำเนินงานการบูรณาการวางแผนการจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำย่อยน้ำแม่สาร ตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำ จนมาสู่จุดสนน้ำแม่กวง ซึ่งการวางแผนการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

การเปลี่ยนแปลงของสภาพลำน้ำแม่สาร

• การเปลี่ยนแปลงสะท้อนสู่ชุมชน

ชีวิตของชาวลำน้ำแม่สารยังแวดล้อมด้วยภูมิทัศน์ที่มีธรรมชาติรองรับ ที่ตั้งของลำน้ำแม่สารยังเชื่อมต่อกับลำน้ำแม่กวง สัมพันธ์กับภูเขาต้นน้ำ และห้วยต่าง ๆ หลายห้วย ซึ่งยังป่าและลำห้วยที่เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ แม้บางระยะของลำน้ำแม่สารจะถูกตัดขาดด้วยถนนสายเชียงใหม่-ลำปาง ซึ่งค่อย ๆ แปรเปลี่ยนจากชุมชนชนบทมาสู่ความเป็นชุมชนเมืองที่หลากหลาย ด้วยกลุ่มคนจากนอกพื้นที่จังหวัด และเขตโรงงานนิคมอุตสาหกรรมลำพูน

ชีวิตของหมู่บ้านริมลำน้ำแม่สารและความทันสมัยที่มากับถนนสายเชียงใหม่-ลำปาง เช่น เขตโรงงานนิคมอุตสาหกรรมลำพูน การเข้ามาของธุรกิจบ้านจัดสรร ตลาดจตุจักร ที่เป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชนลำน้ำแม่สาร รวมทั้งผู้คนในภาคอุตสาหกรรม ก็ยังมีสังคมของกลุ่มหนึ่งที่ต้องอาศัยลำน้ำแม่สารในการเลี้ยงชีพเพื่อความอยู่รอดของชีวิต เรายังพบว่าชุมชนลำน้ำแม่สารยังเกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากธรรมชาติของลำน้ำแม่สาร โดยตรงเป็นจำนวนมาก

หมู่บ้านริมลำน้ำแม่สาร ก็มีความผูกพันกับลำน้ำแม่สารมาโดยตลอด ที่ถือเอาลำน้ำแม่สารเป็นสายน้ำแห่งชีวิต แต่ละหมู่บ้านจึงมีสภาพโดยทั่วไปที่ไม่แตกต่างกัน มีการจัดระบบเหมืองฝายใช้ร่วมกัน สภาพคุณภาพน้ำของลำน้ำแม่สารที่ไม่แตกต่างกัน มีวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน ความต้องการในการใช้ทรัพยากรน้ำ พืช สัตว์ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารยังคงมีอยู่ แม้ความเจริญรุกเข้าสู่มูลบ้าน เกิดปัญหาน้ำเน่าเสียในลำน้ำแม่สาร มีขยะมีความตื่นตัวของลำน้ำแม่สารในฤดูแล้ง ฯลฯ

1. สถานภาพปัจจุบัน

ลำน้ำแม่สารมีความยาวประมาณ 28 กิโลเมตรจากอ่างเก็บน้ำแม่สารถึงสบปากแม่น้ำสาร-แม่น้ำกวง มีความกว้างและความลึก สภาพภูมิประเทศพืชทั้งริมน้ำ ฝั่งน้ำแตกต่างกันไปในแต่ละจุด

เนื่องจากสาเหตุหลายประการ อาทิ บางจุดยังคงรักษาสภาพธรรมชาติ บางจุดมีการปรับสภาพทั้ง การขุดลอก การปรับคลื่นริมฝั่ง บางแห่งมีการบุกรุกลำน้ำโดยการถมที่รูกลำน้ำ โดยพบว่ามีช่วง ความกว้างตั้งแต่ 3-50 เมตร ดังรายละเอียดตาราง โดยในช่วงต้นของลำน้ำจะแคบคดเคี้ยวไม่มาก เนื่องจากมีความลาดชันของลำน้ำมาก และจะกว้าง และคดเคี้ยวขึ้นเมื่อลำน้ำไหลลงสู่ที่ราบ ตั้งแต่ บริเวณท้ายหมู่บ้านจำขี้มด บ้านทุ่งขาว ถึงปากแม่น้ำ ลำน้ำแม่สารจะไหลผ่าน 13 หมู่บ้าน ใน 3 ตำบล ซึ่งผ่านรูปแบบการใช้ที่ดินหลากหลายในพื้นที่ตอนบนจะผ่านพื้นที่เกษตร คือ ทุ่งนา สวน ลำไย ในส่วนตอนกลางตั้งแต่บ้านแม่สารป่าขามลงมาจะผ่านกลางหมู่บ้าน แต่ยังคงมีการทำเหมือง ฝายใช้ในการทำนา ทำสวน ใช้ในพื้นที่หมู่บ้าน และรูปแบบการใช้ประโยชน์ลำน้ำของชาวบ้านใน หมู่บ้าน ยังเป็นการใช้น้ำเพื่อการเกษตรในการทำนา ทำสวน เป็นหลัก รองลงมาคือ การจับหา สัตว์น้ำ การใช้น้ำเพื่อการเพาะเลี้ยง และเป็นแหล่งประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน

สภาพตลอดความยาวทั้งลำน้ำจะมีฝายกัน ทั้งฝายที่ชาวบ้านกันน้ำเองโดยใช้วัสดุใน ท้องถิ่น เช่น กระสอบดิน หิน ไม้ เพื่อนำน้ำไปใช้ระดับปัจเจกแต่ละคน และมีฝายคอนกรีตกัน เป็นระยะ ๆ ทำให้ระบบนิเวศลำนน้ำที่เคยเป็นลำน้ำไหลหลากในฤดูฝน และไหลเอื่อย ๆ ชงตามวัง เกิดระบบนิเวศวังปลา ซึ่งเกิดกระบวนการเดิมอากาศตามธรรมชาติ ปลา สัตว์สามารถเคลื่อนย้าย ได้ตามธรรมชาติแต่เมื่อมีการสร้างฝายกันซึ่งสามารถเก็บกักปริมาณน้ำไว้ในลำน้ำไม่ให้ไหลออก จากพื้นที่ลำน้ำในฤดูแล้ง และในฤดูฝนจะมีน้ำมากไหลล้นฝายเป็นระบบน้ำไหลซึ่งไหลเฉพาะ ช่วงบนฝายน้ำแต่ท้องน้ำยังนิ่ง เมื่อฤดูแล้งสภาพน้ำจะนิ่งหน้าตามฝายต่าง ๆ ซึ่งเป็นระบบนิเวศนึ่ง กึ่งไหล

จากการลงสำรวจสภาพลำน้ำพบว่ามีสภาพทั้งความสมบูรณ์ ความเสื่อมโทรม ประเด็น ปัญหาที่แตกต่างกัน โดยพบว่าความกว้างลำน้ำตั้งแต่ 3 เมตร บริเวณถัดจากสะพานหลังบ้านพืหนาน เสริฐซึ่งเป็นสภาพธรรมชาติ และกว้างที่สุด 50 เมตร บริเวณหน้าฝายมหาโชค และพบว่าในช่วง ลำน้ำตอนกลางบางจุดถูกรุกทับถมจากสภาพธรรมชาติทำให้ความกว้างลดลงจากเดิมของธรรมชาติ ความลึกตั้งแต่ 0.2-3 เมตร แตกต่างกันไปตามสภาพธรรมชาติ การขุดลอก จากการลงสำรวจ 18 จุด พบว่าสภาพพรรณไม้ริมฝั่งมีความแตกต่าง บางจุดที่ถูกเปลี่ยนสภาพลำน้ำก็จะพบต้นไม้้น้อย แต่มีการทดแทนตามธรรมชาติ โดยพบต้นไม้ตามลำน้ำอย่างน้อย 51 ชนิด ซึ่งเป็นไม้ที่เกิดเองตาม ธรรมชาติ 38 ชนิด และชุมชนปลูกขึ้น 13 ชนิด ซึ่งมีคุณค่าต่อระบบนิเวศช่วยยึดริมฝั่งลำน้ำ ปกคลุมเป็นร่มเงาที่ช่วยลดการระเหยของน้ำโดยตรง บางชนิดเป็นอาหาร สมุนไพร แก่ชาวบ้าน เป็นที่อยู่อาศัย และอาหารสัตว์ นก หนู ต่าง ๆ พบพืชน้ำ พืชริมน้ำอย่างน้อย 16 ชนิด ได้แก่ บอน ผักหนาม ผักออก้อย ตะขาน้ำ ผักติเียน ผักไชนก ผักสันตวา ไพรน้ำ เพลวน้ำ หอ้าขน บัวสาย กก หอ้าหัวฟุ้ง ผักบู่ ผักคบบัวและไมยราบ โดยมีทั้งที่เป็นอาหาร สมุนไพร พืช อาหารสัตว์ อย่างไรก็ตามก็พบว่ามีพันธุ์พืชต่างถิ่น 2 ชนิด ได้แก่ ผักคบบัว ไมยราบ

2. สภาพความเปลี่ยนแปลง

จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าลำน้ำแม่สารมีการเปลี่ยนแปลง 3 ด้านหลัก-ด้านนิเวศวิทยา ลำน้ำ ด้านความสัมพันธ์ของชุมชนกับลำน้ำ และรูปแบบการจัดการลำน้ำของชุมชน

2.1 ด้านนิเวศวิทยาลำน้ำ

นิเวศวิทยาลำน้ำก่อนที่จะมีการสร้างอ่างเก็บน้ำ และฝายตามลำน้ำแม่สาร นั้นจะมีสภาพเป็นระบบนิเวศน้ำไหลในช่วงฤดูฝนประมาณเดือนมิถุนายนถึงตุลาคม หลากในบางเดือนที่ฝนตกชุกในรอบปี สัตว์น้ำสามารถอพยพขึ้นลงได้ระหว่างน้ำแม่กวังและลำน้ำแม่สาร และฤดูแล้งจะมีน้ำไหลน้อยลง บางจุดไหลตลอดพื้นทราย มีระบบนิเวศย่อย เช่น ลาน สันคอนทราย วังน้ำที่เป็นจุดที่มีความลึกยังมีน้ำขังในฤดูแล้ง ซึ่งจะมีชื่อตามชุมชน เรียกวังต่าง ๆ มีพรรณพืชขึ้นริมฝั่งตามธรรมชาติ เช่น ต้นไคร้ น้ำ ไทร มะเคื่อ มะกอกป่า ฯลฯ และเมื่อมีการสร้างอ่างเก็บน้ำ ฝาย และเขื่อนคลองบางจุดของลำน้ำทำให้สภาพนิเวศวิทยาลำน้ำจากน้ำไหลเป็นระบบนิเวศน้ำนิ่งถึงไหล โดยน้ำจะไหลหลากในช่วงปริมาณน้ำฝนมากจนล้นจากฝาย ซึ่งจะไหลเฉพาะบริเวณผิวด้านบน แต่ด้านล่างบริเวณท้องน้ำยังเป็นระบบนิเวศน้ำนิ่ง ในช่วงฤดูแล้งน้ำจะเก็บกักเพื่อใช้ประโยชน์ตามฝายต่าง ๆ ซึ่งก็เป็นประโยชน์ที่ใช้ในการเกษตร แต่จะพบประเด็นปัญหาบ้าง เช่น น้ำเน่าเสียจากการหมักของใบไม้ จากการปล่อยน้ำเสียจากครัวเรือน ฟาร์มสัตว์เลี้ยง ทำให้ระบบนิเวศน้ำเสื่อมโทรม ฝายบางตัวมีความต่างระดับระหว่างหน้าฝาย ท้ายฝายมาก ส่งผลต่อการอพยพเคลื่อนย้ายของสัตว์น้ำบางชนิด ซึ่งต้องทำการศึกษารายละเอียดเพื่อการจัดการต่อไป ทั้งเพื่อปรับปรุงคุณภาพน้ำ และการฟื้นฟูสัตว์น้ำ

2.2 ด้านความสัมพันธ์ชุมชนกับลำน้ำ

ในอดีตที่ชุมชนมีอาชีพเกษตรกรรม ทำนาข้าว ทำสวนลำไย ไม้ผล ได้พึ่งพาอาศัยน้ำจากลำน้ำสารในการทำมาหากินทั้งใช้น้ำในการเกษตร โดยใช้ระบบการจัดการน้ำผ่านกลไกระบบเหมืองฝายที่มีแก่เหมืองแก่ฝาย นอกจากนี้ชุมชนยังได้อาศัยหาอยู่หากิน จับสัตว์น้ำ ผักป่า ผักริมน้ำ เพื่อการบริโภคในครัวเรือน ทำให้ชุมชนมีความเชื่อ ประเพณีที่เคารพ รักษาลำน้ำผ่านมิติประเพณีความเชื่อต่าง ๆ ต่อมาเมื่อสภาพสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาคอุตสาหกรรม การทำการเกษตรลดลง ก็ทำให้ความสัมพันธ์ดังกล่าวลดลง การพึ่งพิงและใช้ประโยชน์ลำน้ำแม่สาร และการสืบทอดความรู้ ด้านการหาอยู่หากินสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา ผักน้ำ พรรณพืชริมน้ำ ในภาพรวมทั้งสาขานี้มันลดลง โดยชุมชนที่อยู่เหนือบ้านใหม่จตุจักรขึ้นไปยังมีการพึ่งพิงและถ่ายทอดองค์ความรู้มากกว่าชุมชนที่ตั้งอยู่ท้ายบ้านใหม่จตุจักรลงไป รวมทั้งรูปแบบการใช้น้ำเองก็เปลี่ยนแปลงไปจากที่ใช้เพื่อการอุปโภค บริโภคในครัวเรือน และการเกษตร ก็มีการใช้จากแหล่งอื่น ๆ แทน เช่น น้ำดื่มจากโรงงาน น้ำประปา แต่ยังมีการใช้น้ำเพื่อการเกษตรบ้าง เช่น ทำนา

รศสวนลำไย ส่วนพืชผัก สัตว์น้ำนั้นมีการพึ่งพิงที่ลดลงมาก ควรจะมีการศึกษาภาวะการพึ่งพิง และทัศนคติของชาวบ้านที่คิดลำน้ำแม่สารทั้ง 13ชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงในการทำงานต่อไป

2.3 ด้านรูปแบบการจัดการ

รูปแบบการจัดการเดิมนั้นใช้การจัดการบนพื้นฐานวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ใช้ระบบเหมืองฝายในการจัดการน้ำอย่างเป็นธรรม มีกิจกรรมในการรักษาพื้นที่ร่วมกัน มีประเพณีต่าง ๆ เชื่อมร้อยคนในสายน้ำ เช่น การทำบุญ การเลี้ยงผีฝาย การพึ่งพิงธรรมชาติ เป็นต้น ส่วนรูปแบบการจัดการในปัจจุบันที่มีระบบชลประทานมาเกี่ยวข้องได้ปรับเปลี่ยนการจัดการผ่านกลไกคณะกรรมการผู้ใช้น้ำ แต่อย่างไรก็ตามผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในหลายฝายควรเข้าร่วมในการพัฒนารูปแบบการจัดการให้เกิดความสอดคล้องระบบนิเวศที่เปลี่ยนไป และมีความยุติธรรมต่อทั้งคนต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ต่อไป

ประเด็นท้าทายในอนาคต

ความท้าทายของคนลำน้ำแม่สาร คือ การแสวงหารูปแบบการจัดการลำน้ำภายใต้ระบบชลประทานสมัยใหม่ ที่จะช่วยรักษานิเวศวิทยาลำน้ำ โดยผสมผสานกับภูมิปัญญาดั้งเดิม คือระบบเหมืองฝาย ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลายทั้งพันธุ์สัตว์น้ำ ความหลากหลายของพันธุ์ไม้ที่มีคุณค่าต่อระบบนิเวศลำน้ำต่อการใช้ประโยชน์ต่อชุมชน รวมทั้งฟื้นฟูคุณภาพน้ำให้มีความสะอาดที่ดีต่อการใช้ประโยชน์อุปโภค เป็นแหล่งน้ำดิบในการทำน้ำประปาของชุมชน การใช้ในครัวเรือน แต่ประเด็นที่ท้าทายยิ่งกว่าคือ การฟื้นฟูความสัมพันธ์และจิตสำนึก การเห็นคุณค่าของคนกับลำน้ำแม่สารให้นั้นเป็นประเด็นที่ท้าทายมากท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เป็นสังคมเกษตรถึงอุตสาหกรรมตามกระแสการพัฒนาภายใต้โลกาภิวัตน์ในอนาคต

ตารางที่ 1 สรุปสถานภาพทางกายภาพและชีวภาพลำน้ำแม่สาร จังหวัดลำพูน

จุดสำรวจที่	สภาพทางกายภาพ	สภาพทางชีวภาพ	การใช้ประโยชน์	ประเด็นปัญหา
1. คลองระบายน้ำได้อ่างเก็บน้ำ	กว้างประมาณ 20 ม. น้ำมีขุ่นเล็กน้อย เป็นสนิม บางจุดขึ้นเขื่อนมีวัชพืช	สองฝั่งมีการเรียงหินกัน พัง สภาพค่อนข้างโล่ง พบมีดินไม้แห้งๆ เช่น จีเหือก มะกอก พืชน้ำพบบอนบัวสาย ท้องคลองปกคลุมด้วยหญ้าและละหุ่ง	พบร่องรอยเก็บขอด จีเหือก มะกอก และหาปลา บริเวณคันฉาดใหญ่ มีศาลเพื่อประกอบพิธีของบ้านจำขี้มด	วัชพืชคลุมท้องน้ำละสภาพโล่งคันไม้มีน้อย บางจุดมีตะกอนทับถมเกิดการขึ้นเขื่อน

2. บ้านจำขี้มค หลังบ้านที่ หนานเทวีรุ	เป็นคลองคังเคิม กว้าง 5 เมตร น้ำใส มีกราบสนิมที่ผิว ไหลเอื่อย ๆ แต่ถัดลง ไปจะแคบลงเหลือ 3 เมตร	สองฝั่งยังคงเป็นสภาพ ธรรมชาติ มีต้นไม้ปก คลุม 60 เปอร์เซ็นต์ ริมฝั่ง พบพืชผักคังเคิม เช่น ผักหนาม ผักคิเอียน แต่ ถัดลงไปจะพบว่าต้นไม้ ริมฝั่งถูกทำลายจนโล่ง บางจุด	กักน้ำใช้ประโยชน์ ในสวนลำไย หา ปลา เก็บผักบ้าง เพียงเล็กน้อย	การรูกำลังน้ำ ป่าริมน้ำถูก ทำลาย ไร่ยา ฆ่าหญ้าที่ปล่อย ลงน้ำ ทั้งขยะ ริมน้ำ
3. บ้านจำขี้มค บริเวณทุ่งนา	กว้าง 10 เมตร สอง ฝั่งเป็นทุ่งนา และ สวนลำไย น้ำสีคล้ำ เล็กน้อย บางจุดมี การพังของตลิ่งและ มีสภาพคันเงิน ชาก กิ่งไม้ กิ่งไผ่ ปกคลุม	พบมีการรักษาดินไม้สอง ฝั่งโดยชาวบ้านที่มีที่ดิน คิดลำน้ำ สภาพท้องน้ำ ปกคลุมด้วยผักตบชวา และเศษซากกิ่งไม้กิ่งไผ่	ใช้น้ำทำนาโดยทำ เหมืองฝาย ร่อนน้ำลำไย หาปลา	สภาพท้องน้ำปก คลุมด้วย ผักตบชวา และ กิ่งไม้ ตลิ่งพัง เล็กน้อย
4. หน้าวัดทุ่งยาว (เขตกอภัยทาน)	กว้าง 20 เมตร จาก การขุดลอก สองฝั่ง เป็นชุมชน วัด และ พื้นที่สวน สภาพน้ำ สีคล้ำ มีกลิ่น ฝั่งทาง วัดมีการสร้างถนน เลียบคลอง และมี ศาลาพักผ่อนที่สร้าง ขึ้น	พบต้นไม้ใหญ่้น้อยมาก จะพบที่ขึ้นใหม่ เช่น ตะขบ ขี้เหล็ก และที่ กำลังปลูกใหม่คือ ราชวดี สภาพท้องน้ำปก คลุมด้วยผักตบชวา จุดที่ คันเงินพบไมขราบขึ้น	ใช้น้ำรดต้นไม้ใน สวนบริเวณบ้าน ที่ ทำกิน ใช้ในฟาร์ม เลี้ยงสัตว์ เป็น สถานที่พักผ่อน หย่อนใจ มีศาลาพักร ผ่อน	ผักตบชวาปก คลุมผิวหน้า น้ำสี คล้ำ มีกลิ่น พบ กองขยะบริเวณ ฝายเหนือเขต กอภัยทาน ต้นไม้ ริมฝั่งที่เป็นร่มเงา และยึดตลิ่งมี น้อย
5. หน้าฝายแม่ สาร-ข้าวแคว	กว้าง 20 เมตร สอง ฝั่งเป็นพื้นที่ เกษตรกรรมและ พื้นที่สาธารณะ ประโยชน์ มีร่อง เหมืองแยกไปยัง ต. บ้านกลาง น้ำสีขุ่น เพราะมีน้ำจากแม่น้ำ	ยังพบต้นไม้ ไม้ สองฝั่ง ในระยะ 1-2 ม. ริมฝั่งพบ ไมขราบ ผักริมน้ำ เช่น ต้นควา เปลวน้ำ	ใช้น้ำในการทำสวน ลำไยเป็นส่วนใหญ่	สภาพฝายที่พัง มี พบว่ามีการบ้าน นำดินมาถม เพื่อให้มีน้ำไหล เข้าเหมืองที่ไปยัง ต.บ้านกลาง พบ ขยะ เช่น ขวด แก้ว เศษวัสดุ

	สมมาตรรอบก่อน			เหลือใช้
	หน้าฝาย ฝายเป็นฝาย น้ำดัน คอนกรีต ไม่มี ประตูลอย			
6. หน้าฝาย มหาโชค	กว้าง 45-60 เมตร น้ำ ถูกกักเก็บด้วยฝาย คอนกรีตแบบปิดเปิด มีเหมืองฝายที่ไปยัง ป่าสัก น้ำมีกลิ่น เล็กน้อย สองฝั่งเป็น ที่ตั้งชุมชนและพื้นที่ เกษตรกรรม	สองฝั่งหน้าฝายยังพบ คันไม้ยืนคัน ไม้ตีก พอสสมควร แต่สภาพท้อง น้ำปกคลุมด้วยผักตบชวา เป็นบริเวณกว้าง	เลี้ยงปลาในกระชัง หาสัตว์น้ำ น้ำที่ไ้ รดสวนลำไย และทำ นาใน ค.ป่าสัก และ จะใช้เป็นแหล่งน้ำ ดิบในการทำ น้ำประปาที่กำลัง ก่อสร้าง	
7. หลังฝาย มหาโชค	กว้าง 40-45 เมตร สภาพมีน้ำน้อย คัน เงิน สองฝั่งเป็นที่ตั้ง วัด และสวนลำไย	สองฝั่งยังพบคันไม้ใหญ่ มะเขียง สัก แต่ท้องน้ำที่ คันเงินจะพบไมยราบปก คลุม พืชน้ำมีน้อย	พบร่องรอยการหา สัตว์น้ำ ริมฝั่งเป็น จุดตั้งศาลที่ใช้ ประกอบการเลี้ยง ฝาย และเป็นบริเวณ ทำบุญ พืชธรรมชาติ ของชุมชน	ขยะ เช่น เศษไม้ สังกะสี ขวดแก้ว จากกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ก่อสร้าง มีไมยราบขึ้นบาง จุด
8. หน้าฝายป่า สัก-เวียงของ สามัคคี	กว้าง 20-25 เมตร ริม ฝั่งหน้าฝายบางจุด คันเงิน น้ำนิ่งมีกลิ่น เล็กน้อย สองฝั่งเป็น พื้นที่นาข้าว และ สวนลำไย	สองฝั่งพบคันไม้ ไม้ ปาน กลาง คิวน้ำปกคลุมด้วย ผักตบชวา ริมฝั่งปกคลุม ด้วยไมยราบ	เหมืองฝายเข้าหา ปลา	ผักตบชวา ไมยราบปกคลุม พบขยะเล็กน้อย สภาพฝายเริ่ม ชำรุดบริเวณคัน กลางและประตู ปิดเปิด
9. หลังฝายป่า สัก-เวียงของ สามัคคี	กว้าง 20 เมตร สภาพ น้ำขุ่นเล็กน้อย สอง ฝั่งเป็นพื้นที่ เกษตรกรรม สวน ลำไย	ริมฝั่งปกคลุมด้วย ไมยราบ มีการปลูกหญ้า แฝก บริเวณหน้าแท่ง น้ำประปา สองฝั่งพบไม้ และคันไม้ยืนประปราย	สูบน้ำรดสวนลำไย หาปลา	ไมยราบปกคลุม เล็กน้อย การพัง ของตลิ่งเล็กน้อย
10. ฝายน้ำดัน บ้านแม่สาร	กว้าง 20 เมตร ตั้ง ท่ามกลางที่ตั้งชุมชน	พบคันไม้ระยะริมฝั่ง 1-2 เมตร ที่ส่วนใหญ่เป็นไม้	น้ำรดคันไม้บริเวณ สวนบ้าน สวนลำไย	ปล่อยน้ำเสีย และทิ้งขยะลงลำ

บ้านหูก	สองฝั่งเป็นบ้านเรือน น้ำขุ่นและมีกลิ่น เหม็นเล็กน้อย	ปลูกบริเวณบ้าน เช่น มะม่วง มะกอก ฝัสน้ำปลก คลุมด้วยผักตบชวา		น้ำจากบ้านเรือน และอาคาร พาณิชย์
11. หน้าฝายน้ำ ล้นบ้านใหม่ จตุจักร-บ้าน แม่สารป่าขาม (กำลังสร้าง เสร็จ)	กว้าง 20 เมตร อยู่ กลางชุมชน สองฝั่ง เป็นบ้านเรือน หน้า ฝายมีการปรับแต่ง พื้นที่โดยอัดดิน แต่ ยังไม่ลงหิน หรือ ปลูกต้นไม้ ระยะทาง ประมาณ 50 เมตร	เหนือจากจุดปรับแต่ง พื้นที่ขึ้นไปพบต้นไม้ ส่วนใหญ่เป็นมะขาม ฉำฉา ข่อย และไผ่ เป็น หลัก	ใช้น้ำรดต้นไม้สวน บริเวณบ้าน สวน ลำไย และไม้ผลต่าง ๆ หาน้ำดื่ม ปลา	ขยะ และเศษกิ่ง ไม้ จุดที่ปรับแต่ง หน้าฝายยังไม่มี มาตรการป้องกัน การพังของตลิ่ง เช่น ลงหิน หรือ ปลูกพืช ต้นไม้ กันพัง
12. หลังฝายน้ำ ล้นบ้านใหม่ จตุจักร-บ้าน แม่สารป่าขาม (กำลังสร้าง เสร็จ)	กว้าง 20 เมตร พื้นที่ จากตัวฝายลง ประมาณ 50 เมตร มี การลงหินกันตลิ่งพัง ถล่มไปพบว่ายัง เป็นสภาพธรรมชาติ	สองฝั่งที่มีสภาพเป็น ธรรมชาติ จะพบ ต้นมะขาม ไผ่ ที่เป็นร่ม เงาแก่ลำน้ำ คล้ายอุโมงค์ ต้นไม้ บางจุดพบซากกิ่ง ไม้ กิ่งไผ่	ริมลำน้ำจะสร้าง ศาลาพักผ่อน มี ความร่มรื่น ใช้น้ำรด ต้นไม้บริเวณบ้าน เก็บหาน้ำดื่ม มะขาม และหาปลา	บางจุดพบมีการ กองทิ้งขยะริมน้ำ ซากกิ่งไม้ กิ่งไผ่ บริเวณท้องน้ำ บางจุด มีการ ปล่อยน้ำเสียจาก ครัวเรือนลง ลำน้ำโดยตรง การทับถมรูกลำ ลำน้ำทำให้แคบ ลงมากบางจุด
13. บริเวณชุมชน บ้านแม่สาร ป่าขาม	กว้าง 15 เมตร น้ำขุ่น เล็กน้อย	สองฝั่งที่มีสภาพเป็น ธรรมชาติ จะพบ ต้นมะขาม ไผ่ ข่อย ที่เป็น ร่มเงา แก่ลำน้ำดีมาก แต่ บางจุดพบซากกิ่งไม้ กิ่ง ไผ่ สะสมในท้องน้ำ	ใช้น้ำรดต้นไม้ บริเวณบ้าน เก็บหา น้ำดื่ม และหาปลา พบการ ตกเปิดปลาช่อน	เศษซากกิ่งไม้ ปล่อยน้ำเสียจาก ครัวเรือนลงลำ น้ำโดยตรง การ ถมรูก ลำลำน้ำ ทำให้แคบลง มากบางจุด มีการ ทิ้งขยะริมฝั่งน้ำ
14. หน้าฝายแม่ สารบ้านคอง (ท้ายบ้านแม่)	กว้าง 15-20 เมตร น้ำ ขุ่นเป็นสนิม ลำ เหมืองที่แยกไปบ้าน	สองฝั่งยังพบต้นไม้คล้าย ที่บริเวณหมู่บ้านแม่สาร ป่าขาม แต่มีเศษซากกิ่ง	ใช้น้ำรดต้นไม้ เหมืองฝายทำนาไป บ้านคอง เป็นจุด	เศษซากกิ่งไม้ ขยะที่ไหลมาจาก ชุมชนมาสะสม

สารป่าขาม)	ครองรก ไม่มีการพัฒนา	ไม้ ขยะ มาสะสมบริเวณหน้าฝาย	หว่านแห ยกขอเวลาน้ำหลาก	หน้าฝาย
15. หลังฝายแม่สารบ้านตอง (ท้ายบ้านแม่สารป่าขาม)	กว้าง 20 เมตร น้ำนิ่ง เป็นกราบสนิม มีระดับความแตกต่างกับหน้าฝายประมาณ 1-2 เมตร สามารถทำบันไดปลาโจนได้	สองฝั่งยังพบคันไม้คล้ายที่บริเวณหมู่บ้านแม่สารป่าขาม	ใช้น้ำรดคันไม้ เป็นจุดหว่านแหเวลาน้ำหลาก ใต้เบ็ด	เศษซากกิ่งไม้
16. ฝายน้ำล้น/สะพานบ้านแม่สารป่าแดด	กว้าง 15 เมตร น้ำสีคล้ำ มีน้ำไหลล้นลงไปเล็กน้อย น้ำมีกลิ่นจากการหมักของใบไม้ มีความต่างระดับกับหลังฝายไม่มาก มีศักยภาพทำบันไดปลาโจนได้	สองฝั่งส่วนมากเป็นไผ่สีสุก ถัดออกไปเป็นไผ่รวก มีคันไม้แทรกบ้าง เช่น หว่า ผิวน้ำไม่มีพืชผิวน้ำ	ปักปลาโดยใช้ดา ข่ายเขียว ใช้น้ำรดสวนลำไย สวนหลังบ้าน เก็บหาหน่อไม้ใช้ลำไผ่ในการจักสาน	การเน่าขังของน้ำ มีขยะบ้างเล็กน้อย
17. สะพานเข้าสู่บ้านแม่สารบ้านตอง	ลำน้ำกว้าง 10 เมตร พบว่ามีน้ำไหลน้อยมาก พื้นที่น้ำไหลประมาณ กว้าง 5 เมตรในคลอง	สองฝั่งยังพบคันไม้ริมฝั่ง บางจุด เช่น กระโดนน้ำ สะเดา ท้องน้ำมีเศษกิ่งไม้ ท่อนไม้ ขยะต่างๆ ขางรถยนต์ กระป๋องพลาสติก	พบมีการใส่ไข่ดักปลา	ขยะริมฝั่ง การปล่อยน้ำเสียลงลำน้ำโดยตรง

บทที่ 5

สรุปและวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน

สรุปกิจกรรม/โครงการ (กิจกรรม/โครงการย่อย)

อันเป็นผลสืบเนื่องจากโครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สสาร อย่างมีส่วนร่วม ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ชื่อกิจกรรม/โครงการ	เนื้อหาโดยย่อ	ผู้รับผิดชอบกิจกรรม/โครงการ
แนวทางกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	จากความรู้ตักถังวลของผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวนไม่น้อยที่มีต่อปัญหา และห่วงใยอนาคตของประเทศไทย เด็ก-เยาวชนจะสามารถตีบทอดความเดิมของชาติไทยไว้อย่างมั่นคงยั่งยืนในด้านต่างๆ เช่น การศึกษา สังคม อารมณ์ เศรษฐกิจ ตลอดจนความมีระเบียบวินัย ซื่อสัตย์ สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น ได้หรือไม่ อันเห็นได้จากพฤติกรรมที่สะท้อนออกมาในลักษณะเป็นความรู้แรงของปัญหาเพิ่มมากขึ้นโดยลำดับ ซึ่งที่ผ่านมาแล้วแต่เป็นการคิดแก้ไขปัญหากจากผู้ที่มีอำนาจส่วนกลางปราศจากการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของแต่ละพื้นที่ จึงทำให้กระบวนการแก้ไขปัญหาเป็นไปแบบสัมผัสดุลกลลานไม่เป็นระบบ ไม่ต่อเนื่อง ขาดฐานข้อมูลที่ชัดเจน อันจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการนำไปปรับใช้เป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ด้วยการเผชิญกับปัญหาเหล่านี้เอง จึงทำให้กลายเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่จะหาวิธีการหรือกระบวนการเตรียมความพร้อมที่จะให้เด็ก-เยาวชนในตำบลป่าสัก	นางสาวทัศนันท์ บุญสวน ภาควิชา สังเสริมและเผยแพร่ การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ชื่อกิจกรรม/โครงการ	เนื้อหาโดยย่อ	ผู้รับผิดชอบกิจกรรม/โครงการ
การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลลำน้ำแม่สาร อำเภอเมือง , จังหวัดลำพูน	อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนมีความสนใจ และมีความสามารถในการจัดเก็บข้อมูลของตัวเอง ได้โดยใช้โปรแกรมท้องทุ่งไทยเป็นเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูลเพื่อให้ข้อมูลที่ถูกรวบรวมมานั้น ได้ถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางและถูกนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง นอกจากนี้ฐานข้อมูลเด็ก-เยาวชนยังจะเป็นประโยชน์ต่อการการบริหารส่วนตำบล ป่าสักอีกด้วย น้ำแม่สารเป็นแม่น้ำที่ไหลผ่านพื้นที่ ๑๓ หมู่บ้าน ๓ ตำบล อันได้แก่ ตำบลศรีบัวบาน ตำบลปาลัก ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งแม่น้ำสายนี้ได้ให้ประโยชน์แก่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่โดยรอบแม่น้ำมานานไม่ว่าจะเป็นการอุปโภคบริโภค หรือการทำเกษตรก็ได้อาศัยน้ำแม่สารนี้เป็นแหล่งน้ำช่วยเหลือในการดำรงชีวิตสืบมา แต่ในปัจจุบันนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปของสายน้ำซึ่งได้มีการสร้างฝายขึ้นมากั้นลำน้ำเพื่อทำการเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการทำการเกษตรในพื้นที่ของตนเองมากขึ้นทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ขยะจากครัวเรือน การบุกรุกลำน้ำ ตลอดจนความขัดแย้งกันในการบริหารจัดการน้ำที่ดี ดังนั้น การที่จะสามารถนำข้อมูลที่มีอยู่นั้นให้มีการบันทึกลงในซอฟต์แวร์ “ท้องทุ่งไทย ๑.๐” เพื่อนำมาจัดทำเป็นข้อมูลในการตัดสินใจผลิตพืชในระดับท้องถิ่นและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงนั้น จำเป็นที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากเกษตรกร หรือเด็ก-เยาวชนที่มีอยู่ในพื้นที่ที่ชุมชนการเกษตรนั้น ๆ จึงจะทำได้ทำให้นำไปใช้ประโยชน์นั้นสามารถทำได้ยังมีประสิทธิภาพ	นายณัฐวุฒิ ธัญชัย ภาควิชา ส่งเสริมและเผยแพร่ การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ชื่อกิจกรรม/โครงการ	เนื้อหาโดยย่อ	ผู้รับผิดชอบกิจกรรม/โครงการ
การศึกษาผลของบทสวด “ธรรมมังญาพระยาปลาซ่อน” ที่มีผลต่อคุณภาพน้ำ	จากการที่คณะผู้จัดทำโครงการงานวิทยาศาสตร์ ได้เข้าร่วมประชุมนำโลกที่ประเทศเม็กซิโก ได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องคริสตศัลยของน้ำซึ่งนักวิจัยชาวญี่ปุ่นชื่อ ดร.อิโมโตะ ได้ศึกษาและทำการวิจัยเกี่ยวกับคริสตศัลยของน้ำพบว่า คริสตศัลยของน้ำในแหล่งน้ำ สะอาดมีสิ่งแวดล้อมเป็นธรรมชาติจะมีคริสตัลที่สวยงามในขณะที่เดียวกัน คริสตศัลยของน้ำในแหล่งน้ำที่สกปรกมีสิ่งแวดล้อมสกปรกจะมีคริสตัลที่มีรูปบิดเบี้ยวไม่สวยงาม ขณะเดียวกันคณะผู้จัดทำโครงการงานวิทยาศาสตร์ได้เข้าร่วมกิจกรรมทำบุญผิฝาย ณ ฝ่ายมหาไถศ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณรอยต่อระหว่างบ้านจัวแคร์ ตำบลศรีบัวบานกับบ้านป่าตึง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนซึ่งในการทำบุญวันนั้นพระสงฆ์พิธีได้โปรดเมตตาเจริญพระพุทธรูปมนต์-แสดงพระธรรมเทศนา แบบพื้นเมืองเหนือเรื่อง มัจฉาพระยาปลาซ่อน จึงเป็นจุดเริ่มต้นแห่งความสนใจพร้อมนำไปเปรียบเทียบกับองค์ความรู้เรื่องน้ำที่มีอยู่เดิม และนำมาประยุกต์เข้ากันกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ การตรวจหาคุณภาพของน้ำด้วยการหาค่า cod bod	เด็กหญิงศุภณัฐ พุทรวงค์ เด็กหญิงปณชนก อุปะถะกุล เด็กหญิงรัชดาพร ชะนะญาคี โรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน เป็นส่วนประกอบของ โครงการงานวิทยาศาสตร์ ระดับ มัธยมศึกษาตอนต้น ในการประกวด โครงการงานวิทยาศาสตร์ จัดโดย สมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เนื่องในวัน วิทยาศาสตร์แห่งชาติ ประจำปี ๒๕๔๕ ณ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ชื่อกิจกรรม/โครงการ	เนื้อหาโดยย่อ	ผู้รับผิดชอบกิจกรรม/โครงการ
แนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรตำบลปาดัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	ปัจจุบันชาวนาในพื้นที่ตำบลปาดัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนเริ่มเกิดปัญหาเรื่องผลผลิตของข้าวตกต่ำและต้นทุนในการผลิตสูงขึ้นทั้งค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว ค่าดูแลรักษา ค่าจ้างจัดวัชพืชและแมลงศัตรูข้าว อีกทั้งปัจจัยการผลิตอื่นที่มีราคาสูงขึ้นส่งผลให้การขายข้าวแต่ละครั้งเหลือกำไรไม่กี่ปาท ทำให้ชาวนามีฐานะไม่ค่อยดี ดังนั้น การที่จะเข้าไปช่วยเหลือชาวนาในอดีตใช้วิธีการผลิตใดที่ทำให้ได้ผลผลิตข้าวที่สูงไม่เหมือนปัจจุบัน ดังนั้น จึงควรที่จะมีการจัดเก็บข้อมูลการทำนาของเกษตรกรชาวตำบลปาดัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนเข้าไปจัดเก็บในโปรแกรมท้องถิ่นเพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้องเก็บมาได้ นั่นถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางและได้นำไปใช้ประโยชน์จริง ทั้งยังสามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องและตรงกับความต้องการของเกษตรกรมากที่สุด	นายกิตติศักดิ์ ปวนปันคำ ภาควิชา ส่งเสริมและเผยแพร่ การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ชื่อกิจกรรม/โครงการ	เนื้อหาโดยย่อ	ผู้รับผิดชอบกิจกรรม/โครงการ
กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ต้นแบบ ด้านการจัดการอนุรักษ ลำนน้ำแม่สาร อย่างมีส่วนร่วม	เยาวชนในปัจจุบัน ใช้เวลากับกิจกรรมหลากหลายในชีวิตตามสภาพแวดล้อมของเศรษฐกิจและสังคมในยุคข่าวสารไร้พรมแดนซึ่งสามารถส่งผ่านข้อมูลได้รอบด้าน ทำให้เยาวชนได้รับอิทธิพลจากการรับรู้ทั้งข้อมูลที่ถูกต้องและข้อมูลที่บิดเบือนไปทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดี นอกจากนี้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาจากอดีตวัด โรงเรียน บ้านหรือ ครอบครัวเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ความชำนาญของคนกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง หรืออีกกลุ่มหนึ่งทำให้คนรุ่นใหม่มีความรู้เบื้องต้นด้านอาชีพ วิชาการ และการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมโดยชุมชนเป็นผู้กำหนดเป้าหมายจัดกระบวนการเรียนรู้และเนื้อหาทั้งหมดแก่บุตรหลานของตนทำให้มีรูปแบบหลากหลาย และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนจนกระทั่งรัฐเข้ามาควบคุมการศึกษา และนำเอาระบบการศึกษาในประเทศตะวันตกมาใช้มีโรงเรียนเป็นแหล่งผลิตกำลังคนตามความต้องการของรัฐ กำหนดนโยบายจากส่วนกลางจึงทำให้เกิดความไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน	นางอุดมลักษณ์ คงลกคก สาขา บริหารทรัพยากรมนุษย์ คณะบริหาร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ชื่อกิจกรรม/โครงการ	เนื้อหาโดยย่อ	ผู้รับผิดชอบกิจกรรม/โครงการ
กระบวนการสร้างมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาฐานข้อมูลหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลปาลัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	ปัจจุบัน ประเทศไทยได้พยายามรวบรวมและค้นคว้าหาวิธีการใช้ประโยชน์จากข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจและวางแผนโครงการต่างๆ เพื่อการพัฒนาในระดับประเทศ ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลปาลัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนเป็นหน่วยงานหนึ่งที่ได้มองเห็นความสำคัญในเรื่องดังกล่าว โดยได้พยายามรวบรวมข้อมูลที่ต้องเพื่อการพัฒนาในระดับตำบลซึ่งปัจจุบันพบว่าทางผู้นำรวมทั้งคนในท้องถิ่นเริ่มเห็นความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวมากขึ้นเพราะเล็งเห็นถึงประโยชน์เบื้องต้นในการมีฐานข้อมูลเก็บรักษาไว้ในชุมชนของตนเองที่จะสามารถเรียกดูและเรียกใช้ได้อย่างรวดเร็ว และที่ผ่านมามีเก็บข้อมูลแล้วชุมชนก็มีการจัดส่งข้อมูลต่อไปยังองค์การบริหารส่วนตำบล กรมพัฒนาชุมชน และภายหลังก็ยังมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาขอข้อมูลพื้นฐานในชุมชน ดังนั้น จึงเกิดความยุ่งยากในการค้นหา หรือจำเป็นต้องเก็บใหม่ นอกจากนั้นชุมชนยังเห็นว่า บางครั้งการเก็บข้อมูลต่าง ๆ มีความซ้ำซ้อนจึงไม่ต้องการให้มีการเก็บข้อมูลเดิมของครัวเรือนบางประเภทซ้ำเดิมของทุก ๆ ปี	อาจารย์สถาพร ชัยบุตร มหาวิทยาลัยโยนก จังหวัดลำปาง ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลปาลัก และบ้านสันตะยอม ตำบลปาลัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร	เด็ก-เยาวชนในปัจจุบันอยู่ในสภาพสังคมที่มีการแข่งขันสูงทั้งในด้านต่างๆ เวลาว่างส่วนใหญ่จึงหมดไปกับการเรียนเสริมด้านวิชาการ เทียวพักผ่อน เล่นเกมส์ เป็นต้น เด็ก-เยาวชนเติบโตขึ้นมาจากชุมชนของตนเองโดยส่วนใหญ่ไม่รู้ถึงภูมิหลังความเป็นไปเป็นมา ประวัติศาสตร์ของชุมชนตนเอง และปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เด็ก-เยาวชนส่วนใหญ่จะมองว่าเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ หรือหน่วยงานของภาครัฐที่จะ	นายศิษญา สันตุวรรณ์ โรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน นำเสนอต่อ โครงการทูตไบเอร์เพื่อสิ่งแวดล้อม

ชื่อกิจกรรม/โครงการ	เนื้อหาโดยย่อ	ผู้รับผิดชอบกิจกรรม/โครงการ
	ต้องรับผิดชอบทำให้บทบาทของเด็ก-เยาวชนในการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นหรือร่วมปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นภายในชุมชน กลุ่มเด็ก-เยาวชนจากชุมชน “โลกสีเขียว” โรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน ได้ทำกิจกรรมในส่วนของการอนุรักษ์และดูแลสิ่งแวดล้อม ได้มีโอกาสเข้าร่วมในโครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาน อย่างมีส่วนร่วม ตำบลศรีบัวบาน ตำบล ป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นการทำงานของชุมชนเพื่อแสวงหาแนวทางการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาน จากกลุ่มแกนนำที่วิจัย พระภิกษุสงฆ์ ผู้นำชุมชน อาจารย์ นักศึกษา หน่วยงาน/องค์กรต่าง ๆ โดยเน้นในส่วนของเด็ก-เยาวชนให้มีบทบาท และส่วนร่วมในการทำงานร่วมกับชาวบ้านในชุมชนจึงเกิดการรวมกลุ่มกันของเยาวชนที่มีแนวความคิดที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและชุมชน นำอยู่	

วิเคราะห์ผลการดำเนินงาน

ลำน้ำแม่สารเป็นลำน้ำย่อย มีอาณาเขตครอบคลุมตำบลศรีบัวบาน และตำบลเวียงของ ตำบลป่าสัก โดยไหลผ่านพื้นที่ 13 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านจำมัด บ้านจำบอน บ้านคอนแก้ว บ้านข้าวแคร้ บ้าน- หุ้งขาวเหนือ บ้านหุ้งขาวใต้ บ้านป่าดิง บ้านต้นกะชอม บ้านแม่สารบ้านหลุก บ้านใหม่จตุจักร บ้านแม่สารป่าขาม บ้านแม่สารป่าแคด และบ้านแม่สารบ้านดอง

ประชากรส่วนใหญ่ของพื้นที่ทั้ง 3 ตำบล ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม และรับจ้างทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน การทำเกษตรในปัจจุบัน ได้แก่ การทำนา ทำสวนลำไย การเลี้ยงสัตว์ ใ้ค้ออาศัยลำน้ำธรรมชาติ คือ ลำน้ำแม่สารซึ่งบริเวณต้นน้ำมี การสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สาร โดยกรมชลประทานบรรจุน้ำได้ประมาณ 16 ล้านคิว รวมทั้งเริ่มมีการสร้างฝายคอนกรีตแบบฝายไม้ไผ่รวก การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เริ่มเกิดขึ้นกับลำน้ำ แม่สาร ทั้งด้านความสัมพันธ์ของผู้คนที่เคยอาศัยริมน้ำสาร ความเป็นเครือญาติเริ่มหายไป เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ภายหลัง ปี พ.ศ. 2527 เป็นต้นมา ความเปลี่ยนแปลงที่ก่อตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง สังคมลำน้ำแม่สารเริ่มประสบกับความเปลี่ยนแปลง มีการปรับตัวต่อการปรับเปลี่ยน การเข้ามาของระบบทุนนิยมและเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มาใช้แทนแรงงาน ระบบชลประทาน สิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค รวมทั้งรูปแบบกิจกรรมใหม่ ๆ เกิดขึ้นในสังคม เช่น มีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีอื่น ๆ เพื่อเพิ่มผลผลิตนำไปขายได้เงินมาเพื่อแลกเปลี่ยนหรือใช้จ่ายสำหรับสิ่งใหม่ ๆ ที่มาจากเทคโนโลยีเหล่านั้นค่านิยมในการส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในสถานศึกษาที่อยู่ในเมือง ทำให้ความเป็นท้องถิ่นหายไปอย่างน่าเสียดาย ที่ไม่ได้ได้รับการเรียนรู้ในความเป็นท้องถิ่นของตน

วิถีชีวิตของชาวลุ่มน้ำแม่สารในปัจจุบัน ยังแวดล้อมด้วยภูมิทัศน์ที่มีธรรมชาติรองรับ ที่ตั้งของลำน้ำแม่สารยังเชื่อมต่อกับน้ำแม่กวง สัมพันธ์กับภูเขาต้นน้ำ และห้วยต่าง ๆ หลายห้วย ที่ยังมีป่าและลำห้วยที่เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณป่าชุมชนบ้านหุ้งขาวที่ชุมชนนี้ได้ร่วมกันอนุรักษ์ผืนป่านี้เป็นแหล่งอาหารอันสมบูรณ์ยิ่งของชุมชน มีการจัดการป่าชุมชนไว้อย่างเหนียวแน่น แม้บางระยะของลำน้ำแม่สารจะถูกตัดขาดด้วยถนนสายเชียงใหม่-ลำปาง และตัดผ่านออกไปทางเส้นทางคอยติ-ไปยังอำเภอป่าซาง ซึ่งค่อย ๆ แปรเปลี่ยนจากเขตชนบทมาสู่ความเป็นชุมชนเมือง และในบางพื้นที่ในเขตตำบลป่าสักได้กลายเป็นเขตโรงงานอุตสาหกรรมลำพูน การเข้ามาของธุรกิจบ้านจัดสรร ตลาดจตุจักรที่รวบรวมเอาแหล่งอาหารของคนในชุมชนลำน้ำแม่สาร และรวมทั้งผู้คนในภาคอุตสาหกรรม แต่ก็ยังมีวิถีชีวิตของคนอีกกลุ่มหนึ่งที่คืออาศัยลำน้ำแม่สารในการเลี้ยงชีพ เพื่อความอยู่รอดของชีวิต เรายังพบว่าชุมชนลุ่มน้ำแม่สารยังเกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากผลผลิตธรรมชาติของลุ่มน้ำแม่สารโดยตรงเป็นจำนวนมากหมู่บ้านริมฝั่งลำน้ำแม่สารจึงมีความผูกพันกับลำน้ำสายนี้มาโดยตลอด และอาจกล่าวได้ว่าเป็นสายน้ำสายชีวิต แต่ละชุมชนจึงมีสภาพโดยทั่วไปที่ไม่แตกต่างกันมากนักมีการจัดระบบเหมืองฝายใช้ร่วมกัน มีวัฒนธรรมประเพณี

และความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน ความต้องการในการใช้ทรัพยากรน้ำ พิษ ด้คว์และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่สารยังคงมีอยู่ แม้ความเจริญจะรุกคืบเข้าสู่ชุมชนเกิดปัญหาน้ำเน่าเสียในลำน้ำแม่สาร มีขยะ มีความคั่งเงินของลำน้ำแม่สาร แม้การตรวจคุณภาพน้ำในลำน้ำแม่สารจะมีความแตกต่างกันบ้าง ในแต่ละพื้นที่ ในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา) สถานการณ์ความขัดแย้งเรื่องการแบ่งปันน้ำ ลำน้ำคั่งเงิน การขุดลอกลำน้ำนำหิน ดิน ทราชไปขาย เพื่อสร้างความเจริญในด้านการคมนาคม แบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา ทำให้ระบบนิเวศในลำน้ำแม่สารแปรเปลี่ยนพันธุ์ปลา และพันธุ์พืชริมน้ำเริ่มหายไป มีขยะและน้ำเสียในลำน้ำเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมที่มีรากฐานจากสังคม และวัฒนธรรมอันเป็นทุนทางสังคมเดิมที่สามารถเชื่อมโยงสภาพแวดล้อมวิถีชีวิตที่คล้ายกัน ต่างช่วยร้อยรัดปรับเปลี่ยนและหนุนเสริมกิจกรรมการพัฒนาอนุรักษ์ลำน้ำแม่สาร เช่น ประเพณีเลี้ยงผีฝ่าย แล้วมีการนำพระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือเรื่อง มัจฉาพญาปลาซ่อน ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่คติโบราณถือว่าใช้เทศน์ให้เกิดฝนตกต้องตามฤดูกาล และ หมู่บ้านชุมชนในลำน้ำแม่สารมักนิยมร่วมใจทำกันในช่วงเดือน 9 (เหนือ) หรือเดือนมิถุนายนเฉพาะในวันอาทิตย์เพียงวันเดียว ซึ่งวัตถุประสงค์เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของลำน้ำแม่สารให้คงอยู่และเชื่อมโยงความผูกพันของคนริมฝั่งลำน้ำแม่สารได้

ส่วนการจัดสรรน้ำ เพื่อทำการเกษตรในช่วงฤดูน้ำหลากในปัจจุบันนั้น บางหมู่บ้านยังมีระบบเหมืองฝาย ชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างระบบเหมืองฝาย เพื่อกัก กัน สะดบึงกักน้ำ จัดสรรน้ำให้ไหลเข้าสู่ไร่นาและสวนได้ตามความต้องการจากคำบอกเล่าของคนในแต่ละชุมชนความต้องการในการใช้ประโยชน์จากระบบเหมืองฝายมีมานานแล้วตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน บางฝ่ายจะหายไปเพราะขาดคนดูแลและเปลี่ยนวิถีชีวิตไปเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม บางฝ่ายมีการพัฒนาต่อเพราะประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่อจากบรรพบุรุษ จากคันน้ำจนถึงสปากน้ำแม่กวง (สปสาร) ตลอดเส้นทาง แม้บางช่วงจะมีถนนและสะพานตัดผ่านหมู่บ้าน เส้นทางน้ำถูกกระทบกระเทือน ชาวบ้านที่ใช้น้ำก็ได้ร่วมกันสร้างขึ้นมาใหม่อีกหลังจากสะพานหรือถนนเสร็จสิ้นลง การจัดการน้ำในระบบเหมืองฝาย บางทีก็มีการแอบขโมยน้ำเข้าสู่เรือกสวนไร่นาของคนทำให้น้ำไม่พอใช้ทำให้เกิดภาวะการขาดแคลนน้ำ ในช่วงปลายลำน้ำแม่สารไม่ได้รับน้ำอย่างเต็มที่ บางแห่งคั่งเงิน บางแห่งเป็นเขตสร้างบ้านกันขวางทางน้ำไหลของน้ำ ชาวบ้านจึงหันไปประกอบอาชีพที่เหมาะสมกว่าการจัดสรรน้ำในแต่ละหมู่บ้านต้องจัดสรรน้ำกันเอง ถ้าหมู่บ้านไหนมีส่วนร่วมมีความเข้มแข็งในการจัดสรรน้ำก็จะมีน้ำใช้อย่างเพียงพอ ส่วนหมู่บ้านไหนขาดการมีส่วนร่วมและขาดความเข้มแข็งก็ไม่มีน้ำที่จะใช้ในการเกษตร ที่สุดก็หันไปประกอบอาชีพอื่น ปัญหาการใช้น้ำจึงเป็นปัญหาที่ทุกฝ่ายยังเข้าใจที่จะร่วมกันแก้ไขกันได้ การขุดลอกขุดคลองในวันสำคัญจึงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ร่วมกันพัฒนาในลำน้ำแม่สารเนื่องในโอกาสวาระวันสำคัญต่าง ๆ

ความสัมพันธ์ของคนในลำน้ำแม่สารยังมีความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจกันอยู่เพราะมีความเข้าใจสภาพภูมิศาสตร์ และวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันในฐานะคนลุ่มน้ำแม่สารด้วยกัน จึงไม่มีการ

กระทบกระทั่งกันในเรื่องของการใช้น้ำอย่างรุนแรงจะมีอยู่บ้าง ก็แค่เรื่องร้องเรียนต่อผู้นำชุมชนให้หน่วยงานของรัฐช่วยเหลือบ้าง แต่หน่วยงานของรัฐก็ทำได้แค่รับเรื่องไว้พิจารณา ซึ่งถ้าช้าหรือมีงบประมาณไม่เพียงพอในการดำเนินการ

การแสวงหารูปแบบการจัดการน้ำภายใต้ระบบชลประทานสมัยใหม่ที่ช่วยรักษานิเวศวิทยา ลำน้ำแม่สาร โดยผสมผสานกับภูมิปัญญาดั้งเดิมจึงเกิดขึ้น คือการจัดการระบบเหมืองฝายเพื่อความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลายทั้งพันธุ์พืชสัตว์น้ำและพันธุ์ไม้ที่มีคุณค่าต่อระบบนิเวศลำน้ำต่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน รวมทั้งการฟื้นฟูคุณภาพของน้ำให้คืนมาเพื่อการใช้อุปโภคและบริโภคของคนในชุมชน กระบวนการปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ชุมชนเกษตรกึ่งอุตสาหกรรม การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ของคนลุ่มน้ำแม่สารที่เริ่มกระพือโหมมาเป็นระยะ ๆ หนึ่งในกรมีส่วนร่วมสืบค้นหาต้นน้ำแม่สาร จึงเป็นเสมือนเดิมเชื้อไฟให้ผู้นำแต่ละชุมชน องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมประสานงาน โดยการนำของพระมหานិเวศน์ กิตติเชฏโฐ พระคุณท่านได้จุฬประกายและบูรณาการสานต่อกับองค์กรอื่นตั้งแต่การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพลำน้ำทั้งด้านชีวภาพ และกายภาพภายใต้กรอบของกิจกรรมใน โครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร อย่างมีส่วนร่วม ตำบล ศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน หรือโครงการคืนธรรมชาติ ลำน้ำแม่สารนั่นเอง อันเป็นเครื่องมือในการทำงานของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชนและองค์กรปกครองท้องถิ่น รวมทั้งกลุ่มเด็ก-เยาวชนในแต่ละหมู่บ้าน

จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ทุกคนต้องมีส่วนร่วมที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ร่วมกันจัดการเงื่อนไขทั้งจากคนในชุมชนและนอกชุมชน เพื่อให้เกิดแนวความคิดในการทำงานและสืบค้นประเด็นร่วมกัน ถึงประเด็นปัญหาสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในลำน้ำแม่สาร โดยตัวแทนส่วนใหญ่จะร่วมกันสะท้อนภาพในอดีตแห่งลำน้ำแม่สารที่มีความอุดมสมบูรณ์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่กับคนริมฝั่งลำน้ำแม่สาร ความรัก ความผูกพัน และวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาได้ปรากฏภาพแล้วในบทเพลง “แม่สารสัมพันธ์” และละครเวที “เล่าขานตำนานน้ำแม่สารกับคนของ” (ภาคผนวก)

ผลของการลงพื้นที่ทำกิจกรรมเวทีพูดคุย-แลกเปลี่ยนในระดับกลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มเด็ก-เยาวชนครบทั้ง 13 หมู่บ้านพอจะสรุปปัญหาที่พบในลำน้ำแม่สารตลอดเส้นทางน้ำไหลที่ควรใส่ใจและร่วมกันแก้ไขปัญหา ได้แก่

1. ปัญหาการบุกรุกลำน้ำแม่สารจากตัวของชาวบ้านผู้อาศัยทั้ง 2 ฝั่งริมน้ำ
2. ปัญหาวัชพืชปกคลุมอย่างหนาแน่น เช่น ผักตบชวา หญ้า เป็นต้น ที่ขาดการดูแลเอาใจใส่อย่างจริงจัง/ต่อเนื่องจากชาวบ้าน/ชุมชน
3. ปัญหาขยะทุกประเภทจากครัวเรือน/ชุมชนทั้ง 2 ฝั่งริมน้ำ

4. ปัญหาน้ำนํ้าอันเกิดจากการสะสม หรือหมักหมมของใบไม้/กิ่งไม้ ที่ขาดการดูแลเอาใจใส่อย่างจริงจัง/ต่อเนื่องจากชาวบ้าน/ชุมชน

แต่ทุกคนในชุมชนลำนํ้าแม่สารก็ยังมีความเหนียวแน่นอยู่บ้าง ที่จะร่วมกันหรือมีส่วนร่วม
ในการรักษาอนุรักษ์ลำนํ้าแม่สาร เพื่อการมีทรัพยากรน้ำใช้ร่วมกันตลอดไป กล่าวคือ

1. ชุมชนริมฝั่งลำนํ้าแม่สารเห็นว่า ควรมีการสร้างข้อตกลงร่วมกันเพื่อปกป้องสภาพ
ลำนํ้า ริมคลอง มีการพัฒนาบางจุดที่ดินเงิน และวัชพืช (ผักตบชวา) ในชุมชนโดยใช้แรงงานคนใน
ชุมชน โดยทำการขุดลอกคลอง พัฒนาท้องน้ำ กำจัดซากกิ่งไม้ กิ่งไม้ การลอกผักตบชวา โดย
การมีส่วนร่วมของเจ้าของที่ดิน

2. รมรงค์ผู้ที่อยู่ติดกับลำนํ้าในการลดการสร้างมลพิษ ทั้งขยะและการใช้
สารเคมีภัณฑ์ในการเกษตร เช่น ยาฆ่าแมลง และยาฆ่าหญ้า

3. ควรมีการสร้างข้อตกลงในการอนุรักษ์ริมฝั่งลำนํ้า (Buffer Zone) เพื่อให้มีมาตรการ
ในการรักษาธรรมชาติไว้ดั้งเดิม เพื่อป้องกันการพังทลายของริมฝั่งลำนํ้า การปลูกต้นไม้ที่เป็น
ประโยชน์ต่อชุมชน ทั้งที่เป็นพืชอาหาร และการพักผ่อนหย่อนใจ

4. มีการกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ (วังปลา) และเพิ่มบันไดปลาโจน (สะพานปลา)
ในบริเวณฝายต่าง ๆ เพื่อเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาหายากอันเป็นสมบัติประจำท้องถิ่น

5. มีข้อตกลงในการรักษาและประสานประโยชน์จากลำนํ้า ทั้งข้อตกลง กติกาการใช้น้ำ
ร่วมกัน การปล่อยน้ำเสียจากบ้านเรือน ฟาร์ม การทิ้งขยะลง ลำนํ้า เศษปูน พลาสติกจากการ
ก่อสร้างในชุมชน รวมทั้งสิ่งปฏิกูลจากโรงงานอุตสาหกรรม

6. มีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์เพื่อความเหมาะสมกับสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม
ของแต่ละชุมชน

7. การหาแนวทางร่วมในการอนุรักษ์ดิน โดยการปลูกพืชคลุมดิน ตลอดจนการอนุรักษ์
ไม้ยืนต้นที่มีอยู่เดิมในพื้นที่ ปลูกสลับกับหญ้าแฝกเพื่อลดการพังทลายของชั้นดิน

8. พัฒนาลำนํ้าแม่สารเป็นแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มเด็ก และเยาวชนโดยการเชื่อมโยงเข้าสู่
สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เพื่อเป็นกรณีศึกษาของคนรุ่นต่อไปเพื่อความยั่งยืนในการอนุรักษ์ลำนํ้า
แม่สารสืบไป

ภาคผนวก

โครงการอ่างเก็บน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

เรื่องเดิม

นายวิรัตน์ พยัคฆ์ศักดิ์ กำนัน ตำบลป่าสัก และนายประจวบ กันไชยศักดิ์ใหญ่บ้านทุ่งยาวได้ร่วมกันยื่นหนังสือ ลว. 18 มีนาคม 2520 ถึงนายอำเภอเมืองลำพูนเกี่ยวกับขอให้สร้างอ่างเก็บน้ำแม่สารโดยมีใจความว่าตำบลบ้านกลาง และตำบลป่าสักมีน้ำแม่สารไหลผ่าน ราษฎรทั้งสองตำบลนี้ได้อาศัยลำน้ำสายนี้ทำเกษตรกรรม แต่ก็ทำได้เฉพาะฤดูฝนเท่านั้น พอถึงฤดูแล้งลำน้ำนี้ก็แห้งไป ราษฎรยังอาศัยน้ำที่เหลือเล็กน้อยทำการเพาะปลูกอยู่ อาทิเช่น หอม, กระเทียม, และพืชล้มลุกอื่น ๆ พอพืชเหล่านี้กำลังเจริญเติบโตไม้เต็มที่น้ำก็แห้ง ทำให้ผลผลิตไม่ออกงามเต็มที่เต็มเม็ดเต็มหน่วย บางทีก็เสียหายไปเลยราษฎรจึงไปอาจมีอาชีพที่เป็นหลักได้ พอหน้าแล้งต่างก็ระเห่ร่อนไปหางานทำกันต่าง ๆ นานาเมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้ความเป็นอยู่และฐานะของราษฎรซึ่งมีรวมกันประมาณ 1,340 ครอบครัวยากจนลง เพราะราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมแต่อย่างเดียว เคยมีเนื้อที่ทำการเกษตรกรรมประมาณ 35,000 ไร่ และมีความประสงค์อยากจะให้ได้ทำการเกษตรตลอดปีจึงใคร่ขอให้ทางการได้สร้างอ่างเก็บน้ำขึ้นในท้องที่บ้านจำจิมด หมู่ที่ 40 ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เพื่อราษฎรจะได้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น ส่วนทางด้านตัวเขื่อนหรือแบบการสร้างนั้นไม่อาจจะคิดคำนวณหรือออกแบบก็สร้างได้เลย เพราะไม่มีความรู้ทางด้านนั้น ทางนายอำเภอโดยนายอินทวงษ์ ลังการพิณธุ์ ปลัดอำเภอจึงได้มีหนังสือมายังผู้อำนวยการสำนักชลประทานที่ 1 ที่ลท.5/1003 ลว. 18 มีนาคม 2520 ว่าทางอำเภอได้รับคำร้องขอจากกำนัน ตำบลป่าสัก กับผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 12 บ้านทุ่งยาว ตำบลป่าสัก ว่าราษฎรในตำบลบ้านกลาง กับ ตำบลป่าสัก มีจำนวนประมาณ 3,000 กว่าครอบครัว มีเนื้อที่ทำการเกษตรกรรมรวมกันประมาณ 3,000 ไร่เรือน ได้อาศัยใช้น้ำจากลำน้ำแม่สารในการทำนาได้เพียงปีละครั้งเดียวเฉพาะในฤดูฝน ส่วนในฤดูแล้งพื้นที่ดังกล่าวนี้จะไม่สามารถทำการเพาะปลูกอย่างอื่นได้อีกเพราะกันดารน้ำ ราษฎรในท้องที่มีความเป็นอยู่ยากจนเมื่อเสร็จฤดูการทำนาแล้วก็ต้องระเห่ร่อนไปหางานรับจ้างต่างท้องที่ ใคร่ขอให้ทางราชการพิจารณาสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำแม่สารตรงบริเวณห้วยเดื่อในท้องที่บ้านจำจิมด หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกลาง ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นหุบเขาอยู่ระหว่างคอย 2 ลูก มีระยะห่างกันเพียง 160 เมตร เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการเกษตรของราษฎรทั้ง 2 ตำบลนี้ต่อไป อำเภอเรียนว่าเรื่องนี้เป็นความจริงตามที่กำนันและผู้ใหญ่บ้านตำบลป่าสักรายงานมา ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของทางราษฎรทั้ง 2 ตำบลนี้ยังยากจนก็เพราะพื้นที่เกษตรขาดน้ำถ้าสามารถสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำ และ

เป็นประโยชน์แก่ราษฎรตามที่ได้รับรายงานก็จะทำให้เศรษฐกิจของทั้ง 2 ตำบลนี้ดีขึ้นแต่โครงการใหญ่เกินกำลัง ความรู้ ความสามารถ ตลอดจนถึงเงินงบประมาณของอำเภอหรือจังหวัดจักดำเนินการได้จึงได้เสนอเรื่องนี้มา เพื่อขอได้โปรดพิจารณาดำเนินการต่อไปตามแต่จะเห็นสมควร อนึ่งเนื่องจากเห็นว่าโครงการนี้จะเป็นประโยชน์แก่ราษฎร และพื้นที่การเกษตรของทั้ง 2 ตำบล เป็นจำนวนไม่น้อย อำเภอจึงได้เสนอโครงการนี้เข้าแผนพัฒนาจังหวัดปี พ.ศ. 2520-2524 ด้วยแล้ว

ต่อมานายชะลอ ปุณณะพรรค ผู้อำนวยการสำนักชลประทานที่ 1 ได้มีหนังสือที่ กส. 0823/2520 ลว. 23 มีนาคม 2520 ตอบกลับไปยังนายอำเภอเมืองลำพูน ว่าตามหนังสือของนายอำเภอเมืองลำพูน ลว. 18 มีนาคม 2520 เรื่องขอให้ทางสำนักงานชลประทานที่ 1 เชียงใหม่ สร้างเขื่อนกักเก็บน้ำแม่สารในพื้นที่บริเวณห้วยเคื่อ ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน นั้น สำนักชลประทานที่ 1 ขอเรียนให้ชี้แจงให้ทราบตามรายละเอียดดังนี้

เขื่อนกักเก็บน้ำแม่สารนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระราชดำริให้กรมชลประทานทำการสำรวจหาข้อมูล เพื่อพิจารณาสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ เพื่อให้ราษฎรในเขต อ.เมือง จังหวัดลำพูน ได้มีน้ำใช้ในการเพาะปลูกทั้งฤดูฝนและฤดูแล้ง สำนักชลประทานที่ 1 เชียงใหม่ ได้ทำการสำรวจตรวจสอบหาข้อมูลต่าง ๆ ทางด้านวิชาการ และพิจารณาแล้วเห็นว่า สมควรสร้างได้ สำนักชลประทานที่ 1 จึงขอตั้งเงินงบประมาณเพื่อนำมาก่อสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำแม่สารโดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะด้วยกัน ในระยะแรกปี 2520 จะดำเนินการก่อสร้างเบื้องต้นในปี 2521 จะก่อสร้างตัวเขื่อน และปี 2522 จะเสร็จสิ้นและสามารถกักเก็บน้ำได้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดแจ้งให้กำนันผู้ใหญ่บ้านและราษฎรทราบต่อไปด้วย

2. รายละเอียดทั่วไป

บริเวณอ่างเก็บน้ำแม่สาร ตรงบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ประกอบด้วยบ้านห้วยเคื่อ บ้านห้วยแม่สาร ห้วยปง ห้วยจันทร์ตะ บ้านจำจิมด บ้านศรีบัวบาน บ้านจำบอน และบ้านม้า ปัจจุบันราษฎรได้สร้างฝายตามลำน้ำแม่สาร รวม 6 แห่ง แต่ละสายมีเหมือง ส่งน้ำให้กับพื้นที่ต่อไป

1. ฝายป่าขาม พื้นที่ส่งน้ำ 600 ไร่
2. ฝายสามัคคีป่าสัก พื้นที่ส่งน้ำ 1,050 ไร่
3. ฝายมหาโชค พื้นที่ส่งน้ำ 6,650 ไร่

4. ฝายปากกลาง พื้นที่ส่งน้ำ 7,000 ไร่
5. ฝายทุ่งยาว พื้นที่ส่งน้ำ 1,800 ไร่
6. ฝายแม่สานใน (จำขี้มด) พื้นที่ส่งน้ำ 5,200 ไร่

รวมพื้นที่ส่งน้ำ 23,100 ไร่

เมื่อสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำแม่สารแล้ว จะระบายลงมาตามลำน้ำแม่สารทางท้ายเขื่อนให้กับฝายทั้ง 6 แห่ง ความปริมาณน้ำ และระยะเวลาที่ต้องการตลอดปี ดังนั้นเขื่อนเก็บกักน้ำแม่สารจะไม่มีระบบส่งน้ำออกจากตัวเขื่อน จะใช้เหมืองส่งน้ำเดิมตามฝายของราษฎรทั้ง 6 แห่งเป็นระบบส่งน้ำให้กับพื้นที่ที่เพาะปลูกประมาณ 22,000 ไร่ อย่างไรก็ตาม กรมชลประทานอาจจะต้องทำการปรับปรุงฝายทั้ง 6 แห่งของราษฎรให้เป็นฝายประเภทถาวร และก่อสร้างบ่อระบายน้ำปากเหมืองพร้อมบานให้ เพื่อให้ราษฎรสามารถควบคุมบังคับน้ำเข้าเหมืองได้โดยสะดวกตามปริมาณน้ำที่ต้องการ เป็นการประหยัดน้ำด้วย

3. งานก่อสร้าง

3.1 ทำนบหัวงาน

ประเภทโครงการ	เขื่อนเก็บกักน้ำ	
ทำเลที่ตั้ง	พิกัด 47	143-446
พื้นที่รับน้ำฝน	35	กม. ²
ทำนบดินสูง	36	ม.
ทำนบดินยาว	170	ม.
ระดับคันหาพบ	+406.00	รทก.
ระดับน้ำสูงสุด	+403.90	รทก.
ระดับน้ำเก็บกัก	+402.50	รทก.
ระดับธรณีท่อส่งน้ำ	+380.00	รทก.
ความจุที่หักตะกอน	0.3	ล้าน ม. ³
ความจุอ่างสำรองใช้งาน	15.7	ล้าน ม. ³
พื้นที่ผิวน้ำในอ่างที่ระดับเก็บกัก	1.48	กม. ²
ปริมาณน้ำทั้งปี	17.00	ล้าน ม. ³

3.2 ทำนบดินปิดช่องเขาขาด (Saddle)

อยู่ด้านขวา Main Dam สูง 16.00 ม. ยาว 200 ม.

3.3 งานปรับปรุงฐานรากตัว Main Dam

ทำการอัดฉีดน้ำปูน โดยการเจาะหลุมทั้งหมด 119 หลุม แบ่งเป็นความลึกเฉลี่ย 12 ม.

จำนวน 9 หลุม ความลึก 18 ม. จำนวน 28 หลุม ความลึก 24 ม.

3.4 งานปรับปรุงฐานรากตัว Saddle

ทำการอัดฉีดปูนโดยทำการเจาะหลุมเจาะทั้งหมด 64 หลุม แบ่งความลึก 6.00 ม.

จำนวน 16 หลุม ความลึก 6.00-8.00 ม. จำนวน 3 หลุม ความลึก 9.00
จำนวน 58 หลุม

3.5 ทางระบายน้ำฉุกเฉิน

เป็นอาคาร คสล. ความยาวคัน Spillway ยาว 20.00 ม. ความยาวอาคาร 197.80 ม.

3.6 ท่อส่งน้ำ

เป็นท่อเหล็กหุ้มด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ขนาด 0.08 ม. ยาว 175 ม.

3.7 คลองน้ำและอาคารประกอบ

มีงานคลองน้ำลงเหมืองส่งน้ำ 1 สาย และงานท่อส่งน้ำ 21 แห่ง และฝาย
ทั้งน้ำ 1 แห่ง

4. ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศในตัวอย่างเป็นที่ราบลุ่มเล็ก ๆ ในหุบเขา (Informounte Basin) มีการทำสวนลำไยและลิ้นจี่เป็นหย่อม ๆ ขอบอ่างปกคลุมไปด้วยป่าไม้เบญจพรรณ ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเทือกเขาสูงและชัน ลักษณะของลำห้วย ฝายที่ไหลลงสู่ลำห้วยแม่सानเป็นแบบ (Deotirie Pattern) ซึ่งทำนบ ยาวประมาณ 8 กม. กว้างประมาณ 2-300 ม. เป็นแนวยาวตามลำห้วยแม่สารแงงขาว และลำห้วยแม่สารแงงซ้าย ที่ราบลุ่มเหนือทำนบบริเวณที่ถูกกักจะกว้างประมาณ 1 กม.

แบบฟอร์มการกรอกข้อมูล โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ชื่อโครงการ อ่างเก็บน้ำแม่สาร

1. พระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระราชดำริ เมื่อปี พ.ศ. 2520 ให้กรมชลประทานทำการสำรวจหาข้อมูล สำหรับพิจารณาสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ เพื่อจะได้ให้ราษฎรในเขต อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้มีน้ำใช้ในการเพาะปลูกทั้งฤดูฝนและฤดูแล้ง สำนักชลประทานที่ 1 เชียงใหม่ ได้ทำการสำรวจตรวจสอบข้อมูลต่างๆ ทางด้านวิชาการ และ พิจารณาแล้วเห็นว่าสมควรสร้างได้

2. ที่ตั้งของโครงการ

หมู่บ้านจำขี้มด หมู่ที่ 2 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
พิกัด 47QNA143-446 ระวาง 4846 III

3. วัตถุประสงค์โครงการ

3.1 ตามแผน

1. เพื่อช่วยเหลือราษฎรในพื้นที่ให้มีน้ำอุปโภค – บริโภค
2. เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง

3.2 ปัจจุบัน

1. ส่งน้ำให้พื้นที่การเกษตร แบ่งเป็น พื้นที่นา 7,416 ไร่ พื้นที่สวน 2,152 ไร่

4. ระยะเวลาดำเนินการก่อสร้าง

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 จนถึงเสร็จสิ้นโครงการ ปี พ.ศ. 2528

5. ความจุ (ลูกบาศก์เมตร)

5.1 ความจุตามแผนการก่อสร้าง	16,000,000.00	ลบ.ม.
-----------------------------	---------------	-------

5.2 ปริมาณที่กักเก็บย้อนหลังโดยเฉลี่ย 3-5 ปี

- ปี 2545	6,620,000.00	ลบ.ม.
- ปี 2546	5,440,000.00	ลบ.ม.
- ปี 2547	3,376,000.00	ลบ.ม.

5.3 ปริมาณน้ำผ่านฝาย

-	-	ลบ.ม.
---	---	-------

6. โครงการนี้มีความเกี่ยวข้องกับโครงการอื่นหรือไม่

6.1 ไม่มี

6.2 มี ได้แก่ โครงการ

7. มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำหรือไม่

7.1 มี ดำเนินการจัดตั้งเมื่อ 15 พฤษภาคม 2539
โดยหน่วยงาน โครงการชลประทานลำพูน

7.2 ไม่มี เพราะ

8. ปัญหาและอุปสรรค

8.1 ด้านกายภาพ ไม่มี

8.2 ด้านบริหารจัดการ ไม่มี

8.3 ด้านการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ ไม่มี

9. ข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไข

9.1 ด้านกายภาพ - ไม่มี

9.2 ด้านการบริหารจัดการ ไม่มี

9.3 ด้านการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ ไม่มี

สรุปกิจกรรม

โครงการ พัฒนาระบบการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สว อย่างมีส่วนร่วม ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
(เดือนธันวาคม 2548 - สิงหาคม 2549)

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
เวที “ข่วงน้ำสาร” ณ วัดแม่สวบ้านหูก ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อประสานความร่วมมือระดับ แกนนำทั้ง 3 ตำบล 2. เพื่อร่วมกันแสวงหาแนวทาง และกระบวนการทำงานที่เหมาะสม- สอดคล้องกับผู้ใหญ่-เด็ก/เยาวชน	1. พุดคุย-แลกเปลี่ยนระหว่าง - นายค อบต. 3 ตำบล - ตัวแทนหมู่บ้าน 13 หมู่บ้าน - พระสงฆ์	27 ธันวาคม 2548	เกิดความเข้าใจอันดีในระหว่าง คณะทำงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยได้ คณะทำงานแกนนำหลัก 3 ตำบลที่ จะประสานกับพื้นที่ พร้อมทั้งร่าง แผนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องใน พื้นที่
การประชุมแกนนำระดับ 3 ตำบล ณ บ้านข้าวแคว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันหาแนวทางในการทำงานที่ สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ 2. เพื่อร่วมกันหาแนวทางที่จะขยายคณะ ทำงานในระดับ 3 ตำบล เพิ่มเติม	ประชุมแกนนำหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มผู้ใหญ่ - กลุ่มเด็ก-เยาวชน	15 มกราคม 2549	เกิดการพูดคุย-แลกเปลี่ยน-ค้นหา แนวทางการทำงานในอนาคตและ ได้ทีมวิจัยแกนนำจากพื้นที่เพิ่มขึ้น
การประชุมแกนนำทีมวิจัย ระดับ 3 ตำบล ณ บ้าน สันตะขอม ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันปรับแผนกิจกรรมที่จะลง พื้นที่ 13 หมู่บ้าน 2. เพื่อร่วมกันจัดเตรียมเอกสาร/ข้อเสนอ โครงการของโครงการวิจัย	ประชุมแกนนำหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มผู้ใหญ่ - กลุ่มเด็ก-เยาวชน	18 มกราคม 2549	แกนนำทีมวิจัยมีความเข้าใจร่วมกัน ในประเด็นและทิศทางของการ ทำงานที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
นำเสนอโครงการวิจัยต่อคณะกรรมการ สกว. ณ สถาบันวิจัยชัย วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	1. เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะในการตั้ง/ตอบ โจทย์วิจัย ก่อนการลงพื้นที่ 2. เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์การทำงาน จากโครงการวิจัยที่ประสบความสำเร็จ 3. เพื่อขอรับการสนับสนุนในด้านงบประมาณ/พี่เลี้ยง/กระบวนการเรียนรู้	กลุ่มแกนนำวิจัยหลักของทั้ง 3 ตำบล ร่วมกันนำเสนอโครงการวิจัย เป็นเอกสาร	19 มกราคม 2549	ได้รับคำแนะนำของท่านผู้วิจัยจาก ผู้แทนสถาบันการศึกษาให้ ดำเนินการปรับเปลี่ยนชื่อ โครงการวิจัยพร้อมทั้งโจทย์และ กรอบของการทำงานที่ควรจะเป็น กว้างมากกว่าประเด็นเรื่องปลาเพียง ประเด็นเดียว
การประชุมแกนนำทีมวิจัย ระดับ 3 ตำบล ณ วัดแม่-สารป่างาม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันทำความเข้าใจในการตั้ง ค่าถามไม่วงเสวาระดับพื้นที่ 13 หมู่บ้าน 2. เพื่อร่วมกันกำหนดวันที่/เดือน/ปี/กลุ่ม-เป้าหมาย/หลักสูตรของการกิจกรรม เข้าค่ายพัฒนาศักยภาพกลุ่มเด็ก และเยาวชนในระดับ 3 ตำบล	ประชุมแกนนำหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มผู้ใหญ่ - กลุ่มเด็ก-เยาวชน - ผู้แทน ชุมชน โลกสีเขียว โรงเรียนจักรคำคณาทร ลำพูน	24 มกราคม 2549	1. ได้คำตอบหลักในการลงพื้นที่ เก็บรวบรวม ข้อมูลพื้นฐาน 2. ได้แนวทางการระดมเงินงบประมาณเบื้องต้นจากองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 3 ตำบล 3. ได้วันที่/เดือน/ปี/หลักสูตร/ทีม-พี่เลี้ยง/สถานที่ ในการจัดค่ายฯ

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
การเข้าค่ายพัฒนาทัศนศึกษา กลุ่มเด็ก-เยาวชน ทั้ง 3 ตำบล ณ บริเวณริมลำน้ำ- แม่สาร ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อแลกเปลี่ยน-เรียนรู้ร่วมกันระหว่าง กลุ่มเด็ก-เยาวชนกับกลุ่มพี่เลี้ยง 2. เพื่อเพิ่มเติมทักษะการเรียนรู้ในด้าน การสำรวจ/ตรวจคุณภาพของน้ำ 3. เพื่อฝึกประสบการณ์กลุ่มเด็ก-เยาวชน ในการทำงานกันเป็นทีม	1. ประสานความร่วมมือผ่านผู้ใหญ่- บ้านทั้ง 13 หมู่บ้านในการคัดเลือก เด็กตัวกลุ่มเด็ก-เยาวชนหมู่บ้าน ละ 4 คน	3 กุมภาพันธ์ 2549	1. ได้ทีมวิจัย (กลุ่มเด็กฯ) ที่เข้าใจ และทำงานร่วมกันเป็นทีม 2. ได้ทีมวิจัย (กลุ่มเด็กฯ) ใน ระดับ 3 ตำบล
	4. เพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมการทำงานร่วมกัน ตามเจตคติของคนพื้นเมืองเหนือ กล่าวคือ “การเอื้อมือ”	2. ประสานความร่วมมือกับองค์การ บริหารส่วนตำบลป่าสักในด้าน งบประมาณ 3. ประสานความร่วมมือผ่าน ผู้อำนวยการ โรงเรียนจักรคำ- คณาทร ลำพูน ในด้านกลุ่ม พี่เลี้ยง ชุมชน “โลกสีเขียว”		3. ได้กระบวนการ/แนวทางการ พัฒนากลุ่มเด็ก-เยาวชนที่ หลากหลายรูปแบบมากขึ้น
เวทีสัญจรหมู่บ้าน ณ วัดทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันค้นหารวบรวม/เผยแพร่ ข้อมูลที่เป็น icozn ตามแนวทางของ ของคำถามหลัก 2. เพื่อค้นหาคณะทำงาน/ทีมวิจัยเพิ่มเติม 3. เพื่อฝึกประสบการณ์การทำงานชุดย่อย-เอก- เปลี่ยน และบันทึกข้อมูลของทีมวิจัย 4. เพื่อค้นหาทีมวิจัย (กลุ่มเด็กฯ) ในระดับ หมู่บ้านเพิ่มเติม	1. ประสานความร่วมมือผ่านผู้ใหญ่- บ้านกับกลุ่มผู้ใหญ่/กลุ่มเด็ก- เยาวชนในหมู่บ้าน และสถานที่ 2. ประสานความร่วมมือกับองค์การ บริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน ใน เรื่องอาหารกลางวัน	5 กุมภาพันธ์ 2549	1. ได้ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านตาม คำถามหลักครบรอบคลุมทุก ประการ แต่กลุ่มคนที่ให้ข้อ- มูลไม่ครบถ้วนอันเนื่องมาจาก การประสานงานในระดับพื้นที่ 2. ได้ทีมวิจัย (กลุ่มเด็กฯ) เพิ่มเติม 3. ได้บทเรียนที่สามารถนำไป ปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพ พื้นที่ต่อไป

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
เวทีสัญจรหมู่บ้าน ๗ บ้านแม่สวาร์ป่าขาม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันค้นหาทรัพยากรรวมเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ตามแนวทางของของคำดาหมลัก	1. ประสานความร่วมมือผ่านผู้ใหญ่บ้านกับกลุ่มผู้ใหญ่/กลุ่มเด็กเยาวชนในหมู่บ้าน และสถานที่	12 กุมภาพันธ์ 2549	1. ได้ประเด็นของการใช้อำนาจรัฐสมัยของพลตฤณค์ ธนรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีนำหินทรายจากลำน้ำแม่สวาร์ไปถมสร้าง
	2. เพื่อค้นหาเฉพาะทำงาน/ทีมวิจัยเพิ่มเติม 3. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการพูดคุย-แลกเปลี่ยน และบันทึกข้อมูลของทีมวิจัย 4. เพื่อค้นหาทีมวิจัย (กลุ่มเด็กฯ) ในระดับหมู่บ้านเพิ่มเติม	2. ประสานความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลเวียงของในเรื่องอาหารกลางวัน		ถนนสายคอบติ-ลำพูน (ปัจจุบัน) 2. ได้ประเด็นผิผามอย (ผิผา) และนำไปสู่การวิเคราะห์ร่วมกันถึงเรื่องดูในแง่เสี่ยงก่อนการหลากไหลผาของน้ำ 3. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านยังน้อยเกินไปเพราะชาวบ้านมอบหมายให้นายสนธิท อาภัยน้ำเสนอเป็นส่วนใหญ่
การประชุมแกนนำทีมวิจัยระดับ 3 ตำบล ๗ บ้าน-จัวแคว ตำบลศรีบัวบานอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	เพื่อทำความเข้าใจระหว่างกลุ่มแกนนำที่ไม่ได้เข้าร่วมส่วนในเวทีที่ผ่านมาให้เห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกันเป็นทีม	ประชุมแกนนำหลักทั้ง ๓ ตำบล - กลุ่มผู้ใหญ่ - กลุ่มเด็ก-เยาวชน	15 กุมภาพันธ์ 2549	แกนนำหลักเห็นความสำคัญและเข้าใจหลักการทำงานที่เป็นทีมมากขึ้น และร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์/ปัญหาของแต่ละเวทีอื่นจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนของการเสวนาในเวทีสัญจรให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
เวทีสัญจรหมู่บ้าน ณ วัดสันตะยอม ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง	1. เพื่อร่วมกันค้นหา/รวบรวม/เผยแพร่ ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ตามแนวทางของ ของคำถามหลัก	1. ประสานความร่วมมือผ่านผู้ใหญ่- บ้านกับกลุ่มผู้ใหญ่/กลุ่มเด็ก- เยาวชน ในหมู่บ้าน และสถานที่	19 กุมภาพันธ์ 2549	1. กลุ่มเด็ก-เยาวชนได้ร่วมกัน สำรวจ/ตรวจวัดคุณภาพน้ำ และรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลง
จังหวัดลำพูน	2. เพื่อค้นหาและทำงาน/ทีมวิจัยเพิ่มเติม 3. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการขาด-แลก- เปลี่ยน และบันทึกข้อมูลของทีมวิจัย 4. เพื่อค้นหาทีมวิจัย (กลุ่มเด็กฯ) ในระดับ หมู่บ้านเพิ่มเติม	2. ประสานความร่วมมือกับองค์กร บริหารส่วนตำบลป่าสักใน เรื่องอาหารกลางวัน		ทางวัฒนธรรมจากอดีตสู่ปัจจุบัน ผ่านการบอกเล่าจากเวทีเสวนา 2. กลุ่มผู้ใหญ่ได้พูดคุย-แลก- เปลี่ยนกันในเวทีเรื่องประวัติ- ศาสตร์หมู่บ้าน-วิถีชีวิตตั้งแต่ สมัยหมู่บ้านมีเพียง ๑ หลังคา เรือน ได้ข้อมูลเรื่องปลา/สัตว์ น้ำดื่ม ไม้ยืนต้น/สมุนไพร ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่ฮาง
เวทีสัญจรหมู่บ้าน ณ วัดจำเริญ ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันค้นหา/รวบรวม/เผยแพร่ ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ตามแนวทางของ ของคำถามหลัก 2. เพื่อค้นหาและทำงาน/ทีมวิจัยเพิ่มเติม 3. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการขาด-แลก- เปลี่ยน และบันทึกข้อมูลของทีมวิจัย 4. เพื่อค้นหาทีมวิจัย (กลุ่มเด็กฯ) ในระดับ หมู่บ้านเพิ่มเติม	1. ประสานความร่วมมือผ่านผู้ใหญ่- บ้านกับกลุ่มผู้ใหญ่/กลุ่มเด็ก- เยาวชน ในหมู่บ้าน และสถานที่ 2. ประสานความร่วมมือกับองค์กร บริหารส่วนตำบลศรีบัวบานใน เรื่องอาหารกลางวัน	26 กุมภาพันธ์ 2549	ได้รับทราบประเด็นปัญหาความแห้งแล้ง ในลำน้ำแม่ฮาง/การใช้สารเคมีกำจัด ศัตรูพืช-วัชพืช/การโยกย้ายถิ่นฐาน/ ประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน ตลอดจนวิถี ชีวิตที่เชื่อมโยงถึงกันของสามเมืองกับคน ของ

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
การประชุมแกนนำทีมวิจัย ระดับ 3 ตำบล ณ บ้าน- ข้าวแคว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อหาแนวทางพัฒนากิจกรรมวิจัยในด้านการมีส่วนร่วม/ประเด็นคำถาม/การประสานความร่วมมือกับพื้นที่ 2. เพื่อหาแนวทางต่อยอดแนวความคิดของกลุ่มเด็ก-เยาวชน	ประชุมแกนนำหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มผู้ใหญ่ - กลุ่มเด็ก-เยาวชน	28 กุมภาพันธ์ 2549	ได้กระบวนการทำงาน แนวความคิดของกลุ่มเด็ก-เยาวชน และเห็นความร่วมมือที่จะเพิ่ม จำนวนแกนนำทีมวิจัยเพื่อให้เกิด ความคืบหน้าจำนวนมากขึ้นในการ ประสานงานในระดับพื้นที่
เวทีสัญจรหมู่บ้าน ณ วัดแม่สารป่าแดด ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันค้นหา/รวบรวม/เผยแพร่ ข้อมูลที่เปี่ยมประโยชน์ตามแนวทางของ ของคำถามหลัก 2. เพื่อค้นหาภาระทางงาน/ทีมวิจัยเพิ่มเติม 3. เพื่อฝึกประสบการณ์การพูดคุย-แลกเปลี่ยน และบันทึกข้อมูลของทีมวิจัย 4. เพื่อค้นหาทีมวิจัย (กลุ่มเด็กฯ) ในระดับ หมู่บ้านเพิ่มเติม	1. ประสานความร่วมมือผ่านผู้ใหญ่- บ้านกับกลุ่มผู้ใหญ่/กลุ่มเด็ก- เยาวชนในหมู่บ้าน และสถานที่ 2. ประสานความร่วมมือกับองค์กร บริหารส่วนตำบลเวียงของใน เรื่องอาหารกลางวัน	5 มีนาคม 2549	1. ชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลรอบคลุม ได้ทุกเพศทุกวัยอย่างคึกคักและ ยังมีความสุขจากการได้เล่า ให้ทีมวิจัยฟังจนถึงกับต้องแย่ง กันบอกเล่าทีเดียว 2. กลุ่มเด็ก-เยาวชนได้ประเมินน้ำ เน่าเสียอันเกิดจากการ หมกหมอมของใบไม้/กิ่งไม้ และ เสนอให้จัดทำเป็นสวนหย่อม บริเวณศาลเลื้อยบ้านเพื่อใช้เป็น ที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้าน

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
เวทีสัญจรหมู่บ้าน ณ บ้านป่าตึง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันค้นหา/รวบรวม/เผยแพร่ข้อมูลที่เป็นไปตามแนวทางของของค่าถามหลัก 2. เพื่อค้นหาคณะทำงาน/ทีมวิจัยเพิ่มเติม 3. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการพูดคุย-แลกเปลี่ยน และบันทึกข้อมูลของทีมวิจัย 4. เพื่อค้นหาทีมวิจัย (กลุ่มเด็กฯ) ในระดับหมู่บ้านเพิ่มเติม	1. ประสานความร่วมมือผ่านผู้ใหญ่บ้านกับกลุ่มผู้ใหญ่/กลุ่มเด็ก-เยาวชนในหมู่บ้าน และสถานที่ 2. ประสานความร่วมมือกับองค์กรบริหารส่วนตำบลป่าสักในเรื่องอาหารกลางวัน	12 มีนาคม 2549	1. กลุ่มผู้ใหญ่-เด็ก และเยาวชนเข้าร่วมเวทีอย่างคึกคักเพราะการประสานงาน ไม่ได้พอเด็กสามารถเก็บรายละเอียดได้ทั้งหมดอย่างครบถ้วน และได้ประเด็นเป็นพื้นที่ขึ้นหลัง 50 ปีเกิดความเห็นเล็งอย่างหนักจนชาวบ้านส่วนหนึ่งต้องไต่-ไต่ถิ่นฐานไปอยู่ยัง อำเภอ-เวียงแสน จังหวัดเชียงราย 2. กลุ่มเด็ก-เยาวชน ได้กลุ่มแกนนำระดับหมู่บ้านเพิ่มเติม

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
เวทีสัญจรหมู่บ้าน ณ วัดคอนแก้ว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันค้นหา/รวบรวม/เผยแพร่ ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ตามแนวทางของ ของคำถามหลัก 2. เพื่อค้นหาภาระทาง/ทีมวิจัยเพิ่มเติม 3. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการพูดคุย-แลกเปลี่ยน และบันทึกข้อมูลของทีมวิจัย 4. เพื่อค้นหาทีมวิจัย (กลุ่มเด็กฯ) ในระดับ หมู่บ้านเพิ่มเติม	1. ประสานความร่วมมือผ่านผู้ใหญ่- บ้านกับกลุ่มผู้ใหญ่/กลุ่มเด็ก- เยาวชนในหมู่บ้าน และสถานที่ 2. ประสานความร่วมมือกับองค์กร บริหารส่วนตำบลศรีบัวบานใน เรื่องอาหารกลางวัน	19 มีนาคม 2549	1. กลุ่มผู้ใหญ่ได้ข้อมูลต่าง ๆ อย่าง ครบถ้วนตามความต้องการของทีมวิจัย 2. กลุ่มเด็ก-เยาวชนได้เดินทางไป ไกลมากเพราะบริเวณข้างเคียง บริเวณวัดคอนแก้วเป็นพื้นที่ น้ำแห้งเป็นแอ่ง ๆ
เวทีสัญจรหมู่บ้าน ณ วัดแม่สารบ้านหูก ตำบลปาลัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันค้นหา/รวบรวม/เผยแพร่ ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ตามแนวทางของ ของคำถามหลัก 2. เพื่อค้นหาภาระทาง/ทีมวิจัยเพิ่มเติม 3. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการพูดคุย-แลกเปลี่ยน และบันทึกข้อมูลของทีมวิจัย 4. เพื่อค้นหาทีมวิจัย (กลุ่มเด็กฯ) ในระดับ หมู่บ้านเพิ่มเติม	1. ประสานความร่วมมือผ่านผู้ใหญ่- บ้านกับกลุ่มผู้ใหญ่/กลุ่มเด็ก- เยาวชนในหมู่บ้าน และสถานที่ 2. ประสานความร่วมมือกับองค์กร บริหารส่วนตำบลปาลักใน เรื่องอาหารกลางวัน	26 มีนาคม 2549	กลุ่มผู้ใหญ่ที่เข้าร่วมเอทีมิไม่ครบ ทุกเพศทุกวัยเพราะตรงกับการ ประชุมสามัญประจำปีของหมู่บ้าน แต่ก็ได้ประเด็นที่น่าสนใจอย่าง ครบถ้วนโดยมีการจัดเตรียมตัว ชาวบ้านไว้อย่างดี

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
ประชุมกลุ่มเด็ก-เยาวชน/ ทีมพี่เลี้ยง ทั้ง 3 ตำบล ณ วัดแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อเตรียมการในเรื่องทีมพี่เลี้ยง/เอกสาร วันที่/เดือน/ปี/สถานที่/งบประมาณและ หลักสูตรให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น	ประชุมแกนนำหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มเด็ก-เยาวชน/ทีมพี่เลี้ยง	7 เมษายน 2549	ได้ทีมพี่เลี้ยง/เอกสาร/วันที่/เดือน/ปี/สถานที่/หลักสูตร/งบประมาณ โดยกำหนดในวันที่ 24-25-26 เมษายน 2549 ณ สถานีส่งเสริม และอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าคอสยเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่ จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม จากหมู่บ้านละ 4 คน ทั้ง 13 หมู่บ้าน 3 ตำบล
เวทีสัญจรหมู่บ้าน ณ วัดเสาหิน ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันค้นหา/รวบรวม/เผยแพร่ ข้อมูลที่เป็น โชน์ตามแนวทางของ ของคำถามหลัก 2. เพื่อค้นหาเฉพาะทำงาน/ทีมวิจัยเพิ่มเติม 3. เพื่อฝึกประสบการณ์การพูดคุย-แลกเปลี่ยน และบันทึกข้อมูลของทีมวิจัย 4. เพื่อค้นหาทีมวิจัย (กลุ่มเด็กฯ) ในระดับ หมู่บ้านเพิ่มเติม	1. ประสานความร่วมมือผ่านผู้ใหญ่- บ้านกับกลุ่มผู้ใหญ่/กลุ่มเด็ก-เยาวชนในหมู่บ้าน และสถานที่ 2. ประสานความร่วมมือกับองค์กร บริหารส่วนตำบลศรีบัวบานใน เรื่องอาหารกลางวัน	23 เมษายน 2549	ได้ประเด็นเพิ่มเติมในเรื่องนำมา เเสียดจากฟาร์มเลี้ยงหมู/การขุดลอก ลำน้ำแม่สารทำให้ต้นไม้ต้อง หายไป/พรานปลาใช้ไฟฟ้าเรือปลา ในลำน้ำ

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
การเข้าค่ายพัฒนาศักยภาพแกนนำเยาวชนผู้นำแม่สารณ สถานีส่งเสริมและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า-เชิงคอกสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	1. เพื่อพัฒนากลุ่มเด็ก-เยาวชนให้มีความรู้ความเป็นผู้มี/รับผิดชอบ/องค์ความรู้เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ-สิ่งแวดล้อม 2. เพื่อหาแนวทางความร่วมมือกลุ่ม/คั้งกลุ่มในรูปของคณะกรรมการในระดับทั้ง 3 ตำบล 3. เพื่อฝึกทักษะการบันทึกข้อมูลในโปรแกรมห้องทุ่งไทย	1. ประสานความร่วมมือผ่านผู้ใหญ่-บ้านกับกลุ่มเด็ก-เยาวชนในหมู่บ้านละ ๔ คน 2. ประสานความร่วมมือกับองค์กรบริหารส่วนตำบลทั้ง ๓ ตำบลในเรื่องการมีส่วนร่วมในกิจกรรม 3. ประสานความร่วมมือกับสถานีฯ เรื่องสถานที่ 4. ประสานความร่วมมือกับโรงเรียนจักรคำคณาทรในเรื่องทีมพี่เลี้ยง 5. ประสานความร่วมมือกับเทศบาลเมืองลำพูนในเรื่องรถแม่	24-25-26 เมษายน 2549	1. ได้ทีมวิจัยกลุ่มแกนนำเด็ก-เยาวชนระดับ 3 ตำบล 2. ได้หลักสูตรการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย 3. ได้องค์กรภาคีเพิ่มขึ้น

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
เข้าร่วมเวที “การประชุมเชิงปฏิบัติการสรุปบทเรียนป่าชุมชน.....สู่ความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองบนฐานการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น” ณ ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งชาติกาญจนาภิเษก เชียงใหม่	1. เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ-สิ่งแวดล้อม	1. จัดตั้งผู้แทนโครงการวิจัยฯ เข้าร่วมเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการฯ จำนวน 1 คน	26-27-28 เมษายน 2549	ได้องค์ความรู้/เทคนิค การบริหารจัดการปัญหาเรื่องทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นแบบบูรณาการและสามารถนำไปปรับใช้ในโครงการวิจัยฯ ได้เป็นอย่างดีมาก
เวทีสัญจรหมู่บ้าน ณ บ้านใหม่จตุจักร ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันค้นหา/รวบรวม/เผยแพร่ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ตามแนวทางการของของคำถาวรหลัก 2. เพื่อค้นหาคณะทำงาน/ทีมวิจัยเพิ่มเติม 3. เพื่อฝึกประสบการณ์การพูดคุย-แลกเปลี่ยน และบันทึกข้อมูลของทีมวิจัย 4. เพื่อค้นหาทีมวิจัย (กลุ่มเล็ก ๆ) ในระดับหมู่บ้านเพิ่มเติม	1. ประสานความร่วมมือผ่านผู้ใหญ่บ้าน กับกลุ่มผู้ใหญ่/กลุ่มเด็กเยาวชน ในหมู่บ้าน และสถานที่ 2. ประสานความร่วมมือกับองค์กรบริหารส่วนตำบลป่าสักในเรื่องอาหารกลางวัน	30 เมษายน 2549	1. กลุ่มผู้ใหญ่สามารถเก็บรายละเอียดได้ครบในทุกๆประเด็น 2. กลุ่มเด็ก-เยาวชนได้ตรงตามประเด็นที่ต้องการและเป็นเวทีที่สามารถรวมกลุ่มเด็กฯ ได้มากที่สุด จำนวนถึง 46 คน

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
ประชุมคณะทำงานในระดับแกนนำทีมวิจัยหลักและทีมพี่เลี้ยง ณ วัดแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อสรุปบทเรียนจากการเข้าค่ายพัฒนาศักยภาพกลุ่มเด็ก-เยาวชนฯ ณ สถานี-ส่งเสริมและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าฯ 2. เพื่อร่วมกันหาแนวทางพัฒนากลุ่มเด็กฯ อย่างเป็นรูปธรรม	ประชุมแกนนำหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มเด็ก-เยาวชน - ทีมพี่เลี้ยง - ทีมพี่เลี้ยงจาก สกว. สำนักงานภาค	5 พฤษภาคม 2549	1. ได้กระบวนการทำงานของทีมแกนนำที่เลือกที่ทำงานกันเป็นทีม 2. ได้กลุ่มแกนนำและกลุ่มเด็กฯ ที่เป็นเครือข่ายรอบคอบทุกทั้ง 13 หมู่บ้าน 3. ได้ข้อควรระวังในการทำกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ในครั้งต่อไป

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
ทำบุญ-ทำความสะอาด เหมืองฝาย ณ บริเวณฝาย มหาโชค ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อให้กลุ่มเด็กฯ ได้ร่วมเรียนรู้กับกลุ่ม ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น 2. เพื่อให้กลุ่มเด็กฯ ได้มีส่วนร่วมในการ บริหารจัดการธรรมชาติ-สิ่งแวดล้อม	1. ประสานความร่วมมือผ่านแกนนำ แก่เหมืองฝายเข้าร่วมกิจกรรม 2. ประสานกลุ่มเด็ก-เยาวชนทั้ง 3 ตำบลเข้าร่วมกิจกรรม	7 พฤษภาคม 2549	กลุ่มเด็ก-เยาวชน และทีมพี่เลี้ยง จาก 13 หมู่บ้านได้ร่วมเรียนรู้ภูมิ ปัญญาพื้นบ้านจากกิจกรรมได้ เป็นมาก โดยเฉพาะหญิงรัตนาพร ชนะญาติ และกลุ่มเพื่อนได้แรงบันดาลใจจากเวทีนี้ทำการทดลอง โครงการวิทยาศาสตร์ “น้ำมีชีวิต” ซึ่ง เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมใน โครงการวิจัยฯ
การประชุมกลุ่มแกนนำ เด็ก-เยาวชนจากทั้ง 3 ตำบล ณ วัดแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันวางแผนการพัฒนา เด็ก-เยาวชน 2. เพื่อร่วมกันตั้งชื่อกิจกรรมเด็ก-เยาวชน	ประชุมแกนนำหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มเด็ก-เยาวชน - ทีมพี่เลี้ยง	9 พฤษภาคม 2549	1. ได้โครงการการบริหารจัดการ กลุ่มในรูปแบบคณะกรรมการ 2. ได้ชื่อกลุ่ม “กลุ่มนิยมเฉา หละอ่อนหละปูน” 3. ได้แนวทางการพัฒนากลุ่มเด็กและ เยาวชนในระดับหมู่บ้าน/ตำบล

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
ประชุมเตรียมการนำเสนอความก้าวหน้าของโครงการวิจัย ณ วัดแม่สารป่างาม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันร่างหัวข้อโครงการวิจัยในรอบ 3 เดือน พร้อมทั้งได้ตัวบุคคล/วันที่/เดือน/ปี ที่เอกสารทุกอย่างพร้อม	ประชุมแกนนำหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มผู้ใหญ่ - กลุ่มเด็ก-เยาวชน - ทีมพี่เลี้ยง - ทีมพี่เลี้ยง สกว. สำนักงานภาค	10 พฤษภาคม 2549	1. ได้โครงร่างหัวข้อของความก้าวหน้าโครงการวิจัย และแนวทางการจัดทำ/นำเสนอต่อที่ประชุม สกว. สำนักงานภาค
ต้อนรับคณะนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยโอคาโฮมา เมืองโอคาโฮมา ประเทศสหรัฐอเมริกา ณ วัดแม่สารป่างาม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของทั้ง 2 พื้นที่	ประชุมแกนนำหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มเด็ก-เยาวชน - ทีมพี่เลี้ยง - ทีมพี่เลี้ยง สกว. สำนักงานภาค	14 พฤษภาคม 2549	ได้ออกความรู้ในเรื่องของการจัดการบริหารปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความแตกต่างกัน เช่น การรวมกลุ่มคน การใช้กฎหมาย การศึกษาจากกรณีตัวอย่างในระดับต่างภูมิภาค

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
เวทีสัญจรหมู่บ้าน ณ บ้านแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันค้นหา/รวบรวม/เผยแพร่ ข้อมูลที่เป็นโยชน์ตามแนวทางการ ของคำถามหลัก 2. เพื่อค้นหาคณะทำงาน/ทีมวิจัยเพิ่มเติม 3. เพื่อฝึกประสบการณ์การพูดคุย-แลกเปลี่ยน และบันทึกข้อมูลของทีมวิจัย 4. เพื่อค้นหาทีมวิจัย (กลุ่มเด็กฯ) ในระดับ หมู่บ้านเพิ่มเติม	1. ประสานความร่วมมือผ่านผู้ใหญ่- บ้านกับกลุ่มผู้ใหญ่/กลุ่มเด็ก- เยาวชนในหมู่บ้าน และสถานที่ 2. ประสานความร่วมมือกับองค์กร บริหารส่วนตำบลเวียงของใน เรื่องอาหารกลางวัน	14 พฤษภาคม 2549	เวทีนี้ทั้งกลุ่มผู้ใหญ่-กลุ่มเด็ก- เยาวชนมีปัญหาเรื่องรวมกลุ่มกันมา โดยตลอดตั้งแต่เริ่มโครงการวิจัย อันเนื่องมาจากความเข้มแข็งที่ แท้จริงในหมู่บ้านยังไม่เป็นกลุ่ม เป็นก้อน ดังนั้น การทำกิจกรรม ในครั้งนี้กลุ่มเด็กฯ ในหมู่บ้านไม่มี เลยแม้แต่คนเดียว ส่วนกลุ่มผู้ใหญ่ ก็จำกัดอยู่ในวงแคบ ๆ เพียงไม่กี่คน แต่ก็ได้เนื้อหาตามประเด็นที่ ต้องการอยู่ ประเด็นเพิ่มเติมจาก เวทีนี้คือ น้ำในลำน้ำแม่สารที่ไหล ผ่านลงน้ำแม่กวงทุกวันนี้เป็นน้ำที่ ไหลมาจากน้ำแม่สมซึ่งมาบรรจบ พบกันน้ำแม่สารกับน้ำแม่สม บริเวณบ้านจัวแคร์ จนเป็นที่มา ของ “สบสม” และบ้านแม่สาร บ้านตองยังเป็นพื้นที่บรรจบพบกันของ น้ำแม่สารกับน้ำแม่กวง จนเป็น ที่มาของคำว่า “สบกวง” อีกด้วย

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
ประชุมติดตามการเตรียมการนำเสนอความก้าวหน้าของโครงการวิจัย ณ วัดแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันติดตาม/ตรวจสอบข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ที่จะนำเสนอเป็นความก้าวหน้าต่อคณะกรรมการ สกว. สำนักงานภาค	ประชุมแกนนำหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มผู้ใหญ่ - กลุ่มเด็ก-เยาวชน - ทีมพี่เลี้ยง - ทีมพี่เลี้ยง สกว. สำนักงานภาค	16 พฤษภาคม 2549	ได้ข้อมูลทางเอกสารที่สมบูรณ์มากที่สุดและมอบหมายให้ผู้รับผิดชอบส่งต่อข้อมูลดังกล่าวต่อเจ้าหน้าที่ของ สกว. สำนักงานภาคภายในวันที่ 18 พฤษภาคม ศกนี้
จัดส่งเอกสารข้อมูลความก้าวหน้าของโครงการวิจัย ณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค เชียงใหม่	1. เพื่อให้ข้อมูลได้ถูกจัดให้เป็นระบบตามระเบียบปฏิบัติของทาง สกว. สำนักงานภาค อันจะอำนวยความสะดวกต่อผู้เข้าร่วมเวทีประจำเดือนที่จังหวัดเชียงใหม่	ประชุมแกนนำหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มผู้ใหญ่ - กลุ่มเด็ก-เยาวชน - ทีมพี่เลี้ยง - ทีมพี่เลี้ยง สกว. สำนักงานภาค	18 พฤษภาคม 2549	มอบหมายให้ผู้รับผิดชอบจัดส่งเอกสารข้อมูลผ่านทั้งพี่เลี้ยงของ สกว. สำนักงานภาค

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
กิจกรรมประชาสัมพันธ์โครงการวิจัยฯ ผ่านสื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ	1. เพื่อให้ชาวบ้านในพื้นที่และนอกพื้นที่ได้มีส่วนร่วมและรับรู้ปัญหา/แนวทางการแก้ไขปัญหา /การคัดค้านองค์กร-กลุ่มคนที่จะเป็นภาคีเครือข่าย	ประชุมแกนนำหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มผู้ใหญ่ - กลุ่มเด็ก-เยาวชน - ทีมพี่เลี้ยง	18 มกราคม 2549	1. ได้ดำเนินการประชาสัมพันธ์ความก้าวหน้า/ความเคลื่อนไหว - เสียงตามสายของทั้ง 13 หมู่บ้าน 3 ตำบล - รายการ “เติมใจให้เต็มใจ” สถานีวิทยุชุมชนคนเมืองหริภุญชัย คลื่นความถี่ FM. 100.05 MHz วันจันทร์-เสาร์ ช่วงเวลา 19.00-20.00 น. - รายการ “โครงการ คี.เจ. เทรนนิ่ง” สถานีวิทยุชุมชน-คนเมืองหริภุญชัย คลื่นความถี่ FM. 100.05 MHz วันอาทิตย์ ช่วงเวลา 19.00-20.00 น.

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
ร่วมพิธีบวงสรวง น ป่าชุมชนบ้าน- หนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อให้เป็นเวทีพัฒนาองค์ความรู้และ แลกเปลี่ยน-เรียนรู้ สำหรับกลุ่มเด็ก- เยาวชน	1. มอบหมายหัวข้อการเรียนรู้โดยการ แบ่งกลุ่มเด็กๆ ออกเป็นกลุ่มต่างๆ ตามประเด็นที่น่าสนใจเรียนรู้จาก ผู้เฒ่าผู้แก่อันเป็นปราชญ์ธรรมชาติ 2. ร่วมพูดคุย-แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ น้ำที่ทางกลุ่มกำลังทำอยู่กับกลุ่ม อนุรักษ์ป่าชุมชนในเวทีเสวนา	21 พฤษภาคม 2549	ทางกลุ่มสามารถนำพิธีการบวงสรวงป่า และแนวความคิดเรื่องการรักษาอนุรักษ์ ป่าชุมชนไปบูรณาการใช้กับการ ฟื้นฟูลำน้ำแม่สารได้
ร่วมพิธีปล่อยปลา ณ วัดทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อให้เป็นเวทีแห่งการพัฒนาองค์ความรู้เรื่องปลา อันมีพระพุทธรูปเป็น พื้นฐานรองรับการพัฒนาความคิด	1. ร่วมในพิธีการทุกขั้นตอน-เรียนรู้ -แลกเปลี่ยนแนวความคิดร่วมกับ ชาวบ้านจนถึงการปล่อยปลาร่วม- กัน	27 พฤษภาคม 2549	ทางกลุ่มสามารถนำกระบวนการนี้ ไปปรับใช้ให้กับกิจกรรมปล่อยปลา ลงในลำน้ำแม่สารในช่วงระยะที่ 2 ของโครงการวิจัย
ประชุมกลุ่มเด็ก-เยาวชน แกนนำทั้ง 3 ตำบล ณ วัดแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันหาแนวทางความร่วมมือร่วม ในเวทีสร้างโครงการวิจัยฯ ระดับ 3 ตำบล	ประชุมแกนนำหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มเด็ก-เยาวชน - ทีมที่เลี้ยง	11 มิถุนายน 2549	1. กลุ่มเด็กฯ มีมติร่วมกันที่จะ แสดงละครเวทีเรื่อง ความ สัมพันธ์ของคนอยู่กับลำน้ำ แม่สาร โดยการแบ่งหน้าที่ ความรับผิดชอบ เช่น เขียน บทละคร หาชุดการแสดง กำหนดวันซ้อมละคร

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
ประชุมคณะทำงานในระดับแกนนำทีมวิจัยหลัก และทีมพี่เลี้ยง ณ วัดแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันเตรียมตน/เอกสาร/สถานที่ และกลุ่มเป้าหมาย 2. เพื่อให้ได้ผู้รับผิดชอบในแต่ละเรื่อง โดยการมอบหมายจากที่ประชุมประสานงาน	ประชุมแกนนำหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มผู้ใหญ่ - กลุ่มเด็ก-เยาวชน - ทีมพี่เลี้ยง - ทีมพี่เลี้ยง สกว. สำนักงานภาค	12 มิถุนายน 2549	ได้ตน/องค์กรภาคี/เอกสาร/สถานที่/กลุ่มเป้าหมาย/การแบ่งรับผิดชอบตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
ประชุมคณะทำงานระดับองค์กรภาคีเครือข่าย ณ สถาบันวิจัยหรือรัฐวิสาหกิจ ตำบลคันธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อขอความช่วยเหลือในด้านวิทยากร กระบวนการกลุ่ม 2. เพื่อร่วมกันค้นหาประเด็นคำถามที่มีขึ้นในวงเสวนาตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย 3. เพื่อค้นหาทีมวิจัยชาวบ้าน (เพิ่มเติม) ทั้งระดับหมู่บ้าน ทั้งระดับตำบล และสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง	ประชุมแกนนำหลัก-องค์กรภาคี - กลุ่มผู้ใหญ่ - ทีมพี่เลี้ยง สกว. สำนักงานภาค - ทีมพี่เลี้ยงจากสถาบันวิจัยหรือรัฐวิสาหกิจ	14 มิถุนายน 2549	1. ได้กลุ่มคนที่จะช่วยขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ในวงเสวนา 2. ได้หัวข้อประเด็นที่น่าสนใจที่จะใช้ชุดคุยกันในวงเสวนา
การประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาร อย่างมีส่วนร่วมฯ ณ หอประชุมที่ทำการ	1. เพื่อให้ได้ประเด็นข้อมูลพื้นฐานพื้นที่ที่สามารถเชื่อมโยงต่อกันเป็นเรื่องราวได้ เช่น ประวัติศาสตร์ คำว่า สาร กับ คำว่า สาม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยหรือถ่ายทอดความรู้ได้โดยรูปเล่ม	1. นำเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการ ทบทวนอดีตจากกละครเวที 2. สรุปเส้นทางโครงการวิจัย เช่น ความเป็นมา ปัญหา ผลที่ได้ แนวทางในอนาคต	27 มิถุนายน 2549	1. ได้องค์ความรู้ต่าง ๆ ตามประเด็นที่วางไว้ทุกประการ 2. ได้แนวทางการพัฒนาโครงการวิจัย/ทีมวิจัยช่วงระยะที่ 2 3. ได้ตน/องค์กรภาคีเพิ่มขึ้น

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
องค์การบริหารส่วนจังหวัด ลำพูน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	2. เพื่อให้เป็นเวทีแห่งการพัฒนาองค์กร ความรู้ของผู้เข้าร่วมเวทีจากทุกภาค ส่วน 3. เพื่อให้ได้มติวิสัยชาวบ้าน (เพิ่มเติม) ทั้งในระดับหมู่บ้าน ทั้งในระดับตำบล และสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง	3. จัดแบ่งการเรียนรู้เป็นวงเสวนา ตามประเด็นที่น่าสนใจต่าง ๆ และ มีการนำเสนอผลสรุปของแต่ละ ประเด็น 1. ปลุกเร้าด้วยพันธะสัญญาที่มีต่อกัน ในอันที่จะร่วมกันฟื้นฟูลำน้ำแม่- สารต่อไป		
ประชุมคณะทำงานใน ระดับแก่นำทีมวิจัยหลัก และทีมพี่เลี้ยง ณ วัดแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อร่วมกันสรุปผลการจัดเวทีเสวนา ในด้าน/ประเด็นต่าง ๆ 2. เพื่อร่วมกันหาแนวทางพัฒนาแนว ความจากเวทีเสวนา/กิจกรรม 3. เพื่อร่วมกันหาข้อสรุปในประเด็นโครงการ วิจัยใน 6 เดือนหลัง	ประชุมแก่นำทีมหลักทั้ง 3 ตำบล - กลุ่มผู้ใหญ่ - กลุ่มเด็ก-เยาวชน - ทีมพี่เลี้ยง - ทีมพี่เลี้ยง สกว. สำนักงานภาค	2 กรกฎาคม 2549	ได้รับความร่วมมือกันในการ อุปสรรค/ปัญหา/แนวทางการ พัฒนาประเด็นโครงการวิจัย 6 เดือนหลัง

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
นำตัวแทนชาวบ้านศึกษา งานวิจัยชุมชน ณ บ้าน- สามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง	1. เพื่อให้แต่ละหมู่บ้านได้รู้จักมีทัศนคติ ที่ดีต่องานวิจัยเพื่อชุมชน 2. เพื่อให้แต่ละหมู่บ้านมีทางเลือกใน การแก้ไขปัญหาระดับหมู่บ้านด้วยงาน วิจัยเพื่อชุมชน	1. นำตัวแทนหมู่บ้านละ 1 คนเข้า ร่วมรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2. สรุปผลการศึกษาดูงานร่วมกัน และหาแนวทางต่อยอดแนว ความคิดที่ได้รับ	6 กรกฎาคม 2549	ชาวบ้านได้องค์ความรู้เรื่องการ บริหารจัดการหนี้สินด้วยตนเองอัน เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง
	3. เพื่อให้แต่ละหมู่บ้านได้แนวความคิด ที่ดีไปปรับใช้ในการทำงานแก้ไข ปัญหาในระดับหมู่บ้าน			
ร่วมกิจกรรม งานรวมพลคนวิจัย ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม	1. เพื่อให้เป็นเวทีพัฒนาองค์ความรู้งาน วิจัยเพื่อชุมชน 2. เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาโครงการ วิจัยในช่วงระยะที่ 2 (6 เดือนหลัง)	จัดส่งผู้แทนโครงการวิจัยเข้าร่วม จำนวน 2 คน	15-16 กรกฎาคม 2549	ผู้แทนโครงการวิจัยได้องค์ความรู้ งานวิจัยเพื่อชุมชนเพื่อบอกกันซึ่งจะ เกิดประโยชน์เป็นอย่างมากในการ พัฒนาโครงการวิจัยต่อไป

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
การประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง บทบาทขององค์กร บริหารส่วนตำบลในการ สนับสนุนการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ณ ห้อง ประชุมที่ทำการองค์การ บริหารส่วนตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อให้เป็นเวทีประสานความร่วมมือ ระหว่างกลุ่มคน/องค์กรเครือข่าย 2. เพื่อให้เป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน ของผู้เข้าร่วมการประชุมฯ อันจะนำไปสู่การพัฒนาโครงการวิจัยอย่างต่อเนื่อง	1. ประสานความร่วมมือในการจัดการประชุมกับศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก มหาวิทยาลัยเกษตร-ศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ	19 กรกฎาคม 2549	1. ผู้เข้าร่วมประชุมเห็นความสำคัญและเข้าใจในสถานการณ์ ของความจำเป็นที่ต้องมีการ บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2. ผู้เข้าร่วมประชุมได้แนวทาง การดำเนินการแก้ไขปัญหาดัง ในส่วนขององค์การบริหาร จังหวัด/ตำบล/โครงการวิจัย
เวทีสัญจรเกมนำระดับ ตำบล ณ ห้องประชุมที่ทำการองค์การบริหารส่วน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อค้นหาภูมิปัญญาชาวบ้านเพิ่มเติม เป็นเครือข่ายในระดับตำบล 2. เพื่อหาแนวทางหาทุนฟื้นฟูปลาและ ต้นไม้กลับคืนมาใกล้เคียงอดีตมาก ที่สุด	1. ประสานความร่วมมือผ่านองค์การ บริหารส่วนตำบลป่าสักในด้าน สถานที่ประชุม 2. ประสานความร่วมมือผ่านทีม บันทึกรายการไปยังกลุ่มเป้าหมาย ในพื้นที่ทั้ง 4 หมู่บ้าน	22 กรกฎาคม 2549	ได้ทีมวิจัยชาวบ้านเพิ่มขึ้น พร้อม ฟื้นฟูแนวทางหาทุนฟื้นฟูปลาและ ต้นไม้กลับคืนมาใกล้เคียงอดีตมาก ที่สุดโดยทีมวิจัย/กลุ่มเครือข่ายใน พื้นที่-นอกพื้นที่ และที่ศูนย์บริหาร การปลา-ต้นไม้อย่างยั่งยืน

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
เวทีสัญจรแกนนำระดับตำบล ณ วัดแม่สารป่างาม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อค้นหาทีมวิจัยชาวบ้านเพิ่มเติม เป็นเครือข่ายในระดับตำบล 2. เพื่อหาแนวทางหาทุนเพิ่มมากขึ้น 3. เพื่อหาแนวทางหาทุนเพิ่มมากขึ้น	1. ประสานความร่วมมือผ่านทีมบัณฑิตวิทยาลัย ไปยังกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ทั้ง 3 หมู่บ้าน	23 กรกฎาคม 2549	ได้ทีมวิจัยชาวบ้านเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งแนวทางหาทุนเพิ่มมากขึ้น และได้นำทีมวิจัยกลับมาใกล้ชิดของอดีตมาก ที่สุด โดยทีมวิจัย/กลุ่มเครือข่ายในพื้นที่-นอกพื้นที่ และที่ศูนย์บริหารจัดการปลา-ต้นน้ำ โดยชาวบ้าน
เวทีสัญจรแกนนำระดับตำบล ณ ห้องประชุมที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อค้นหาทีมวิจัยชาวบ้านเพิ่มเติม เป็นเครือข่ายในระดับตำบล 2. เพื่อหาแนวทางหาทุนเพิ่มมากขึ้น 3. เพื่อหาแนวทางหาทุนเพิ่มมากขึ้น	1. ประสานความร่วมมือผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน ในด้านสถานที่ประชุม 2. ประสานความร่วมมือผ่านทีมบัณฑิตวิทยาลัย ไปยังกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ทั้ง 6 หมู่บ้าน	24 กรกฎาคม 2549	ได้ทีมวิจัยชาวบ้านเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งแนวทางหาทุนเพิ่มมากขึ้น และได้นำทีมวิจัยกลับมาใกล้ชิดของอดีตมาก ที่สุด โดยทีมวิจัย/กลุ่มเครือข่ายในพื้นที่-นอกพื้นที่ และที่ศูนย์บริหารจัดการปลา-ต้นน้ำ โดยชาวบ้าน

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
จัดทำสารคดีโครงการการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูธรรมชาติลำน้ำแม่สาร อย่างมีส่วนร่วมฯ ณ บริเวณลำน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อจัดทำเป็นสารคดีแนะนำ/สรุปผลการดำเนินงานตามโครงการวิจัย 2. เพื่อให้ให้นักวิจัยชาวบ้าน ได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ข้อมูลโครงการวิจัยสู่สายตาผู้ให้ความสนใจทั้งภายในพื้นที่ ทั้งภายนอกพื้นที่ 3. เพื่อเปิดพื้นที่โครงการวิจัยให้ผู้สนใจนอกพื้นที่เข้าไปศึกษา-เรียนรู้ร่วมกัน	1. ประสานความร่วมมือในการถ่ายทำสารคดีกับเจ้าหน้าที่ สกว. สำนักงานภาค 2. ประสานความร่วมมือผ่านแกนนำระดับตำบลในด้านผู้เข้าร่วมกิจกรรมในสารคดี 3. ประสานความร่วมมือกับทีมวิจัยแกนนำทั้ง 3 ตำบลในการมี ส่วนร่วมเรื่องบทของสารคดี	16 สิงหาคม 2549	โครงการวิจัยได้สารคดีที่สามารถนำเสนอเผยแพร่ในเวทีส่วนต่างๆ เพื่อเป็นแรงกระตุ้นสำหรับผู้ที่กำลังเริ่มต้นสนใจที่จะทำงานวิจัยเพื่อชุมชน และเป็นกำลังใจสำหรับทีมวิจัยโครงการวิจัยแกนนำทั้ง 3 ตำบล
ร่วมกิจกรรมในเวทีสามัคคี ณ ศูนย์วัฒนธรรมตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย	1. เพื่อให้เป็นเวทีพัฒนาองค์ความรู้ของทีมวิจัยชาวบ้าน 2. เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาแนวความคิดโครงการวิจัย (ค้อยอด) ช่วงระยะที่ 2 (6 เดือนหลัง)	1. ประสานความร่วมมือไปยังกลุ่มทีมวิจัยชาวบ้านในระดับพื้นที่ทั้ง 3 ตำบล	18 สิงหาคม 2549	ทีมวิจัยชาวบ้านได้ร่วมแลกเปลี่ยน-เรียนรู้จากเวทีเสวนา/แหล่งองค์ความรู้ตามจุดต่างๆ อันนำไปสู่การพูดคุย-วิเคราะห์-เผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้รับหมู่บ้าน
ค่ายอาสาพัฒนาลำน้ำแม่สาร ณ วัดแม่สาร-ป่าขาม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	1. เพื่อเผยแพร่/พัฒนาองค์ความรู้จากโครงการวิจัยสู่นักศึกษาในระดับอุดมศึกษา 2. เพื่อให้เป็นเวทีขยายเครือข่ายในระดับกลุ่มคน/องค์กร นอกพื้นที่	1. ประสานความร่วมมือผ่านประธานกรรมการนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน ชั้นปีที่ 1-2 จากทุกคณะ รวม จำนวน 300 คน	26-27 สิงหาคม 2549	นักศึกษาได้ร่วมแลกเปลี่ยน-เรียนรู้ และเกิดความภาคภูมิใจในการนำเพื่อยุทธศาสตร์ประโยชน์ที่ทั้ง 3 ตำบลอันเป็นจังหวัดบ้านเกิดเมืองนอนของตัวเอง (สำนึกรักบ้านเกิด)

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
รวบรวม/เรียบเรียงข้อมูล/เอกสารจากเวที/กิจกรรมต่าง ๆ ตลอดทั้ง 6 เดือน	- เพื่อให้ข้อมูลเอกสารที่ได้มาถูกจัดไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยอันจะเป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้า/เรียนรู้ของผู้สนใจผู้รู้ทั่วไป - เพื่อให้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนากิจกรรม/โครงการ/องค์ความรู้ในช่วงระยะเวลาที่ 2 (6 เดือนที่ 2)	- ประชุมทีมวิจัยเด็ก-ผู้ใหญ่เพื่อร่วมกันกำหนดกรอบการทำงาน - ลงพื้นที่เพิ่มเติมในบางจุดที่ข้อมูลขาดหาย หรือไม่ชัดเจนเท่าที่ควร - แสวงหาผู้ช่วยโครงการฯ ทางด้านเอกสารเพิ่มเติม - ผู้แทนหมู่บ้านทั้ง 13 หมู่บ้าน 3 ตำบลเข้าร่วมประชุมกับทีมวิจัยที่ลงพื้นที่/ทีมเอกสาร ช่วยกันตรวจทานข้อมูล/งานเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านของตนเอง - ดำเนินการเข้ารูปเล่มเอกสาร หลังจากที่พิมพ์ออก-วัด-ให้ทำการผู้ใหญ่บ้าน-ศูนย์ประสานงานโครงการฯ-ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนฯ สกว. ภาค รวมจำนวน 30 เล่ม	เดือนสิงหาคม-ตุลาคม พ.ศ. 2549	- ได้งานเอกสารที่ผ่านการคัดกรองตั้งแต่ระดับชาวบ้านในพื้นที่ 13 หมู่บ้าน 3 ตำบล - ได้แนวทางการบันทึกข้อมูลที่สมบูรณ์แบบม-ก็ยังขึ้นซึ่งจะทำการให้การขับเคลื่อนในช่วงระยะเวลาที่ 2 เป็นไปได้จริง - ได้ทีมงาน/กลุ่มคนที่มิได้รักอยากช่วยเหลือเพิ่มมากขึ้น - ได้แนวทางการพัฒนากิจกรรม/โครงการ/องค์ความรู้ในช่วงระยะเวลาที่ 2

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ ดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผลการดำเนินงาน
ประชุมทีมวิจัยกลุ่มเด็ก และเยาวชน-กลุ่มผู้ใหญ่ทั้งในพื้นที่ ทั้งนอกพื้นที่	1. เพื่อร่วมกันสรุปบทเรียนที่ร่วมกันเดินทางมาตลอดโครงการฯ 2. เพื่อร่วมกันกำหนดแผนปฏิบัติการ (ร่าง) ที่จะดำเนินการในช่วงระยะเวลาดังกล่าว 3. เพื่อร่วมกันจัดทำโครงการพัฒนาระบบงานการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ลำน้ำแม่สาร อย่างมีส่วนร่วม เพื่อขอรับทุนวิจัยโครงการฯ ในช่วงระยะเวลาที่ 2 (6 เดือนหลัง) 4. เพื่อร่วมกันเตรียมข้อมูล/คน นำเสนอ สกว. สำนักงานภาค ในการประชุม ประจำเดือนพฤศจิกายน 2549	1. นัดหมายกลุ่มเด็ก-เยาวชน/กลุ่มผู้ใหญ่ ประชุมพร้อมกันที่ศูนย์ประสานงานฯ 2. แต่ละกลุ่มนำเสนอโดยการเล่าสู่กันฟังถึงบทเรียนในมุมมองต่างๆ ของการทำงานตลอดเส้นทางงานวิจัย 3. ร่วมกันคิด/นำเสนอแนวความคิดที่สามารถนำมาพัฒนา/ต่อยอดโครงการฯ ได้ในรูปของแผนปฏิบัติการฯ 4. มอบหมายให้ผู้รับผิดชอบติดต่อประสานงานกับทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน สกว. ภาค เรื่องการนำเสนอสรุปผลการดำเนินงานของโครงการฯ	24 ตุลาคม 2549	1. ได้แผนปฏิบัติการฯ (ร่าง) ของโครงการในช่วงระยะเวลาดังกล่าว 2. ได้โครงการพัฒนาระบบงานฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ลำน้ำแม่สาร อย่างมีส่วนร่วม (ร่าง) ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

ประมวลภาพกิจกรรม

โครงการระดมเยาวชนตามโครงการคืนธรรมชาติลำน้ำแม่สาร
ณ บริเวณฝายมหาโชค บ้านสันตะขอม ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549

กิจกรรมตรวจวัดคุณภาพจากพันธุ์สัตว์น้ำ
โครงการระดมเยาวชนตามโครงการคืนธรรมชาติลำน้ำแม่สาร
ณ บริเวณฝายมหาโชค บ้านสันตะขอม ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549

โครงการพัฒนาศักยภาพ ผู้นำเยาวชนลำน้ำแม่สาร
ณ สถานีส่งเสริมและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเชิงคอยสุเทพ
ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
24-25-26 เมษายน พ.ศ. 2549

กิจกรรมกลางแจ้งหน้าเสาธง
โครงการพัฒนาศักยภาพ ผู้นำเยาวชนลำน้ำแม่สาร
ณ สถานีส่งเสริมและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเชิงคอยสุเทพ
ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
24-25-26 เมษายน พ.ศ. 2549

กิจกรรมการต้อนรับคณะนักศึกษา

จากมหาวิทยาลัยโอคาโฮมา เมืองโอคาโฮมา ประเทศสหรัฐอเมริกา
ณ ศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยฯ วัดแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงของ
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
14 พฤษภาคม พ.ศ. 2549

กิจกรรมการตรวจวัดคุณภาพน้ำ

โดยคณะนักศึกษา จากมหาวิทยาลัยโอคาโฮมา เมืองโอคาโฮมา ประเทศสหรัฐอเมริกา
ณ ศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยฯ วัดแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงของ
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
14 พฤษภาคม พ.ศ. 2549

โครงการค่ายอาสาพัฒนาลำน้ำแม่สาร

โดย ชมรมนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน

ณ ศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยฯ วัดแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงของ

อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

26-27 สิงหาคม พ.ศ. 2549

กิจกรรมการสำรวจความสะอาดลำน้ำแม่สาร

โดย ชมรมนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน

ณ พื้นที่บ้านแม่สารบ้านหลุก ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

26-27 สิงหาคม พ.ศ. 2549

กิจกรรมนำเสนอโครงร่างโครงการวิจัยฯ

ณ สถาบันโพธิยาลัย วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

19 มกราคม พ.ศ. 2549

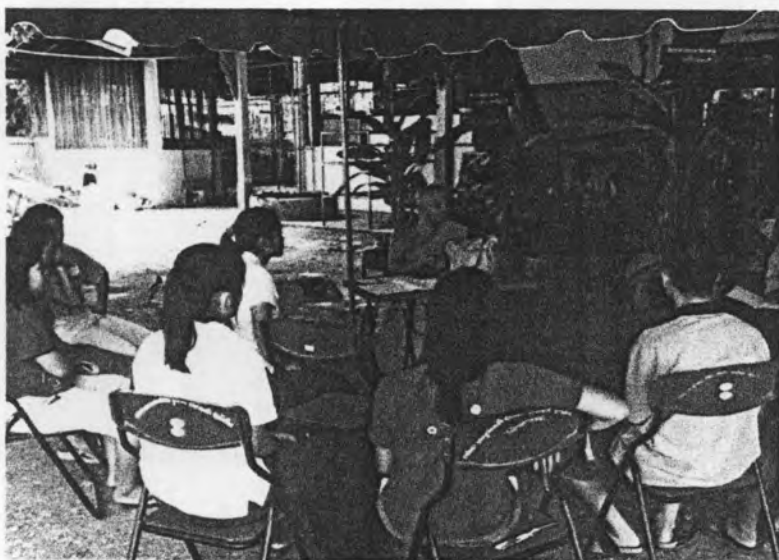
กิจกรรมนำเสนอโครงร่างโครงการวิจัยฯ

ณ สถาบันโพธิยาลัย วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

19 มกราคม พ.ศ. 2549

กิจกรรมประชุมทีมวิจัย ทีมเด็ก-เยาวชน (แกนนำระดับตำบล)
ณ ศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยฯ วัดแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงของ
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

กิจกรรมประชุมทีมวิจัย ทีมเด็ก-เยาวชน (แกนนำในพื้นที่)
ณ ศูนย์ประสานงานโครงการวิจัยฯ วัดแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงของ
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

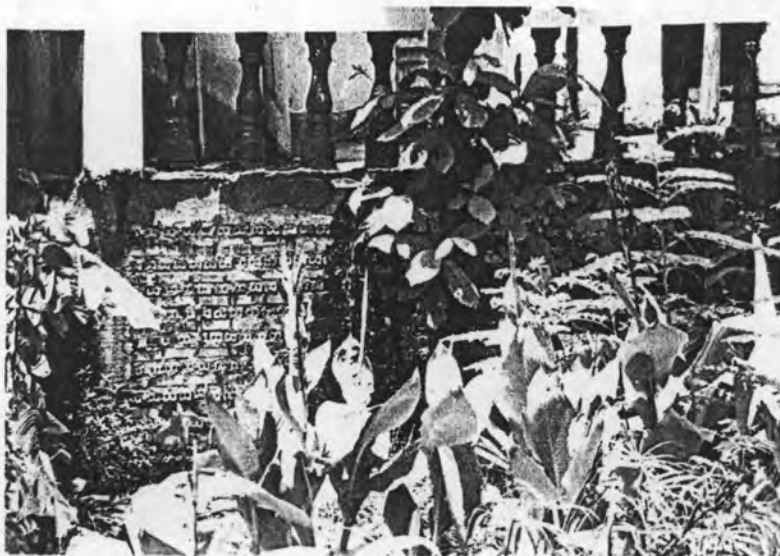
กิจกรรมประชุมทีมวิจัย ทีมผู้ใหญ่ (แกนนำระดับตำบล)

ณ บ้านคุณภักจินดา ลังกาฟ้า แกนนาคำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

กิจกรรมประชุมทีมวิจัย ทีมผู้ใหญ่ (แกนนำระดับตำบล)

ณ บ้านคุณภักจินดา ลังกาฟ้า แกนนาคำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ภาพถ่ายของการทิ้งน้ำที่เหลือใช้จากครัวเรือนลงสู่ลำน้ำแม่สาร
ก่อนเหตุการณ์น้ำท่วม

31 สิงหาคม พ.ศ. 2549

ภาพขยะเหลือใช้จากครัวเรือนลงสู่ลำน้ำแม่สาร
ก่อนเหตุการณ์น้ำท่วม

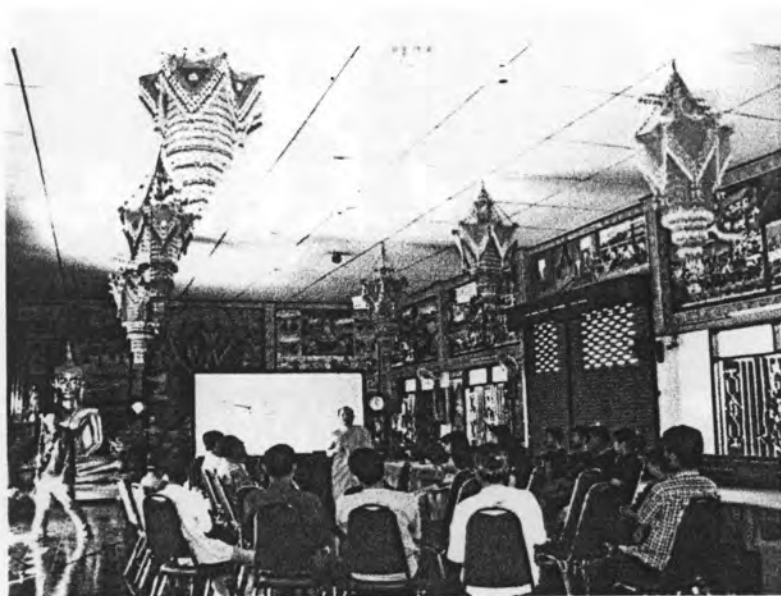
31 สิงหาคม พ.ศ. 2549

กิจกรรมนันทนาการ ก่อนการลงสำรวจ-ตรวจวัดคุณภาพน้ำ
ณ พื้นที่บ้านแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
12 กุมภาพันธ์ 2549

กิจกรรมนันทนาการ ก่อนการลงสำรวจ-ตรวจวัดคุณภาพน้ำ
ณ พื้นที่บ้านสันคะยอม ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
19 กุมภาพันธ์ 2549

กิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยน-พูดคุย โครงการวิจัยฯ
ณ พื้นที่บ้านแม่สารป่าแดด ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
5 มีนาคม 2549

กิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยน-พูดคุย โครงการวิจัยฯ
ณ พื้นที่บ้านแม่สารป่าแดด ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
5 มีนาคม 2549

กิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยน-พูดคุย โครงการวิจัยฯ
ณ พื้นที่บ้านสันคะยอม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
19 กุมภาพันธ์ 2549

กิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยน-พูดคุย โครงการวิจัยฯ
ณ พื้นที่บ้านแม่สารป่าขาม ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
12 กุมภาพันธ์ 2549

บทบรรยาย

ละครเวที “เล่าขานตำนานน้ำแม่สารกับคนยอง”

ฉากที่ ๑ ลำพูนเมืองร้าง ก่อนพุทธศักราช ๒๓๔๘

ก่อน ปีพุทธศักราช ๒๓๔๘ เมืองลำพูนได้เกิดโรคระบาดครั้งใหญ่จนเป็นเหตุทำให้ผู้คนชาวเมืองลำพูนมีอันต้องล้มหายตายจากกันเป็นจำนวนมาก อย่างที่ไม่เคยปรากฏมีมาก่อน เมืองลำพูนกลายเป็นเมืองร้างในทันทีด้วยโรคระบาดที่เรียกกันว่า “โรคห่า”

ฉากที่ ๒ การกวาดต้อนชาวยองมาสร้างบ้านแปงเมืองลำพูน

ในปีพุทธศักราช ๒๓๔๘ พระเจ้ากาวิละ เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ได้มอบหมายให้พระยาบุรีรัตน์ (คำผืน) เป็นแม่ทัพนายกองไปกวาดต้อนผู้คนจากเมืองยอง เมืองฮ่อ เมืองหลวง เมืองเชียงตุง เมืองเชียงขวาง เป็นต้น ด้วยความต้องการไพร่พลมาฟื้นฟูเมืองลำพูนที่รกร้างนั่นเอง โดยให้ไพร่พลคนชาวยองตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนริมฝั่งแม่น้ำกวง ให้ผู้คนที่อยู่พหามาจากเมืองฮ่อ เมืองหลวงตั้งถิ่นฐานอยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองลำพูน

ฉากที่ ๓ การอาศัยอยู่ที่บริเวณลำน้ำ

การตั้งถิ่นฐานของคนชาวยองนั้นจะตั้งถิ่นฐานอยู่ตามแนวของลำน้ำ ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมในการทำการเกษตรเป็นสำคัญ หมู่บ้านหลักในขณะนั้น เช่น ในเขตลำน้ำแม่กวง ก็จะมีบ้านเวียงของ บ้านฮ่อ บ้านหลวง เป็นต้น และได้มีการขยายตัวออกไปตั้งถิ่นฐานอยู่ตามแนวของลำน้ำแม่สาร เช่น บ้านแม่สารบ้านดอง บ้านแม่สารป่าแดง บ้านแม่สารป่าขาม บ้านสันป่าสัก บ้านสันตะยอม เป็นต้น โดยที่คนชาวยองจะมีอาชีพหลักคือทำการเกษตร การทำนาข้าว การทำไร่ทำสวน และมีอาชีพที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการทอผ้า และมีความชำนาญการในการก่อสร้างวัดวาอาราม เป็นสล่าปูนปั้น

ฉากที่ ๔ น้ำแม่สารกับชีวิตของคนชาวยอง

เมื่อคนชาวยองได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตลำน้ำแม่กวง ลำน้ำแม่สาร ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนต่างอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารอย่างมากเพราะมีลำน้ำที่เหมาะสมต่อการทำมาหากินนั่นเอง ซึ่งนอกจากนี้แล้วคนชาวยองยังได้นำประเพณีวัฒนธรรมของคนชาวยองเข้ามาด้วย มีการสร้างวัดเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีงานบุญปอยหลวง มีการฟ้อนยอ มีพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องด้วยการเกษตร เช่น การเลี้ยงผีผาย การฟังธรรมผาย

ฉากที่ ๕ คน ๒ ชุด ที่เห็นสภาพน้ำแม่สารทั้งในอดีต และปัจจุบัน

ในอดีตน้ำแม่สารถือได้ว่าเป็นสายเลือดเส้นใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนทั้ง ๓ ตำบล ๑๓ หมู่บ้าน คือตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก ตำบลเวียงของ ทั้งใช้ในการอุปโภค บริโภคเป็นอุปโภคอย่างยิ่ง น้ำแม่สารยังเป็นลำน้ำที่สามารถผสมผสานวัฒนธรรมของ ความเป็นคนเมืองแต่ดั้งเดิมกับวัฒนธรรมความเป็นคนชาวองเข้าด้วยกันได้อย่างกลมกลืน หลากหลายไปด้วยศิลปะแห่งการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย พออยู่ พอกิน พอเพียง

แต่ปัจจุบัน น้ำแม่สารได้เปลี่ยนแปลงไปเส้นเลือดเส้นใหญ่ที่เคยหล่อเลี้ยงผู้คนทั้ง ๓ ตำบลกำลังจะหยุดชะงักลงเพราะความมั่งง่ายของคนที่เรียกตัวเองว่า “มนุษย์” ที่คอย ทำลายสิ่งที่ธรรมชาติและบรรพบุรุษสร้างมานับร้อยปี นับพันปี ความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลายแห่งวิถีชีวิตทั้งดงกำลังจะจางหายไปจากหน้าประวัติศาสตร์เมืองลำพูน

ฉากที่ ๖ น้ำแม่สารในอนาคตจะเป็นเช่นไร ?

ตลอดเส้นทางแห่งการเดินทางเลียบฝั่งลำน้ำแม่สารของพวกเราเพียงไม่กี่คนเพื่อ พุดคุย-ค้นหา-แสวงหาสิ่งที่พวกเราคิดว่า น่าจะใช่ และพวกเราก็ได้พบทั้งสิ่งที่พวกเรา ไม่อยากจะได้ พวกเราก็ได้ ทั้งสิ่งที่พวกเราอยากจะได้แต่กลับไม่ได้อีกมากมาย จากนั้นไป อีกยาวไกลแห่งกาลเวลา ด้วยพลังคน ด้วยพลังความคิดที่พวกเรามีอยู่เพียงน้อยนิดเท่านั้นคง ไม่สามารถที่จะทำการฟื้นฟูธรรมชาติความเป็นลำน้ำแม่สารให้กลับคืนมาได้อย่างสมบูรณ์ พวกเรากลุ่มปื้มพะญาหละอ่อนหละปุ่นและชุมชน “โลกสีเขียว” พร้อม !!!! แล้วกลุ่ม ผู้ใหญ่ทั้ง ๑๓ หมู่บ้านหละ พร้อมหรือยัง ? ที่จะร่วมมือกันและเดินเคียงบ่าเคียงไหล่ไป พร้อม ๆ กับพวกเรา ?????

บทเพลง แม่สารสัมพันธ์

คำร้อง : นางสาวชวดี สมศรีดา

ทำนอง : เพลง ชีวิตสัมพันธ์ วง การราขาว

ขับร้อง : นางสาวชวดี สมศรีดา, นางสาววรรณภา อินตะเหล็ก

ปลาเจ้าเอชเจ้าเคยอยู่ในน้ำสาร เวลาผ่านไปเนิ่นนานปลานั้นเจ้าไม่เห็นมี เกิดอะไรทำไมถึงเป็นอย่างนี้ ธรรมชาติที่ดูเข้าทีตอนนี้ไม่เหลือแม่ปลา

* กู่เรื่องราวอดีตที่เคยรู้สึก น้ำสารในจิตสำนึก คนเขาเคยใช้กันมา คืมหรือกินเอาไว้ใช้พัฒนา เกษตรใช้ดินักหนาอีกยังหาปลาก็มี มาตอนนี้มันไม่เหลือ น้ำสารที่เคยเหมือนเดิม มันแห้งแล้งมันเน่าเสีย อย่างไหนที่คนชอบกัน เราต้องร่วมมือทุกคนในการแก้ไขน้ำสารให้ดีขึ้นนะ ให้เป็นสายน้ำของเราทุกคนได้หล่อเลี้ยงพวกเราเหมือนในอดีต

ขามนี้เรากำลังร้องเพลง เพื่อกล่อมบรรเลงเสียงเพลงจากใจ วอนทุกคนทั้งเด็กผู้ใหญ่ร่วมมือร่วมไม้รักษาลำธาร น้ำมีปลานกหากินบินว่อน โปรดเถอะขอวอนอย่าทำให้มันสิ้น คนหา กินสัตว์หากิน เราไม่ทำลายกันและกัน คงคงงามน้ำสารถึงคงงาม รวมน้ำใจไหลเป็นสายธาร ทุกชีวิตทุกฝ่ายเบิกบาน มีคนมีต้นไม้ น้ำสารมีปลา

ความสมดุลคือคุณค่าตามธรรมชาติ น้ำสารที่ใสสะอาดเดิมवादชุบชีวิตชน ปลาหลายพันธุ์อยู่กันมาหลายชั่วคน ช่วยกันวันนี้สักหนเพื่อให้คนได้ผลประโยชน์

(ซ้ำ * อีกรอบ)

แนวคำถาม

เวทีเสวนา “โครงการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่ตาน
อย่างมีส่วนร่วม ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าตึก
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน”

1. วิถี หรือความสัมพันธ์กับลำน้ำแม่สารในด้านการทำมาหากินเป็นอย่างไร
2. สภาพบริเวณฝั่งลำน้ำแม่สารเป็นอย่างไร มีดินไม้อะไรบ้าง
3. สภาพสัตว์น้ำในลำน้ำแม่สารเมื่อครั้งอดีตเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง
4. ปลาที่สามารถหาได้ง่ายในลำน้ำแม่สาร และปลาที่หาได้ยากมีอะไรบ้าง
5. วิธีการจัดการของคนในชุมชนเกี่ยวกับการจัดการระบบเหมืองฝาย และลำน้ำแม่สาร
6. ประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับลำน้ำแม่สาร
7. พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูก มีพันธุ์อะไรบ้าง
8. การค้าขายในสมัยอดีตที่เกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่สารเป็นอย่างไร
9. สมัยก่อนกับการรักษาพยาบาลที่เกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่สารเป็นอย่างไร

แนวคำถาม ฝากเป็นการบ้านที่ต้องมีคำตอบ

สำหรับเวที เด็ก-เยาวชน

เวทีเสวนา “โครงการพัฒนาระบบการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สาน
อย่างมีส่วนร่วม ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน”

1. สภาพลำน้ำแม่สาร ในอดีตเป็นอย่างไร
2. สภาพวิถีชีวิต และสังคมของคนทั้ง 2 ฝั่งลำน้ำแม่สารในอดีตเป็นอย่างไร
3. สภาพทางเศรษฐกิจการทำมาหากินของคนทั้ง 2 ฝั่งลำน้ำแม่สารในอดีตเป็นอย่างไร
4. สภาพทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา จารีต ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่สาร มีอะไรบ้าง
5. พืชพรรณทางธรรมชาติของริมฝั่งลำน้ำแม่สารมีอะไรบ้าง
6. ในอดีตฝายอะไรบ้าง และต่างกับฝายในยุคปัจจุบันนี้อย่างไร
7. ประวัติศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่สาร

หมายเหตุ : สืบค้นจากคนแก่คนเฒ่า ข้อมูลต่างๆ ควรมีการบันทึก
ตามแนวทางคำถาม และรวบรวมจัดทำเป็นรูปเล่ม

รายนามทีมวิจัย

โครงการพัฒนาระบบการฟื้นฟูธรรมชาติลำน้ำแม่สาร อย่างมีส่วนร่วม
ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง
1.	พระมหานิเวศน์ กิตติเชษฐ	วัดแม่สารป่าขาม หมู่ที่ 5 ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5353-7198, 08-1884-4660 โทรสาร. 0-5356-2666 E-mail : PM.Nived@hotmail.com	หัวหน้าโครงการวิจัย
2.	นายอุทิศ พิยะสัน	72/3 หมู่ที่ 1 บ้านสันตะยอม ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5358-4675, 08-6187-1794	หัวหน้าโครงการวิจัยร่วม
3.	นางกนกจินดา ดังกาฬ	169 หมู่ที่ 4 บ้านจัวแคว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 08-1783-7915	หัวหน้าโครงการวิจัยร่วม
4.	นางอุดมลักษณ์ คงถกคก	โรงเรียนจักรคำคณาทร ถนนเจริญราษฎร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 08-1671-8321	ทีมวิจัย (เด็ก-เยาวชน)
5.	นางสถาพร ชัยบุตร	วิทยาลัยโชนก 444 ตำบลพระบาท อำเภอ เมือง จังหวัดลำปาง 52220 โทร. 08-6913-8170	ทีมวิจัย
6.	นายอนุรักษ์ คนพยอม	4/1 หมู่ที่ 11 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5355-3071	ทีมวิจัย
7.	นางบัวคำ อุดมทิพย์	137 หมู่ที่ 11 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5355-3823	ทีมวิจัย
8.	นายไย ใจสัก	66/1 ตำบลป่าสัก -อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5353-7837	ทีมวิจัย
9.	นายสิงห์ชัย ไชยคำ	26 หมู่ที่ 1 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5353-7066	ทีมวิจัย
10.	นายเสาร์คำ กันทะศักดิ์	300/1 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000	ทีมวิจัย
11.	นายสมจิตร ไชยคำ	34/1 หมู่ที่ 4 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5353-7187	ทีมวิจัย
12.	นายประจวบ มูละขันธ์	35/2 หมู่ที่ 2 ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5351-0631	ทีมวิจัย
13.	นายเกตุ ภูเวียง	99/1 หมู่ที่ 4 ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 08-6192-7038	ทีมวิจัย

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง
14.	นางวราภรณ์ นันติศา	13 หมู่ที่ 5 ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5356-0929	ทีมวิจัย
15.	นางกัลยาณี จินมัสชา	44 หมู่ที่ 5 ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5353-7496	ทีมวิจัย
16.	เด็กหญิงรัชดาพร ษณะญาติ	184 หมู่ที่ 8 ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 08-5709-1342	ทีมวิจัย (เด็ก-เยาวชน)
17.	นายวิหวัช เนตรแสนสีก	56 หมู่ที่ 8 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 08-4047-6454	ทีมวิจัย (เด็ก-เยาวชน)
18.	นางสาวพินิจนันท์ จันทนะชาติ	290 หมู่ที่ 11 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 08-6657-6990	ทีมวิจัย (เด็ก-เยาวชน)
19.	นางสาวกมลนารี คนพยอม	4/1 หมู่ที่ 11 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 08-1035-9013	ทีมวิจัย (เด็ก-เยาวชน)
20.	นางสาวจุฑาทิพย์ อุปเวียง	89/2 หมู่ที่ 12 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5355-3548	ทีมวิจัย (เด็ก-เยาวชน)
21.	นางสาวหนึ่งฤทัย ใจมุข	21 หมู่ที่ 3 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5355-3506	ทีมวิจัย (เด็ก-เยาวชน)
22.	เด็กหญิงหฤทัย ไชยวงศ์	21 หมู่ที่ 18 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 08-1032-6302	ทีมวิจัย (เด็ก-เยาวชน)
23.	นายวิรัตน์ มุลยะณี	35/2 หมู่ที่ 2 ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 08-4172-7293	ทีมวิจัย (เด็ก-เยาวชน)
24.	เด็กหญิงรวมพร ตีบติง	7 หมู่ที่ 2 ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5353-7349	ทีมวิจัย (เด็ก-เยาวชน)
25.	เด็กชายพงษ์พัฒน์ ออบ่อ้นเขย	86 หมู่ที่ 5 ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 08-4986-0292	ทีมวิจัย (เด็ก-เยาวชน)
26.	เด็กหญิงผกามาศ คำสาร	68/2 หมู่ที่ 5 ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 08-5707-0621	ทีมวิจัย (เด็ก-เยาวชน)
27.	นายสุพจน์ ทุบแป้น	149/1 หมู่ที่ 8 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 08-6180-3013	ทีมบันทึกข้อมูล
28.	นายเฉลิมชัย ไชยคำ	164 หมู่ที่ 4 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000	ทีมบันทึกข้อมูล
29.	นางสาวอัญชลี งามสว่าง	34/1 หมู่ที่ 5 ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 08-6116-6109	ทีมบันทึกข้อมูล

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง
30.	พระครูวิสุทธิปัญญากร เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	วัดบ้านคอง ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5351-2188 , 08-1950-2782	ทีมที่ปรึกษา
31.	นายสุนทร วิลิตศักดิ์ กำนันตำบลป่าสัก	ที่ทำการกำนันตำบลป่าสัก ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 08-1952-5295	ทีมที่ปรึกษา
32.	ด.ต.ศ.ศ.ว. ดังกาฟ้า นายกองค์การบริหาร ส่วนตำบลศรีบัวบาน	ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5355-3792	ทีมที่ปรึกษา
33.	นายเลิศชาย วิลิตศักดิ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก	ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5353-7478	ทีมที่ปรึกษา
34.	นายรักษเกียรติ คิวจันทร์นันทน์ นายกองค์การบริหาร ส่วนตำบลเวียงของ	ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลเวียงของ ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5356-0988	ทีมที่ปรึกษา
35.	นายฉัตรชัย รุ่งอรุณ ผู้กำกับโครงการสูบน้ำปิง	99/5 หมู่ที่ 1 ตำบลเจียงคอก อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ 50200	ทีมที่ปรึกษา
36.	ผศ.ดร.อวารณ์ โอภาสพัฒนกิจ ผู้ประสานงานประจำศูนย์ฯ	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200	ทีมที่ปรึกษา
37.	นายวีระเดช ป่าระมี รองนายกองค์การบริหาร ส่วนตำบลศรีบัวบาน	ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5355-3792	ทีมที่ปรึกษา
38.	นายรัชชัย กันทาศักดิ์ รองนายกองค์การบริหาร ส่วนตำบลป่าสัก	ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5353-7478	ทีมที่ปรึกษา
39.	นายบงกช บุญมาทัน รองนายกองค์การบริหาร ส่วนตำบลเวียงของ	ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลเวียงของ ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5356-0988	ทีมที่ปรึกษา
40.	นายระวี ดาว ผู้ช่วยนักวิจัยและเจ้าหน้าที่ ประสานงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, แผนงานฯ ประเทศไทย ริกอฟ	ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งชาติ เอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทร. 0-2940-5700 ต่อ 1208	ทีมที่ปรึกษา
41.	นางสุวารี กันพันธ์	144 หมู่ที่ 12 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5355-3628	ทีมที่ปรึกษา
42.	นางอรพินท์ ญาณสร้อย	231 หมู่ที่ 4 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5353-7277	ทีมที่ปรึกษา

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง
43.	นางนิคชา เนตรศักดิ์เกษม	โรงเรียนอนุบาลลำพูน ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000 โทร. 0-5351-2402	ทีมที่ปรึกษา
44.	นางสาวสุภาพรรณ ไกรฤกษ์ เจ้าหน้าที่ประสานงานประจำศูนย์ฯ	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200	ทีมที่ปรึกษา
45.	นางสาวเคียนเพ็ญ วงศ์จันทร์ เจ้าหน้าที่ประสานงานประจำศูนย์ฯ	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200	ทีมที่ปรึกษา